

”Det er vi som bestemmer åssen folk snakker og skriver”

En undersøkelse av norske avisers språknormative prinsipp og praksis

Ingunn Indrebø Ims

Hovedoppgave i nordisk språk

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Universitetet i Oslo

Våren 2007

Forord

Hovedoppgava er ferdig, og det er mange som skal takkes.

Jeg takker først og fremst informantene mine, alle redaktørene som sørget for at jeg fikk svar på spørreskjemaet jeg sendte dem. En ekstra innsats gjorde informantene i Aftenposten, Nationen, Suldalsposten, Arbeidets Rett, Tønsbergs Blad, Valdres, Bladet Vesterålen og Sør-Varanger avis, som stilte opp til dybdeintervju.

Veilederen min, Geirr Wiggen, har bidratt med kyndig veiledning og gode råd gjennom hele prosessen, og jeg vil samtidig takke Institutt for lærer- og skoleutvikling som finansierte utsendinga av spørreskjemaet. Jeg vil også takke Lars Vikør, som har leda meg på rett vei med konstruktive innspill og uvurderlig oppmuntring underveis.

De ansatte på Tekstlaboratoriet og Upus-prosjektet ved Universitetet i Oslo har gitt meg gode arbeidsforhold de siste semestra, sånn at det har vært mulig å kombinere jobb og studier. Transkribørjentene på Nota-prosjektet fortjener dessuten en stor takk for lattervekkende avbrekk, kaffepauser og fagprat.

Nordiskgjengen (Maria, Gunnhild, Hilde, Anne, Rebecca og Ingunn) har heia meg fram mot mål og stått som lysende ideal i enden av tunnelen. Spesielt takk til Gunnhild og Ingunn, som jevnlig har stilt opp i HF-kantina til kaffe, tant og fjas og faglige diskusjoner. Alt har vært like viktig.

Til slutt vil jeg takke de aller nærmeste: mor, far og søsken, for at språklige diskusjoner og rettskrivingsendringer har vært en naturlig del av oppveksten. Det interne familiespråkrådet har lagt til rette for en normal med rom for stor valgfrihet og individuell variasjon. I tillegg har dere bidratt med det jeg har trengt i innspurten – mat og oppmuntring, korrektur og konstruktive tilbakemeldinger.

Helt til slutt, en tilegnelse til nordiskfaget og til alle de rause og kunnskapsrike menneskene jeg har møtt der – å studere nordisk ved Universitetet i Oslo har vært en sann glede!

Mai 2007

Ingunn Indrebø Ims

Innhold

FORORD	III
INNHold	V
DEL I: INTRODUKSJON	1
1 INNLEDNING	1
1.1 Tema og bakgrunn	1
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål	2
2 NORSKE AVISER	5
2.1 Hvorfor avisene?	5
2.2 Definisjoner og klassifisering	6
2.2.1 Hva er ei avis?	6
2.2.2 Landslaget for lokalaviser og Mediebedriftenes Landsforening	8
2.2.3 Klassifisering av norske aviser hos MBL	9
2.2.4 Klassifisering av norske aviser i denne avhandlinga	10
3 TEORETISK RAMME	13
3.1 Grunnbegreper	13
3.1.1 Språk	13
3.1.2 Talespråk og skriftspråk	14
3.1.3 Norm og normal	17
3.1.4 Språkplanlegging og språknormering	26
3.2 Hvem normerer språket?	33
3.2.1 Normeringssirkelen	34
3.3 Tidligere forskning	36
3.3.1 Språknormering og skolen	36
3.3.2 Språknormering og forfatterne	37
3.3.3 Språknormering og avisene	38
3.3.4 Hva forteller normeringsforskninga?	43
3.4 Vitenskapsteoretiske betraktninger	45
3.4.1 Bent Flyvbjerg og <i>progressiv phronesis</i>	46
4 TILNÆRMING OG METODE	49
4.1 Kvantitativ og kvalitativ metode	49
4.1.1 Kvantitative og kvalitative data	49
4.2 Begrunnelse av metodisk innfallsvinkel	50
4.2.1 Spørreundersøkelsen	51
4.2.2 Det kvalitative forskningsintervjuet	51
4.2.3 Metoderiangulering eller multimetodetilnærming	52
DEL II: GJENNOMFØRING AV UNDERSØKELSEN OG RESULTAT	55
5 SPØRREUNDERSØKELSEN	55
5.1 Forberedelser til spørreundersøkelsen	55
5.1.1 Problemstillinger knytta til bruk av spørreskjema	55
5.1.2 Spørreskjemametodikk og utarbeiding av spørreskjemaet	57
5.1.3 Svarprosent og svarfordeling	61
5.2 Resultatet av spørreundersøkelsen	65
5.2.1 Spørsmålsgruppe 1 (2-7): Skriftspråk og språknorm	66
5.2.2 Spørsmålsgruppe 2 (8-10): Hvem tar avgjørelsene?	100
5.2.3 Spørsmålsgruppe 3 (11): Skrift og tale	103
5.2.4 Spørsmålsgruppe 4 (12-13): Journalister og skriftspråk	107
5.2.5 Spørsmålsgruppe 5 (14-17): Leserne og skriftspråk	111
5.2.6 Spørsmålsgruppe 6 (18-21): Retting	117
5.2.7 Spørsmålsgruppe 7 (22): Pressekontorstoff	123
5.2.8 Spørsmålsgruppe 8 (23-24): Politisk eller ideologisk tilknytning	126
5.2.9 Spørsmålsgruppe 9 (25-27): Ulike utsagn	130
5.3 Spørreundersøkelsen – oppsummering og konklusjon	146
5.3.1 Innledende forskningsspørsmål	146
5.3.2 Andre tendenser og problemstillinger	152
6 KVALITATIVT FORSKNINGSINTERVJU	157
6.1 Forberedelser til kvalitativt forskningsintervju	157
6.1.1 Om kassustudiet	157
6.1.2 Begrunnelse av utvalg	157

6.1.3	Utfordringer knytta til intervju- og opptakssituasjonen	158
6.1.4	Tema og struktur i intervjuet	160
6.1.5	Opptak og transkripsjon	161
6.2	<i>Analyse av intervjuet</i>	162
6.2.1	Motsetninger i rettskrivingsdebatten	162
6.2.2	Aftenposten	166
6.2.3	Nationen	170
6.2.4	Suldalsposten	175
6.2.5	Arbeidets Rett	178
6.2.6	Tønsberg Blad	181
6.2.7	Valdres	184
6.2.8	Bladet Vesterålen	187
6.3	<i>De kvalitative intervjuet – oppsummering og konklusjon</i>	190
7	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	193
7.1	<i>Oppsummering av undersøkelsene</i>	193
7.2	<i>Flyvbjergs verdirasjonelle spørsmål</i>	195
8	LITTERATUR	201
8.1	<i>Bibliografisk standard</i>	201
8.2	<i>Litteraturliste</i>	201
9	VEDLEGG	209
9.1	<i>Tabeller og figurer</i>	209
9.2	<i>Spørreskjema og informasjon om undersøkelsen</i>	211
9.2.1	Spørreskjema	211
9.2.2	Vedlagt informasjon om spørreundersøkelsen	223
9.3	<i>Oversikt over avisene</i>	226
9.4	<i>Utdrag fra dybdeintervjuet</i>	228
9.4.1	Aftenposten	228
9.4.2	Nasjonen	231
9.4.3	Suldalsposten	234
9.4.4	Arbeidets Rett	236
9.4.5	Tønsbergs Blad	239
9.4.6	Valdres	242
9.4.7	Bladet Vesterålen	244

Del I: Introduksjon

1 Innledning

1.1 Tema og bakgrunn

Det overordna temaet i denne avhandlinga er språkplanlegging. Begrepet språkplanlegging, på engelsk *language planning*, blei første gang brukt av norsk-amerikaneren og språkforskeren Einar Haugen da han i 1959 skreiv om striden rundt den norske skriftspråksnormeringa.¹ Begrepet blei altså i utgangspunktet brukt med den norske språksituasjonen som studieobjekt, men dette begrepet har seinere festa seg som en internasjonal term. Språkplanleggingsvitenskapen omfatter stort sett planlegging og normering av *skriftspråk*, ikke bare i Norge, men i alle deler av verden der problemstillinger rundt normering av skriftspråk er aktuelle.

Språkplanlegging er altså et stort felt, som en kan betrakte ut ifra flere perspektiv og gå inn i med ulike problemstillinger som utgangspunkt. Felles for de fleste studier av språkplanleggingas rolle og konsekvenser i samfunnet er gjerne at de benytter seg av typiske sosiolingvistiske innfallsvinkler; en ser på forholdet mellom språket og språkbrukerne og den konteksten de er en del av.

Et spørsmål som ofte blir stilt, når det gjelder skriftspråkplanlegging i Norge, er hvorvidt et skriftspråk kan formes ved planmessige vedtak, og i forlengelsen av dette, hvem som i siste instans er kompetent til å fatte disse vedtaka. Dette er altså ikke bare et spørsmål som berører språket, men omfatter også politiske og samfunnsmessige forhold. Språkvitere generelt vil være enige om at det ikke finnes noen kvaliteter ved språket i seg sjøl som gjør at ett talespråk eller én skriftradisjon får forrang foran andre når et språk skal standardiseres. Det vil alltid være samfunnsmessige forhold og sosiale aspekter som virker inn i en slik prosess. Lars Vikør (1994) understreker at språkplanleggingsvitenskapen har som oppgave å beskrive noen av de kreftene som påvirker og styrer språkbruken: ”Hovudspørsmåla er: Kva slags instansar og organ er det som tar avgjerder som får følgjer for andres språkbruk? Og kva slags haldningar, prinsipp, teoriar og argument ligg til grunn for desse avgjerdene?” (Vikør 1994, 47).

I denne avhandlinga er det språkplanlegginga av de norske skriftspråka som er i fokus, altså norsk skriftspråksnormering, og jeg har valgt å se nærmere på hvilke valg de norske

¹ Haugen har visstnok nevnt at språkforskeren Uriel Weinreich brukte termen *language planning* på et seminar allerede i 1957 (se Vikør 1994, 87).

avisene gjør med hensyn til skriftspråk, og åssen de velger å normere språket (eller språka) de bruker.

Den norske skriftspråkssituasjonen er på mange måter spesiell, med to offisielle norske målformer, nynorsk og bokmål, som er unge språk, og ikke spesielt ulike. Normalene innafor begge målformene er forholdsvis vide, noe som gjør at skriftspråksbrukerne i prinsippet har stor frihet til å velge hvilke former og varianter de sjøl ønsker å bruke. De siste hundre åra har det vært mange og omfattende skriftspråksreformer, den siste av så ny dato som 1. juli 2005. Det er ikke usannsynlig at de norske skriftspråka blir mer stabile i framtida, men per i dag er valgfriheten fortsatt stor, og endringene har vært hyppige. Som skriftspråksinteressert undrer jeg meg derfor over hvorfor den variasjonen som både nynorsk- og bokmålsnormalen tillater, i så liten grad er til stede i det daglige offentlige skriftbildet.

Min interesse for norsk språknormering kan føres tilbake til midten av 1980-tallet. Som elev i barneskolen møtte jeg for første gang skriftspråket på ferdighetsnivå. Jeg skulle lære å lese skrift, og samtidig tilegne meg det skriftspråket som skulle bli mi skriftlige uttrykksform. Det var gjennom denne tilegnelsesprosessen jeg oppdaga at det fantes en variasjon, både leksikalsk og morfologisk, som mine norsklærere gjennom hele grunnskolen verken informerte eller visste særlig mye om (norsklæreres tilnærming til valgfriheten i rettskrivinga blir drøfta av blant andre Jansson 1999). Gjennom denne innlæringsprosessen blei jeg også interessert i åssen ulike aktører i det norske samfunnet anvender skriftspråket, og hvilke forhold som gjør at enkelte varianter og former av skriftspråket er mer synlige i offentligheten enn andre.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Det er med denne interessen som grunnlag jeg ønsker å finne ut mer om norske avisers språknormative prinsipp og praksis. Problemstillinga for denne avhandlinga er, som tittelen sier: *En undersøkelse av norske avisers språknormative prinsipp og praksis*. Dette er kanskje ikke ei problemstilling i ordets strenge forstand, men det er altså norske avisers språknormeringspraksis og prinsippa som ligger til grunn for normeringspraksisen, jeg ønsker å si noe om. Mitt hovedfokus her er altså: Hvilket skriftspråk, bokmål, nynorsk eller begge, velger norske aviser som redaksjonell målform? På hvilken måte ønsker de å skrive på den/de målformen(e) de har valgt, og hva begrunner de disse valga med?

Gjennom spørreundersøkelse og intervju ønsker jeg å kartlegge hvilken språknormativ praksis som preger norske avisredaksjoner i dag, og hvilke prinsipp som ligger til grunn for avisenes normeringspraksis. Poenget med ordlyden ”prinsipp og praksis” er ikke å beskrive

diskrepansen mellom rapportert og praktisert norm hos alle avisene som har svart på spørreundersøkelsen, et slikt utgangspunkt ville fullstendig sprengt ramma for dette prosjektet, men jeg ønsker å bevege meg bak det praktiserte språket norske avislesere ser på trykk. På den måten ønsker jeg å kunne si noe om hvilke føringer som gjelder for valg av skriftspråk og språknorm i norske avisredaksjoner. Med språknormativ praksis mener jeg den normeringsprosessen som foregår innad i en redaksjon, ikke praktisert skriftspråk.

I faglitteraturen som tar for seg språkplanlegging generelt, og også Norge spesielt, er det gjort greie for ei rekke prinsipp som ofte er funksjonelle, og som ligger som et mer eller mindre bevisst ideologisk grunnlag for de valga som blir tatt når det gjelder språk. Åssen noen av disse generelle prinsippa kommer til uttrykk i sju utvalgte avisredaksjoner, vurderer jeg i kapittel 6, der jeg analyserer innholdet i de kvalitative forskningsintervjua.

Problemstillinga jeg formulerte ovafor, er ei overordna problemstilling for denne avhandlinga. Den gjelder både for spørreundersøkelsen og de kvalitative intervjua. Samtidig vil jeg ha noen underproblemstillinger og underspørsmål som er med på å legge føringer for drøftinga i de to delene. Skjematisk vil overordna og underordna problemstillinger og spørsmål kunne settes opp slik:

Overordna problemstilling:

En undersøkelse av norske avisers språknormative prinsipp og praksis.

Underordna spørsmål og problemstillinger knytta til spørreundersøkelsen:

1) Bruker mange bokmålsaviser NTB-normalen som grunnlag for det bokmålet de skriver?

Sylfest Lomheim (Lomheim 2003) gjennomførte for noen år siden en undersøkelse som viser at NTB-meldinger stort sett blir gjengitt uten endringer i flere store bokmålsaviser (mer om denne undersøkelsen i kapittel 3.3.3). På bakgrunn av Lomheims resultat ønsker jeg å undersøke om mange bokmålsaviser oppgir NTB-rettskrivinga som normgrunnlag for det bokmålet de skriver.

2) Er det mer aksept for å bruke en større del av den offisielle rettskrivinga i nynorsk enn det er for bokmål?

Undersøkelser viser at en både for bokmål og nynorsk kan snakke om en kjernenormal når det gjelder hvilke ord- og bøyingsformer som er mest frekvente i bruk (se Pettersen 1993, Vikør 1995, Vinde 2000 og Baardsgaard 2005). Samtidig er det flere som har påpekt at det språket eller den språknormalen som er mest stigmatisert i Norge i dag, er det radikale bokmålet. Det blir understreka av både Arne Torp (2004) og Ernst Håkon Jahr (2005), som begge har

opplevd at en radikal bokmålsbruk møter sanksjoner både i presse og forlag. Tendensen i en undersøkelse Kringkastingsringen gjennomførte, er at nynorskavisene generelt er mer åpne for valgfrihet innafor målforma, og at bokmålsavisene legger mer vekt på språklig enhet i avisa. (Kringkastingsringen 1994, 8-9, mer om denne undersøkelsen i kapittel 3.3.3). På bakgrunn av dette er det interessant å se nærmere på om det er mer aksept for å bruke større deler av rettskrivinga for nynorsk enn for bokmål i avisredaksjonene.

3) Spiller den lokale dialekten noen rolle når avisredaksjonene begrunner sine språkvalg?

Flere avisundersøkelser har pekt på at norske aviser ofte oppgir talemålet i distriktet som grunnlag for den språknormeringa som foregår internt i avisredaksjonen (se Kringkastingsringen 1994 og Wetås 2001d, mer om disse undersøkelsene i kapittel 3.3.3). På bakgrunn av resultatene fra disse undersøkelsene har jeg ønska å se nærmere på hvor utbredt et slikt ønske er.

4) Brukes ulike deler av bokmålsnormalen til ulike stiler og sjangre?

Flere undersøkelser konkluderer med at det moderate bokmålet står sterkt i Norge i dag. Det gjelder studier som er gjort av språket i for eksempel aviser og skjønnlitteratur (se Pettersen 1993, Kringkastingsringen 1994 og Baardsgaard 2005). Pilotundersøkelsen jeg gjennomførte i Drammens Tidende i forkant av spørreundersøkelsen, kunne også tyde på at noen aviser tillater et mer radikalt bokmål i enkelte saker, sjøl om de har regler for å bruke et mer moderat eller konservativt språk i nyhetsstoffet (mer om pilotundersøkelsen i kapittel 5.1.1.1).

Underordna problemstillinger og spørsmål knytta til det kvalitative intervjuet:

5) Hvilke språknormative prinsipp dominerer i de avisene jeg har valgt ut til dybdeintervju?

For å kunne svare på dette spørsmålet bruker jeg generell språkplanleggingsteori om prinsipp og ideologi knytta til språkvalg (Vikør 1994 og Haugen 1969). Konkrete funn fra spørreundersøkelsen og de underproblemstillingene jeg har nevnt over, er det også naturlig å trekke inn i denne drøftinga.

2 Norske aviser

2.1 Hvorfor avisene?

Avissspråket er veldig viktig i den forstand at det er veldig normdannende. Det er vi som bestemmer åssen folk snakker og skriver.
(Sissel Benneche Osvold i *Typisk norsk* på NRK1, 14.04.05).

Sitatet over er interessant på flere måter. For det første trur jeg Benneche Osvold har rett når hun sier at avissspråket kan virke normdannende på avislesernes språk. Flere språkforskere har pekt på store tekstprodusenters autoritet som normaktør når det gjelder norsk skriftspråk, og det er også gjennomført norske studier der avisenes rolle som normaktører utgjør et større eller mindre aspekt ved undersøkelsen (blant annet Kringkastingsringen 1994, Roksvold 1999, Vinde 2000 og Wetås 2001a-d). Internasjonale studier underbygger også påstanden om at lesing påvirker skriveferdighetene. Blant annet gjelder dette Stephen Krashens forskning, som viser at ”voluntary pleasure reading contributes to the development of writing ability” (Krashen 1984, 4). Som språkbrukere blir vi påvirket av det vi leser, og mye tyder på at det vi leser også er med på å påvirke åssen vi skriver.

I dette perspektivet er det umulig å overse norske avisers rolle som normaktør når det gjelder norsk skriftspråk. Finn-Erik Vinje sier følgende (Vinje 1995, 9):

Tre av fire norske trykte ord står i aviser. Avissspråket er således det trykte norske språk. Praktisk talt hver eneste voksen nordmann leser noe avisstoff hver dag; for mange er dette deres eneste møte med skriftspråk i mer sammenhengende tekster.

Vinje hevder at avissspråket er en maktfaktor i kraft av sin kvantitative tyngde, og at det derfor spiller ei større rolle for språk- og stilutvikling enn det skjønnlitteraturen gjør (ibid.).

Når jeg har valgt avissspråket som utgangspunkt og hovedfokus i mi avhandling, er det med utgangspunkt i de betraktningene jeg har gjort over. Avisene er de tekstprodusentene som i størst grad formidler skriftlig informasjon til det norske folket, dette gjelder både via papir og internett. I tillegg veit en at det i Norge gis ut flere aviser i forhold til folketallet enn i noe annet land, samtidig som nordmenn også generelt leser mye aviser. Om avisenes leser- og opplagstall for 2006 blir disse opplysningene gitt: ”83 % av befolkningen over 12 år leser minst en avis en gjennomsnitts dag, og i snitt leser vi to aviser daglig. Dette gjør at Norge fortsatt ligger på verdenstoppen i avislesing – etter Japan” (*Avisenes nettoopplag 2006*). Da er det heller ikke usannsynlig at nordmenn påvirkes av det skriftbildet som møter dem daglig gjennom disse mediene. Avisene får dermed en dobbel funksjon; de er betydelige *brukere* av

skriftspråket, samtidig som de også har rolla som private *normaktører* i normeringsprosessen (mer om avisene som skriftspråksbruker og normaktør i underkapittel 3.3.5.2).

I ei rekke andre land er et perspektiv som dette neppe like interessant, fordi avisinstitusjonene der ikke i nevneverdig grad formidler noe annet skriftspråk til språkbrukerne enn det som er offisielt godkjent. Det som gjør ei slik problemstilling interessant i Norge, er den spesielle norske skriftspråksituasjonen, med de to målformene bokmål og nynorsk, og ei rekke valgmuligheter, både leksikalsk og morfologisk, innafor begge disse målformene².

2.2 Definisjoner og klassifisering

2.2.1 Hva er ei avis?

På nettsidene til Institutt for journalistikk defineres *avis* slik:

Som **avis** er regnet alle publikasjoner som kommer ut minst en gang pr. uke, og som fyller de opprinnelige reglene for listeføring som avis, dvs. de skal "orientere allmennheten om begivenheter og aktuelle spørsmål", ta reell betaling for abonnement og løssalg og ha mindre enn 50 prosent annonser. (*Institutt for journalistikk – dokumentasjon*, sitert 15.10.06).

Definisjonen over holder fram ulike kriterier som må være til stede for at publikasjonen skal kunne regnes som avis. Publikasjonen må gis ut ukentlig eller oftere, orientere allmennheten om aktuelle spørsmål, ta betaling for abonnement og løssalg og ha mindre enn 50 % annonser. Det er denne definisjonen som ligger til grunn for utvalget i denne avhandlinga.

Samtidig som definisjonen over lager ei ramme for hva som kan regnes som ei avis og ikke, gir ordlyden også rom for å dele norske aviser inn i ulike typer ut ifra ulike kriterier. Når en skal kategorisere norske aviser i undergrupper, kan en ta utgangspunkt i alt fra utgivelsesfrekvens, nyhetsfokus, abonnementstall, redaksjonell målform og geografisk utbredelse og tilknytning. Som jeg straks kommer tilbake til, kan det fort bli kaotisk hvis alle disse kriteriene skal være til stede samtidig når en deler avisene inn i undergrupper. I denne avhandlinga kommer jeg i hovedsak til å forholde meg til ei klassifisering knytta til geografi, både når det gjelder utbredelse og tilknytning. Norsk talemål har dessuten hatt en sterk posisjon i norsk språkplanlegging, og det har òg hatt betydning for mi vektlegging av det geografiske kriteriet.

Geografisk utbredelse og tilknytning har også vært ett av kriteriene for statens fordeling av pressestøtta helt siden ordninga blei innført i 1969. Hensikten med pressestøtta og

² Jeg kommer ikke til å sondre mellom betydningene av termene *skriftspråk* og *målform* i denne avhandlinga. Diskusjonen om bokmål og nynorsk primært skal regnes som ulike språk, eller om de er varieteter av det samme språket, lar jeg ligge.

nullsatsen for merverdiavgift på aviser, er å sikre et mangfold av aviser på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå (*Stortingsmelding nr. 26 (2003-2004)*, pkt.7.6.4). Asgeir Olden argumenterer for at norsk pressepolitikk med tiltak som pressestøtte, også har bidratt til det skriftspråklige mangfoldet blant avisene her i landet (Olden 2002).

Det er interessant at definisjonen over ikke sier noe om sjølve mediet, men vektlegger innholdet og distribusjonsmåten for avisene. Så vidt jeg veit, fins det ingen norske abonnementsaviser som bare har internett som medium, og derfor er heller ingen aviser som bare er internettaviser, representert i min undersøkelse.

Et viktig aspekt ved avisenes utvikling de siste hundre åra blir understreka i *Statens Stortingsmelding nr. 26 (2003-2004)*, pkt. 7.6.4:

Det kan også reises spørsmål om konsekvensene av den *kommersialiseringen* [mi *utheving*] som blant annet følger av stadig strengere lønnsomhetskrav i mediene. Tradisjonelt var eierskapet i norske medier ikke først og fremst motivert i økonomiske hensyn, men i et ønske om å påvirke samfunnsdebatten. [...] I dag har norske medier nesten uten unntak brutt sine bånd til de politiske partiene, og eierskapet er for en stor del overtatt av store profesjonelle eiere, særlig de tre store konsernene Schibsted, A-pressen og Orkla. Denne utviklingen har ført til *økt fokus på inntjening* [mi *utheving*]. [...] Den formelle redaksjonelle friheten er i praksis begrenset ved at redaktøren ikke bare har ansvar for mediets innhold, men også for at innholdet selger. En konsekvens er økt vekt på sensasjons- og underholdningspreget innhold og på å fremstille nyheter og reportasje i et slikt perspektiv. Det er en fare for at denne utviklingen kan føre til mer begrenset, ensartet eller ukritisk dekning av viktige samfunnsspørsmål.

Om lønnsomhetskravet og kommersialiseringa fører til ei ukritisk dekning av samfunnsspørsmål, er ikke tema i denne avhandlninga. Men det kan være interessant å knytte det økte lønnsomhetskravet i mediene til diskusjonen om skriftspråket i avisene. Tidligere var avisene i overveiende grad knytta til politiske partier, og på den måten var de også politiske og ideologiske talerør for ulike syn, også språklige. Jeg sier ikke at avisene ikke har en slik funksjon i dag, men det økte fokuset på økonomisk avkastning må nødvendigvis føre til at avisene i dag har mer fokus på den som skal kjøpe avisa, enn de hadde tidligere. For avisenes del betyr dette leserne, og hensynet til hva leserne ønsker, spiller nok ei større rolle nå enn før. Valg av skriftspråk og språknorm i avisene kan derfor også knyttes til leseren på et slikt kommersielt nivå. Leserreaksjoner når det gjelder språk, eller forestillinger i avisredaksjonen om hvilke språklige preferanser leserne har, spiller kanskje ei større rolle nå enn tidligere.

Bare det å få oversikt over norske aviser, er en betydelig jobb. Jeg har benytta meg av medlemslistene til *Landslaget for lokalaviser* og *Mediebedriftenes Landsforening*

(*Aviskatalogen på nett*), samt oversikten til *Institutt for journalistikk* over hvilke publikasjoner som kan regnes som avis. Alle disse listene har vært tilgjengelige på internett.³

Det er viktig for meg å presisere at avislandskapet endrer seg. Noen aviser endrer status fra abonnementsavis til gratisavis, enkelte aviser går inn, mens andre er etablert nylig. Derfor er det ikke utenkelig at enkelte av de publikasjonene jeg presenterer i min undersøkelse, har endra status og ikke lenger blir omfatta av avisdefinisjonen over.

Spørreskjemaene blei sendt til avisredaksjonene i andre halvdel av mars 2006, og i løpet av april og mai samme vår justerte jeg mi avisliste i forhold til publikasjoner som hadde gått inn, endra status eller hadde kommet til. Det førte til at noen publikasjoner blei tatt ut av materialet, mens ei avis fikk tilsendt undersøkelsen litt etter de andre.

Den fullstendige oversikten over hvilke publikasjoner som er representert i denne undersøkelsen, fins som vedlegg helt bakerst i avhandlinga (kapittel 9.3). Alle disse publikasjonene kunne karakteriseres som avis etter definisjonen ovafor våren 2006. I de tre neste underkapitla skal jeg utdype åssen jeg har skaffa meg oversikt over det norske avislandskapet, og diskutere meg fram til åssen jeg velger å kategorisere avisene videre.

2.2.2 Landslaget for lokalaviser og Mediebedriftenes Landsforening

Før jeg beskriver mi kategorisering av avisene nærmere, vil jeg i to underavsnitt gjøre kort greie for ulike kategoriseringer som blir brukt av de to største bransjeforeningene for norske aviser. Jeg vil også påpeke at listene disse foreningene fører over avisene, har vært en viktig kilde i mitt arbeid med å skaffe oversikten over norske aviser etter definisjonen jeg nettopp nevnte. Kategoriseringene av avisene som bransjeforeningene bruker, avviker likevel noe fra dem jeg har brukt i mitt forskningsarbeid.

Hvis vi kategoriserer norske aviser etter geografisk utbredelse og plassering, ser vi raskt at lokalaviser skiller seg ut som ei betydelig gruppe. Det har blant annet sammenheng med at de norske støtteordningene, som blei introdusert for å hindre avisdød, gir særskilt støtte til lokalaviser. *Landslaget for lokalaviser* (heretter LLA) er en bransjeorganisasjon for norske lokalaviser. Organisasjonen blei stifta i 1976, og hovedarbeidsområdet er å sikre medlemsavisene best mulige rammevilkår, blant annet gjennom et høyt faglig nivå og rettferdig fordeling av pressestøtte. "LLA utgir bladet *Nærpressa*, og publiserer årlig *Nærpresseskatologen* med opplysninger om blant annet medlemsavisenes opplagstall, utgiverfrekvens etc."(*Medienorge*, sitert 21.10.06). LLA har 100 medlemsaviser, og alle disse

³ Disse nettadressene er ført i litteraturlista (kapittel 8).

klassifiseres naturlig nok som lokalaviser. Ifølge bransjeorganisasjonens nettsider har lokalavisene disse kjennetegna (*Landslaget for lokalaviser*, sitert 21.10.06):

- Arena for debatt om lokale spørsmål
- Sikrer ytringsfridom og lokalt demokrati
- Viser fram og stimulerer lokal kultur
- Er nær lesaren og skaper identitet
- Har lokalstoff som vedkjem innbyggjarane
- Blir lesne av alle; både vaksne, barn og unge

Mediebedriftenes Landsforening (heretter MBL) er mediebedriftenes bransje- og utgiverorganisasjon. MBL har 299 medlemmer, og 168 av disse er avisbedrifter. Medlemsavisene representerer ca 97 prosent av det totale avisopplaget (*Mediebedriftenes landsforening*, sitert 21.03.07). MBL utarbeider avisstatistikk og publiserer årlig *Aviskatalogen* som inneholder opplysninger om medlemsavisene i tillegg til en del markedsinformasjon (ibid.)

Sjøl om 168 avisbedrifter er medlemmer i MBL, blir ikke alle disse omfatta av den avisdefinisjonen *Institutt for journalistikk* opererer med; flere av dem er blant annet gratisaviser. LLA har som nevnt 100 medlemsaviser, men flere av disse er også medlemmer i MBL. Det er heller ikke alle lokalavisene som publiseres så ofte som hver uke, og derfor blir heller ikke de omfatta av avisdefinisjonen over. Jeg kommer nærmere inn på hvilke type publikasjoner som ikke tilfredsstillter avisdefinisjonen når jeg presenterer utvalget i kapittel 5.

2.2.3 Klassifisering av norske aviser hos MBL

MBL opererer med litt andre typeinndelinger enn de geografisk baserte, som jeg nevnte i kapittel 2.2.1. Det kunne vært hensiktsmessig å bruke samme prinsipp for inndeling som MBL, men når jeg velger å ikke gjøre det, er det fordi svært mange og ulike kriterier er med i vurderinga av åssen ei enkelt avis klassifiseres hos MBL. For eksempel kan ei avis klassifiseres ut ifra innhold, og dermed tilhøre gruppa *nisjeaviser*, mens ei annen avis hører til gruppa *storby-dagsaviser*, fordi den gis ut i en storby. Distinksjonen som gjelder utgivelsesfrekvens, vil for eksempel gjelde *andre lokalaviser* og *lokale dagsaviser*, der *lokale dagsaviser* har flere utgaver per uke enn det *andre lokalaviser* har. Begge er imidlertid lokalaviser.

For å spesifisere: MBL klassifiserer *andre lokalaviser* som aviser med 1-3 utgaver per uke, mens *lokale dagsaviser* har 4-7 utgaver per uke. *Nisjeaviser* er aviser med spesielle fokusområder på nyhetsstoffet, dette gjelder områder som finans/næringsliv, kristendom og ideologi. *Storby-dagsaviser* er betegnelsen på byavisene i de største byene: Oslo, Bergen og Trondheim, mens *riksspredte nyhetsaviser* betegner aviser med utbredelse over hele landet.

Stilt overfor dette mylderet av kriterier på ulike nivå, er det vanskelig å klassifisere ei avis bare innfor en kategori. Vil ei riksdekkende avis med et kristenideologisk grunnlag best klassifiseres som nisjeavis eller riksspredt nyhetsavis? Den vil sjølsagt være begge deler, men poenget med ei klassifisering i denne avhandlingen er at avisene forholdsvis greit lar seg ordne i større grupper, som i neste omgang gjør det mulig å presentere resultatet fra spørreundersøkelsen med overordna kategorier som utgangspunkt. Jeg vil sjølsagt ikke fullstendig overse ideologisk bakgrunn og andre faktorer som kan være relevante når jeg presenterer resultatene fra spørreundersøkelsen, men som et utgangspunkt er det helt nødvendig å gjøre ei enklere og mindre flertydig klassifisering enn den MBL opererer med. I kapittel 5, der jeg presenterer resultatene fra spørreundersøkelsen, kommer jeg tilbake til åssen kategoriene MBL har brukt, fordeler seg på mine kategorier.

2.2.4 Klassifisering av norske aviser i denne avhandlingen

I spørreskjemaet (se kapittel 9.2.1 i vedlegget) blir informanten bedt om å karakterisere avisa som enten *riksavis*, *regionavis* eller *lokalavis*. Dette er ei inndeling som baserer seg på avisas deknings- og utbredelsesområde, og dreier seg om hvorvidt avisa dekker og er utbredt over hele landet, en større region eller stort sett har nedslagsfelt innfor et mindre lokalsamfunn (som for eksempel kan bestå av en eller flere kommuner). Noen av grunnene til denne kategoriseringa er allerede antydne, en nærmere begrunnelse følger lenger nede.

Inndelinga i resultatpresentasjonene er basert på egenrapportering fra spørreskjemaet, og er derfor ei subjektiv vurdering av hva avisene sjøl regner seg som. Noen av informantene har kryssa av for flere av alternativa, og på den måten har de vist at det er vanskelig å plassere seg entydig innfor en enkelt kategori.⁴

Jeg mener det er viktig at klassifiseringa ses i sammenheng med det emnet jeg beskriver. Om det er jeg eller MBL som har den riktige inndelinga, er ikke noen problemstilling her. For meg er viktig å si noe om hvilke språkvalg de ulike avisene gjør, og i den sammenhengen gir det mening at avisene får definere seg sjøl. Dersom avisa har en

⁴ Dette har sannsynligvis også sammenheng med at enkelte aviser kan ha ulik status som nr.1- og nr. 2-avis i ulike dekningsområder.

oppfatning av seg sjøl som riksavis, og det samtidig er rimelig grunn til å definere den som det, blir den regna som det i min presentasjon. Dette gjelder for eksempel Aftenposten, som etter MBLs inndeling regnes som *storby-dagsavis*, men som blir definert som *riksavis* både i spørreskjemaet og i det kvalitative intervjuet. Avisene kommuniserer med leserne sine gjennom skriftspråket, og i et land som Norge, hvor det eksisterer to norske skriftspråk, samt stor variasjon innafor disse, er det interessant å se på avisenes sjølførståelse i forhold til hvem de ønsker å nå, altså leserne. At Aftenposten regner seg som riksavis, men likevel velger å ikke skrive nynorsk, illustrerer dette poenget (dette kommer jeg tilbake til i kapittel 6). Når det gjelder partipolitisk eller ideologisk tilknytning, er det spørsmål som blir stilt i spørreskjemaet, men jeg lar ikke det få noen innvirkning på inndelinga av ulike avistyper.

3 Teoretisk ramme

I dette kapitlet vil jeg først definere og klargjøre bruken av en del begreper (3.1), deretter vil jeg gjøre greie for åssen den norske skriftspråksnormeringa skjer gjennom samhandling mellom flere aktører (3.2). Deretter presenterer jeg ei rekke undersøkelser som belyser ulike sider ved, og konsekvenser av, norsk skriftspråksnormering, samtidig som jeg gjør noen betraktninger når det gjelder denne forskninga (3.3). Til slutt i dette kapitlet sier jeg noe om språkplanleggingas status fra et vitenskapsteoretisk perspektiv (3.4).

3.1 Grunnbegreper

I den faglitteraturen som tar for seg emnet språkplanlegging, florerer det av begrep, og det er mange fagfolk som har ment noe om innholdet i ulike deler av begrepsapparatet. I dette underkapitlet vil jeg definere de mest sentrale begrepa, og samtidig kort gjøre rede for ulike forståelser av de termene som tolkes noe ulikt av fagfolk.

3.1.1 Språk

Som jeg tidligere har understreka, er språkplanlegging og språknormering nøkkelbegrep i denne avhandlinga. Det er normering og planlegging av *språket* som er fokus, og det dreier seg om de norske skriftspråka, bokmål og nynorsk. Det kan kanskje virke unødvendig å definere bruken av en så grunnleggende term som språk, men nettopp fordi denne termen ofte brukes i dagligtalen som en betegnelse på alt fra språkssystem til symbolkommunikasjon, er det nødvendig å gjøre ei klar avgrensing av hva jeg legger i begrepet her.

Nynorskordboka (1994) skiller mellom fire ulike betydninger av termen *språk*. Disse er:

- 1) det at mennesket lagar høyrlege (talte) el. synlege (skrivne) ytringar som kan gje meldingar om sanseintrykk, tankar, kjensler o l frå individ til individ; *mål (II,2) *allmenns- / barnes- / fingers- / løyndes- / særs- / s-et skil mennesket frå dyra / det talte s-et / det skrivne s-et / moderne s- / klassiske s- / tungemål snakke fleire framande s- / språkbruk, uttrykksmåte, stil granske s-et til Garborg / opposisjonen brukte eit kraftig s- sterke ord / ikkje snakke same s-et ikkje leggje det same i orda og omgrepa, ikkje forstå kvarandre*
- 2) uttrykksmiddel som liknar *språk (1) *desse tala talar sitt tydelege s- / fuglane, musikken har sitt eige s-*
- 3) fråsegn, utsegn *no må du ut med s-et seie det du veit*
- 4) i sms: sitat, skriftord *vals-*

Termen *språk*, slik jeg ønsker å bruke det her, ligger innafor definisjonen i punkt 1. Språket er spesifikt knytta til mennesket, og det dreier seg om talte eller skriftlige ytringer som gjør det

mulig å kommunisere fra et individ til et annet. Det dreier seg om språkets *kognitive* funksjon, som kan regnes som primær i forhold til språkets *kommunikative* aspekt, sjøl om det ikke er avgrensa fra dette. Lars S. Vikør sier at språk er en bestemt type kommunikasjonsmiddel definert ved spesifikke særegenheter, som gjør at en ikke kan sammenligne det med noen annen form for kommunikasjon. Det grunnleggende kjennetegnet er at ”språket er eit system som byggjer på eit lite og avgrensa antal grunneiningar som ikkje har sjølstendig tyding eller funksjon” (Omdal & Vikør 2002, 10-11). Samtidig kan språk, i betydning 1, bestå av flere enheter uten gitt betydning, som innafor et gitt system kan kombineres på et uendelig antall måter, og på den måten skape mening – med et uendelig antall muligheter for meningsskaping, altså språkets *kommunikative* funksjon. Vikør sonderer mellom de to forskjellige betydningene av termen språk slik den blir uttrykt i betydning 1. Vi kan mene språk som et universelt menneskelig fenomen, men samtidig kan vi snakke om språk i betydninga enkeltspråk.

I denne avhandlinga er perspektivet avgrensa til språkets kommunikative aspekt: Det dreier seg om kommunikasjon av sosiale konnotasjoner og identifikasjonsmarkører på rettskrivingsnivå.

3.1.2 Talespråk og skriftspråk

Når en snakker om norsk språk, rommer det både talte og skriftlige ytringer (jf. punkt 1). Talespråk og skriftspråk er altså ikke det samme. Historisk sett er skriftspråket sekundært i forhold til talespråket, men i et synkront perspektiv er det ei misvisende framstilling. I et skriftspråksamfunn er ikke skrift kun et middel for å kodifisere tale. I samfunn der det finnes en eller flere etablerte skriftkulturer, har skriftspråket alltid en sjølstendig funksjon, og en skriftlig standard påvirker ofte talemålet.

I Norge, som har norsk som offisielt nasjonalspråk, vil norsk talespråk være representert i form av ei rekke norske dialekter, som er ulike både med tanke på fonologiske, morfologiske og leksikalske drag, og med varierende sammenfall med skriftspråket. Samtidig vil norsk skriftspråk være representert med to likestilte skriftspråksvarieteter, nynorsk og bokmål, også kalt målformer. Nynorsk og bokmål er derfor primært skriftspråk,⁵ og synkront, om enn ikke historisk, er de begge målformer knytta til det norske språket.⁶

⁵ Sammenligna med andre skandinaviske land står dialektene sterkt i Norge, og det eksisterer heller ingen standardtalemål basert på skriftspråka på samme måte som i nabolanda. Det nærmeste en kommer er regionaliseringa av østnorske dialekter, men heller ikke her knyttes ei sånn utvikling entydig til et standardisert

3.1.2.1 Norsk skriftspråkhistorie – den korte versjonen

Grunnen til at Norge har to ulike skriftspråk, som samtidig er svært like og gjensidig forståelige, ligger i skriftspråkhistoria vår. Jeg har ikke mulighet til å ta den lange versjonen her, men en svært kort og forenkla versjon er denne:

Spørsmål knytta til norsk skriftspråk dukka opp allerede i 1814, og ønsket om et eget norsk skriftspråk var sterkt knytta til Norges prosess med å bli en sjølstendig nasjon. Skriftspråket i Norge var dansk, men ønske om et eget norsk skriftspråk sto sterkt i første halvdel av 1800-tallet. Det var imidlertid ikke enighet om åssen et slikt skriftspråk skulle se ut, og de ulike tilnærmingene kan oppsummeres i to hovedretninger med ulikt syn på åssen skriftspråksspørsmålet skulle løses. Noen mente det mest hensiktsmessige ville være å fornorske det danske skriftspråket ved å skjule til det som blei kalt danna dagligtale i byene. Denne fornorskinga skulle skje gradvis. Andre mente det var bedre å gå veien om de norske dialektene, og skape et helt nytt skriftspråk med utgangspunkt i dem.

Som sjølstendig stat i 1905 møtte Norge et nytt århundre med de to skriftspråka landsmål og dansk-norsk (eller riksmål⁷), og etter hvert blei det et uttalt politisk mål at disse skriftspråka på sikt skulle smelte sammen til ett. Det er med dette politiske målet som utgangspunkt vi best kan forstå de mange språkreformene på 1900-tallet, den store valgfriheten i normalene og de ulike ordningene med læreboknormal, hovedformer og sideformer. Skriftspråksspørsmålet hadde helt siden starten vært kime til strid, men tanken var at gradvis tilnærming mellom bokmål og nynorsk skulle føre fram til ett norsk skriftspråk.

Systemet med sideformene (også kalt klammeformer) blei innført i rettskrivinga av 1938 (som gjaldt begge målformene), og på den måten inneholdt rettskrivingssystema en valgfrihet på to nivå. Klammeformene var tillatt for skoleelever, mens hovedformene skulle brukes i lærebøkene. Mange av sideformene har også blitt karakterisert som tilnæringsformer fordi det var disse formene som på sikt skulle føre skriftspråka sammen. Tanken var at de først skulle innføres som sideformer og deretter få status som hovedformer i en felles normal.

Til tross for ulik status på formene innafor rettskrivinga var læreboknormalen fortsatt vid – det var mange jamstilte former innafor den normalen òg. At læreboknormalen romma så

talespråk basert på bokmål. Et standardisert nynorsk talespråk kan en stort sett knytte til store medieinstitusjoner som NRK (jf. Røynealand 2003).

⁶ Historisk er bokmål knytta til det danske skriftspråket, og det bokmålet vi har i dag er et resultat av mange reformer som har hatt som mål å fornorske det danske skriftspråket, først ved tilnærming til danna dagligtale i byene, seinere også ved å hente inn innslag fra folkemålet og ved tilnærming til nynorsk.

⁷ Her er det altså snakk om det riksmålet som etter hvert skulle få navnet bokmål, ikke det riksmålet som siden 1953 har blitt normert av Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur.

mange former, førte blant annet til store utfordringer i skolen med tanke på om det var radikale eller konservative former som skulle brukes i lærebøkene. Derfor blei ordninga med en trangere læreboknormal innført med rettskrivingsendringene i 1959.⁸

Arbeidet med å utarbeide en trangere læreboknormal blei gitt til Norsk språknemnd, et rådgivende organ i språkspørsmål, som blei oppretta i 1952. Mandatet om tilnærming mellom målformene var også eksplisitt uttrykt i formålsparagrafen for dette rådet. Norsk språknemnd blei i 1972 avløst av Norsk språkråd, også kalt Språkrådet. Også dette rådet hadde tilnærming som mål, men noe vagere uttrykt enn det Norsk språknemnd hadde hatt tidligere. I 2004 starta prosessen med ei omorganisering av Norsk språkråd, og det offisielle navnet i dag er Språkrådet. I vedtektene for Språkrådet er ikke tilnærming nevnt, og tilnærminglinja blei i realiteten også forlatt flere tiår tidligere. I Språkrådets strategidokument fra 2005, *Norsk i hundre!*, er det fokus på områder som språkvern og språkstyrking; spesielt er forholdet mellom norsk og engelsk vektlagt. I dette strategidokumentet nevnes også nynorsk spesielt. Sjøl om bokmål og nynorsk i teorien er likestilt som offisielle norske skriftspråk, er bokmål majoritetsspråket. Nynorsk har omtrent en halv million primærbrukere, mot 3,5 millioner som primært bruker bokmål (se også Vikør 2006, 1751).

Forsøket med å skape ett norsk skriftspråk i Norge er et tilbakelagt kapittel, men valgfriheten innafor både nynorsk og bokmål er i stor grad ivaretatt, sjøl om valgfriheten i dag begrunnes ut fra andre prinsipp enn tilnærming. De siste tiåra har det kommet flere studier som forsvarer valgfriheten i rettskrivingsnormalene ut fra et pedagogisk prinsipp; det vil si at det er lettere for elever å lære å skrive dersom de kan velge former som ligger opptil det talemålet de sjøl bruker (se f.eks. Wiggen 1992). Dessuten er det flere som tar til orde for at valgfrihet i seg sjøl er et gode, òg når det er snakk om ord- og bøyingsformer i rettskrivningssystemet. Debatten om en heterogen eller homogen norm innafor rettskrivningssystema er mest hensiktsmessig, er likevel ikke over. Både innafor bokmåls- og nynorskleiren argumenterer fagfolk for ulike synspunkt, sjøl om de legger samme argument til grunn. Den debatten skal jeg imidlertid la ligge.

Resultatet per i dag er at vi i Norge har to offisielle norske skriftspråk: bokmål og nynorsk. Systema for begge målformene er forholdsvis vide, det vil si at den enkelte språkbruker i prinsippet har stor valgfrihet når det gjelder skrivemåter av ord- og bøyingsformer. De siste åra har det vært et uttalt mål fra myndighetenes side at norsk

⁸ En grundigere gjennomgang av hvilke endringer det dreide seg om, er gjengitt hos Torp & Vikør (1993, 247-49).

rettskriving skal stabiliseres, og at ord og bøyingsformer som er lite i bruk skal tas ut av rettskrivinga (jf. *Stortingsmelding nr. 48 (2002-2003)*, del 3, pkt. 12.4).

Den siste rettskrivingsreformen for bokmål trådte i kraft 1. juli 2005. Den inneholdt flere endringer, blant annet falt skillet mellom sideformer og hovedformer bort. Dette skillet gjelder fortsatt i nynorskrettskrivinga.

3.1.3 Norm og normal

Bokmål og nynorsk er to ulike målformer, og disse to skriftspråkssystema er så like at de kan regnes som ulike varieteter av norsk skriftspråk.

Alle skriftspråk er definert ved et sett normer som må følges for å beherske det gitte skriftspråkssystemet. Termen *norm* kommer av det latinske *norma*, som betyr vinkelmål eller rettesnor. Normer blir definert som regler, formelle eller uformelle, og disse reglene er med på å styre menneskets oppfatning av hva som er akseptabel atferd i ulike situasjoner. På den måten vil normer også kunne påvirke atferden. Helge Sandøy (2003a, 259) sier at normer kan defineres som kollektive mønster for forventet atferd, og at normer da er forestillinger hos individet om hva som er forventet i kollektivet. I denne avhandlinga er sjølsagt normer knytta til skriftspråklig atferd det sentrale, og slike språknormer kan være av både formell og uformell art. Lars Vikør (1994, 66) skiller dessuten mellom *grammatiske normer* og *bruksnormer*. De grammatiske normene er regler for hva som er grammatisk rett og feil innafør det gitte språkssystemet, mens bruksnormer sier noe om hva slags språkvariant eller språkvarietet som egner seg best i ulike kontekster. At individuell talemålsvariasjon er kontekstavhengig, er det sagt og skrevet mye om, og de mange skriftvarietetene vi har i norsk, går inn i et tilsvarende sosiolingvistisk verdispill (Sandøy 2003b, 180). Dette er også et interessant perspektiv når det gjelder avisspråk. Det er ikke utenkelig at det eksisterer tilsvarende bruksnormer for skriftspråk som for talespråk, og at bokmål og nynorsk, eller ulike varieteter av begge disse målformene, brukes til ulike typer saker og i ulike kontekster.

3.1.3.1 Internaliserte og fastsatte normer

I de følgende avsnitta skal jeg diskutere to viktige begrepspar som i stor grad er overlappende. Det første begrepsparet dreier seg om forholdet mellom *internaliserte* og *fastsatte* normer.

Kjell Ivar Vannebo (1980) diskuterer normbegrepet i språkvitenskapen ut ifra N. K. Sundbys⁹ klassifisering av norm som et relasjonsbegrep. Tradisjonelt blir *norm* knytta til visse *atferdsmønstre*, altså godkjent handling innafør ei gitt gruppe, eller det blir brukt om

⁹ Vannbo baserer seg her på N.K. Sunbys *Om normer : filosofiske problemer* fra 1974.

vurderinger, av for eksempel moralsk, estetisk eller språklig art. I tillegg kan det dreie seg om straffesanksjoner eller sosialt press, også når det gjelder språklig atferd.

Sundbys utgangspunkt er annerledes, og ved å klassifisere *norm* ut ifra et relasjonsbegrep sier han: ”At ’noe’ er en ’norm’, betyr at det er en ’norm’ for ’noen’.” (Vannebo 1980, 4). Dette kaller Sundby for en ”norm *for*”-relasjon (ibid.). Et felles atferdsmønster kan si noe om det finnes en felles norm innafor gruppa, men atferden er altså ikke normen i seg sjøl, fordi atferden bare gir begrensa kunnskap om normene. På den måten sier atferd først og fremst noe om åssen normene fungerer. For å unngå at sjølve normen forveksles med atferd, presiserer Sundby at normen defineres som alle normative utsagn som er norm for ei gitt gruppe. Disse utsagna må dessuten angå individa på en kvalifisert måte, enten gjennom *internalisering* eller ved *fastsetting*. At en norm er fastsatt betyr at den må være gitt ”i kraft av en særlig normeringskompetanse” (ibid., 5). På bakgrunn av dette skiller Vannebo mellom *fastsatte* og *internaliserte* normer (se også Sandøy 2003b, 179).

For at en fastsatt regel skal defineres som norm, må den være gitt av en avsender som har autoritet som normkilde, og som dermed har *normkompetanse*. Dermed gir det mening å snakke om *normsubjekter*, som de fastsatte normene har direkte eller indirekte gyldighet for (Vannebo 1980, 6). I Norge er det Kultur- og kirkedepartementet, med Språkrådet som rådgivende organ, som fastsetter normer for skriftspråket som normsubjekter som elever, lærebokforfattere og ansatte i offentlig forvaltning, må forholde seg til. Fastsatte normer må derfor være klart formulert, slik at det er mulig å ha et bevisst forhold til dem (Sandøy 2003b, 179). I neste instans kan de offisielt fastsatte normene ha innvirkning på indirekte normsubjekter som aviser og forlag, men det er ikke nødvendigvis gitt. Samtidig trenger ikke en fastsatt norm være offisiell (mer om dette i kapittel 3.1.3.4), og dermed kan aviser som fastsetter interne normer for språk også ha normkompetanse overfor dem normene er ment å gjelde for.

I en avisredaksjon er de interne normene først og fremst mynta på journalistene, som skal følge de interne rettskrivingsreglene i det redaksjonelle stoffet. Samtidig får avisenes normer innvirkning på leserne fordi de påvirker oppfatninga av hva som er korrekt og akseptabelt skriftspråk. Sandøy (2003b, 171) understreker at ”å fastlegge det korrekte er ei sterk markering av kva som skal ha status i samfunnet”, og når korrekthetsbegrepet blir innsnevra, vil det samtidig snevre inn språktoleransen. Et ferskt eksempel på at aviser også kan henvende seg direkte til normsubjekter utafør redaksjonen, er Aftenpostens rettskrivingsregler som blei utgitt på Kunnskapsforlaget seinhøstes 2006. Journalist og språkkonsulent i redaksjonen, Ole Nygaard, uttaler at ”vårt prinsipp er at folk skal skrive et

konsekvent moderat bokmål uten hele tiden å måtte ta stilling til hvilke ordformer de skal velge. [...] I denne ordlisten er valgene tatt". (Skre 2006). Grunnlaget for den nye rettskrivingsordlista er *Riksmålsordboken* (ibid).¹⁰

De internaliserte normene etableres ikke på samme måte som de fastsatte normene. At en norm er internalisert fordrer at et individ har tilegna seg ei gruppes verdier og livsoppfatning, mer eller mindre bevisst, gjennom *innerliggjøring*. Det vil si at disse verdiene og mønstra blir gjort til individets egne (Vannebo 1980, 8; se også Wiggen 1998 for samme argumentasjon). Denne innerliggjøringa er det Vannebo kaller *internalisering*. De internaliserte normene blir dermed en del av individets *vurderinger*. Vurderinger kan være av atferdsmessig, emosjonell og kognitiv art (Vannebo 1980, 9), og kan dermed også betegnes som holdninger ut ifra et mentalistisk paradigme (Agheyisi & Fishman 1972, 77). En internalisert språknorm kan på den måten bevisst eller ubevisst legges til grunn for de vurderingene et individ gjør i møte med andres språk, og disse mekanismene gjelder også for skriftspråksnormer.

Nå er det ikke nødvendigvis noe motsetningsforhold mellom internaliserte og fastsatte normer (Vannebo 1980, 10). Når det gjelder skrift, vil de internaliserte normene som regel også dekkes av fastsatte normer. Likevel er ikke de fastsatte normene alltid internalisert hos folk flest. De norske skriftspråka har normsystem med stor valgfrihet for den enkelte bruker, men undersøkelser viser at deler av systemet er fullstendig ukjent for mange av språkbrukerne (jf. Omdal 2004). De internaliserte normene vil altså ofte dekkes av de fastsatte normene, sjøl om det heller ikke alltid er tilfellet, mens de fastsatte normene ikke en gang er kjent hos de fleste språkbrukerne, langt mindre er de internalisert.

3.1.3.2 Foreskrevne, preskriptive og operative normer

Helge Dyvik (2003, 30) opererer med termene *foreskrevne*, eller *preskriptive*, normer. Han definerer dette som språknormer definert av organer med autoritet, og med dette mener han organer av både offisiell og ikke-offisiell karakter. Siden de preskriptive normene må være eksplisitt formulert, må de nødvendigvis også ta for seg forhold det er mulig å beskrive presist. De preskriptive normene definerer derfor formelle sider ved ordformer, enten det dreier seg om morfologiske, fonologiske eller leksikalske trekk. Samtidig med de foreskrevne eller preskriptive normene virker også de *operative normene*, som ikke dreier seg om normer som er vedtatt av personer eller organer, men er de språknormene som utgjør en felles

¹⁰ Ole Nygaard presiserer i avisartikkelen at utgivelsen av ordlista ikke er ment som noe reklameframstøt fra Aftenpostens side: "Det var Kunnskapsforlaget som ringte oss etter at redaktøren hadde hørt meg holde foredrag om prinsippene bak vår språknorm". (Skre 2006).

normkunnskap blant språkbrukerne i et fellesskap. Begrepa *preskriptiv/foreskreven* og *operativ norm* svarer langt på vei til begrepa *fastsatte* og *internaliserte normer*.

I definisjonene av begrepa operativ og internalisert norm ligger det imidlertid en distinksjon som skiller de to termene noe fra hverandre. Definisjonene har en felles kjerne; det dreier seg om de normene som styrer språkbrukerens oppfatning og atferd av hva som er korrekt, men som ikke nødvendigvis er eksplisitt fastsatt. Der Sandøy med *internalisert* legger vekt på den individuelle tilegnelsen av fellesskapets språknormer, vil Dyvik med begrepet *operativ* fokusere på at disse normene er operative fordi de eksisterer som en felles kunnskap for språkbrukerne. Sjølv synes jeg det er noe kunstig å skille skarpt mellom fokus på individ og fellesskap i forhold til disse begrepa, nettopp fordi språk i bruk alltid bærer med seg begge disse aspekta. Et individ er i stand til å kommunisere med et annet individ fordi språknormene er internalisert på individnivå, men samtidig er det en forutsetning at det eksisterer en felles forståelse av hva individa innafor et språksamfunn oppfatter som gangbart og korrekt. Dyvik presiserer sjølv det kollektive aspektet som ligger implisitt i forståelsen av begrepet norm (ibid., 29-30), nemlig at en norm ikke er en hvilken som helst personlig regel, men er avhengig av en kollektiv forståelse for å kunne regnes som norm. Etter mi mening ivaretar derfor begrepet *internalisert norm* både det individuelle og det kollektive aspektet på en tilfredsstillende måte.

3.1.3.3 Normaler

Normer knytta til skriftspråk kan dreie seg om ulike aspekter ved språket, som for eksempel regler for tegnsetting eller ulike bøyingsparadigmer. Til sammen danner slike normer et felles system av regler for åssen et skriftspråk skal se ut, og det er dette systemet vi ofte kaller en *skriftnormal*. Vikør sier det slik: ”Eit samanhengande system av fastsette normer for ein språkvarietet kallar vi ein skriftnormal.” (Omdal & Vikør 2002, 15). En skriftnormal er altså grunnlagt i et sett med fastsatte normer, og det forutsetter at disse reglene er eksplisitt gitt – enten det er snakk om privat eller offisiell normering.

Ut ifra et synkront perspektiv har norsk skriftspråk minst to ulike skriftnormaler, og per i dag eksisterer det to offisielle rettskrivingsnormaler i Norge, bokmålsnormalen og nynorsknormalen. Men som jeg nevnte over, eksisterer det flere private normaler som både er offentlig kjent og brukt av flere, og det er også mulig, til en viss grad, å peke ut ulike normsett innafor de to offisielle normalene, for eksempel et ”moderat”/”konservativt” versus et ”radikalt” bokmål.

Dersom et diakront perspektiv skal tas med i betraktninga, kan en også nevne rettskrivingsnormalene som er knytta til de ulike språkreformene, for eksempel 1917- eller 1938-rettskrivinga. De mange språkreformene på 1900-tallet gjør også at ulike rettskrivingssystem eksisterer i samfunnet samtidig. Det fins mennesker i Norge i dag som lærte å skrive etter systemet i 1917-reformen, og som fortsatt skriver slik, og det samme gjelder for rettskrivingssystem knytta til seinere språkreformers.

3.1.3.4 Offisielle, ikke-offisielle, offentlige og private normer og normaler

Fastsatte eller preskriptive normer er de normene som er fastsatt av et *styringsorgan* (Sandøy 2003b, 179) eller *organer med autoritet* (Dyvik 2003, 30), og disse normene kan dermed være av både *offisiell* og *privat*, eller *ikke-offisiell*, karakter. I Norge regnes de normene for offisielle som er vedtatt av Kultur- og kirkedepartementet etter framlegg fra Språkrådet, som er statens fagorgan i språkspørsmål. Private eller ikke-offisielle normaler vil for eksempel være riksmål (jf. note 6), høgnorsk, Aftenpostens skriftnormal eller NTB-normalen. Det er viktig å understreke at disse private normalene ikke nødvendigvis går utafor de offisielt godkjente normene. Aftenpostens skriftnormal holder seg, med et par unntak, innafor det som er dagens offisielle rettskriving i bokmål. Når denne normalen likevel kan betegnes som privat, er det fordi den er et resultat av ei regelfastsetting som er skapt uavhengig av, eller i opposisjon til, den offisielle normeringa. Rettskrivinga i Aftenposten er fastsatt med riksmål som normgrunnlag, og et slikt grunnlag skiller seg prinsipielt fra det normgrunnlaget de offisielle reglene er tufta på. Privat normering i avisene snevrer ofte den offisielle normalen inn, dvs. trekker noe fra, uten at den nødvendigvis beveger seg utafor de offisielle rammene.

Dyvik (2003) mener det er problematisk at den normeringa som ikke går gjennom Kultur- og kirkedepartementet, ofte blir betegna som *privat*, fordi *privat* lett kan assosieres med *personlig*. *Privat* er først og fremst motsetning til *offentlig*, påpeker Dyvik, og peker samtidig på at det ofte er de ikke-offisielle, eller private, normene som er kjent i offentligheten, mens mange av de offisielle normene aldri blir allment kjent blant språkbrukerne. Av den grunn fortjener heller ikke den ikke-offisielle normeringa den nedlatende betegnelsen *privat*, mener han. Om ordet *privat* er nedlatende i denne sammenhengen eller ikke, er det ikke mi oppgave å vurdere, jeg velger uansett å bruke betegnelsen *privat* i betydninga *ikke-statlig* fordi denne termen er innarbeida i faglitteraturen på dette feltet (se også Vikør 2003, 296).

Dyvik (2003) påpeker også at de offisielle normene ikke trenger å være sammenfallende med de normene som er allment kjent. Undersøkelser viser at mange

språkbrukere ikke kjenner det offisielle rettskrivingssystemet fullt ut, og dette betyr at mange av de offisielle normene aldri når ut til offentligheten. Det motsatte er ofte tilfellet med den private normeringa.

3.1.3.5 Åpen og tildekt normfastsetting

Sandøy (2003b) skiller mellom det han kaller for *åpen* og *tildekt normfastsetting*. Et typisk eksempel på åpen normfastsetting er den prosessen som foregår når Språkrådet normerer språket. Denne normeringa skjer gjennom åpen diskusjon, saksforberedelser med offentlig innsyn og vedtak på årsmøte. Ofte vil denne prosessen også bli tett fulgt av media.¹¹ Den språknormeringa som foregår i ulike avisredaksjoner er et typisk eksempel på tildekt normfastsetting. Denne normeringa foregår skjult, den er som oftest også av privat karakter, og den skjer uten tilsvarende faglig saksutredning som i den åpne normfastsettinga.

Umiddelbart kan det se ut som disse begrepa svarer til Dyviks definisjon av offisiell og ikke-offisiell språknormering, og disse begrepa har åpenbart noe felles, men de drar likevel med seg et noe ulikt perspektiv. Sandøy definerer åpen normfastsetting som normer som blir fastsatt under offentlig innsyn. Motsatt vil da tildekt normfastsetting tilsvare normer som blir knesatt uten at publikum får innsikt i vedtaka og prosessen som ligger bak. De ikke-offentlige, men offisielle, språknormene Dyvik snakker om, vil ifølge Sandøys definisjon være eksempel på åpen normfastsetting, sjøl om de ifølge Dyvik aldri blir offentlige og i fullt monn når ut til språkbrukerne. Ved å kombinere Dyviks og Sandøys begreper gir det mening å si at mange aviser driver en ikke-offisiell, altså privat, språknormering, som også kan betegnes som tildekt siden brukerne som regel ikke vil ha noen innsikt i, eller direkte innvirkning på, denne normeringsprosessen. Likevel er mange av de språknormene ulike aviser forfekter, mer offentlig synlige og tilgjengelige som ferdig produkt enn de offisielle språknormene er. Dette er et paradoks, og flere har påpekt at dette er et stort problem for Språkrådets autoritet som normeringsorgan.

3.1.3.6 Konservativt, moderat og radikalt

Jeg har allerede brukt termene *konservativt*, *moderat* og *radikalt* i forbindelse med ulike språknormer og språknormaler, og disse termene krever ei presisering. Disse betegnelseene er dessuten mer nytta for å karakterisere bokmål enn nynorsk. Når det gjelder bokmålet, er det vanlig å bruke disse betegnelseene både om de ulike formene innafor rettskrivingssystemet,

¹¹ ”Beiken-feiden” (Ims 2004) i forkant av 2005-reforma er et godt eksempel på dette. På bakgrunn av ordskiftet som oppsto rundt formorsking av et par enkeltord, er det fortsatt mange som trur at ”beiken” og ”pøbb” er en skrivemåte som gikk gjennom i siste rettskrivingsreform. Det viser at sjølve normeringsprosessen er mer i offentlighetens eller medias søkelys enn det endelige resultatet er.

men også om hele formsett som kan betegnes som *radikalt* på den ene sida og *konservativt* eller *moderat* på den andre.

Eric Papazian (1985) diskuterer om det er mest hensiktsmessig med ei to- eller tredeling innafor bokmål. Han argumenterer for at det ikke er grunnlag for å skille mellom mer enn to slags former i bokmål, og at de bør kalles konservative og radikale. Det problematiske med disse betegnelse, som også Papazian kommer inn på, er at de er verdiladde begrep som det hefter både stilistiske og språkpolitiske konnotasjoner ved (ibid., 16). For at disse begrepa skal gi mening og innhold til det de beskriver, må det nødvendigvis eksistere et sammenligningsgrunnlag, som for eksempel radikalitet eller konservatisme kan ses i forhold til. Hva dette sammenligningsgrunnlaget er, ser det ikke ut til å være noen entydig oppfatning av, verken i faglitteraturen eller i en mer allmenn bruk av disse termene. Skal ulike ord og bøyingsformer defineres synkront, i den forstand at ulike former innafor gjeldende rettskriving defineres i forhold til hverandre, eller skal de defineres diakront, for eksempel med rettskrivinga av 1917 som sammenligningsgrunnlag? (jf. Papazian 1985, 17 og Wiggen 1979, 212). Ifølge Papazian (1985) må begrepa *konservativ* og *radikal* i en språkpolitisk sammenheng forstås som synonyme til henholdsvis *eldre*, *tradisjonell* og *nyere*, *reformert*. *Moderat* er betegnelsen på det som ikke er ytterliggående, og i språkpolitisk sammenheng er denne betegnelsen ofte et plussord. Det dreier seg om det som ligger midt imellom konservativt og radikalt, og ikke er avstikkende i noen som helst retning (ibid., 16-17). I den forstand høver betegnelsen *moderat* som karakteristikk på det bokmålet som er mest vanlig å se i skrift. Det kommer jeg straks tilbake til.

Wiggen (1979) presiserer at valgfriheten innafor bokmål ikke er knytta til hele system, slik det i praksis var etter rettskrivinga av 1917, men at det etter 1938 har dreid seg om valgfrihet knytta til ordformer (se også Hansen et al. 1986, 5). Læreboknormalen av 1938 og det påfølgende Oslo-vedtaket¹² i 1939 førte likevel til at ”radikalt bokmål” blei betegnelsen på en bokmålsvariant som benytta seg av tilnærminingsformene i rettskrivinga (Wiggen 1979, 213). Kristina Reitan (1999) sier at radikalt bokmål kan defineres på grunnlag av 1) tradisjon, 2) talemål eller 3) nynorsk. Med tanke på tradisjon er det å skrive et radikalt bokmål å bruke nye former i bokmålet, altså former som tradisjonelt ikke var en del av riksmålet før 1917. Radikalt bokmål definert på grunnlag av talemål dreier seg om et skriftspråk som baserer seg på folkemålsformene, og da særlig ordformer som fins i sørøstnorske dialekter. Dersom

¹² 2. mars 1939 vedtok Oslo skolestyre at samformene i 1938-normalen skulle nyttas i undervisninga og i lærebøkene. Dette førte til at de formene innafor bokmålsnormalen som var felles for bokmål og nynorsk, blei behandla som ei gruppe (jf. Wiggen 1979, 213).

nynorsk er definisjonsgrunnlaget, er det å skrive radikalt bokmål å bruke tilnæringsformene i rettskrivningssystemet, altså de formene som er felles for nynorsk og bokmål.

En mer allmenn oppfatning av hva som skal regnes som radikalt, konservativt og moderat bokmål, er at moderat (og til dels også konservativt) bokmål, oppfattes som nøytralt og vanlig, mens radikalt bokmål oppfattes som mer uvanlig og derfor *markert*. På grunnlag av en slik definisjon er ikke a-endinger i hunkjønnsord (bestemt form entall) spesielt radikalt, og stikker seg ikke ut i en tekst som ellers kan betegnes som moderat eller konservativ. Jeg er enig i at vurderinga av hva som er vanlig og uvanlig i praktisert bokmål, er konnotasjoner som henger ved karakteristikker av konservativt, moderat og radikalt bokmål. Men dersom målet er en stabil definisjon som ikke seiler opp og ned på skala alt ettersom hva som oppfattes som uvanlig eller vanlig, må sammenligningsgrunnlaget likevel være mer stabilt enn hva enkeltpersoner oppfatter enkelte ordformer som. Flere undersøkelser av både avisspråket og språket hos skjønnlitterære forfattere, viser at en både innafor bokmål og nynorsk kan snakke om ei konsolidering rundt en kjernenormal, men at en slik normal også inneholder en viss variasjon når det gjelder valgfrie former (se Pettersen 1993, Vikør 1995, Vinde 2000 og Baardsgaard 2005). Dermed er enkelte radikale former mer frekvente innafor en slik kjernenormal enn andre radikale former. Jeg mener de like fullt kan betegnes som radikale, sjøl om de ikke er spesielt uvanlige eller avstikkende.

Baardsgaard (2005) bruker termen *markert* i si hovedfagsavhandling (med referanse til Willi Meyerthaler) (ibid., 17). Det er flere kriterier som avgjør om ei form er markert eller ikke-markert, men Baardsgaard avgrenser seg til den delen av definisjonen som dreier seg om frekvens. De ordformene som opptrer hyppig, oppfattes som umarkerte, mens former som en ikke ser så ofte på trykk, oppleves som mer markerte (ibid.). Reitan bruker betegnelsen *markert* på samme måte som Baardsgaard (Reitan 1999, 16). Med utgangspunkt i begrepet *markert*, kan altså radikale former være både umarkerte og markerte, alt etter hvor vanlige de er i skriftbildet. A-ending i intetkjønnsord, bestemt form flertall (*husa, spørsmåla*), oppfattes som mer markerte enn for eksempel a-ending i hunkjønnsord, bestemt form entall (*jenta, hytta*), rett og slett fordi det er mer vanlig å se disse hunkjønnsformene i skrift. Det samme gjelder også for konservative former. Substantivet *mave* og preteritumsforma *levet*, er mer markerte enn *mage* og *levde*.

Jeg mener det er viktig å ha et stabilt definisjonsgrunnlag når en skal definere de ulike formene innafor rettskrivningssystema, og når det gjelder bokmålet bruker jeg Papazians definisjonsgrunnlag med rettskrivinga av 1917 som et slikt utgangspunkt. De radikale formene innafor bokmål blir da omfatta av alle de tre definisjonsgrunnlaga som Reitan (1999)

skisserer. Radikale bokmålsformer er nye former i forhold til tradisjonelt riksmål (før 1917), samtidig som de også er talemålsformer og former som er felles med nynorsk.¹³ I spørreskjemaet spør jeg eksplisitt om hva bokmålsavisene vil karakterisere sitt praktiserte bokmål som. Svaralternativa jeg har gitt, er ”radikalt”, ”konservativt/moderat” og ”annet” (spørsmål 5, kapittel 9.2.1). Når jeg har valgt å sette termene *konservativt* og *moderat* sammen på denne måten, er det fordi begge disse termene er i bruk av folk flest, og det er et poeng at informantene mine skal kjenne seg igjen i ordlyden når de svarer på spørsmåla i skjemaet. Samtidig beholder jeg den todelinga jeg mener de ulike valgfrie formene innafor bokmålsrettskrivinga representerer. Dersom noen av informantene ønsker å karakterisere bokmålet som noe annet enn ”radikalt” eller ”konservativt/moderat”, har de anledning til det ved å velge svaralternativet ”annet” (med forklaring). Også Lomheim bruker ei sammenstilling av *konservativt* og *moderat* om det bokmålet som ikke er prega av talemåls- eller tilnæringsformer – han snakker om det ”moderat-konservative bokmålet” (Lomheim 2003, 204-205).

Som jeg var inne på i begynnelsen av denne redegjørelsen av differensieringa av ulike former innafor rettskrivingsnormalene, er termene *konservativt*, *moderat* og *radikalt* først og fremst brukt om bokmål. Sjøl om de valgfrie formene i nynorsk også kan betegnes som tradisjonelle (og dermed konservative) eller nye (og dermed radikale), i forhold til ei mer tradisjonell rettskriving (enten Ivar Aasens landsmål eller 1917-rettskrivinga), har ikke disse termene festa seg som betegnelse på ulik bruk av nynorsk på samme måte som for bokmål. Det er det flere grunner til, og en av dem har å gjøre med ulik opphavshistorie, og dermed også prinsippgrunnlag, for bokmål og nynorsk. Der bokmålet har sitt utgangspunkt i offisielt dansk skriftspråk, var Aasens landsmål et resultat av privat normering som aldri oppnådde offisiell status (jf. Vikør 2003, 295). I en artikkel som tar for seg statlig versus privat normering i nynorsk, ser Vikør på ulike tendenser i den private nynorsknormeringa (Vikør 2003). Det kan dreie seg om normering innafor den offisielle normalen, men det kan også dreie seg om å normere språket ved å gå utafor de offisielt fastsatte reglene. Åssen en navigerer innafor disse to strategiene, kan oppsummeres i fire ulike tilnæringer. Det dreier seg om: 1) ei tradisjonalistisk tilnærming, som vil tilbake til Aasens opprinnelige landsmål, 2) en ”midtlinenynorsk”, som legger seg omtrent midt i formspekteret og ikke er avvikende på noen måte, 3) ei talemålsnær normering, som går ut på å legge nynorsken nærmest mulig

¹³ Det er heller ikke vanntette skott mellom disse definisjonsgrunnlaga. Flere former kan defineres med utgangspunkt i at de er nye i forhold til tradisjonelt riksmål, samtidig som de også fins i sørøstnorsk talemål og er felles med former i nynorsk (et eksempel er *glømme*).

dialekten i lokalsamfunnet eller regionen, og til slutt 4) ei tilnæringsretta normering, som tar sikte på å legge nynorsken tett opp mot et radikalt bokmål (ibid., 297). Det er bare ”midtlinenynorsken” som per definisjon må holde seg innafør gjeldende offisiell rettskriving.

Disse ulike tilnærmingene for privat normering av nynorsk finner vi i dag innafør forlag, presse og forskjellige nynorskorganisasjoner. Når det gjelder avisene, presiserer Vikør at de riksdekkende nynorskavisene, som Dag og Tid, Den 17de Mai og Norsk Tidend, hovedsaklig har lagt seg på en midtnormal som i stor grad samsvarer med Samlagets nynorsk (ibid., 300). Lokalpressa følger også i stor grad en slik midtnormal, men der står også ideen om et mer talemålnært skriftspråk sterkt, sjøl om det ikke alltid stemmer med praksisen (jf. Wetås 2001d).

Også innafør rettskrivingssystemet i nynorsk har vi, som for bokmål, ulike varianter som kan defineres som konservative eller radikale. Det kan dreie seg om sideformene, men det kan også dreie seg om sidestilt variasjon innafør læreboknormalen. Når det likevel ikke er vanlig å snakke om radikalt eller konservativt nynorsk på samme måte som for bokmål, har det å gjøre med de forholda jeg har vært inne på ovafor. Når det gjelder bokmål har offisielle normeringsmyndigheter vært utfordra av privat normering fra Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur. Dette akademiet har med få unntak holdt på det tradisjonelle riksmålet, mens offisielle myndigheter har fulgt ei mer radikal linje, både med tilnærming til folkemålet og til nynorsken (i alle fall før 1981-rettskrivinga). Dikotomien radikalt og konservativt har i større grad vært splitta opp i flere sfærer når det gjelder nynorsk, og normering i både konservativ og radikal lei har prega den private normeringa. Kanskje er det derfor *radikalt* og *konservativt nynorsk* ikke har festa seg som den eneste eller beste måten å definere variasjonen innafør nynorskrettskrivinga på.

3.1.4 Språkplanlegging og språknormering

Diskusjonen rundt den norske skriftspråksituasjonen går mer enn 150 år tilbake i tid, og gjennom disse åra er det skrevet og sagt mye om norsk språkplanlegging og språknormering. Likevel er det få som har skrevet om den norske språksituasjonen i lys av en mer helhetlig språkplanleggingsteori.

I dette avsnittet bygger jeg hovedsakelig på Einar Haugens *Riksspråk og folkemål* fra 1969. Jeg benytter meg også av Lars Vikørs *Språkplanlegging : prinsipp og praksis* (1994), der det blir gitt ei systematisk framstilling av det prinsipielle grunnlaget for språkplanlegging. Utgangspunktet her er den norske språksituasjonen, men norske forhold blir samtidig satt inn i en internasjonal sammenheng.

3.1.4.1 Definisjon av begrep

Termen *språkplanlegging* kommer av det engelske *language planning*, og blei, som nevnt i kapittel 1, første gang brukt offentlig i 1959 av den norskamerikanske språkforskeren Einar Haugen i artikkelen ”Language Planning in Modern Norway”. I 1966 ga han ut *Language Conflict and Language Planning: The Case of Modern Norwegian*. Dette siste verket kom i norsk språkdrakt i 1969 med tittelen *Riksspråk og folkemål: Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*.

Som så mange andre fagbegrep, har termen språkplanlegging blitt diskutert og omdefinert. Haugens definisjon, som opprinnelig var nokså snever, har gjennom si femtiårige levetid tatt opp i seg flere aspekter, nyanser og nivå som den opprinnelige definisjonen ikke ga rom for. Når jeg bruker termen språkplanlegging i denne avhandlingen, er det i betydninga skriftspråksplanlegging. Lars Vikør (1994, 86) sier at objektet for språkplanlegginga primært er skriftnormaler, sekundært talenormaler knytta til skriftnormalene. Haugens utgangspunkt i 1959 var dette (ibid., 87):

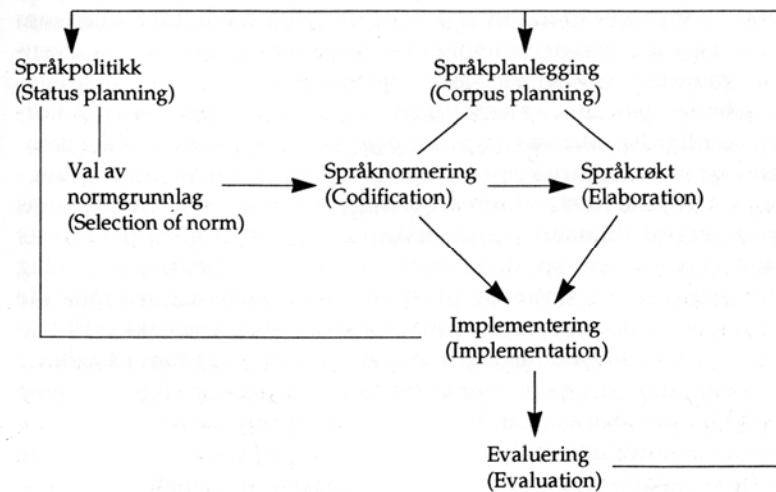
By language planning I understand the activity of preparing a normative orthography, grammar, and dictionary for the guidance of writers and speakers in a non-homogenous speech community.

Seinere presiserer Haugen at han med termen språkplanlegging ikke bare inkluderer arbeidet med ortografi, grammatikk og ordbøker, men at språkademier og språkkomiteers normative arbeid på andre nivå også inkluderes i definisjonen. Andre språkforskere har også hatt behov for å utvide definisjonen, og ei viktig differensiering gis av Heinz Kloss i 1969. Han deler språkplanleggingsvirksomheten inn i to ulike sfærer, i det han velger å kalle *language corpus planning* og *language status planning*. Vikør (1994, 88) oversetter disse termene med henholdsvis *korpusplanlegging* og *statusplanlegging*. *Language planning* blir dermed et overbegrep som omfatter all form for offentlig arbeid med språket i et samfunn. Med korpusplanlegging menes det grunnleggende arbeidet med å etablere en skriftnormal slik det defineres i Haugens definisjon over. Statusplanlegginga omfatter det videre arbeidet med å spre kunnskap og etablere status for den valgte normen i samfunnet. Spesielt i flerspråklige samfunn er statusplanlegginga viktig, minoritetsspråk vil alltid være godt hjulpet av politiske tiltak som er med på å stadfeste deres legitimitet i samfunnet.

I Norge er det kanskje mer vanlig å bruke termene *språkpolitikk* og *språknormering* når en snakker om aktiviteter som har med normering av språket å gjøre. Hos Haugen (1969, 84-91) blir begrepet språkpolitikk drøfta primært i forhold til partipolitikk. Vikør (1994, 92) understreker at det ikke er vanlig å operere med en så snever definisjon av begrepet i Norge.

Språkpolitikk har hatt ”karakteren av å vere eit overbegrep: Det har samla i seg alle former for bevisst arbeid med språknormene og språkforholda i samfunnet med sikte på å styre og påverke utviklinga av dei i ei viss lei” (ibid.). Siden begrepet språkpolitikk gjennom mange år har blitt negativt farga av alle diskusjonene rundt norsk skriftspråk, fins også begrepet *språknormering*, som ifølge Vikør framstår som en mer nøytral term.

Vikør (ibid., 93) argumenterer for at skillet mellom korpus- og statusplanlegging svarer til skillet mellom språkplanlegging og språkpolitikk, og i hans modell er språknormeringa en aktivitet som sorterer inn under språkplanlegginga, altså korpusplanlegginga. Vikør (ibid., 101) presenterer de ulike aktivitetene innafor språkpolitikk (statusplanlegging) og språkplanlegging (korpusplanlegging) i en modell som ser slik ut:



Som det går fram av modellen, dreier språkpolitikk seg om mer enn de overordna valga som blir gjort med utgangspunkt i normgrunnlag eller skriftspråk, mens språknormering vil være det konkrete arbeidet med å utarbeide grammatiske normer, altså den aktiviteten som beskrives i Haugens opprinnelige definisjon av *language planning*.

3.1.4.2 Modeller for språkplanlegging

Vikørs modell ovafor er en modell som i tillegg til å definere de ulike aktivitetstypene og begrepa i forhold til hverandre også viser at språkplanleggingas ulike faser inngår i en kontinuerlig prosess. De ulike fasene fra Vikørs modell er hovedsakelig henta fra Haugens opprinnelige modell med fire faser (Haugen 1969, 15-21):

1. *Selection of norm* (valg av norm)
2. *Codification of form* (kodifisering av form)
3. *Elaboration of function* (utbygging av funksjon)

4. *Acceptance by the community* (gjennomføring/implementering)

I tillegg til Haugens fire opprinnelige faser har Joan Rubin lagt til et femte ledd som er viktig i en normeringsprosess, nemlig: *evaluation* (evaluering) (Vikør 1994, 97).

Sjøl om flere språkforskere har hatt behov for å justere og supplere Haugens opprinnelige språkplanleggingsmodell, mener jeg den egner seg godt for mitt utgangspunkt. Nettopp den enkle grovstrukturen i modellen gjør den velegna som utgangspunkt for å beskrive planlegging av språket på ulike nivå i samfunnet, enten det dreier seg om offisiell normering fra myndighetenes side, eller som tilfellet er i denne avhandlinga, om normering på institusjonelt nivå av mer privat karakter. Modellen er opprinnelig laga med tanke på den statlige og offisielle språkplanlegginga i Norge, men jeg har funnet ut at den med stort hell lar seg overføre som rammeverk for den normeringsprosessen som foregår i en avisredaksjon. Poenget i mitt forskningsarbeid har vært å finne en modell som avisenes språknormering kan leses opp imot, og jeg syns Haugens modell fungerer som et godt utgangspunkt.

For å aktualisere denne modellen i forhold til norske aviser oversetter jeg Haugens modell slik:

1. Valg av skriftspråk/skriftnormal
2. Kodifisering av form
3. Utbygging av funksjon
4. Implementering
5. Evaluering

Dette er vel strengt tatt ingen oversettelse, fordi alle fasene bortsett fra den første er identisk med Haugens modell (hvis vi ser bort fra Rubins supplement). Objektet for avisredaksjonenes språknormering er alltid det skriftspråket de har valgt å bruke som redaksjonell norm. De fleste aviser i Norge bruker enten bokmål eller nynorsk,¹⁴ eller de velger å bruke begge – med en eller annen prosentvis fordeling som stort sett går i favør av bokmål. Det fins også et par aviser som ikke har offisiell rettskriving som normgrunnlag, dette gjelder for eksempel Aftenposten, som har den private normalen riksmål som normgrunnlag for skriftspråket. Det vil uansett alltid være en skriftnormal som allerede eksisterer, som er utgangspunkt for avisenes normeringsarbeid.

¹⁴ Det fins aviser som bruker andre skriftspråk enn de norske. Både engelsk, samisk og kvensk blir brukt av aviser her i landet.

Når det gjelder kodifisering av form, er dette noe avisredaksjonene gjør i ulik grad, og de gjennomfører en slik prosess på ulike måter. Kodifisering av form innebærer å lage regler for hva som skal være tillatt innafor rettskrivingsystemet. Mange aviser oppgir at de har behov for å normere språket utover det offisielle rettskriving gjør, men manglende kodifisering er også ei form for kodifisering, fordi det uansett representerer et valg i forhold til skriftnormalen(e). Kodifiseringa blir i enkelte tilfeller gjennomført av interne språkråd i avisredaksjonen, og resultatet foreligger også noen ganger skriftlig, i form av interne rettskrivingsregler. Det siste halvåret har vi òg vært vitne til at Aftenpostens interne rettskrivingsregler har blitt gitt ut som ordliste på Kunnskapsforlaget (Skre 2006).

I analysen av dybdeintervjua kommer jeg hovedsakelig til å konsentrere meg om hvilke prinsipp som ligger til grunn for avisenes normering, altså prinsippgrunnlaget for korpusplanlegginga. Det dreier seg om de vurderingene som ligger til grunn for valg av skriftspråk og kodifisering av form i avisredaksjonene. Det er de to første fasene, valg av skriftspråk og kodifisering av form, som først og fremst dreier seg om normering. Samtidig er de tre siste fasene også av betydning i en normdanningsprosess.

Implementeringsfasen i Haugens modell dreier seg om åssen reglene for skriftspråket best kan implementeres hos dem som skal bruke språket. Intern normering i avisredaksjonene dreier seg ikke først og fremst om at disse reglene skal brukes av flest mulig mennesker utafor redaksjonen. Det er behovet for felles regler og konsekvens innad i den enkelte redaksjonen som driver fram ei intern normering. Slik jeg forstår implementeringsfasen jamført med mi problemstilling, tenker jeg først og fremst på implementering av interne normer hos de journalistene som skal bruke språket. Dette skjer blant annet gjennom retteprogram, rettskrivingsregler og språkmøter i redaksjonen. Jeg har ikke mulighet til å gå inn på i hvilken grad språknormene i den enkelte avis implementeres hos avisleserne, men jeg slår likevel fast at jeg trur det er sånn at avisenes skriftspråk har betydning for korrekthetsbegrepet når det gjelder norsk skriftspråk (jf. Dyvik 2003, 29). De ord- og bøyingsformene som stadig blir brukt av seriøse tekstformidlere, er det også lettere for folk flest å akseptere.

Den siste fasen i modellen dreier seg om evaluering. Dette er et punkt som opprinnelig ikke var med i Haugens modell, men som har blitt lagt til seinere. I en språkplanleggingsprosess er denne fasen viktig, fordi språket, både det skriftlige og det muntlige, alltid skapes gjennom samhandling mellom mennesker. For avisene har det mye å si hva leserne foretrekker, eller hva avisene *trur* leserne foretrekker. Flere aviser har også gjort endringer i rettskrivinga etter at de har fått reaksjoner fra leserne. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 5 og 6.

Jeg kommer tilbake til Haugens og Vikørs modeller i kapittel 6, der jeg presenterer sju dybdeintervju fra sju ulike avisredaksjoner. Der ser jeg nærmere på de prinsippa som ligger til grunn for avisredaksjonenes arbeid med å skape det jeg kaller en *institusjonell normal*. Med begrepet *institusjonell normal* mener jeg de reglene som hver avisredaksjon bestemmer skal gjelde for sitt felles skriftlige uttrykk. Disse normalene har varierende grad av valgfrihet, men felles for dem er at de representerer ei viss form for stabilitet i forhold til avisredaksjonen som enhet.

3.1.4.3 Prinsipp for språknormering

Å lage regler for åssen et skriftspråk skal se ut er ikke en objektiv prosess. I og med at språk er knytta til ulike tidsepoker, ulike mennesker og ulike samfunn, vil normering av språket alltid preges av sosiale drivkrefter. Vikør (1994, 127) sier at ”all språkplanlegging har eit dobbelt grunnlag; for det første *reine fakta* om språkbruk, språkvanar og språktradisjonar; for det andre bestemte *verdiar, språkhaldningar og målsettingar* for denne verksemda”. Språkplanlegging dreier seg altså om både vitenskap og verdivalg, noe som gjør prosessen svært kompleks. Vikør understreker at all planlegging og normering dreier seg om valg mellom ulike alternativ, og at slike valg alltid styres av holdninger til språk og varieteter som den som normerer ikke engang trenger å være bevisst på. Slike holdninger kan også ha med ulike samfunnssyn og ideologier å gjøre.

Både spørreundersøkelsen og dybdeintervjua i denne avhandlinga viser at avisredaksjonene gjør ulike valg når de normerer språket. Det fins altså ulike alternativ, der ett alternativ ikke nødvendigvis er mer rett enn et annet. Ulikt resultat av normeringa vitner om at det er ulike verdier og prinsipp som danner grunnlaget for hele normeringsprosessen. Slike prinsipp er det ofte vanskelig å avdekke, sjøl ved hjelp av spørreundersøkelse og intervju, og de kan også være skjult for dem som normerer språket.

Når en skal prøve å kartlegge hvilke prinsipp som spiller inn i en språknormeringsprosess, er det viktig å være klar over at det ikke bare dreier som de enkelte prinsippa, men at det også er en kompleks virkelighet en prøver å beskrive. De ulike prinsippa kan ha ulik styrke, og de kan være toneangivende i ulike deler av normeringsprosessen. Fordi ulike språksamfunn kan være veldig forskjellige, er det også sann at ulike prinsipp kan gjøre seg gjeldende i ulike språksamfunn til ulike tider.

Flere språkforskere har forsøkt å kartlegge ulike prinsipp med tanke på ei systematisk og ryddig framstilling, men jeg har ikke anledning til å problematisere alle de ulike inndelingene her. Jeg nøyer meg med å påpeke at det er flere måter å gjøre det på, alt ettersom

hvilke språksamfunn og språksituasjon en ønsker å illustrere, og hvor finstilt inndeling skal være. Her kommer jeg til å konsentrere meg om Lars Vikørs inndeling av ulike prinsipp. Med bakgrunn i både internasjonal og norsk normeringsproblematikk har Vikør delt ulike prinsipp inn i fire hovedgrupper (Vikør 1994, 144-45):

Prinsipp for språkplanlegging - oversyn	
<p>1) Interne språklege prinsipp</p> <p>A) Eintydighet</p> <p>a) <i>Fonologisk eintydighet (ortofoni)</i>: mest muleg samsvar mellom lyd (fonem) og bokstav (grafem)</p> <p>b) <i>Morfologisk eintydighet</i>: kvart morfem bør ha ein konstant skrivemåte, sjølv om uttalen skiftar. Færrest muleg unntak i bøyingsformer.</p> <p>c) <i>Leksikalsk eintydighet</i>: kvart ord bør ha ei mest muleg presist definert tyding; fleirtydigheit, homonymi og (absolutt) synonymi bør unngås.</p> <p>B) Enkelheit</p> <p><i>I fonologi, rettskriving og morfologi</i>: Så få einingar (fonem, morfem) som råd, og så faste og unntakslause reglar som råd.</p> <p><i>I syntaks og ordtilfang</i>: så kvardagsleg og folkeleg uttrykksmåte som råd.</p> <p>C) Kortheit</p> <p>Gjeld syntaks og ordformer</p> <p>D) Det etymologiske prinsippet</p> <p>Kvart ord (heimleg eller lånt) bør behalde mest muleg av si opphavlege form (skrivemåte, uttale og bøyingsformer) og tyding</p> <p>E) Variasjon</p> <p>Ulike former, bøyingsmåtar og tydingar (synonymi) bør tillatas, eventuelt oppmuntras.</p> <p>F) Nyanserikdom</p> <p>Språket bør ha så mange nyansar som råd, både omgrepsmessig og stilistisk.</p> <p>G) Logikk</p> <p>Gjeld først og fremst syntaks og semantikk. Døme på "ulogisk" uttrykksmåte: Dobbel nekting.</p> <p>H) Stabilitet</p> <p>Ein språknormal bør vere stabil på alle nivå, og ikkje endras.</p> <p>I) Fastheit</p> <p>Det bør ikkje finnas alternative skrivemåtar, bøyingsformer eller uttaleformer av same ord.</p> <p>2) Forholdet til andre språk og språkvarietetar</p> <p>A) Tilnærming eller tilpassing</p> <ul style="list-style-type: none"> - Einsidig tilnærming til eit "modellspråk" - Gjensidig tilnærming mellom ulike språk og språkvarietetar <p>B) Reaksjon/purisme</p> <ul style="list-style-type: none"> - Generell purisme - Purisme retta mot dominans frå spesielle språk <p>3) Forholdet mellom språket og språkbrukarane</p> <p>A) Fleirtalsprinsippet</p> <p>Standardspråket bør bygge på talemålsformer som har fleirtalet av folket bak seg.</p>	<p>B) Valfriheitsprinsippet</p> <p>Valfriheit innanfor ein språknormal er eit gode, særleg av språkpsykologiske grunnar (omsynet til språkleg identitet).</p> <p>C) Prestisjeprinsippet</p> <p>Standardspråket bør bygge på dei variantane (den varieteteten) som har høgast prestisje i samfunnet.</p> <p>D) Motprestisjeprinsippet</p> <p>Ein bør bevisst fremme former med låg sosial prestisje for å motverke sosial diskriminering.</p> <p>E) Støyfriheitsprinsippet</p> <p>Ein bør fremme ordformer som er minst muleg avvikande og uvante for folk, så kommunikasjonen blir effektiv og knirkefri.</p> <p>F) Omveltingsprinsippet</p> <p>Ein bør fremme nye og provoserande ord og tydingar for å ruske opp i vanetenking og avsløre diskriminerande trekk ved språket.</p> <p>G) Ususprinsippet</p> <p>Ein bør bygge normeringa på akseptert og etablert språkbruk (særleg skriftspråksbruk) ("usus").</p> <p>H) Det estetiske prinsippet</p> <p>Ein bør fremme eit mest muleg estetisk og vakkert språk.</p> <p>I) Rasjonaliseringsprinsippet</p> <p>Språket bør gjerast mest muleg strømlina, effektivt og objektivt (kan kallas det "teknokratiske prinsippet").</p> <p>J) Eufemismeprinsippet</p> <p>Ein bør unngå sterkt kjensleladde, særleg negativt ladde ord og uttrykk.</p> <p>4) Forholdet til generelle ideologiar</p> <p>A) Nasjonalisme</p> <p>Dette prinsippet får uttrykk dels i eit meir allment nasjonalt språkvern, dels i eit meir spesifikt historisk-nasjonalt normeringsprinsipp.</p> <p>B) Tradisjonisme</p> <p>Ein tradisjonell språknormal har eigenverdi og bør derfor bevarast mest muleg utan endringar. Tradisjonismen kan vere historisk-nasjonalt eller religiøst grunnlagt (bl.a.).</p> <p>C) Demokrati/jamlikheit</p> <p>Språkplanlegginga bør fremme den sosiale jamlikheita i samfunnet, og utøvas av offentlege organ som står under demokratisk kontroll.</p> <p>D) Liberalisme</p> <p>Kreftenes frie spel, ikkje offentleg regulering, bør avgjere korleis språket skal vere og utvikle seg.</p> <p>E) Anarkisme</p> <p>Alle bør skrive og snakke som dei vil, utan normering eller noen annen form for ytre påtrykk.</p>

Denne systematiske framstillinga er omfattende og lista er lang, men så rommer den også de fleste prinsipp som andre har redegjort for tidligere (se Vikør 1994, 127-42). Jeg kommer tilbake til de prinsippa som er spesielt relevante i forhold til analysen i kapittel 6, der jeg tar for meg de sju intervjua. Omfanget av avhandlinga gir ikke rom for å redegjøre grundig for hvert enkelt prinsipp. Derfor refererer jeg bare kort hovedfokuset i de ulike gruppene.

Interne språklige prinsipp dreier seg om prinsipp som går på forestillinger om åssen et språk eller en normal skal være. De prinsippa som sorterer inn under denne gruppa, dreier seg om hvilke valg en gjør med hensyn til språkets indre systematikk; det kan for eksempel handle om valg i forhold til fonologiske, morfologiske og leksikalske trekk.

Den andre gruppa av prinsipp dreier seg om forholdet til andre språk og språkvarieteter. Fordi mennesker er i kontakt med hverandre, blir også ulike språk nødvendigvis påvirket av hverandre. Prinsippa som hører hjemme i denne gruppa dreier seg om hvilke valg en gjør i forhold til påvirkning fra andre språk. Skal en tilpasse eller tilnærme sitt eget språk til det andre, eller skal det settes i gang tiltak for å unngå ei slik tilnærming? Problematikken knytta til tilnærming til andre språk, kan dreie seg om forholdet mellom norsk språk og andre språk, for eksempel engelsk. I Norge har denne problematikken i stor grad også vært knytta til forholdet mellom nynorsk og bokmål.

Den tredje gruppa av prinsipp dreier seg om forholdet mellom språket og språkbrukerne. Prinsippa i denne gruppa er ikke reinte språklige prinsipp, men dreier seg i hovedsak om individuelle og sosiale aspekter ved språket eller språknormalen. Forholdet mellom språket og språkbrukerne har stått i fokus i norsk normeringsarbeid de siste tiåra. For Norsk språknemnd og Norsk språkråd, i dag Språkrådet, har det vært viktig å vite hvilke former som har slått gjennom når nye reformer skulle gjennomføres.¹⁵

Den siste og fjerde gruppa av prinsipp Vikør setter opp, dreier seg om forholdet til generelle samfunns- og kulturideologier. Mer overordna ideologier som nasjonalisme, liberalisme eller demokrati kan ha stor betydning i en språkplanleggingsprosess.

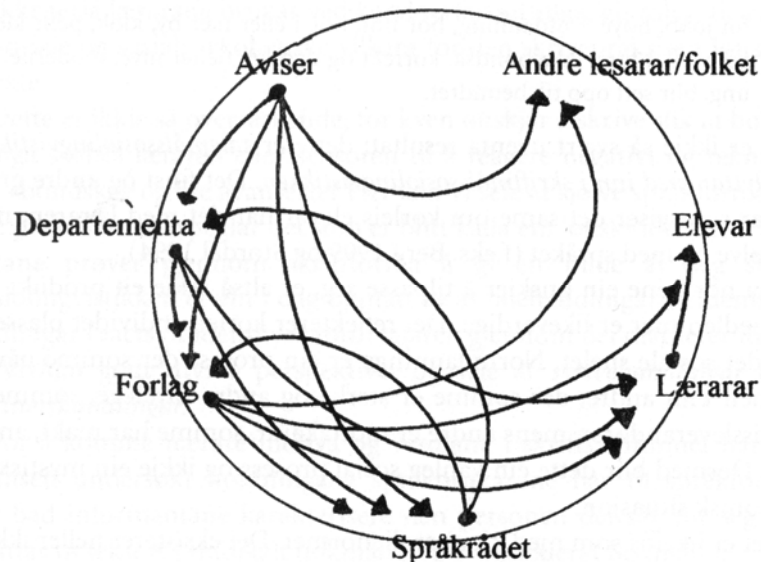
3.2 Hvem normerer språket?

Så langt har jeg definert ulike begreper og diskutert innholdet i dem. Med dette begrepsapparatet som utgangspunkt er det naturlig å bevege seg et nivå opp for å se nærmere på åssen normene skapes i samfunnet gjennom samhandling mellom ulike aktører. Mangfoldet av begrep og diskusjonene om hva disse begrepa definerer, viser at vi i Norge kan snakke om normering på ulike nivå, og at det er flere aktører på banen som mer eller mindre bevisst er med på å prege norsk skriftspråk. Språknormeringa kan foregå på offisielt eller privat plan, prosessen kan være åpen for offentligheten eller lukka, og den kan snevre inn eller gå ut over de offisielle språknormene. Hvem er det som *egentlig* normerer det norske skriftspråket?

¹⁵ Unntaket er 1981-reformen. I forkant av denne reformen var undersøkelser av faktisk språkbruk et stridstema, og det blei heller ikke gjennomført noen omfattende undersøkelser før denne reformen blei innført (jf. Vikør 1992, 173).

3.2.1 Normeringssirkelen

Helge Sandøy (2003a, 266) viser åssen normer skapes og åssen ulike instanser i samfunnet påvirkes av hverandre i det han kaller *den norske normeringssirkelen*. Modellen ser slik ut:



”[...] forhandlingsprosessen om norma skjer mellom agentane i normeringssirkelen – og her mellom offisielle og private agentar. I historisk lys ser ein tydeleg at normene ikkje gir seg sjølve, men representerer stadium i ein prosess med ulike krefter og normagentar.” (Sandøy 2003, 180).

Normeringssirkelen viser ulike *normaktører*¹⁶, og pilene viser hvem som påvirkes av hvem. Som normaktører regner vi de som er presentert med piler ut. Som det går fram av figuren, er det gruppene ”andre lesarar/folket” og ”elevar” som ikke representerer noen normkraft; her er det ingen piler ut. Begrepet *normkraft* krever ei nærmere presisering. Geirr Wiggen (1998) definerer begrepet *normkraft* med utgangspunkt i begrepet *normering*, som både kan dreie seg om planstyring av språket sjøl, men som like gjerne kan ”forstås som den aktiviteten som gir, eller er ment å gi, visse språkbruksregler normkraft, dvs. virke atferdsstyrende for noen” (Wiggen 1998, 25). Wiggen presiserer videre at påvirkninga av språkbruken til bestemte mennesker i gitte sammenhenger likevel ikke trenger å være bevisst, og derfor faller ikke denne normeringsvirksomheten nødvendigvis inn under noen planleggingsvirksomhet. Denne type normering kan derimot være drevet av andre krefter, psykologiske og sosiale, som det kan være vanskelig å finne ut av, og som i stor grad unndrar seg styring (ibid., 25). Som jeg var inne på tidligere, er interne rettskrivingsregler i avisredaksjonene først og fremst ment å

¹⁶ Jeg foretrekker å bruke betegnelsen *normaktør* framfor *normagent*, sjøl om Sandøy bruker *normagent* i si framstilling. *Agent* er en mer negativt ladd betegnelse, etter mi mening, og ifølge *Bokmålsordboka* (2005) brukes det òg i betydninga *spion*. *Aktør* er en mer nøytral term, som likevel understreker et handlende og medvirkende subjekt.

virke atferdsstyrende på journalistene i den enkelte avisredaksjonen, i jobbsituasjonen. Samtidig er svært mange avisredaksjoner klar over den påvirkninga de har når det gjelder skriftspråksnormer, både i forhold til offisielle instanser som Språkrådet og til folk flest. Dette kommer jeg tilbake til i kapitla 5 og 6.

For å forstå den norske normeringssirkelen er det viktig å ha den norske språksituasjonen som bakteppe. Det er den store valgfriheten innafor de norske skriftnormalene, i tillegg til de stadige reformene de siste hundre åra, som gjør det mulig for ulike normaktører å gjøre seg gjeldende i så stor grad som modellen viser. De offisielle skriftnormalene er i utgangspunktet vide; valgmulighetene er mange både når det gjelder bøyingsparadigmer og ordformer. Der det er mulig å velge ulike alternativ, er det samtidig mulig for ulike aktører å påvirke i en bestemt retning. Det er helt grunnleggende at valgfrihet fordrer kunnskap om de alternativa som faktisk fins. For å kunne si noe om ei handling er basert på et fritt og bevisst valg, må en samtidig vite noe om omstendighetene. Menneskelig handling forstås best i kontekst, som gjør det mulig å si noe om hvilke påvirkning eller press et individ eller ei gruppe er utsatt for. Dette gjelder også skriftspråklig valgfrihet.

I lys av problemstillinga i denne avhandlinga er det interessant å merke seg at de normaktørene som har flest piler ut i Sandøys modell, er store tekstprodusenter som aviser og forlag. Antall piler må likevel ikke forveksles med normkraft. Aviser og forlag har ikke nødvendigvis fem ganger så mye normkraft som skolen og lærerne, men pilene viser at de store tekstprodusentene har mulighet til å nå bredt ut, ikke minst på grunn av mengde og hyppighet i tekstproduksjonen. Det er også viktig å være klar over at de ulike normaktørene kan ha ulik autoritet, både i forhold til hverandre som normaktører og i forhold til enkeltpersoner i samfunnet, altså folk flest.

En svakhet ved modellen, slik jeg leser den, er at avisene er den eneste aktøren som fullstendig mangler piler inn. I forklaringa Sandøy gir til modellen, grunngrir han dette med at avisene ikke nødvendigvis henter normene sine fra Språkrådet (Sandøy 2003a, 267). Det er sant at de ikke alltid gjør det, og det er en grunnleggende forutsetning for min undersøkelse at avisene driver med språknormering. Jeg er likevel ikke enig i at avisene som gruppe er fullstendig upåvirka av offisiell norm når de normerer språket. I forklaringa til Sandøy blir Aftenposten brukt som eksempel på ei avis som bruker riksmålsnormalen som normgrunnlag. Aftenposten har vært et ynda studieobjekt på grunn av sin normeringspraksis, og den er representert i min undersøkelse òg, både i den kvantitative undersøkelsen i kapittel 5 og mer grundig gjennom dybdeintervjuet i kapittel 6. Det er likevel mi oppfatning at Aftenpostens normeringspraksis representerer én blant flere måter å gjøre det på, og ett av mine mål med

denne undersøkelsen er å vise en større bredde i norske avisers normeringspraksis, og dermed prinsippa de forankrer valga sine i.

3.3 Tidligere forskning

Språkrådet har gjennom mange år oppfordra til forskning som kan si noe om effekten av normeringsarbeidet (se Omdal & Vikør 2002, 145-46). I dag fins det en del forskning som fokuserer spesifikt på norsk skriftspråk i forhold til normeringsproblematikken. Studiene omfatter alt fra doktorgradsavhandlingar og hovedfagsoppgaver til mindre undersøkelser, og de representerer alt fra deskriptive frekvensundersøkelser i aviser og skjønnlitteratur til holdningsstudier blant elever og lærere.

Ikke alle undersøkelserne jeg presenterer i dette avsnittet, fokuserer spesifikt på avisspråk, men alle har på en eller annen måte fokus på normering, og de bidrar dermed til å sette undersøkelsen min inn i en større sammenheng.

3.3.1 Språknormering og skolen

Mye av den forskninga som fins på feltet, har dreid seg om forhold rundt skole og utdanning. Implementering av nye språknormer foregår stort sett gjennom skole- og utdanningssystemet, der nye generasjoner lærer de språknormene som gjelder i samfunnet. Ideelt sett burde det være slik, men mye av den forskninga som er gjort, viser at implementeringsprosessen til dels stopper opp etter at myndigheter og Språkrådet har fastsatt regler for rettskriving. Det er gjennomført mange studier med fokus på elever og læreres holdninger og kjennskap til rettskrivingssystema. Her presenterer jeg et lite utvalg av disse undersøkelserne.

I boka *Fri til å velje?* (1999) redegjør Benthe Kolberg Jansson for åssen valgfriheten i skriftnormalene blir tematisert i den obligatoriske delen av norskfaget i allmennlærerutdanninga. Denne publikasjonen bygger på Janssons hovedoppgave fra 1998. Jansson konkluderer med at: "[...] svært mange av norsklærarane i allmennlærerutdanninga er positive til at elevar i grunnskolen kan velje talemålsnære former i dei skriftlege arbeida sine, og dei fleste ønskjer at skriftspråksnormene i større grad bør bli tematisert i lærebøkene." (Jansson 1999, 184).

Til tross for den positive holdninga til å bruke talemålsnære former i grunnskolen, viser Janssons undersøkelse at få norsklærere ved allmennlærerutdanninga gir studentene konkrete råd om å bruke talemålsnære former i undervisninga. Undersøkelsen avslører dermed et sprik mellom mellom ønska undervisning og faktisk undervisning, og Jansson mener at manglende metodikk på området kan være noe av årsaken til manglende praksis. I

tillegg nevner hun at generelle holdninger til ulike skriftspråksvarianter som kommer til uttrykk gjennom språkbruken i media og ellers i arbeidslivet, kan ha sammenheng med den manglende språkvarietetetsundervisninga på høyskolene (Jansson 1999, 184).

Med boka *Språknormering – med mål i sikte? : om ymse effektar av norsk språknormering i 100 år* (2004) gir Helge Omdal ei samla framstilling av problemstillinger han har arbeida med gjennom flere år. Omdals hovedanliggende med denne publikasjonen er å peke på enkelte forhold ved språknormkunnskapen i norsk, både for nynorsk og bokmål. Undersøkelsen bygger på en test av normkunnskapen til studenter på flere universitet og høyskoler i Norge, i tillegg til kartlegging av rettepraksisen blant lærere i ungdomsskolen. Resultata av undersøkelsene viser at verken studenter eller lærere kjenner rettskrivningssystemet så godt som de burde. Omdal konkluderer med at normusikkerheten i norsk er stor både blant studentene og lærerne som deltok i undersøkelsen.

3.3.2 Språknormering og forfatterne

Det er gjort flere studier som undersøker rettskrivinga i ulike skjønnlitterære verk innafor ulike tidsperioder. På den måten er det mulig si noe om valg av ord og bøyingsformer innafor en gitt tidsperiode, samtidig som disse undersøkelsene også kan fortelle noe om normendringer over tid. Slike studier er gjort både for nynorsk og bokmål.

På 1990-tallet gjennomførte Norsk språkråd flere undersøkelser av skriftspråket til forfatterne. Egil Pettersen (1993) ser på ortografi og morfembruk hos ti bokmålsforfattere for hvert av åra 1937, 1957 og 1977. Målet med undersøkelsen har vært å finne ut i hvilken grad de offisielle rettskrivningsreformene i bokmål har slått igjennom hos forfattere som skriver skjønnlitteratur. Derfor er åra han har henta de skjønnlitterære verka fra, strategisk valgt med tanke på at det skal være ei stund siden siste språkreform blei gjennomført, og at en dermed kan regne med at de gjeldende språknormene har fått tid til å feste seg hos språkbrukerne, i dette tilfellet forfatterne. Pettersen konkluderer med at undersøkelsen ikke gir noe entydig resultat, men han peker likevel på noen tendenser:

Flertallet av forfatterne i de tre årskullene holder seg til det vi kan kalle en moderat bokmålsform. Men i hver gruppe er det én eller et par forfattere som skiller seg ut ved å velge de radikale variantene, tilnæringsformene. [...]. Fornorsking av bokmålet har vært det uttrykte målet for alle rettskrivningsreformene, med tanke på å føre våre to skriftspråk nærmere sammen. Undersøkelsen viser at det bare i noen grad er oppnådd. Men på ingen måte i det tempo og i det omfang som rettskrivningsnemndene hadde forutsett eller håpet. (Pettersen 1993, 163).

Pettersen kommenterer her undersøkelsen i lys av Språknemndas og Norsk språkråds mandat om å føre de to skriftspråka, bokmål og nynorsk, nærmere sammen, og i et slikt perspektiv

konkluderer han med at målet for rettskrivingsreformene ikke er nådd. De fleste forfatterne skriver et moderat bokmål. Til slutt kommenterer han den mangelen på konsekvens som preger rettskrivinga hos mange av forfatterne, og forklarer at dette skyldes de hyppige reformene, og at inkonsekvensen på den måten avspeiler den ustabile skriftspråkssituasjonen i Norge (Pettersen 1993, 166).

Lars Vikør (1995) ser nærmere på rettskrivinga hos ti nynorskforfattere med utgangspunkt i språkreformene fra 1930-, 1950- og 1970-tallet. Målet med undersøkelsen var, som i Pettersens undersøkelse, å finne ut i hvor stor grad rettskrivingsreformene har slått gjennom i praktisk språkbruk. Vikør konkluderer med at reformene har hatt ei klar gjennomslagskraft. Et viktig aspekt ved undersøkelsen er å se nærmere på i hvor stor grad valgfriheten i rettskrivinga er utnytta. Vikør peker på at hovedtendensen er ei konsolidering av formbruken på grunnlag av læreboknormalen. Samtidig viser undersøkelsen stor grad av variasjon blant de forfatterne som er undersøkt, og tendensen i syttiåra viser innslag av både radikale og tradisjonelle former. Konsolideringstendensen er tydelig, men altså ikke ensretta. Vikør understreker det viktige aspektet at de formene som fester seg i bruken på sikt får status som normalformer, sjøl om det fins jamstilte former i rettskrivingssystemet. Bruksfrekvensen kan dermed ha innvirkning på om et ord oppleves som markert eller umarkert.

En undersøkelse som styrker resultatene fra Pettersens undersøkelse, er Øystein Baardsgaards hovedfagsavhandling fra 2005, *En kjernenormal i bokmålet? : en undersøkelse av språket i åtte skjønnlitterære verk*. Baardsgaard har sett på språket i åtte verk fra tidsperioden 1974 til 2001. Disse åtte forfatterne har alle fått tildelt litteraturprisen fra enten Riksmålsforbundet eller Landslaget for språklig samling. Konklusjonen i denne undersøkelsen er at utviklinga innafor bokmål de siste tretti åra har gått i retning av en *kjernenormal*. Med *kjernenormal* mener Baardsgaard et moderat bokmål med større eller mindre innslag av moderate og radikale former (Baardsgaard 2005, 16). En viss vidde og valgfrihet vil det altså være i en slik *kjernenormal*, samtidig som den er vesentlig snevrere enn den offisielle normalen for bokmål. Ifølge Baardsgaard er utviklinga av en *kjernenormal* en indikator på at språkfreden er i ferd med å senke seg over bokmålet (ibid., 100).

3.3.3 Språknormering og avisene

Å undersøke avisspråk med språknormering som utgangspunkt gir rom for ulike tilnærminger. De studiene som er gjort, reflekterer derfor ulike perspektiv og problemstillinger når det gjelder avisspråk og normering. Journalistenes valgfrihet i forhold til skriftspråk og

språknorm, rettepraksis i redaksjonene, problematikken rundt bokmål og nynorsk og interne språkregler i redaksjonen er bare noe av det som er blitt undersøkt.

Kringkastingsringen gjennomførte en undersøkelse i 1994 med tittelen *Er det plass til nynorsk? – om språket i norske aviser*. Formålet med undersøkelsen var todelt. For det første sier undersøkelsen noe om åssen nynorsk står som avisspråk i dag, og for det andre er det fokus på åssen språket i avisa harmonerer med språket i distriktet og språket til journalistene. Kringkastingsringen sendte spørreundersøkelsen til 200 publikasjoner, og svarprosenten var på 61,5 %. Fordi denne undersøkelsen favner bredt, går jeg ikke inn på detaljer ved undersøkelsen her, jeg konsentrerer meg kun om hovedpunktene. I resultatpresentasjonen av spørreundersøkelsen i kapittel 5 i denne avhandlinga kommer jeg til å vise til funn fra Kringkastingsringens undersøkelse der det er hensiktsmessig.

Når det gjelder det første spørsmålet Kringkastingsringen stilte, om åssen nynorsken står som avisspråk i dag, er konklusjonen at det er det moderate bokmålet som står sterkest i norske avisredaksjoner. Blant de avisene som oppgir at de bruker nynorsk, oppgis det at ”tradisjonell nynorsk” er mer vanlig enn en nynorsk som ligner samnorsk (Kringkastingsringen 1994, 8). Undersøkelsen konkluderer også med at valgfriheten for journalistene er begrensa når det gjelder valg av skriftspråk. Samtidig er valgfriheten innafor den enkelte normalen større for nynorsk enn for bokmål. Bokmålsaviser legger altså mer vekt på språklig enhet enn det nynorskavisene gjør.

Spørsmålet om språket i avisa harmonerer med språket i distriktet der avisa gis ut, kan forstås på to måter. Det kan dreie seg både om talespråk og om skriftspråk, men i Kringkastingsringens undersøkelse er utgangspunktet avisenes egne kommentarer, der de oppgir at de ønsker å legge språket opp mot dialekten i distriktet der avisa gis ut. Fra Kringkastingsringens side blir det påpekt at dette rimer dårlig med det moderate bokmålet plass i norsk presse.

Lokalavisenes ønske om dialekt nærhet i skriftspråket blir også kommentert i en punktgranskingsrapport fra 2001. På oppdrag fra Norsk språkråd har Åse Wetås undersøkt flere forhold ved normsituasjonen i nynorsk (Wetås 2001a-d).¹⁷ Rapporten omfatter blant annet ei kartlegging av rettepraksisen i avisene (Wetås 2001d), mens en annen av delundersøkelsene tar for seg formbruken i ulike typer publisert materiale på nynorsk (Wetås 2001b). Her har hun blant annet undersøkt formbruken i avistekster. Langt på vei undersøker hun de samme formkategoriene som Vikør kartla i sin forfatterstudie. På samme måte som

¹⁷ Resultata av disse punktgranskningene er gjengitt i *Språknytt* 3-4/2002 (s. 30-35). Rapportene er dessuten tilgjengelige i arkivet på Språkrådets nettsider (www.sprakradet.no).

Vikør konkluderer med at formbruken samler seg rundt ei norm, viser Wetås' undersøkelse at heller ikke variasjonen i avistekstene er særlig stor (Wetås 2001b, 21). Jeg kommer tilbake til Wetås' undersøkelse når jeg presenterer resultatene fra spørreundersøkelsen.

I hovedfagsavhandlinga *Syv eller sju? – og mye mer : språknormer og språkpraksis i norsk presse* fra 2000 undersøker Eva C. K. Vinde redaksjonell språknorm og språkpraksis i ti store bokmålsaviser, i tillegg til Norsk Telegrambyrå. Denne undersøkelsen omfatter i tillegg en grundigere gjennomgang av VGs språkform, samt informasjon fra journalistene som jobber i VG-redaksjonen. Når det gjelder de ti avisene samla sett konkluderer Vinde med at det er det moderate bokmålet som dominerer i norsk presse i dag.

En annen undersøkelse som fokuserer på interne språkregler i redaksjonene, er presentert i en artikkel av Sylfest Lomheim fra 2003. Presentasjonen av denne miniundersøkelsen, som han sjøl kaller det, har tittelen: ”NTB¹⁸ – grå eminense i norsk språkpolitikk?”¹⁹ Lomheim stiller disse spørsmåla (Lomheim 2003, 196): 1) Hvilke språkpolitiske syn ligger til grunn for NTBs interne retningslinjer? 2) Holder NTB seg innafor gjeldende rettskriving? 3) Åssen blir retningslinjene praktisert? 4) I hvilken grad har rettskrivinga til NTB gjennomslag i avisene når disse formidler vidare meldingene fra NTB? Ved å finne svar på disse spørsmåla mener Lomheim det er mulig å si noe om hva slags normeringskraft NTB representerer i det norske språksamfunnet.

De tre første spørsmåla dreier seg om NTB, om språksyn, om forholdet mellom interne rettskrivingsregler og offisiell rettskriving og om åssen den interne rettskrivinga blir fulgt opp i praksis av de ansatte i byrået. NTB har som uttrykt mål å holde seg innafor gjeldende rettskriving i bokmål, og de bruker det Lomheim kaller moderat-konservativt bokmål²⁰. Sjøl om NTB-språket skal holde seg innafor rammene av offisiell rettskriving, er likevel valgfriheten i den offisielle bokmålsnormalen stramma kraftig inn. Det er gjort for å sikre et mer stringent språk (Lomheim 2003, 196). Den tilstramma NTB-normalen åpner likevel for noe valgfrihet, men Lomheim mener å se at den forsiktige valgfriheten i liten grad blir utnytta

¹⁸ Forkortelsen NTB står for Norsk Telegrambyrå. ”Norsk Telegrambyrå er landets største nyhetsbyrå. NTBs mål er å være den ledende leverandør av nyheter til landets papir- og nettaviser, radio- og TV-stasjoner, samt alle andre som vil være løpende orientert om det som skjer i Norge og verden.” (*Norsk Telegrambyrå*, sitert 18.03.07).

¹⁹ Undersøkelsen er gjort med utgangspunkt i NTBs språkefte fra 1995. Før artikkelen blei skrevet, kom NTBs reviderte språkefte ut (2002), og endringer som skiller seg fra 1995-utgaven er kommentert gjennom artikkelen. Språkreglene fra 2002 åpner for større variasjon enn tidlige, blant annet når det gjelder a-ending i hunkjønns substantiv og i svake verb i preteritum og perfektum (Lomheim 2003, 196).

²⁰ Lomheim presiserer at moderat-konservativt bokmål er det bokmålet mange vil betegne som konservativt (Lomheim 2003, 204-205).

i praksis. NTB-språket er altså svært konsekvent gjennomført i retning av et moderat-konservativt bokmål.

For å kunne si noe om NTB-språkets gjennomslagskraft i avisene tok Lomheim for seg sju ulike NTB-meldinger fra samme dato, og sammenligna disse meldingene med åssen de blei gjengitt i ulike aviser dagen etter. Denne delen av undersøkelsen viser at NTB-språket i praksis er uendra når meldingene blir gjengitt i avisene.

Konklusjonen i Lomheims undersøkelse er at NTB har stor innvirkning språklig, fordi byrået spiller ei stor rolle som nyhetsleverandør i medieverdenen, og denne undersøkelsen viser tydelige tendenser til språklig konvergens i det norske mediespråket på bokmålssida. Innslaget av NTB-meldinger i mange av landets aviser bidrar til at bokmålet framstår mer ensarta i disse avisene enn det ellers ville gjort. NTB-språket er altså en betydelig normaktør i norsk medieverden, i kraft av å være nyhetsleverandør. Dessuten understreker Lomheim at ulike tendenser gjerne bygger på hverandre i en mer overordna normeringspross, og at NTB-språket blir forsterka av de språklige maktforholda som rår ellers i samfunnet (ibid., 206).

Når en fokuserer på avisenes interne rettskrivingsregler kommer en ikke utenom at slike regler får stor betydning for journalistene i de ulike redaksjonene. En fast språknorm betyr nødvendigvis begrensa valgfrihet for de ansatte i avisa. Thore Roksvold (1999)²¹ har spurt 262 respondenter om de mener en redaksjon bør velge en felles, fast språknorm, eller om journalistene bør kunne velge individuelle varianter innafor rettskrivingssystema. Denne undersøkelsen fokuserer altså ikke på valget mellom bokmål og nynorsk, men muligheten til å variere innafor den enkelte normalen. De 262 respondentene er fordelt på fire ulike grupper: Erfarne journalister, journaliststudenter, lesere ansatt ved Telenor og norsklærere. Spørsmåla i undersøkelsen fokuserer på synet på en felles språknorm og på muligheten til å velge en individuell variant.

Roksvold oppsummerer funna sine slik (ibid., 206):

Syn på felles språknorm:

- En felles språknorm i redaksjonen er klart viktigere for journalistene enn for de andre respondentgruppene.
- I litt større grad enn kvinnene syntes de mannlige respondentene at redaksjonene bør følge en felles språknorm.
- De yngre er litt mindre opptatt av en felles språknorm enn de eldre er.

²¹ Denne undersøkelsen er en delundersøkelse i Roksvolds doktoravhandling fra 2005.

- De med høyest utdanning syntes det var mindre viktig å ha en felles språknorm i redaksjonen enn de med lavest utdanning gjorde.

Syn på individuell variant:

- Særlig ser journalistene og journaliststudentene det som viktig at journalisten har adgang til å innpasse individuelle språkvarianter i den redaksjonelle normen.
- Særlig radio- og fjernsynsjournalistene ønska valgfrihet.
- Klarere enn mennene mente de kvinnelige respondentene at journalistene bør få utnytte valgfriheten innafor språknormalene.
- Ønsket om individuell språkvariant synker med økende alder.
- Respondenten med postgymnasial utdanning til og med cand.mag.-nivå syntes det var viktigere at journalisten får velge variant innafor skriftnormalene, enn respondentene med både høyere og lavere utdanning gjorde.

På bakgrunn av disse funna konkluderer Roksvold med at strevet etter ei stram normering i redaksjonen kan virke noe overdrevet. Det kan virke sjølmotsigende at det er journalistene som i størst grad ønsker en felles språknorm, samtidig som det også er denne respondentgruppa som mener det bør være mulig med individuelle tilpasninger. Jeg mener denne undersøkelsen understreker det dilemmaet avisene står overfor når de normerer språket. I arbeidet med å skape en stram institusjonell normal for den enkelte redaksjon må nødvendigvis noe av journalistenes individuelle frihet gå tapt. For de avisene som normerer språket, vil spørsmålet bli i hvor stor grad den individuelle friheten til journalistene skal innskrenkes.

Thore Roksvolds doktoravhandling *Var avisspråket bedre før? : En metodetriangulert studie av normendringer i norsk avisspråk på 1900-tallet* (2005) er en omfattende studie som tar for seg normendringer i avisspråket på ulike nivå. Ikke alle aspekta Roksvold har undersøkt, er interessante for mi problemstilling, men i tillegg til respondentundersøkelsen om språkbrukernes syn på interne avisnormer (Roksvold 1999), som er en del av doktoravhandlinga, består hoveddelen av avhandlinga av en diakron sammenligning av avistekster. Ved å sammenligne nyhetsartikler i flere aviser fra fire tidskutt med tretti års intervaller, ser Roksvold hvilke normendringer avisspråket har gjennomgått over tid. Delundersøkelsen som tar for seg innslag av radikale bokmålsformer i avistekstene, er spesielt interessant for mi problemstilling (Roksvold 2005, 549). Roksvold konkluderer med at radikale bokmålsformer i nyhetsartikler er vanligere nå enn før, men at de stort sett kan

knyttet til artikler med muntlig kilde (ibid., 569). Jeg kommer tilbake til Roksvolds undersøkelse når jeg drøfter mine funn i kapittel 5.

3.3.4 Hva forteller normeringsforskninga?

3.3.4.1 Alt henger sammen med alt

Vikørs språkplanleggingsmodell og Sandøys normerings sirkel er figurer som understreker at språkplanlegging er en kontinuerlig prosess med flere aktører. Normene er ikke nødvendigvis fastsatt en gang for alle, og graden av implementering og internalisering av de fastsatte normene er avhengig av flere forhold. Ulike aktører kan stå steilt mot hverandre i denne prosessen, eller de kan bygge oppunder den samme tendensen, og dermed forsterke hverandre. Normeringsforskninga avslører dessuten at tilegnelsen av skriftspråksnormer er en kompleks sosialiseringssprosess, der kunnskap, holdninger og sanksjoner knytta til bokmål og nynorsk, og varieteter av disse, har betydning for hva som oppfattes som korrekt og akseptabelt i ulike skrivesituasjoner.

I Norge er forskning som kan si noe om effekten av skriftspråksnormeringa viktig. Frekvensundersøkelser av skriftspråket både i avistekster og blant skjønnlitterære forfattere har lagt føringer på hvilke ordformer som har fått leve videre i rettskrivingssystema, og hvilke former som har blitt betegna som ”lite brukte” og dermed er tatt ut av skriftnormalene. Dette forholdet er Pettersen (1993) inne på når han sier at kunnskap om skriftspråket forfatterne bruker, kan ha innvirkning på Språkrådets normeringsarbeid: ”Tendenser kan styrkes, mens former som etter lengre tid har vist seg lite levedyktige, kan tas opp til ny vurdering.” (Pettersen 1993, 1). Det samme er Baardsgaard inne på i si hovedfagsavhandling når han sier at ”de mest urørte formene som bokmålsordlista har forkynt, kan med fordel leveres tilbake til språkhistoriens antikvariat” (Baardsgaard 2005, 99).

Det arbeidet som er gjort med å telle ordformer i aviser og skjønnlitterære tekster, mener jeg er både viktig og nødvendig. Likevel spør jeg meg om disse undersøkelsene gir god nok innsikt i hvilke former som er levedyktige og ikke, og på hvilket grunnlag. Slike opptellinger er barometre på normativ språkbruk hos store tekstprodusenter, men de sier ikke noe om hvilke ordformer og varianter som er internalisert eller ikke hos den jevne språkbruker. Avistekster og skjønnlitterære romaner er dessuten tekster som på et eller annet nivå har vært gjennom et normeringsfilter. Hvilke prosesser og prinsipp den ferdige teksten er silt gjennom, sier ikke slike opptellinger noe om. Betegnelsen ”lite brukte former” må derfor forstås relativt – det dreier seg om lite brukte former i aviser og forlag. Denne problematikken er også Helge Omdal inne på (2004, 117):

Jeg er ikke kjent med at språkråd og departement har forsøkt å få tekstprodusentene, institusjonene og andre arbeidsplasser der det produseres norske tekster, til å ta de fastsatte språknormene på alvor. Derfor er det noe halvhjerta over myndighetenes språknormering. På den ene sida er de opptatt av å normere språket, men mindre opptatt av å implementere endringene. Tidligere vedtak om norske språknormer inklusive den store valgfriheten er til dels bevisst ignorert ved at skrivemåter og bøyingsformer er stengt ute fra mange aviser og forlag osv. Da er det klart at visse former er sjelden å se på trykk, og dermed fester inntrykket seg av lite brukte ord og former.

Her berører Omdal flere dilemma ved den norske skriftspråkssituasjonen. For det første: I hvilken grad kan offisielle myndigheter få tekstprodusenter og institusjoner til å ta de fastsatte normene på alvor? At skriftnormalene er vide betyr at brukerne av språket skal kunne velge, men språkbrukerne er ikke bare enkeltindivider, også tekstprodusenter og institusjoner er språkbrukere. At avisene er betydelige normaktører i samfunnet (jf. normerings sirkelen) rokker ikke ved at de samtidig er brukere av skriftspråket, og derfor må valgfriheten nødvendigvis også gjelde dem. Samtidig er det problematisk at det nettopp er tekster fra disse språkbrukerne som er utgangspunktet når en skal rapportere om hvor vellykka implementeringa av de offisielt fastsatte normene har vært. Hvis en baserer seg på dem som ignorerer normene når en i neste omgang skal evaluere dem, er det lett å si seg enig med Omdal i at det er noe ”halvhjerta over myndighetenes språknormering” (Omdal 2004, 117).

Dyvik mener at hvis en norm ikke blir offentlig, er det de offisielle myndighetene som må ta seg en tenkepause (Dyvik 2003, 27). Han kaller valgfriheten i de norske skriftspråka et elitistisk prosjekt, fordi de færreste skriftspråksbrukere er i stand til å gjøre sjølstendige valg i forhold til hvilke ord og bøyingsformer de ønsker å bruke. Dette gjelder også avisredaksjonene, hevder han, og presiserer at den normale redaksjon verken har tid eller ressurser til å skille språklig bevisste bidrag fra de språklig inkonsekvente. Konklusjonen hans er at framveksten av ikke-offisiell normering i avisredaksjonene er en konsekvens av at offisielle normaktører ikke har tatt hensyn til operativ norm i normeringsarbeidet (ibid., 36-37).

Omdal og Dyvik har med andre ord svært ulike syn på avisenes interne språknormering. Der Omdal lanserer ”språklig intoleranse, språksensur eller manglende kunnskaper blant det redaksjonelle personalet” som forklaring på interne språknormer (Omdal & Vikør 2002, 174), hevder Dyvik at ”en nesten umulig normeringssituasjon skapt av landets offisielle språknormeringsorganer fremtvang slike tiltak” (Dyvik 2003, 37). Her vurderer Omdal og Dyvik avisredaksjonene fra litt ulike perspektiv. Der Omdal fokuserer på avisenes rolle som normaktører, og det ansvaret det fører med seg, fokuserer Dyvik på avisene som språkbrukere. Sammen peker dermed Dyvik og Omdal på den komplekse virkeligheten

avisenes normering må forstås i lys av – avisenes mellomposisjon og dobbeltrolle som både bruker og normaktør.

3.3.4.2 Avisenes mellomposisjon – både bruker og normaktør

Mellomposisjonen mellom det å være skriftspråksbruker og det å være normaktør gjør at avisene skiller seg fra andre store tekstprodusenter, som for eksempel forlag. Både aviser og forlag produserer store tekstmengder som hele tida går gjennom en eller annen form for normeringsfilter. Men der forlaga ofte vil ta hensyn til den enkelte forfatters språklige uttrykksform, dette gjelder i alle fall skjønnlitteraturen, vil avisenes språknormer i større grad være knytta til institusjonen som en enhet.²² På den måten legger den enkelte avisredaksjons språknorm føringer på den enkelte journalists skriftspråk. I ordskiftet som oppsto rundt Mållagets kampanje ”Slepp nynorsken til”²³, forsvarte flere avisredaksjoner seg med at de har et overordna prinsipp om å framstå enhetlige og konsekvente. For flere aviser er det å være konsekvent det samme som å ha én norm, og ett skriftspråk.

Det er mitt inntrykk at de fleste aviser først og fremst ser på seg sjøl som brukere av skriftspråket. Deres primære rolle er ikke å være normaktører overfor samfunnet, men å presentere daglig nyhetsstoff på et godt og forståelig norsk. Samtidig er mange aviser også klar over den rolla de har som normaktør i samfunnet, både i forhold til offisielle normeringsmyndigheter og til folk flest. Frekvensmålinger av nettopp avisspråket har vært medvirkende til at ord og former både har blitt lagt til og forsvunnet ut av de offisielle normalene. Det disse frekvensmålingene imidlertid sier lite om, er hvilke språknormative prinsipp og praksis som danner et ideologisk bakteppe for avisenes normeringsarbeid. Med denne avhandlinga ønsker jeg å bidra til økt kunnskap om dette forholdet.

3.4 Vitenskapsteoretiske betraktninger

Internasjonalt har det i dei siste to-tre tiåra utvikla seg ein ”språkplanleggingsvitskap”, for øvrig med norskamerikanaren Einar Haugen som ein pioner. Denne vitskapen tek for seg premissane og føresetnadene for normeringa av språk og andre former for språkplanlegging. Også her i landet, der både offentleg og privat språkplanlegging spelar så stor rolle i samfunnslivet, bør eit slikt studium komme i gang. I dag foregår språkplanlegginga på ein ofte ganske ureflektert måte, nettopp fordi føresetnadene, prinsippa og ideologiane som ligg til grunn for denne aktiviteten ikkje blir studerte og analyserte vitskapleg. Teorien og praksisen blir forviste til kvar sin sfære. (Sandøy et al. 1991, forordet).

²² Samlaget er eksempel på et forlag som hovedsaklig gir ut litteratur på nynorsk. Innafor nynorsknormalen vil det likevel være stor frihet, i alle fall for den skjønnlitterære forfatteren. Derfor følger heller ikke litteraturen fra Samlaget én norm.

²³ Kampanjen ”Slepp nynorsken til” blei starta av Mållaget i 2005. Målet var å få riksdekkende aviser til å slippe nynorsken til i spaltene.

Sandøy peker på at offentlig og privat språkplanlegging spiller ei stor rolle i samfunnet, og at det er gjennom ei vekselvirkning mellom de ulike normaktørene at det norske skriftspråket har fått, og fortsatt får, si form. Det er derfor jeg ønsker å analysere norske avisers prinsipielle grunnlag for den språkplanlegginga de gjør internt i redaksjonen. Dette er interessant fordi ei slik planlegging i neste instans kan få stor samfunnsmessig betydning.

Ut ifra et moderne vitenskapsideal er det vanskelig å nærme seg emner der studiet fokuserer på områder som angår menneske og samfunn. Samfunnsvitenskapelige studier stilles ofte overfor et naturvitenskapelig vitenskapsideal, og kommer dermed til kort når det gjelder å bringe fram kunnskap som er invariabel, generell og uavhengig av kontekst. Kravet om vitenskapelig objektivitet er et annet problem når en nærmer seg ei betent problemstilling i det samfunnet en er en del av til daglig. Det siste er i stor grad tilfellet med den norske språkplanlegginga, og det er få som vil være uenig i at denne planlegginga har hatt, og fortsatt har, ei politisk side.

Flere har pekt på at studiet av norsk språkplanlegging dels er forsømt og dels er undervurdert som et felt som fortjener vitenskapelig interesse. Fordi fokus på skriftnormering i Norge betyr å fokusere på forholdet mellom språk, menneske og samfunn, vil jeg nedafør plassere et slikt fokus innafor et vitenskapelig paradigme. Bent Flyvbjerg (1991) argumenterer for at slike studier har fullverdige vitenskapelige egenskaper og muligheter.

3.4.1 Bent Flyvbjerg og *progressiv phronesis*

I ei avhandling fra 1991 etablerer Bent Flyvbjerg begrepet *det konkretes vitenskap*. Med *det konkretes vitenskap* mener Flyvbjerg vitenskapen for det partikulære, det kontekststavige og samhandlinga mellom mennesker i et samfunn (Flyvbjerg 1991, 159). Det naturvitenskapelige ideal er at viten er kontekstuavhengig og allmenngyldig, og disse premissa har i stor grad også vært grunnlaget for samfunnsvitenskapelig forskning. Flyvbjerg argumenterer for at en vesentlig del av menneskelig viten ikke kan underlegges disse prinsippa, fordi store deler av den menneskelige viten er kontekststavig og derfor ikke lar seg studere uten nettopp å ha nærhet til konteksten. Gjennom arbeidet med å utvikle det konkretes vitenskap fokuserer Flyvbjerg på det han mener er samfunnsvitenskapenes hovedproblem i forhold til naturvitenskapene; dersom samfunnsvitenskapene fortsetter å legge naturvitenskapelige premisser til grunn for forskninga, vil de fortsette å bli sett på som annenrangs i lys av naturvitenskapelige idealer, samtidig som de i liten grad vil være i stand til å utnytte sine særegne vitenskapelige muligheter. Flyvbjerg ønsker med dette å styrke studiet av menneske og samfunn som en vitenskapelig aktivitet.

For å legitimere samfunnsvitenskapenes status i forhold til vitenskapelige idealer går Flyvbjerg tilbake til antikken og gjør en rekonstruksjon av det greske begrepet *phronesis*. Sammen med *episteme* og *techne* definerer *phronesis* roller for intellektuelt arbeid og er nært forbundet med sannhetsbegrepet. *Episteme* dreier seg om den universelle, invariable og kontekstuavhengige viten. Dette svarer til et moderne vitenskapsideal²⁴, og dette idealet har stort sett vært enerådende innafor en moderne vitenskapsforståelse. *Techne* dreier seg om håndverk og kunst og er som aktivitet konkret, variabel og kontekstavhengig. *Phronesis* dreier seg om etikk, og har fokus på analysen av verdier som utgangspunkt for handling. Fokuset vil være på det som er variabelt og kontekstavhengig, og mer enn noe annet vil *phronesis* kreve erfaring. Flyvbjerg oppsummerer slik: ”Hvor *episteme* vedrører teoretisk *know why*, og *techne* drejer sig om teknisk *know how*, sætter *phronesis* praktisk viden og praktisk etik i centrum” (ibid., 72).

Ei tradisjonell vurdering av naturvitenskapene i forhold til samfunnsvitenskapene er at de sistnevnte har blitt definert som svakere enn naturvitenskapene ut ifra et reint epistemisk vitenskapsideal. Samfunnsvitenskapene er ikke, i samme grad som naturvitenskapene, i stand til å produsere allmenngyldige, invariable og kontekstuavhengige teorier, og dermed vil de heller aldri fullt ut aksepteres som vitenskaper innafor et naturvitenskapelig paradigme. Dette stemmer også dersom *episteme* er den eneste intellektuelle dyd en skal navigere etter. Problemet er, ifølge Flyvbjerg, at *phronesis* er blitt marginalisert i den moderne forståelsen av hva vitenskap kan være. Og det er nettopp gjennom phronetisk forskning samfunnsvitenskapene har si oppgave og sin mulighet. Ved å fokusere på samfunnsvitenskapenes egenart som vitenskap, vil en både styrke disse vitenskapenes status og i større grad utnytte de mulighetene samfunnsvitenskapene faktisk har.

Hovedformålet for forskning med *phronesis* som utgangspunkt vil være tolkning av verdier og interesser i samfunnet med hensyn til samfunnsmessig handling, og utgangspunktet for slike tolkninger kan oppsummeres i fire verdirasjonelle spørsmål: 1) Hvor er vi på vei hen?, 2) Hvem vinner og hvem taper på det?, 3) Er det ønskelig? og 4) Hva bør gjøres? (ibid., 83) Disse spørsmåla rommer et grunnleggende annet fokus enn det ei rein epistemisk forskning har som utgangspunkt. Som spørsmåla ovafor viser, fokuserer phronetisk forskning per definisjon på verdier. Hvem vinner og hvem taper, og under hvilke maktforhold skjer

²⁴ I 1843 ga økonom og filosof John Stuart Mill ut verket *A System of Logic*, hvor han blant annet tar for seg vitenskapelig metode innafor ei rekke naturvitenskapelige fag. Han går også inn på metode knytta til ”the moral sciences”, som dreier seg om vitenskaper om mennesket (økonomi, sosiologi, psykologi og historie), også kalt ”åndsvitenskaper”. Ifølge Mill står åndsvitenskapene tilbake for naturvitenskapene, og de kan bare forbedres ved å underlegge seg naturvitenskapens metoder. En slik positivistisk forståelse av hva vitenskap er, og som Mill var med på å grunnlegge, var mer eller mindre enerådende fram til 1960 (Kjørup 1996, 85-86).

dette? Phronetisk forskning forankrer dessuten forskninga i konkrete kasus, og nærheten til studieobjektets kontekst er viktig. Dialogen er avgjørende, og i motsetning til den epistemiske instrumentelle fornuft, er den knytta til en intersubjektiv mellomfornuft (ibid., 160-63).

Ei forskning som praktiseres etter disse retningslinjene, kaller Flyvbjerg *progressiv phronesis*. Progressiv er føyd til for å vise at begrepet ikke er identisk med Aristoteles' phronesis-begrep. Aristoteles har for eksempel ikke inkludert maktforhold i si utlegging av begrepet. Det er viktig å presisere at Flyvbjerg ikke definerer makt som noe entydig restriktivt og negativt. Makt kan også forstås som noe produktivt og positivt (ibid., 163):

Magtoppfattelsen er *ultradynamisk*. Magt ses ikke kun som noe man erobrer og derefter holder, men som noget man *generobrer* og udøver i en konstant frem-og-tilbage bevægelse i styrkeforhold, taktikker og strategier.

I en slik prosess er det viktig å ikke bare spørre etter hvem som har makt, men også fokusere på hvorfor de har det. For å forstå maktas prosess og resultat, er det nødvendig å konkretisere *åssen* makt blir utøvd (ibid.).

Sandøys normerings sirkel (jf. kapittel 3.2.1) viser at danninga av norske skriftspråksnormer inngår i en tilsvarende ultradynamisk prosess som det Flyvbjerg skisserer. For å forstå resultatet av normeringsprosessen er det viktig å fokusere på hvilke styrkeforhold, taktikker og strategier som skaper det handlingsrommet de ulike aktørene opererer innafor. Sandøy holder fram at slike sosiale mønster er interessante data som forteller mye om *åssen* normdanningsprosessen foregår:

I det sosiologiske perspektivet kan ein spørje seg om korleis internaliseringa av normer foregår, kven som har mest innverknad på normdanningsprosessen, og kven sine former som blir dytta vekk i konvergensen. Stenger ein ute dette breie studieperspektivet og avgrensar seg bare til å beskrive det konvergente språket, definerer ein seg bort frå dei politiske sidene ved språket. (Sandøy 2005, 96-97).

4 Tilnærming og metode

4.1 Kvantitativ og kvalitativ metode

Kvantitativ og kvalitativ metodikk er et begrepspar som knytter seg til to ulike metodologier innafor vitenskapsteorien. Tradisjonelt har disse to retningene blitt sett på som motsetninger, men de siste tiåra har flere tatt til orde for at en komplementerende samgang mellom disse to ofte er en styrke både for forskningsresultatet og sjølve forskningsprosessen. Der den kvantitative metoden gir breddeinnsikt, vil den kvalitative metoden gi dybdeforståelse. Sigmund Grønmo poengterer at begrepsparet kvantitativ og kvalitativ heller ikke først og fremst definerer egenskaper ved *metoden*, men at de i første rekke refererer til egenskaper ved de *dataene* som samles inn. Mange forskningsopplegg vil altså ha innslag av begge type data, både kvalitative og kvantitative (Grønmo 1996, 73-74). Den metodiske innfallsvinkelen til denne avhandlinga, og begrunnelsen for den, vil jeg komme tilbake til i underkapittel 4.2, men først vil jeg si noe om hva som kjennetegner kvantitative og kvalitative data.

4.1.1 Kvantitative og kvalitative data

”Grovt skissert kan data karakteriseres som kvantitative dersom de uttrykkes i form av rene tall eller andre mengdetermer (for eksempel mange/få, flere/færre, de fleste/de færreste og så videre). Data som ikke uttrykkes på denne måten er kvalitative.” (Grønmo 1996, 74). Denne definisjonen innebærer at forskningsopplegg kan betraktes som kvalitative eller kvantitative ut ifra om de baserer seg på data av kvalitativ eller kvantitativ art. Ofte vil likevel disse to typene av data supplere hverandre i en og samme undersøkelse, og Grønmo argumenterer for at nettopp samspelet mellom kvantitative og kvalitative tilnærminger ofte vil være en styrke i forskningsprosessen (ibid., 75). Med dette som utgangspunkt diskuterer han forholdet mellom kvalitative og kvantitative data i forhold til tre hovedtyper av undersøkelser (ibid., 77):

KILDETYPE	DATATYPE	
	Kvalitative data	Kvantitative data
Aktør	Deltakende observasjon	Strukturert observasjon
Respondent	Uformell intervjuing	Strukturert utspørring
Dokument	Kvalitativ innholdsanalyse	Kvantitativ innholdsanalyse

Oversikten over viser typiske undersøkelsesopplegg for bruk av kvalitative og kvantitative data basert på ulike typer kilder, og her kommer det tydelig fram at ulike typer data er et resultat av den tilnærminga en har til den kildetypen en undersøker. *Aktører* kan observeres, *respondenter* kan spørres og *dokumenter* kan innholdsanalyseres, alle med henholdsvis kvalitativ eller kvantitativ tilnærming.

Gjennom min undersøkelse ønsker jeg å fokusere på fenomenet språknormative prinsipp og praksis i norske aviser. Tilnærminga er i første rekke kvalitativ, men de dataene jeg samler inn, har også kvantitative trekk. Dataene er henta inn gjennom uformell intervjuing og strukturert utspørring, og de baserer seg på den kildetyper som kalles respondent²⁵.

Strukturert utspørring er et typisk opplegg for kvantitative respondentdata, og den tradisjonelle spørreundersøkelsen er et klassisk eksempel på et slikt opplegg. Videre vil uformell intervjuing i form av et kvalitativt forskningsintervju være eksempel på kvalitative respondentdata. Både spørreundersøkelsen og det kvalitative forskningsintervjuet er brukt som tilnærming i denne avhandlinga.

4.2 Begrunnelse av metodisk innfallsvinkel

”Metoden er ikke i sig selv den rigtigste eller viktigste metode, men rigtig og vigtig, hvis valget af metoden er velbegrunnet.” (Fog 2004, 8). Det er flere forhold som spiller inn ved valg av metodisk innfallsvinkel, og som dermed er avgjørende for bruken av ulike data i en undersøkelse, og valget av metode må derfor i størst mulig grad begrunnes med utgangspunkt i materialet metoden skal anvendes på (ibid., 14).

Formålet med min undersøkelse er flersidig. For det første ønsker jeg å kartlegge ei rekke forhold ved norske avisers interne normeringspraksis ved å sende ut et spørreskjema til alle landets aviser (jf. avisdefinisjonen i kapittel 3.2). Avisredaksjonene velger ulike målformer og gjør ulike normvalg innafor den eller de målformene de velger å bruke, og den kartlegginga jeg gjør gjennom spørreundersøkelsen, gir gode muligheter til å velge ut ulike kasus til kvalitative dybdeintervju. Den kvalitative tilnærminga gjør det derfor mulig å gå nærmere inn i ulike tendenser som spørreundersøkelsen avdekker, men samtidig er de kvalitative intervjua i mitt arbeid også tiltenkt en sjølstendig funksjon. De ulike kasusa er ikke valgt ut bare med tanke på å forstå breddeundersøkelsen på best mulig måte, men gjennom dybdeintervjua ønsker jeg å fokusere på normeringsprinsipp den enkelte redaksjonen begrunner språkvalga sine i.

²⁵ ”De utforskede kan være informanter eller respondenter. Informanter forteller særlig om den eller de sosiale sammenhengene hun eller han er en del av, mens respondenter (intervjupersoner) vanligvis blir bedt om å snakke om seg selv og sitt forhold til det sosiale liv.” (Holter 1996, 13). Sigmund Grønmo (1996) definerer betegnelse på samme måte som Holter, og ifølge deres definisjon er mine svarpersoner *informanter*. Jeg velger å bruke betegnelsen informant både i forhold til spørreundersøkelsen og det kvalitative forskningsintervjuet. Personene jeg er i kontakt med, blir i begge disse fasene bedt om å fortelle om den sosiale sammenheng de er en del av, nemlig avisredaksjonen; personlige synspunkter og erfaringer er underordna.

4.2.1 Spørreundersøkelsen

Dataene jeg får inn ved en spørreundersøkelse, er tellelige, og ved hjelp av disse dataene vil jeg kunne si noe generelt om normeringspraksisen i de avisene som har svart på undersøkelsen. Ei slik metodisk tilnærming til materialet kan best karakteriseres som kvantitativ, sjøl om egenskapene ved de dataene jeg får inn ved spørreundersøkelsen, også er av kvalitativ art. I spørreskjemaet er de fleste svaralternativa gitt på forhånd, sjøl om enkelte spørsmål også gir rom for mer individuelt forma svar, såkalt åpne svaralternativ.

Gjennom spørreskjemaet ønsker jeg primært å kartlegge. Her er jeg ute etter å få vite noe om de prosessene og vedtaka som går forut for, og som på den måten er avgjørende for, den språkforma som kommer på trykk. Det er knytta flere problemer til å sende ut et standardisert spørreskjema til alle redaksjonene, både metodisk og i forhold til det emnet jeg skal undersøke. Disse problemene vil jeg komme nærmere tilbake til i kapittel 5.1. Det positive ved å bruke spørreskjema i første ledd av denne undersøkelsen, er at jeg får kartlagt feltet. Mange av de avisundersøkelsene som er gjort tidligere, har fokusert på språket i store bokmålsaviser. Jeg mener det er et poeng at også mindre aviser og nynorskaviser får prege bildet av norske avisers normeringspraksis.

Spørreundersøkelsen i denne avhandlinga er ikke ment bare som utgangspunkt for en analyse der dataene kvantifiseres. Den er sjølsagt det òg, men hensikten med spørreundersøkelsen har også vært motivert i ønsket om å finne fram til gode kasus som kan brukes i en mer kvalitativ dybdestudie. Gjennom det kvalitative intervjuet kan jeg dermed gå grundigere inn i aktuelle problemstillinger som allerede er avdekket gjennom spørreundersøkelsen og samtidig fokusere på språknormative prinsipp i den enkelte redaksjonen.

4.2.2 Det kvalitative forskningsintervjuet

Det kvalitative forskningsintervjuet er den tilnæringsmåten som tradisjonelt sett har fått størst oppmerksomhet som kvalitativ metode. Kvalitative data kan likevel være av ulik art, det kan dreie seg om alt fra intervjuing til åpne samtaler, deltakende observasjon, biografiske notater, journaler mm., det en innen metodelitteraturen kaller ideografiske framgangsmåter. Siden denne avhandlinga bruker forskningsintervjuet som kvalitativt instrument, redegjør jeg ikke for andre tilnæringsmåter her, jeg fokuserer på egenskaper og muligheter som kjennetegner det kvalitative intervjuet.

For det kvalitative intervjuet er naturlig nok samtalen som utgangspunkt helt avgjørende, og målet med intervjuet er å avdekke noe av informantens livsverden, den fortellingen informanten har om den virkeligheten hun eller han er en del av:

Formålet med at bruke et kvalitativt forskningsinterview er at få fat i de betydninger, som personer, ting og forhold har for interviewpersonen, og/eller afdække de betydninger, som han ser i sin egen måte at forvalte sit liv og sine betingelser på. Formålet er at fange subjektets/aktørens perspektiv, dvs. hans kognitive og følelsesmessige organisering af verden. [...] Formålet med et kvalitativt forskningsinterview er således at fremskaffe empirisk materiale, der består af den interviewedes egne beskrivelser/fremstillinger af sig selv og den livsverden, han må forholde sig til. (Fog 2004, 11).

Samtalen er et egna instrument til å få vite noe om den sammenhengen informanten står i, fordi informanten får muligheten til å sette sine egne ord på de forholda han eller hun skal beskrive. Jeg tror òg at kvalitative intervjuer i etterkant av en breddeundersøkelse kan fungere som et sikkerhetsnett, som kan avsløre svakheter ved spørreskjemaet som det var vanskelig å se tidlig i prosessen.

Harriet Holter understreker at det kvalitative utvalget skal sikre at ulike typer respondenter er med i utvalget. Det at forskeren leiter etter visse typer begivenheter, og ikke deres hyppighet, legitimerer denne utvalgsmåten. Derfor er det heller ikke avgjørende at antallet respondenter eller informanter bestemmes på forhånd, ofte vil en finne ut underveis når materialinnsamlinga ikke avslører noe nytt, og dermed har nådd et metningspunkt (Holter 1996, 13).

4.2.3 Metodetriangulering eller multimetodetilnærming

Forskningsopplegg som kombinerer de to ulike metoderetningene som er skissert over, har blitt mer vanlig de siste tiåra, og flere kvalitative forskningsopplegg baserer seg på både kvalitative og kvantitative data. Sjøl om den tradisjonelt steile argumentasjonen for den ene eller andre metodens fortrefelighet har bleikna noe, er de vitenskapsteoretiske motsetningene disse metodene representerer fortsatt en realitet. De problemstillingene skal jeg imidlertid ikke gå inn på her.

I metodelitteraturen blir forskningsopplegg som velger å kombinere forskjellige metoder, gjerne omtalt som *metodetriangulering* eller *multimetodetilnærming* (Grønmo 1996, 98). I en artikkel om forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger, konkluderer Sigmund Grønmo med at mange av svakhetene ved kvantitative data i stor grad kan veies opp av de sterke sidene ved kvalitative data og omvendt, og han redegjør for fire forskjellige strategier for å kombinere kvalitative og kvantitative data i en undersøkelse (ibid., 98-104):

1. Kvalitative undersøkelser som forberedelser til kvantitative undersøkelser
2. Kvalitative undersøkelser som oppfølging av kvantitative undersøkelser
3. Parallell utnyttelse av kvalitative og kvantitative tilnærminger under både datainnsamling og dataanalyse
4. Innsamling av kvalitative data som kvantifiseres under analysen

Mitt forskningsopplegg er hovedsakelig en kombinasjon av strategi to og tre. Men den kvalitative undersøkelsen i mi avhandling er ikke primært ment som en *oppfølging* av den kvantitative kartlegginga, slik det står i ordlyden i punkt to ovafor. Det er like riktig å si at den kvantitative undersøkelse er ment som en *forberedelse* til de kvalitative intervjua. På den måten drar de to delundersøkelsene gjensidig nytte av hverandre; breddestudien forbereder valg av intervjuobjekter samtidig som den også synliggjør problemstillinger som er interessante i seg sjøl. Og sjøl om dataene jeg samler inn gjennom spørreskjemaet også kan betegnes som kvalitative, har de samtidig kvantitative trekk. I neste instans vil ei kvalitativ tilnærming gjennom kasusstudier avsløre sammenhenger det er vanskelig å se i en deskriptiv kartleggingsstudie. For å få både bredde- og dybdeforståelse i forhold til det emnet jeg skal beskrive, har jeg valgt å benytte meg av begge metodene, eller begge typer data.

Del II: Gjennomføring av undersøkelsen og resultat

5 Spørreundersøkelsen

5.1 Forberedelser til spørreundersøkelsen

5.1.1 Problemstillinger knytta til bruk av spørreskjema

5.1.1.1 Kommunikasjon

Å sende ut et spørreskjema er på mange måter en enveiskommunikasjon. Mangel på direkte kontakt med informantene kan være med på å hemme forståelsen av hva det egentlig spørres etter, og det er ingen mulighet til å rette opp mulige misforståelser i svarsituasjonen.

Hva som kan bidra til kommunikasjonskløft i en spørreskjemaundersøkelse, er sjelden gitt på forhånd. Vanskelige formuleringer og bruk av utilgjengelige fagtermer kan være en mulig årsak til kommunikasjonsproblemer. Derfor er det helt nødvendig at spørsmåla formes i ei tilnærma muntlig form, sånn at folk flest kan kjenne seg igjen i ordlyden (Haraldsen 1999, 90-91).

For å sikre at de som skulle svare på spørreundersøkelsen min, forsto hva det var jeg spurte etter, gjennomførte jeg en pilotundersøkelse i forkant av hovedundersøkelsen. Pilotundersøkelsen gikk ut på at to aviser, Drammens Tidende og Dag og Tid, svarte på spørreskjemaet, og ga meg nyttige tilbakemeldinger på alt fra konkrete spørsmål og skjemaformering til formuleringer de mente var uklare.²⁶ I tillegg til å svare på spørreskjemaet tok pilotinformanten i Drammens Tidende seg tid til en lengre samtale om avisens skriftspråk. På bakgrunn av denne samtalen tok jeg også inn nye spørsmål i skjemaet, det dreier seg om de ulike utsagna jeg ber informantene ta stilling til i spørsmål 25 og 26. Denne samtalen ga meg gode innspill til endringer i spørreskjemaet, og samtidig opplevde jeg den som ei nyttig erfaring i forhold til de intervjuene jeg gjennomførte seinere.

Det er sjølsagt umulig å være helt sikker på at alle mine spørsmål har blitt forstått slik jeg ønsker det, av alle informantene. Mennesker er forskjellige, og jeg kan ikke regne med at pilotundersøkelsen i disse to avisene feide bort alle mulige misforståelser på vegne av de 126 informantene som har svart på hovedundersøkelsen. Pilotundersøkelsen har uansett vært et viktig ledd i utforminga av det endelige skjemaet; den har bidratt til oppklaringer, og gjort at jeg har endra på flere formuleringer i tillegg til at jeg har lagt til konkrete spørsmål.

²⁶ Fordi Drammens Tidende og Dag og Tid deltok i pilotundersøkelsen, er de ikke representert i hovedundersøkelsen.

5.1.1.2 Elektroniske eller postale spørreundersøkelser

En spørreundersøkelse kan være postal eller elektronisk, og hvorvidt det er den ene eller andre utforminga som egner seg best, kan bero på flere forhold. Hva passer best for informanten? Hva informanten foretrekker, kan i neste omgang bety mye for svarprosenten. Hva er mest hensiktsmessig i forhold til den videre databehandlinga? Og hva er best for meg, som i siste instans har ansvaret for å tolke disse dataene?

Jeg valgte å sende et papirskjema til redaktørene i posten. Det er flere grunner til at jeg valgte denne framgangsmåten. For det første viser undersøkelser at elektroniske spørreskjema generelt har en lavere svarprosent enn papirskjema.²⁷ Dessuten var tanken at et elektronisk skjema lettere ville forsvinne i innboksen til redaktørene i forhold til et konkret papirskjema. Det viste seg å være noe feilslått. Flere av redaktørene jeg kontakta i første purrerunde sa at de ikke hadde fått undersøkelsen i posten, og de fikk den da tilsendt som vedlegg på e-post.

Elektroniske spørreundersøkelser har den fordel at de er enkle å svare på. I dag er de fleste vant til å få elektronisk post, og få lar seg avskrekke, reint teknisk, av å klikke seg gjennom et elektronisk spørreskjema. Samtidig gir elektroniske skjema mulighet til å legge inn sperrer som gjør ulike svarkombinasjoner umulige. På spørsmål hvor informanten blir bedt om å bare gi ett svar, vil det for eksempel ikke være mulig å krysse av for flere svar, og det vil heller ikke være mulig å overse spørsmål fordi informanten ikke får sendt inn svarskjemaet hvis det ikke er ferdig fylt ut. Et illustrerende eksempel på dette er spørsmål 23 i mitt spørreskjema, der informantene blir bedt om å svare på om avisa har, eller har hatt, politisk eller ideologisk tilknytning. Mange av de som har svart ”nei” på dette spørsmålet, har likevel svart på spørsmål 23b, der de blir bedt om å vurdere hvilken innvirkning politisk eller ideologisk tilknytning har på skriftspråket i avisa. I et elektronisk skjema kunne jeg lagt inn sperrer for en slik svarkombinasjon, og dermed sluppet å sile ut svarfeil i etterkant.

Samtidig vil det å måtte svare på alle spørsmåla i skjemaet (slik elektroniske skjema ofte krever) kanskje føre til at enkelte legger fra seg skjemaet og ikke svarer i det hele tatt. Spørsmål 22 i spørreskjemaet (kapittel 9.2.1), om bruken av pressekontorstoff, er et spørsmål der jeg ikke har satt inn de svaralternativa som trengs for å kunne svare dekkende på spørsmålet (jeg kommer tilbake til dette). I et elektronisk skjema ville det kanskje tvunget informantene til å krysse av på svaralternativ som ikke passer dem.

At jeg valgte å sende et papirskjema til avisene i posten, har med informasjonen om svarprosenten i elektroniske undersøkelser å gjøre. Mitt spørreskjema inneholder dessuten

²⁷ USIT ved Universitet i Oslo gjennomførte i 2004 en elektronisk spørreundersøkelse med en svarprosent på 41,5. Det presiseres at dette er et godt resultat for en elektronisk undersøkelse (se IT-avisa nr. 2/2005).

flere åpne spørsmål, og spørsmål der informantene blir bedt om å gi tilleggsinformasjon. Denne type tilleggs kommentarer, også på spørsmål der informanten ikke blir bedt om det, er det utvilsomt lettere å gi i et papirskjema. Disse kommentarene har vært nyttig informasjon i mi kartlegging.

5.1.1.3 Åpne og/eller lukka svaralternativer

Et viktig valg i prosessen med å utvikle et godt spørreskjema dreier som hvorvidt svaralternativa informantene får skal være åpne eller lukka. Skal informantene ha mulighet til å formulere helt egne svar, eller er det mest hensiktsmessig at de bare kan krysse av for alternativ som allerede er gitt?

Det fins sjølsagt ikke noe entydig svar på dette spørsmålet, og i hvilken grad det er mest hensiktsmessig med den ene eller den andre type spørsmål, avhenger blant annet av det emnet som tas opp, hvilke forhold undersøkelsen søker å avdekke og hva de endelige svara skal brukes til. Som jeg har redegjort for tidligere, har tanken med spørreundersøkelsen i denne avhandlinga vært å kartlegge norske avisers valg av skriftspråk og samtidig vise ulike måter en normeringsprosess blir gjennomført på. Valg av type svaralternativ kan også begrunnes i undersøkelsens art. Siden spørreskjemaundersøkelsen er en breddestudie, og motivert i ønske om å kartlegge feltet, er tilleggsinformasjon og egne formuleringer fra informantene verdifulle bidrag til kartlegginga. At informanten tvinges til å svare på gitte svaralternativ som ikke nødvendigvis er dekkende, bidrar ikke til økt kunnskap om feltet, det kan være direkte misvisende

5.1.2 Spørreskjemametodikk og utarbeiding av spørreskjemaet

I prosessen med å utarbeide spørreskjemaet til denne undersøkelsen, har jeg hovedsakelig basert meg på Gustav Haraldsens bok om spørreskjemametodikk fra 1999. Haraldsen definerer denne metodikken til å omfatte tre hovedtemaer: utvalgstrekkning, skjemakonstruksjon og gjennomføring av spørreskjemaundersøkelser (Haraldsen 1999, 14). Betegnelsen spørreskjemametodikk svarer i all hovedsak til den engelske betegnelsen *survey methodology*.

Utfordringa i første omgang er å avgrense feltet for det en ønsker å undersøke. Både utvalget av de som skal være med i undersøkelsen, og måten spørsmåla blir stilt på, er avgjørende for kvaliteten i det videre arbeidet. I de følgende underkapitla vil jeg derfor definere mine valg innafor områda utvalgstrekkning, skjemakonstruksjon og gjennomføring av spørreundersøkelsen.

Gjennom spørreundersøkelsen er jeg først og fremst ute etter hva de som jobber i avisene, sjøl tenker om det skriftspråket de bruker. Jeg er sjølsagt klar over at det kan være diskrepans mellom egenrapportert språknorm og den språknormen som faktisk er i bruk, men jeg mener at den egenrapporterte normen, og forhold som kan belyse redaksjonens refleksjon rundt dette normvalget, har sin egenverdi. Når en leser avistekster er det ingen tvil om at ulike aviser har ulike regler for hva som er tillatt språkform og språknorm innad i redaksjonen, og det er disse prosessene jeg ønsker å få mer kunnskap om gjennom spørreundersøkelsen.

5.1.2.1 Utvalgstreking

Siden det er norske avisers språknormative prinsipp og praksis jeg i første rekke ønsker å si noe om, er det naturlig nok norske avisredaksjoner jeg må henvende meg til for å få svar på spørsmåla mine.

En mulig framgangsmåte kunne vært å kontakte et representativt utvalg blant norske avisredaksjoner og fått disse til å forplikte seg på å svare på undersøkelsen når de fikk den tilsendt i posten. Ved å bruke en slik framgangsmåte kan en unngå lav svarprosent, og en slipper å stadig skjele til de respondentene som ikke har svart, når en arbeider videre med undersøkelsen. Problemet med en slik framgangsmåte er imidlertid at villige informanter som oftest også er *interesserte* informanter, og dersom en undersøkelse kun baserer seg på informasjon fra disse, blir heller ikke undersøkelsen i sin helhet representativ i forhold til den gruppa en skal si noe om. Nå kan en på den andre sida også hevde at de informantene som ikke svarer, er det heller ikke mulig å si så mye om, men det er ikke uinteressant å sitte med kunnskap om hvilke avisredaksjoner som ønsker å svare på en slik undersøkelse, og hvilke som ikke ønsker det. En slik framgangsmåte forsinker naturligvis prosessen med å få inn svar, fordi det krever mye tid å purre inn svar fra dem som ikke umiddelbart svarer, men fordelene er at det også underveis i denne innsamlingsprosessen kan dukke opp nyttig informasjon. Hvilke aviser svarer innen fristen, og hvilke må pures på både en og to ganger? Hvilke grunner oppgis når avisredaksjonen ikke ønsker å svare? Og er det forskjell på de skjemaene som blei sendt inn innen fristen, og de som blei sendt inn etter purrerundene?

5.1.2.2 Skjemakonstruksjon

Etter at utvalget er bestemt er den neste utfordringa i prosessen å konstruere spørreskjemaet på best mulig måte, slik at den informasjonen respondentene gir, kan regnes som valid.

Standardmåten å finne fram til gode spørsmål på, er å kartlegge det teoretiske grunnlaget for undersøkelsen og deretter utarbeide konkrete hypoteser som skal testes ut (Haraldsen 1999, 87). Et slikt utgangspunkt er imidlertid ikke alltid nødvendig, for eksempel

hvis poenget med spørreskjemaet er mer å kartlegge enn å teste hypoteser. Som jeg har nevnt tidligere, er spørreundersøkelsen i denne avhandlinga primært ment å være ei kartlegging, og derfor har jeg heller ikke utforma noen konkrete hypoteser i forkant av undersøkelsen. Jeg har likevel stilt noen forskningsspørsmål innledningsvis (jf. kapittel 1.2), og disse prøver jeg å få svar på gjennom flere av spørsmåla i spørreskjemaet.

5.1.2.2.1 Strukturen og spørsmåla i skjemaet

De 27 spørsmåla i skjemaet er strukturert innafor ni overordna emner, og i spørreskjemaet har de fått disse overskriftene:

1. Skriftspråk og språknorm
2. Hvem tar avgjørelsene?
3. Skrift og tale
4. Journalister og skriftspråk
5. Leserne og skriftspråk
6. Retting
7. Pressekontorstoff
8. Politisk eller ideologisk tilknytning
9. Ulike utsagn

Jeg går ikke nærmere inn på disse emnene her, men kommer tilbake til dem når jeg presenterer resultatene fra undersøkelsen.

5.1.2.2.2 Språkformen i skjemaet

Når det gjelder språkformen i spørreskjemaet, informasjonsbrevet og annet skriftlig materiell som blei sendt til avisene, valgte jeg å skrive på et mer konservativt/moderat bokmål enn det jeg vanligvis gjør. Den beslutninga går det sjølsagt an å problematisere, og jeg vil diskutere dette nærmere her.

I en undersøkelse som fokuserer på skriftspråk, vil sjølsagt også skriftspråket til den som gjennomfører undersøkelsen, være gjenstand for interesse. Spesielt i Norge, hvor de offisielle normalene innafor både nynorsk og bokmål er såpass vide, vil de valgte skriftformene i mange tilfeller avsløre hvor en person står i det språkpolitiske landskapet. Kanskje vil ikke dette gjelde i like stor grad dersom skriftspråket som brukes ligger nært det konservative eller moderate bokmålet, men hvis nynorsk eller en mer radikal form for bokmål

blir brukt, er dette såpass uvanlig i en del sammenhenger at skriftspråket får effekten av å være mer iøynefallende og markert.

I rapporten fra Kringkastingsringen (1994) vises det til negative mottakerreaksjoner på at undersøkelsen som blei sendt ut, var skrevet på nynorsk (Kringkastingsringen 1994, 5). Det blei også oppgitt som grunn for at enkelte aviser valgte å ikke svare på undersøkelsen (ibid.). For mitt vedkommende var det aldri noe alternativ å sende ut spørreskjemaet og annen skriftlig informasjon kun på nynorsk, men jeg overveide å sende ut skjemaet på begge målformer. Ved å sende ut på begge målformer kunne jeg også sett på avisenes svarprosent knytta til målformen i det undersøkelsesmateriellet som blei sendt ut. Når jeg likevel ikke valgte denne framgangsmåten, var det ut ifra følgende begrunnelser: Fordi mitt hovedanliggende med undersøkelsen er å kartlegge hvilke valg avisredaksjonene tar med hensyn til språkform og språknorm, var jeg i større grad ute etter å få inn mange svar enn å måle større eller mindre svarprosent knytta til målform. Alternativet jeg satt igjen med var å sende ut undersøkelsen skrevet på et forholdsvis radikalt bokmål, men denne skriftvarianten blir det kanskje i enda større grad enn nynorsk knytta negative holdninger til (jf. Johansen 1999), og for å unngå at spekulasjoner rundt mitt skriftspråk skulle påvirke svar og svarprosent, valgte jeg det konservative eller moderate bokmålet. Det er også den skriftvarianten som blir betrakta som minst markert (se Vinde 2000 og Baardsgaard 2005). Ønsket om å få inn flest mulig svar, og på den måten kunne kartlegge på best mulig måte, blei altså utslagsgivende for valg av språkforma i spørreskjemaet og vedlagt informasjon.

5.1.2.3 Gjennomføring av spørreundersøkelsen

Jeg sendte spørreskjemaet til avisredaksjonene per post 16. mars 2006. For å sikre at brevet ikke forsvant i fellespost til redaksjonen, var brevet påført navnet til redaktøren i avisa. Hver redaktør fikk tilsendt spørreundersøkelsen sammen med samtykkeerklæring, informasjon om undersøkelsen og anbefaling fra veileder (se vedlegg, kapittel 9.2). Jeg la ved frankert konvolutt, og i informasjonsskrivet understreker jeg at det er fullt mulig å svare på spørreundersøkelsen sjøl om en ikke ønsker å stille til intervju seinere. Jeg understreker i informasjonsskrivet at det ikke er nødvendig for undersøkelsen at det er redaktøren som svarer, men at det uansett er ønskelig at den personen som svarer, kjenner avisas språkprofil godt (se informasjonsskrivet, kapittel 9.2.2).

Den opprinnelige svarfristen var satt til 1. april 2006. Jeg regna med at noen av svara måtte purre inn, og fra midten av april til slutten av mai gjennomførte jeg to purrerunder til de avisene som ikke hadde svart. I første omgang ringte jeg alle redaktørene som ikke hadde

svart. De redaktørene jeg ikke fikk tak i på telefonen, fikk en påminnelse på e-post. Sjøl om mange av redaktørene lova å svare etter den første påminnelsen, var det mange som ikke gjorde det, og jeg sendte en siste påminnelse på e-post i slutten av mai. De som fikk denne siste e-posten, mottok altså to påminnelser fra meg etter at de hadde fått skjemaet i posten.

5.1.2.4 Behandling av data

Å behandle data fra en spørreskjemaundersøkelse er tidkrevende, spesielt hvis skjemaet inneholder mange åpne svaralternativ som må kodes i etterkant. Jeg la først datamaterialet fra spørreskjemaene inn i en database i Access. Der er alle dataene fra skjemaene gjengitt, også kommentarer som er gitt av informanten, i tillegg til spørsmåla de blei bedt om å svare på. Denne basen har fungert som en sikkerhet i forhold til papirdataene mine. I Access er det dessuten lett å kjøre spørringer på åpne svaralternativ som inneholder en lengre tekst. Access-matrisen blei kontrollert mot papirskjemaene to ganger for å sikre at dataene i basen stemte. Fordi det er lettere å lage frekvenstabeller på grunnlag av excelmatriser, konverterte jeg datamatriksen fra Access til Excel. Excelmatrisen blei kontrollert én gang mot papirdataene, og seinere lagt inn i statistikkprogrammet SPSS. Det er i SPSS jeg har kjørt de frekvenstabellene jeg presenterer her i kapittel 5.

Måten jeg har lagra dataene på, gjør det enkelt både for meg og andre å foreta flere og grundigere analyser med utgangspunkt i det materialet jeg har samla inn. Dersom noen på et seinere tidspunkt ønsker å kikke meg i korta, eller bruke deler av materialet, er det altså mulig ved å gå til de ulike datamatrixene.

5.1.3 Svarprosent og svarfordeling

5.1.3.1 Svarprosent

Jeg sendte spørreundersøkelsen til 232 avisredaksjoner. Etter den siste påminnelsen i slutten av mai 2006, satt jeg igjen med 130 svar. Det gir en svarprosent på 56.²⁸

I ettertid viste det seg at 14 av de publikasjonene jeg opprinnelig sendte spørreskjemaet til, av ulike grunner ikke faller inn under definisjonen avis.²⁹ Kun fire av disse 14 valgte å svare på undersøkelsen, og disse fire har jeg derfor valgt å ta ut av det materialet jeg presenterer i den videre analysen. Det vil altså si at svar fra 126 redaksjoner ligger til grunn når jeg presenterer resultatet av spørreundersøkelsen. Det kan tenkes at flere av disse 14

²⁸ I utgangspunktet var det 131 redaksjoner som svarte på skjemaet, men på grunn av en misforståelse har ett skjema forsvunnet i den elektroniske posten. Dersom jeg tar dette "tapte" skjemaet med i regnestykket, er svarprosenten 56,5.

²⁹ Dette dreier seg om gratisaviser, aviser som hadde gått inn, publikasjoner som blir gitt ut sjeldnere enn en gang i uka og publikasjoner som er knytta til medlemskap i en organisasjon.

publikasjonene valgte å ikke svare på skjemaet nettopp fordi de beveger seg på grensa av hva som kan defineres som avis, og i så fall kan det også ha påvirka svarprosenten. Dersom jeg tar utgangspunkt i de avisene som faller inn under avisdefinisjonen, er svarprosenten 57,8. Til sammenligning hadde Kringkastingsringens undersøkelse fra 1994 en svarprosent på 61,5 (Kringkastingsringen 1994, 4).

Tabell 1. Svar fordelt på fylke.

Fylke	Antall aviser som fikk undersøkelsen	Antall svar	Svar i % per fylke	% i samla materiale
Østfold	9	3	33,3	2,4
Akershus	9	7	77,8	5,6
Oslo	18	7	38,9	5,6
Hedmark	7	4	57,1	3,2
Oppland	8	4	50	3,2
Buskerud	8	3	37,5	2,4
Vestfold	8	3	37,5	2,4
Telemark	11	6	54,5	4,8
Aust-Agder	9	6	66,7	4,8
Vest-Agder	6	3	50	2,4
Rogaland	15	12	80	9,5
Hordaland	28	19	67,9	15,1
Sogn og fjordane	8	5	62,5	4
Møre og Romsdal	20	10	50	7,9
Sør-Trøndelag	13	9	69,2	7,1
Nord-Trøndelag	11	7	63,6	5,6
Nordland	15	10	66,7	7,9
Troms	8	3	37,5	2,4
Finnmark	7	5	71,4	4,0
Total	218	126	57,8	100,0

Tabell 1 viser svarprosenten innafor hvert fylke. Høyest svarprosent har Rogaland, der 80 % av avisene som fikk tilsendt skjemaet valgte å svare. Lavest svarprosent har Østfold, der kun 33,3 % av avisene valgte å fylle ut spørreskjemaet.

Tabell 2. Svar fordelt på landsdel.

Landsdel	Antall aviser som fikk undersøkelsen	Antall svar	Svar % per landsdel	% i samla materiale
Nord-Norge	30	18	60	14,3
Trøndelag	24	16	66,7	12,7
Vestlandet	86	55	64	43,7
Østlandet	78	37	47,4	29,4
Total	218	126	57,8	100

Tabell 2 viser svarprosenten innafor hver landsdel. I *Aviskatalogen* (MBLs oversikt over medlemsavisene) blir avis-Norge delt inn i fem landsdeler; Agder og Rogaland blir regna som

en egen landsdel, i tillegg til Vestlandet. I mi framstilling regner jeg Agder og Rogaland som en del av Vestlandet, og jeg opererer derfor med fire landsdeler; Nord-Norge, Trøndelag, Vestlandet og Østlandet. Trøndelag er den landsdelen som har høyest svarprosent (66,7 %), mens Østlandet har lavest svarprosent (47,4 %). Det er altså Østlands-avisene som trekker svarprosenten i det samla materialet ned. Det er Vestlands-avisene som utgjør den største prosentandelen i mitt samla materiale. 64 % av Vestlands-avisene som fikk tilsendt undersøkelsen, valgte å svare, og disse utgjør 43,7 % av avisene i svarmaterialet.

Tabell 3. Svarprosent fordelt på avistype (MBLs inndeling).

Avistype	Antall aviser som fikk undersøkelsen			Antall svar	Svar %		%fordeling av aviser i samla materiale	
Andre lokalaviser	135	62 %	88,5 %	82	60,7	51,8	65	89,7
Lokale dagsaviser	58	26,6 %		31	53,4		24,6	
Nisjeaviser	16	7,3 %		5	31,3		4	
Storby dagsaviser	7	3,2 %		6	85,7		4,8	
Riksspredte nyhetsaviser	2	0,9 %		2	100		1,6	
Total	218	100 %		126	57,8		100	

Tabell 3 viser svar fordelt på avistype. I denne tabellen har jeg valgt å bruke de samme kategoriene som legges til grunn for klassifisering av aviser i *Aviskatalogen*. På den måten er det lett for meg å si noe om de avisene som ikke har svart på undersøkelsen. En kort repetisjon av de ulike typene (jf. kapittel 2): *Andre lokalaviser* er aviser med 1-3 utgaver per uke, mens *lokale dagsaviser* har 4-7 utgaver per uke. *Nisjeaviser* betegner aviser med spesielle fokusområder på nyhetsstoffet, mens *storby-dagsaviser* er betegnelsen på byavisene i de største byene: Oslo, Bergen og Trondheim. *Riksspredte nyhetsaviser* er aviser med utbredelse over hele landet.

Som tabell 3 viser, er det de største avisene, riksspredte dagsaviser og storby-dagsaviser, som har høyest svarprosent, lavest svarprosent har nisjeavisene, mens lokalavisene har en samla svarprosent på omtrent 50. Det er vanskelig å si noe sikkert om årsakene til denne fordelinga, men i telefonsamtaler med redaktørene da jeg purra inn flere svar, var det flere av redaktørene i lokalavisene som nevnte få ressurser og tidspress som en årsak til at de ikke tok seg tid til å svare på spørreskjemaet. At de største avisene i større grad har valgt å svare, kan kanskje ha sammenheng med at de har flere ressurser, og dermed har mulighet til å sette av tid til å svare på et slikt skjema. Mange av de store dagsavisene har dessuten vært representert i lignende studier i nær fortid. Det kan tenkes at de har lettere for å svare på spørsmål angående skriftspråk og språknorm, rett og slett fordi de har blitt bedt om å svare på lignende spørsmål nylig. Nisjeavisene har den laveste svarprosenten av alle, bare fem av de 16 avisene som fikk undersøkelsen, valgte å svare. Denne gruppa av aviser er nokså

mangfoldig. Det de har felles, er at de er svært forskjellige med hensyn til nyhetsfokus, dessuten er få av dem dagsaviser.

Som det går fram av tabell 3, er det avisene som klassifiseres som *andre lokalaviser* som utgjør den største kategorien i mitt materiale. Hele 62 % av alle avisene som blei bedt om å svare på undersøkelsen hører til i denne kategorien. Dette sier også noe om lokalavisenes stilling i Norge.

Videre i resultatpresentasjonen vil jeg, som sagt, holde meg til kategoriene lokalavis, regionavis og riksavis. I spørreskjemaet var det disse kategoriene informanten skulle forholde seg til som aviskategori (jf. kapittel 2). Disse betegnelsene forholder seg bare til utbredelsen av avisa, ikke til utgivelsesfrekvens, nyhetsfokus eller storbystatus. Når jeg likevel velger å presentere svarprosenten ut ifra klassifiseringa til MBL her, er det fordi dette materialet allerede er klassifisert i *Aviskatalogen* (MBLs oversikt over medlemsavisene), og det gir mulighet til å klassifisere de avisene som ikke svarte på undersøkelsen. Hvorvidt informanten har oppgitt at avisa tilhører kategorien lokalavis, regionavis eller riksavis, er også en form for egenrapportering, men ingen av avisene som går under kategorien *andre lokalaviser* i tabell 3, betegner seg som noe annet enn lokalavis i spørreskjemaet. Nisjeavisene definerer seg som riksaviser i spørreskjemaet, storbyavisene definerer seg med to unntak som regionaviser³⁰, mens *lokale dagsaviser* fordeler seg på kategoriene lokalavis og regionavis. De riksspredte nyhetsavisene er naturlig nok riksaviser. Åssen den egenrapporterte avisklassifiseringa fordeler seg i forhold til MBLs inndeling, er vist i tabell 4:

Tabell 4. Fordeling av MBLs kategorier i forhold til mine kategorier.

Avistype/MBL	Avistype			Total
	Riksavis	Regionavis	Lokalavis	
Riksspredte nyhetsaviser	2	0	0	2
Storby dagsaviser	1	4	1	6
Lokale dagsaviser (4-7)	0	13	18	31
Andre lokalaviser (1-3)	0	0	82	82
Nisjeavis	5	0	0	5
Total	8	17	101	126

³⁰ Unntaka er Aftenposten og Bergensavisen. Begge regnes som storby-dagsaviser i *Aviskatalogen*. Aftenposten definerer seg sjøl som riksavis i spørreskjemaet, mens Bergensavisen definerer seg som lokalavis.

5.1.3.2 Opplysninger om aviskategori

Tabell 5. Avistype.

Kategori	Antall	%
Riksavis	8	6,3
Regionavis	17	13,5
Lokalavis	101	80,2
Total	126	100,0

Spørsmål 1: Hvilken kategori vil du plassere din avis innenfor? 1) Riksavis, 2)Regionavis, 3) Lokalavis, 4) Annet (forklar)

Tabell 5 viser fordelinga av svara som blei gitt på det første spørsmålet. To av avisene oppgir at de regner seg både som regionavis og lokalavis (Tønsbergs Blad og Smaalenenes Avis). Disse er klassifisert som regionavis i tabellen over, og regnes som det i mi framstilling. Ei avis har også kryssa av på svaralternativet ”annet”, og i forklaringa kaller informanten avisa for ”næravis” (Rjukan Arbeiderblad). Den er klassifisert som lokalavis i mi framstilling.

5.2 Resultatet av spørreundersøkelsen

I dette kapitlet presenterer jeg resultatene fra spørreundersøkelsen. Spørreskjemaet inneholder mange spørsmål, og i den empirien jeg har samla inn, ligger det utallige innfallsvinkler til ulike problemstillinger og sammenhenger. Fordi min undersøkelse også omfatter sju kvalitative intervjuer, sier det seg sjøl at jeg ikke har mulighet til å gå inn i alle interessante krysskombinasjoner av svar, som empirien fra spørreundersøkelsen åpner for. Underveis i prosessen har jeg følt det frustrerende å måtte la så mange interessante sammenhenger ligge, samtidig som det er inspirerende at materialet jeg har samla inn, åpner for problemstillinger og perspektiv som både jeg og andre kan komme tilbake til. Måten jeg har lagra dataene på underveis (jf. kapittel 5.1.3.4), gjør det mulig både for meg og andre å gå grundigere inn i spesielt interessante problemstillinger seinere.

Ei avhandling som dette har både tids- og omfangsrammer, og fordi de kvalitative intervjuene også krever sin plass, kommer jeg hovedsakelig til å presentere svara for hvert av spørsmåla kort. I en breddestudie blir det ofte tydelig i etterkant at noen svar åpner for mer interessante problemstillinger enn andre. Slik er det også her, og jeg velger å konsentrere meg om de svara som har utpekt seg som mest interessante. De spørsmåla som kan knyttes direkte til de underspørsmåla jeg stilte i innledinga, vil sjølsagt bli via noe større plass. Jeg kommer

også til å trekke inn sitat fra dybdeintervjua, der dette kan bidra til å belyse problemstillingene bedre.³¹

I presentasjonen av åssen svara fordeler seg på enkelte grupper aviser, for eksempel avistype, landsdel eller målform, refererer jeg ofte til prosentandelen av svar innafor hver kategori. Det er lettere å sammenligne prosentandeler enn reine tall når en skal si noe om forskjellen mellom grupper som består av ulikt antall enheter. Samtidig vil et svar gitt av ei riksavis, gjøre et større prosentvis utslag innafor si gruppe enn et svar gitt av ei lokalavis. Det er flere lokalaviser enn det er region- og riksaviser her i landet, og det er flere bokmålsaviser enn nynorskaviser. Ulik fordeling speiler på den måten den reelle avissituasjonen. Sammenligninga gjør det uansett mulig å peke på noen tendenser.

5.2.1 Spørsmålsgruppe 1 (2-7): Skriftspråk og språknorm

Gjennom spørsmåla i denne spørsmålsgruppa ønsker jeg å avdekke ulike aspekter ved valg av skriftspråk og språknorm i avisredaksjonene. Informantene blir bedt om å oppgi hvilke(t) skriftspråk avisredaksjonen regner som redaksjonell målform (spørsmål 2). De blir bedt om å gjøre greie for normgrunlaget for den redaksjonelle målforma (spørsmål 3-4), og jeg spør også etter egen karakteristikkk av det praktiserte skriftspråket i avisa (spørsmål 5-6). I det siste spørsmålet i denne gruppa blir informantene bedt om å oppgi hvorvidt enkelte ordformer er tillatt å bruke redaksjonelt eller ikke (spørsmål 7).

5.2.1.1 Redaksjonelt skriftspråk

Som det går fram av tabell 6, har spørsmål 2, om redaksjonell målform, fem svaralternativ. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 6 og 7 viser hvilke(t) skriftspråk de ulike avisene regner som redaksjonelt skriftspråk. Tabell 6 viser åssen svara fordeler seg i forhold til de alternativa som er gitt i spørreskjemaet, mens tabell 7 er en lett fortolka gjengivelse av disse svara.

³¹ Sitata fra dybdeintervjua er samla i vedlegget bakerst i avhandlinga (kapittel 9.4). Sitata er gjengitt i den rekkefølga de har i det opprinnelige intervjuet. Ingen av intervjua er presentert i sin helhet i denne avhandlinga, men jeg har gjort et utvalg basert på emner som er spesielt relevante for å belyse problemstillinga mi, og det er dette utvalget som er presentert i kapittel 9.4 (mer om transkripsjonen og intervjusituasjonen i kapittel 6.1). Alle sitata er godkjent av den enkelte informant, og jeg har fått tillatelse til å bruke navna deres i avhandlinga. Sitata er koda med forbokstaven(e) på avisa og nummerert fortløpende (Aftenposten = A1, A2 osv.).

Tabell 6. Redaksjonell målform

Avistype	Landsdel	Redaksjonell målform					Total
		Bare bokmål	Bare nynorsk	Like mye nynorsk og bokmål	Stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk	Stort sett nynorsk, unntaksvis bokmål	
Riksavis	Østlandet	3		1	2		6
	Vestlandet	0		1	1		2
Total (%)		3 (37,5)		2 (25)	3 (37,5)		8
Regionavis	Østlandet	3		0	4		7
	Vestlandet	0		1	4		5
	Trøndelag	1		0	2		3
	Nord-Norge	1		0	1		2
Total (%)		5 (29,4)		1 (5,9)	11 (64,7)		17
Lokalavis	Østlandet	16	2	4	2	0	24
	Vestlandet	2	20	8	12	6	48
	Trøndelag	5	0	0	8	0	13
	Nord-Norge	11	0	0	5	0	16
Total (%)		34 (33,6)	22 (21,8)	12 (11,9)	27 (26,7)	6 (5,9)	101
Total (%)		42 (33,3)	22 (17,5)	15 (11,9)	41 (32,5)	6 (4,8)	126 (100)

Spørsmål 2: Hvilket skriftspråk bruker din avis i det redaksjonelle stoffet? 1) Bare bokmål, 2) Bare nynorsk, 3) Omtrent like mye nynorsk og bokmål, 4) Stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk, 5) Stort sett nynorsk, unntaksvis bokmål

Tabell 7. Sammenfatting av tabell 6

Avistype	Landsdel	Målform			Total
		Bokmål	Begge	Nynorsk	
Riksavis	Østlandet	3	3		6
	Vestlandet	0	2		2
Total riksavis (%)		3 (37,5)	5 (62,5)		8
Regionavis	Østlandet	5	2		7
	Vestlandet	0	5		5
	Trøndelag	2	1		3
	Nord-Norge	2	0		2
Total regionavis (%)		9 (52,9)	8 (47,1)		17
Lokalavis	Østlandet	17	5	2	24
	Vestlandet	11	11	26	48
	Trøndelag	12	1	0	13
	Nord-Norge	16	0	0	16
Total lokalavis (%)		56 (55,4)	17 (16,8)	28 (27,7)	101
Total		68 (54)	30 (23,8)	28 (22,2)	126

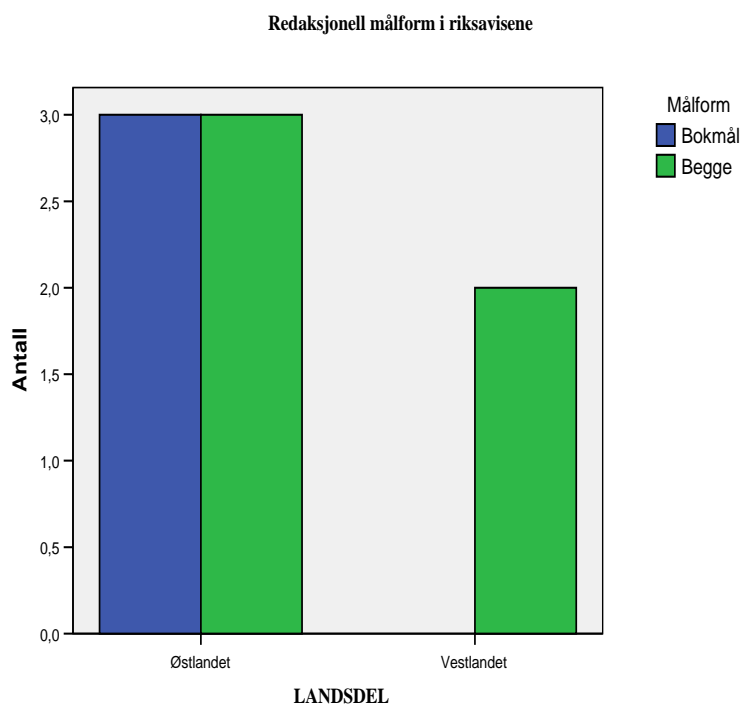
41 informanter oppgir at avisredaksjonen ”stort sett bruker bokmål, unntaksvis nynorsk” i det redaksjonelle stoffet (tabell 6). Kommentarene til unntaket viser imidlertid at ”unntaksvis nynorsk” ofte dreier seg om innsendt stoff fra leserne, og disse informantene velger svaralternativet ”ikke relevant spørsmål, nynorsk brukes ikke i vår avis” på flere av spørsmåla

seinere i spørreskjemaet. 22 av de 41 avisene som oppgir nynorsk som et unntak, er altså regna som bokmålsaviser i tabell 7, og jeg regner dem som det i den videre presentasjonen. 16 av de 41 avisene bruker nynorsk jevnlig, i større eller mindre grad, og jeg har regna dem innafør den gruppa som bruker begge målformer redaksjonelt (jf. tabell 7). Tre av de samme 41 avisene oppgir at de har spaltister og anmeldere knytta til avisa som iblant leverer stoff på nynorsk, men disse tre oppgir seinere i spørreskjemaet at de ikke bruker nynorsk redaksjonelt, og de svarer heller ikke på de spørsmåla som har med nynorsk å gjøre. Derfor regner jeg disse avisene som bokmålsaviser i den videre presentasjonen (jf. tabell 7). De seks avisene som har oppgitt ”stort sett nynorsk, unntaksvis bokmål” som redaksjonell målform, blir vidare regna som nynorskaviser fordi unntaket dreier seg om innsendt stoff og annonser. De 15 avisene som oppgir at begge målformer brukes omtrent like mye, regnes naturlig nok som aviser som bruker begge målformer, sammen med de 16 avisene som stort sett bruker bokmål, men som jevnlig har noe stoff på nynorsk.

Åssen avisene i mitt materiale fordeler seg på redaksjonelt skriftspråk (bokmål, nynorsk eller begge), samsvarer godt med fordelinga i Kringkastingsringens undersøkelse fra 1994: 25 % nynorsk, 25 % begge målformer og 50 % bokmål (Kringkastingsringen 1994, 5).

I det materialet som ligger til grunn for min undersøkelse, er det altså 98 aviser som bruker bokmål (30 av disse bruker også nynorsk), og 58 aviser som bruker nynorsk (30 av disse bruker også bokmål). Figurene 1, 2, 3 og 4 viser åssen ulike kombinasjoner av redaksjonell målform fordeler seg på landsdel og avistype i mitt materiale:

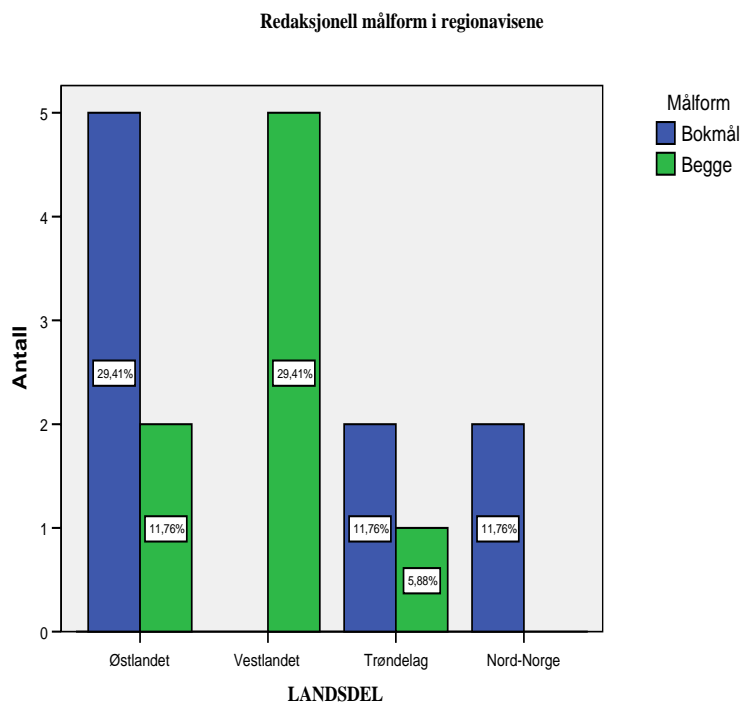
Figur 1. Riksavisene (målform/landsdel).



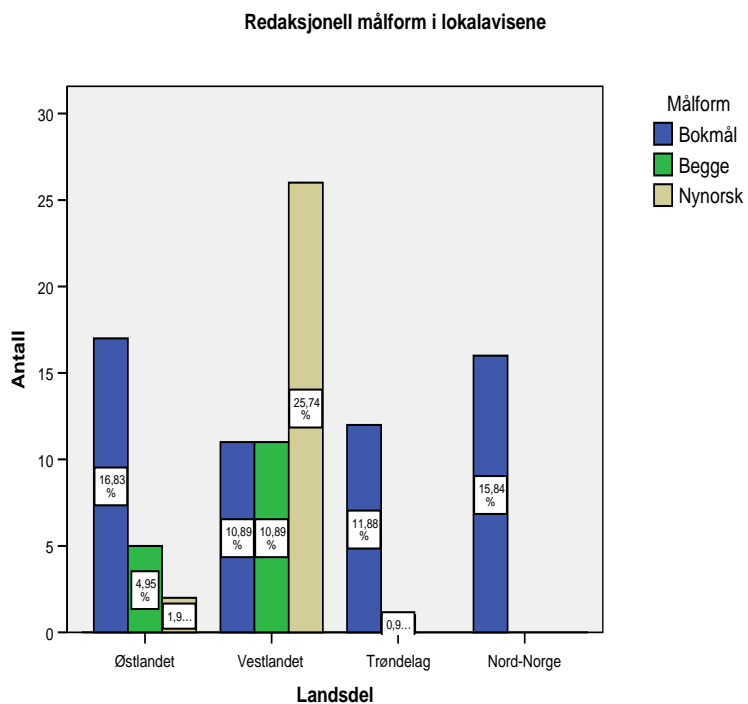
Sjøl om antallet ikke er stort, er det interessant å merke seg at de riks- og regionavisene som hører hjemme, eller har utgiversted på Vestlandet, bruker begge målformer redaksjonelt. De avisene som bare bruker nynorsk hører primært til på Vestlandet, og i mitt materiale er de uten unntak lokalaviser.³² Lokalavisene som bare bruker nynorsk, fordeler seg på landsdel som figur 4 viser.

³² Som jeg har nevnt tidligere, er ikke nisjeavisa Dag og tid representert i hovedundersøkelsen fordi de bidro i pilotundersøkelsen.

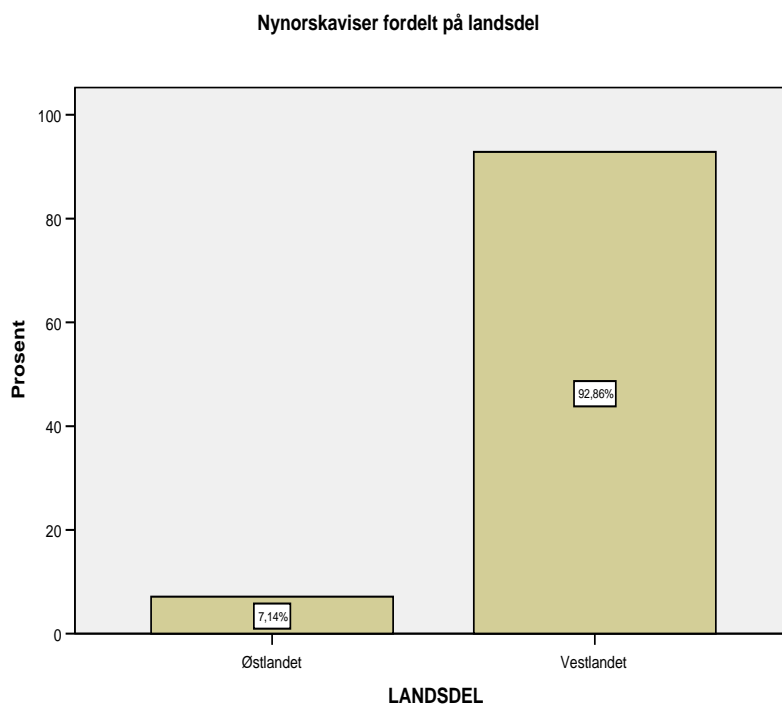
Figur 2. Regionavisene (målform/landsdel).



Figur 3. Lokalavisene (målform/landsdel).



Figur 4. Nynorskaviser fordelt på landsdel.



5.2.1.2 Normgrunnlag for bokmål

Spørsmålet om hva som er normgrunnlaget for bokmål, har fem svaralternativ. To av dem krever ei nærmere forklaring (jeg kommer tilbake til dette). Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av de avisene som bruker bokmål redaksjonelt (N=98).

Tabell 8 viser at 51 % av avisene i mitt materiale oppgir offisiell norsk rettskriving som normgrunnlag for bokmålet i avisa. 21 % sier NTB-normalen er grunnlaget, mens kun 3 % oppgir riksmål som grunnlag. 17 % av avisene oppgir at de har en egen norm innad i redaksjonen, mens 7 % krysser av på ”ingen fastsatt norm”. Blant lokalavisene blir svaralternativet ”egen norm” forklart med ”lokale tilpasninger” og ”dialektinnslag”. Hvorvidt skriftspråket normeres i forhold til offisiell rettskriving ellers, sier de lite om. To av de tre regionavisene som oppgir at de har en egen norm, forklarer dette med lokal dialekttilnærming. Begge disse avisene hører til på Vestlandet.

Sju informanter har valgt svaralternativet ”ingen fastsatt norm”, dette gjelder ei riksavis og seks lokalaviser. Felles for disse svarene er at journalistenes valgfrihet når det gjelder normvalg, blir understreka. Også her blir lokal dialekttilpasning i skriftspråket nevnt.

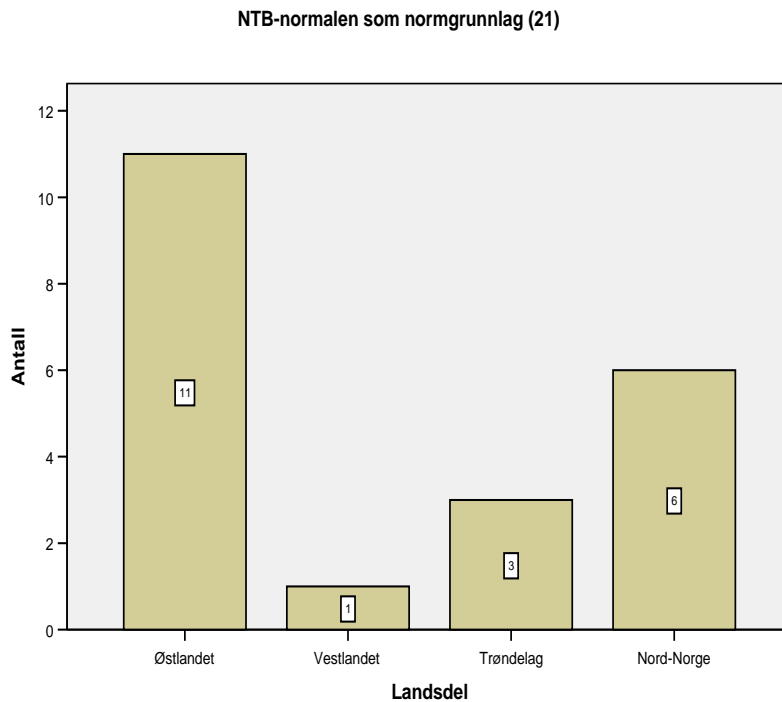
Tabell 8. Normgrunnlag for bokmål.

Avistype	Landsdel	Normgrunnlag for bokmål					Total
		NTB	Offisiell rettskriving	Riksmål	Egen norm	Ingen fastsatt norm	
Riksavis	Østlandet	2	1	1	2	0	6
	Vestlandet	0	1	0	0	1	2
Total (%)		2 (25)	2 (25)	1 (12,5)	2 (25)	1 (12,5)	8
Regionavis	Østlandet	4	3		0		7
	Vestlandet	1	1		3		5
	Trøndelag	2	1		0		3
	Nord-Norge	1	1		0		2
Total (%)		8 (47,1)	6 (35,3)		3 (17,6)		17
Lokalavis	Østlandet	5	10	2	3	2	22
	Vestlandet	0	16	0	4	2	22
	Trøndelag	1	8	0	3	1	13
	Nord-Norge	5	8	0	2	1	16
Total (%)		11 (15,1)	42 (57,5)	2 (2,7)	12 (16,4)	6 (8,2)	73
Total (%)		21 (21,4)	50 (51)	3 (3,1)	17 (17,3)	7 (7,1)	98 (100)

Spørsmål 3: Hva er normgrunnlaget for bokmål i din avis? 1) NTB-normalen, 2) Offisiell norsk rettskriving (inkludert den valgfriheten bokmålsnormalen har), 3) Riksmål, 4) En egen avgrenset/utvidet norm med utgangspunkt i offisiell rettskriving (forklar), 5) Ingen fastsatt norm (forklar)

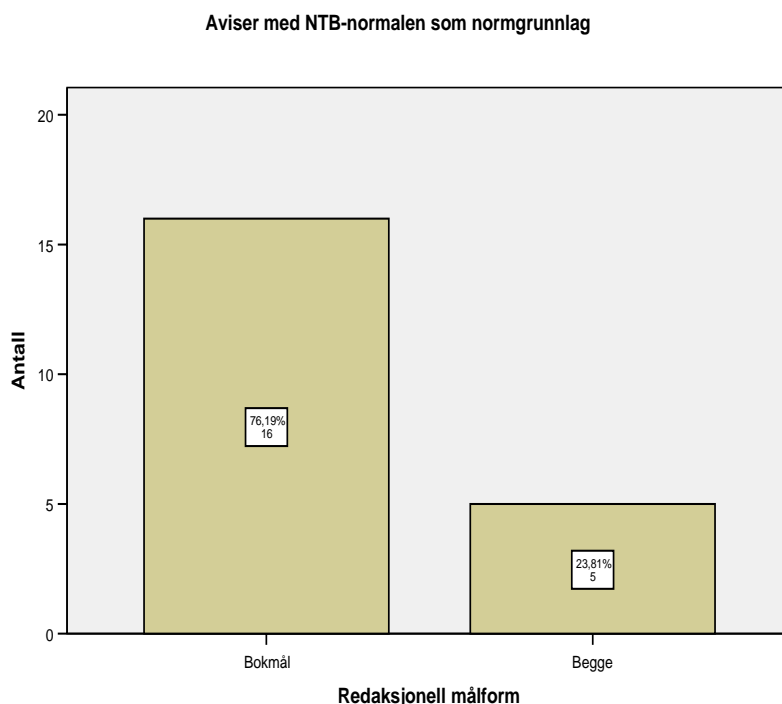
Innledningsvis stilte jeg spørsmålet om NTB-normalen står sterkt som normgrunnlag i bokmålsavisene. Lomheims undersøkelse (2003) om NTB i avisspråket viser, som jeg nevnte tidligere, at flere aviser gjengir NTB-meldinger i opprinnelig språkdrakt. På den måten øker innslaget av moderat/konservativt bokmål i de avisene som bruker stoff fra NTB. NTB's rettskrivingsregler foreligger i et eget språkhefte med ordliste (*Ordliste for Norsk Telegrambyrå* (2002a) og *Språkregler for Norsk Telegrambyrå* (2002b)), og flere aviser har disse reglene som normgrunnlag for det bokmålet som brukes redaksjonelt. Det kommer også fram i tabell 8. Det er regionavisene som i størst grad oppgir NTB-normalen som grunnlag. 47 % av regionavisene oppgir at de normerer språket etter NTB's regler, mot 25 % av riksavisene og bare 15 % av lokalavisene. Det er lokalavisene som utgjør den største gruppa av aviser i mitt materiale (80,2 %), og dersom vi skjeler til tabell 3, er det også lokalavisene som utgjør den største andelen aviser i norsk avisflora (88,5 % av de avisene jeg sendte spørreundersøkelsen til, defineres som lokalaviser av MBL).

Figur 5. NTB-avisene fordelt på landsdel.



Når det gjelder utbredelsen av NTB-normalen som normgrunnlag i norske aviser, er det også interessant å se nærmere på hvor i landet NTB-normalen står sterkest. Figur 5 viser at det er flest NTB-aviser på Østlandet. Færrest finner vi, kanskje ikke så overraskende, på Vestlandet. Hvis vi ser nærmere på prosentandelen innafor hver landsdel, ser det likevel ut som om NTB-normalen står like sterkt som normgrunnlag i Nord-Norge som på Østlandet. Seks av 18 aviser i Nord-Norge oppgir NTB-normalen som normgrunnlag (33,3 %), elleve av 35 Østlands-aviser gjør det samme (31,4 %), mot bare tre av 16 aviser i Trøndelag (18,8 %) og ei av 29 Vestlands-aviser (3,4 %).

Figur 6. NTB-aviser fordelt på redaksjonell målform.

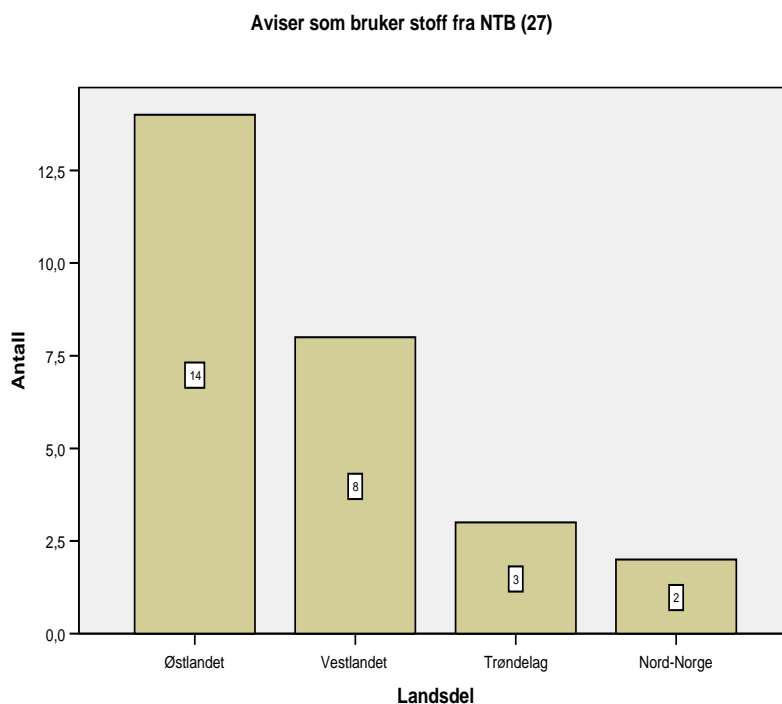


Figur 6 viser at de fleste avisene som har NTB som normgrunnlag, kun har bokmål som redaksjonell målform. Figuren viser prosentandelen av avisene som har NTB-normalen som normgrunnlag (21 stykker). Dersom vi ser på andelen innafor de to gruppene (bare bokmål eller begge målformer), er det fem av 30 aviser som bruker begge målformer, som har NTB-normalen som normgrunnlag (16,7 %), mot 16 av 68 aviser som bare bruker bokmål (23,5 %). Andelen aviser som normerer etter NTB, er altså størst i aviser som kun bruker bokmål redaksjonelt.

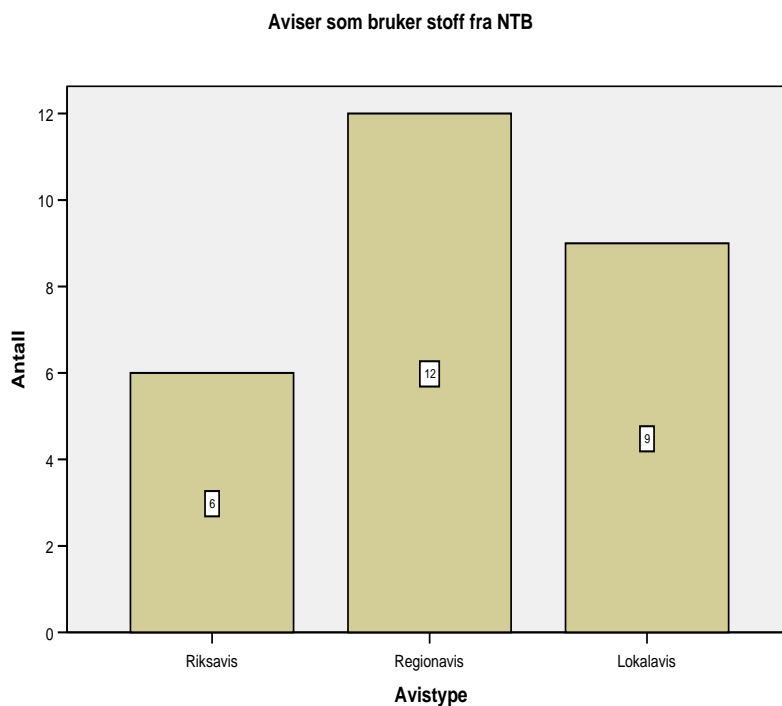
For å problematisere NTBs status i norske aviser ytterligere, henter jeg inn noen av svarresultata fra spørsmålsgruppe 7, om pressekontorstoff, allerede her (spørsmål 22 i spørreskjemaet, kapittel 9.2.1). Bare 27 av informantene oppgir at avisa bruker stoff fra NTB. De fordeler seg på landsdel og avistype som figur 7 og 8 viser.

Som det går fram av figur 7, er det Østlands-avisene i mitt materiale som i større grad enn avisene i resten av landet oppgir at de bruker stoff fra NTB. 14 av 35 Østlands-aviser oppgir at de bruker NTB-stoff (40 %), åtte av 29 Vestlands-aviser (27,5 %), tre av 16 Trøndelags-aviser (18,8 %) og to av 18 aviser som hører hjemme i Nord-Norge (11,1 %).

Figur 7. Aviser som bruker stoff fra NTB (fordelt på landsdel).



Figur 8. Aviser som bruker stoff fra NTB (fordelt på avistype).



Figur 8 viser at av avisene som bruker NTB-stoff, er flest regionaviser. 12 av til sammen 17 regionaviser oppgir at de bruker NTB-stoff i spaltene sine. Det vil si at 70,6 % av

regionavisene. 75 % av riksavisene gjør det samme (seks av åtte), mot bare 12,3 % av lokalavisene (ni av 73 lokalaviser, som samtidig har bokmål som redaksjonell målform).

Med tanke på å si noe om NTB-språkets status i norske aviser, er denne fordelinga likevel noe misvisende. Ut ifra svara som er gitt av avisene i mitt materiale, ser det ikke ut som om NTB-språket kan utgjøre noen stor del av stoffmengden i avisene. Som jeg kommer tilbake til i kapittel 5.2.7, der jeg gjennomgår svara fra spørsmålsgruppa om pressekontorstoff, hadde ikke informantene mulighet til å velge svaralternativet ANB (Avisenes nyhetsbyrå) på spørsmål 22 i spørreskjemaet. I en telefonsamtale (03.05.2007) med vaktsjef i ANB, Runar Nørstad, får jeg opplysninger om at ANB stort sett leverer stoff på bokmål til medlemsavisene i A-pressen (50 aviser). Unntaket er to aviser som får stoff på nynorsk.³³ Bokmålet i ANB er dessuten normert etter NTB-normalen, og dermed er det rimelig å slutte at NTB-språket utgjør et større innslag i avisene enn det kan se ut som gjennom kartlegginga her.

5.2.1.3 Normgrunnlag for nynorsk

Spørsmålet om hva som er normgrunnlag for nynorsk, har tre svaralternativ. To av dem krever ei nærmere forklaring. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av de avisene som bruker nynorsk redaksjonelt (N=58).

Tabell 9. Normgrunnlag for nynorsk.

Avistype	Landsdel	Normgrunnlag for nynorsk			Total
		Offisiell rettskriving	Egen norm	Ingen fastsatt norm	
Riksavis	Østlandet	2	1	0	3
	Vestlandet	0	1	1	2
Total		2	2	1	5
Regionavis	Østlandet	1	0	1	2
	Vestlandet	0	4	1	5
	Trøndelag	0	0	1	1
Total		1	4	3	8
Lokalavis	Østlandet	2	3	2	7
	Vestlandet	27	8	2	31
	Trøndelag	1	0	0	1
Total		30	11	4	45
Total (%)		33 (56,9)	17 (29,3)	8 (13,8)	58 (100)

Spørsmål 4: Hva er normgrunnlaget for nynorsk i din avis? 1) *Offisiell norsk rettskriving (inkludert den valgfriheten nynorsknormalen har), 2) En egen avgrenset/utvidet norm med utgangspunkt i offisiell rettskriving (forklar), 3) Ingen fastsatt norm (forklar)*

³³ Unntaket er to aviser som får ferdige byråsider på nynorsk, etter egen avtale. Det er Firdaposten og Sogn Avis.

Som det går fram av tabell 9, oppgir 33 av 58 aviser som bruker nynorsk redaksjonelt, at normgrunnlaget er offisiell norsk rettskriving (56,9 %). 29,3 % oppgir at de har en egen språknorm, mens 13,8 % sier at de ikke har noen fastsatt norm. Den gjennomgående forklaringa på hva en egen norm innebærer, er at skriftspråket skal tilpasses den lokale dialekten der avisa gis ut. Dette gjelder både lokal- og regionavisene. De to riksavisene som oppgir at de har en egen norm, er aviser med et kristenideologisk grunnsyn, og begge bruker jevnlig en del nynorsk i det redaksjonelle stoffet. ”Ingen fastsatt norm” forklares stort sett med at de journalistene som bruker nynorsk, får bestemme sjøl åssen de vil skrive. Alle disse avisene bruker hovedsakelig bokmål i det redaksjonelle stoffet. Nynorsk brukes unntaksvis, og det er kanskje noe av grunnen til at avisredaksjonen lar journalisten(e) bestemme sjøl – nynorsk blir i større grad knytta til den enkelte journalisten enn til avisredaksjonen som enhet.

5.2.1.4 Karakteristikk av praktisert bokmål

I spørsmål 5 blir bokmålsavisene bedt om å gi en uformell karakteristikk av det praktiserte skriftspråket i avisa. Innafor bokmål er det vanlig å operere med karakteristikk som ”radikalt” eller ”konservativt/moderat”. Hva jeg legger i disse begrepa, har jeg gjort rede for i kapittel 3.1.3.6. Åssen informantene mine definerer disse begrepa, veit jeg ingenting om, men jeg mener det likevel er interessant å se åssen bokmålsavisene sjøl karakteriserer skriftspråket sitt. Spørsmålet har tre svaralternativ, ett av dem krever ei nærmere forklaring. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av avisene som bruker bokmål redaksjonelt (N=98).

Tendensen i tabell 10 er tydelig. 64,3 % av avisene kaller bokmålet de praktiserer, for konservativt/moderat, 21,4 % kaller det radikalt, mens 13,3 % har behov for å krysse av på svaralternativet ”annet”. Ei avis har ikke svart på spørsmålet. Til sammenligning karakteriserte 69 av bokmålsavisene i Kringkastingsringens undersøkelse bokmålet sitt som moderat³⁴ (Kringkastingsringen 1994, 8). Det utgjør 75 % av bokmålsavisene, mot 15 som svarer at de bruker radikale former (16,3 %) (ibid.).

To av tre riksaviser, som har valgt svaralternativet ”annet”, forklarer dette med ei radikal tilnærming med utgangspunkt i NTB. Den tredje oppgir at det er opp til journalisten åssen han eller hun vil skrive (disse tre avisene klassifiseres som nisjeaviser av MBL). De to regionavisene forklarer ”annet” med at de bruker et moderat bokmål med ”lokal koloritt”, og dialektale innslag fra den regionen de dekker. Lokalavisene forklarer ”annet” både med valgfrihet – at det er opp til journalistene åssen de vil skrive, og med lokal språktilpasning.

³⁴ I Kringkastingsringens undersøkelse blei ikke betegnelsen ”konservativt” brukt som svaralternativ, heller ikke i kombinasjon med betegnelsen ”moderat”.

Tabell 10. Karakteristikk av praktisert bokmål.

Avistype	Landsdel	Karakteristikk av praktisert bokmål				Total
		Radikalt	Konservativt/moderat	Annet	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	1	3	2		6
	Vestlandet	0	1	1		2
Total (riksavis)		1	4	3		8
Regionavis	Østlandet	1	5	1		7
	Vestlandet	0	4	1		5
	Trøndelag	1	2	0		3
	Nord-Norge	0	2	0		2
Total (regionavis)		2	13	2		17
Lokalavis	Østlandet	8	13	1	0	22
	Vestlandet	5	15	2	0	22
	Trøndelag	2	7	3	1	13
	Nord-Norge	3	11	2	0	16
Total (lokalavis)		18	46	8	1	73
Total (%)		21 (21,4)	63 (64,3)	13 (13,3)	1 (1)	98 (100)

Spørsmål 5: Dersom du skulle gi en uformell beskrivelse av bokmål slik det blir praktisert i din avis, hva vil det best karakteriseres som? 1) Radikalt, 2) Konservativt/moderat, 3) Annet (forklar), 4) Manglende data

Det kan hende flere av avisene som har valgt svaralternativet ”annet” kunne plassert seg innfor en av de andre karakteristikkene. Når de likevel ikke gjør det, er det sjølsagt fordi det er en mulighet i spørreskjemaet til å velge alternativet ”annet”, samtidig sier forklaringene på dette alternativet også noe om behovet for å unngå merkelappene radikalt og konservativt/moderat, og dermed kunne karakterisere seg som noe mellom disse to, eller ha mulighet til å karakterisere seg som noe helt eget.

5.2.1.5 Tillatte varianter av nynorsk

I spørsmål 6 blir nynorskavisene bedt om å oppgi hvilke varianter av den offisielle nynorsknormalen de tillater på trykk. Begrepa ”radikalt” og ”konservativt/moderat” som betegnelse på praktisert skriftspråk er ikke like utbredt for nynorsk som for bokmål. Jeg mener disse begrepa i større grad er knytta til enkelte deler av rettskrivingssystemet i nynorsk enn til en praktisert normal.³⁵ Jeg syns derfor det har vært hensiktsmessig å stille spørsmålet med utgangspunkt i hvilke deler av rettskrivingssystemet i nynorsk som tillates på trykk. Spørsmålet har fire svaralternativ, ett av dem krever ei nærmere forklaring. Informantene kunne sette flere kryss. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av avisene som bruker nynorsk redaksjonelt (N=58).

³⁵ I intervjuet med Nationen, Suldalsposten og Valdres (som bruker nynorsk redaksjonelt) brukes karakteristikkene som *liberalt* og *moderne* mot *traust* og *tradisjonelt* når de skal karakterisere ulike bruk av nynorsk.

Tabell 11 er en oversikt over de ulike svarkombinasjonene som blir gitt på dette spørsmålet. Oversikten viser at ni av 58 aviser oppgir at bare hovedformer er tillatt i det redaksjonelle stoffet. Disse ni avisene utgjør 15,5 % av nynorskavisene, og det betyr at 84,5 % av nynorskavisene i mitt materiale også henviser til sideformer eller annet (som er et av svaralternativa på spørsmål 6) når de skal si noe om tillatte varianter av nynorsk i avisa. 15 av avisene oppgir bare svaralternativet ”annet” når de rapporterer om tillatte varianter, og dette svaralternativet krever også ei nærmere forklaring. Slike forklaringer er ofte individuelle, eller i denne sammenhengen snarere institusjonelle, og begrunnes i særegenheter ved skriftspråket i den enkelte avisa. Dette alternativet blir forklart med at nynorsken i avisa blir lagt opp mot lokal dialekt, eller at journalisten får bestemme sjøl åssen han eller hun ønsker å skrive.

Tabell 11. Tillatte varianter i nynorsk.

Avistype	Landsdel	Tillatte varianter i nynorsk							Total
		1	2	2/3	3	2/3/4	2/4	4	
Riksavis	Østlandet	1	1	0				1	3
	Vestlandet	0	0	1				1	2
Total (riks)		1	1	1				2	5
Regionavis	Østlandet	0	2		0			0	2
	Vestlandet	2	0		1			2	5
	Trøndelag	0	0		0			1	1
Total (region)		2	2		1			3	8
Lokalavis	Østlandet	0	2	0	0	1	0	4	7
	Vestlandet	6	15	4	3	1	2	6	37
	Trøndelag	0	1	0	0	0	0	0	1
Total (lokal)		6	18	4	3	2	2	10	45
Total	Total (alle)	9	21	5	4	2	2	15	58
	%	15,5	36,2	8,6	6,9	3,4	3,4	25,9	100

Spørsmål 6: Hvilke varianter innenfor nynorsk er tillatt i din avis? (mulig å sette flere kryss) 1) Tillater bare hovedformer, 2) Tillater radikale klammeformer (i tillegg til hovedformer), 3) Tillater konservative klammeformer (i tillegg til hovedformer), 4) Annet (forklar)

Tabell 12. Klammeformer.

	Radikale klammeformer	Konservative klammeformer
Antall	32	11
%	55,2	19

Tabell 12 viser hvorvidt de ulike nynorskavisene tillater radikale eller konservative klammeformer, og svarfordelinga viser at 32 av 58 aviser tillater radikale klammeformer (i tillegg til hovedformer) mot 11 av 58 som oppgir at de tillater konservative klammeformer (i tillegg til hovedformer). Flere av disse tillater også begge variantene. Det er sjølsagt umulig å si noe sikkert om klammeformer faktisk blir brukt i det praktiserte skriftspråket. At det er tillatt sier ingenting om bruksfrekvensen. Men oversikt over hva som er tillatt, sier likevel noe

om holdninga til disse variantene, og om hvor ønska, eller kanskje først og fremst ikke ønska, de er i det skriftspråket som kommer på trykk.

Hvis vi ser på resultatene fra Kringkastingsringens undersøkelse, ser vi at 54 aviser kaller nynorsken de bruker for tradisjonell, mot ti aviser som oppgir at de bruker en nynorsk som ”ligger opp mot samnorsk” (Kringkastingsringen 1994, 8). Mye kan tyde på at det ikke bare er de avisene som bruker nynorsk redaksjonelt som har gitt disse svarene, og derfor er det vanskelig å sammenligne disse funn med mine, fordi min svarpresentasjon for dette spørsmålet kun baserer seg på svar gitt av aviser som bruker nynorsk redaksjonelt.³⁶ Mine funn sier heller ingenting om praktisert nynorsk, men viser hvilke former det er *tillatt* å bruke i avisa. Mellom tillatt og praktisert norm kan det sjølsagt være stor forskjell. At normen blir praktisert snevrere enn det som er tillatt, gjør likevel ikke den tillatte normen mindre reell. Diskrepansen sier i så fall noe om hvilke former journalistene tar i bruk og hvilke de lar ligge.

Sjøl om det er nesten tre ganger så mange nynorskaviser i mitt materiale som oppgir at de tillater radikale klammeformer i forhold til de som oppgir at de tillater konservative klammeformer, kan det altså tenkes at den praktiserte nynorsken i disse avisene kan betegnes som tradisjonell. Tradisjonell nynorsk er det fullt mulig å oppnå ved å bruke hovedformer, og de fleste svarkombinasjonene i tabell 11 innlemmer bruk av hovedformer. Den forskjellen som kommer fram i tabell 12, kan likevel si noe om holdninga nynorskavisene har til deler av rettskrivingssystemet i nynorsk, og den går i så fall i favør av mer ”radikal” nynorsk enn ”tradisjonell”.

5.2.1.6 Tillatte ordformer i bokmål og nynorsk

I spørsmål 7 blir informantene bedt om å krysse av for hvilke ordformer avisredaksjonen tillater på trykk innafor bokmål og nynorsk. Ulike varianter av ordforma er satt opp ved sida av hverandre, og det er mulig å krysse av for ei av formene eller begge.

Informasjonen jeg får gjennom svarene på spørsmål 7, sier mye om avisenes normering av både bokmål og nynorsk. Tillater avisa ei eller flere former av det samme ordet, og hvor i

³⁶ Jeg stusser litt på antallet nynorskaviser som har svart på dette spørsmålet i Kringkastingsringens undersøkelse. I svarpresentasjonen (Kringkastingsringen 1994, 5) blir det oppgitt at 123 aviser har svart på undersøkelsen: 31 aviser bruker bare nynorsk, 61 bare bokmål, og 31 oppgir at de bruker begge målfornene. Etter mine beregninger er det da 92 aviser i Kringkastingsringens materiale som bruker bokmål redaksjonelt (31 av disse bruker også nynorsk), mot 62 aviser som bruker nynorsk redaksjonelt (31 av disse bruker også bokmål). I fordelinga mellom tradisjonell nynorsk og samnorsk nær nynorsk blir det samla antallet nynorskaviser 64 – noe som altså ikke samsvarer med svarpresentasjonen. I tillegg opplyses det om at flere ikke har svart på spørsmålet, at noen lar det være opp til journalisten å velge form, samt at flere ikke bruker nynorsk redaksjonelt (ibid., 8). Disse opplysningene tyder på at flere enn de avisene som faktisk bruker nynorsk redaksjonelt er tatt med i svarpresentasjonen for disse spørsmåla. I så fall er det vanskelig å sammenligne disse svarene med resultatet i min undersøkelse.

landet, eventuelt innafor hvilken avistype, står de ulike ordvariantene sterkest? Dette er problemstillinger jeg dessverre ikke har mulighet til å gå så grundig inn i som jeg skulle ønske.³⁷ I en større undersøkelse ville det i tillegg være interessant å se på i hvilken grad tillatt variasjon faktisk blir utnyttet i ulike aviser. Dersom det er stor forskjell mellom tillatt og praktisert variasjon, sier kanskje det praktiserte skriftspråket mer om journalistenes preferanser enn om avisredaksjonens normering. Dersom ei avis tillater stor variasjon, og denne variasjonen likevel ikke er synlig på trykk, er det kanskje internaliserte skriftspråksnormer fra andre nivå og instanser i normeringsprosessen som styrer journalistenes valg, og som dermed er med på å prege avisspråket.

Ved å krysse av på noen av ordformene har informanten kun sagt noe om hva som er gangbar norm i egen redaksjon. Dette trenger ikke å være sammenfallende med praktisert norm. Det er umulig å si sikkert om avisa faktisk skriver ”mjølk” eller ”melk” uten å sammenligne dette med praktisert skriftspråk. Der informanten har oppgitt at avisa tillater begge ordformer, er det dessuten lite sannsynlig at begge ordformer blir brukt like mye i praksis. Dersom det er valgfritt å bruke ei ordform, er det nødvendigvis også valgfritt å la være å bruke akkurat den forma, og dermed sier ikke oversiktene nedafor noe om den tillatte ordforma faktisk er i bruk. Som en oversikt over praktiserte ordformer er altså tabellene nedafor verdiløse, men for det som er denne avhandlingas mål, nemlig å si noe om språknormeringa i redaksjonen, er de derimot svært interessante.

De ulike ordpara som er tatt med i spørsmål 7, representerer variasjon innafor rettskrivingssystema i bokmål og nynorsk. Fordi valgfriheten innafor systema er stor, er det mange variasjonsmuligheter som med fordel kunne vært med i ei slik kartlegging. Men fordi spørreskjemaet inneholder flere spørsmål som belyser avisenes normeringspraksis, måtte jeg nøye meg med å gjøre et lite utvalg av variasjonen innafor rettskrivingssystema. Det var også et poeng at antall ordformer skulle være ”overkommelig” for informanten, på den måten at de skulle ønske å svare på og sende inn spørreskjemaet. Denne framstillinga av kodifiseringa i avisredaksjonene må derfor ses på som ei stikkprøve av enkelte former som representerer morfologisk og fonologisk variasjon innafor rettskrivingssystema. Forholdet mellom særskrivning og sammenskriving samt skrivemåten i fremmedord er ikke tatt med her. I en større undersøkelse ville det være interessant å ta for seg langt flere variasjoner enn det jeg har hatt mulighet til i denne studien.

³⁷ I en grundigere gjennomgang ville jeg presentert enkelte av ordpara for seg, eventuelt i mindre grupper, og relatert dette til forhold som avistype, landsdel og redaksjonell målform. Spørsmål 7 inneholder i realiteten 44 underspørsmål (antall ordpar), og det sier seg sjøl at det blir for omfattende å gå inn på alle relevante problemstillinger ved disse her.

Rapporterte normer forstås altså best hvis de ses i sammenheng med praksis hos de som har rapportert om normene. Sjøl om jeg ikke gjør det i denne undersøkelsen, gir det likevel mening å sammenligne mine funn med noen av de undersøkelsene jeg så vidt skisserte i kapittel 3. Dersom mitt materiale avdekker ei konsolidering rundt ei form når det gjelder normering, er det interessant å se om dette samsvarer med funn om praktisert skriftspråk fra andre undersøkelser. Dersom det ikke samsvarer, er det sjølsagt også interessant. Når jeg sammenligner den rapporterte normeringspraksisen i avisene med funn fra Vikørs og Pettersens undersøkelser, om språket i skjønnlitteraturen, forholder jeg meg stort sett til de funna de gjorde hos den siste generasjonen forfattere de undersøkte. Det dreier seg om romaner gitt ut i 1970-åra (Pettersen 1993 og Vikør 1995). Ellers leser jeg Roksvolds funn om innslag av radikale bokmålsformer i avistekster opp mot de rapporterte normene for bokmål i mitt materiale.

Når det gjelder frekvensundersøkelser i et større avismateriale på nynorsk, fins det ingen studie som svarer til Roksvolds undersøkelse av bokmål, men ei av avisene i hans aviskorpus bruker også nynorsk (Sunnhordland). I tillegg er det enkeltartikler på nynorsk i flere av de andre avisene i aviskorpuset. Dessuten bruker jeg Wetås' undersøkelse (2001b) der hun ser på formbruken i en del nynorskaviser.³⁸ Avismaterialet som ligger til grunn for Wetås' undersøkelsen er Bergens Tidende, Bondebladet og ei samling lokalaviser (ibid., 1).³⁹

5.2.1.6.1 Tillatte varianter i bokmål

Svarpresentasjonen i tabell 13 er gjort på grunnlag av avisene som bruker bokmål redaksjonelt (N=98).

Tabell 13 viser frekvensen over hvilke ordformer som er tillatt i bokmålsavisene. Framstillinga i tabellen svarer til den rekkefølga ordpara hadde i spørreskjemaet. De ordformene som ikke er en del av rettskrivinga i bokmål, er markert med stjerne i tabellen (de var ikke markert i spørreskjemaet). I drøftinga som følger, kommer jeg til å differensiere ordpara med tanke på om variasjonen hovedsakelig er knytta til det morfologiske systemet eller representer fonologisk variasjon.

³⁸ Wetås (2001b) har gjennomgått avistekster og NOU-tekster (Norges offentlige utredninger) fra Tekstlaboratoriets (UiO) tekstbaser, i tillegg til tre læreverker som er ekserpert manuelt (ibid., 1). I gjennomgangen her forholder jeg meg til funna hun gjorde på grunnlag av avistekstene.

³⁹ Wetås veit ikke sikkert hvilke lokalaviser som er lagt inn i Tekstlaboratoriets baser. Det er heller ikke de ansatte ved Tekstlaboratoriet sikre på, men de mener det dreier seg om det samme materialet som fins hos Norsk Tekstarkiv: lokalaviser på nynorsk fra perioden 1980-1983. Det skal blant annet dreie seg om aviser som Sunnmørsposten, Firda og Dølen (Wetås 2001b, 6).

Tabell 13. Tillatte ordformer i bokmål.

Nr.	Ord	Total	Ord	Total	Ord	Total	Manglende data
1	syk	49	sjuk	5	begge	42	2
2	ble	70	blei	1	begge	21	6
3	senere	45	seinere	4	begge	47	2
4	gammel	88	gammal	-	begge	6	4
5	glemme	78	glømme	-	begge	14	6
6	tiden	25	tida	14	begge	56	3
7	jenten	7	jenta	74	begge	12	4
8	kastet	45	kasta	5	begge	45	3
9	hoppet	46	hoppa	4	begge	45	3
10	melk	76	mjølk	5	begge	14	3
11	frem	13	fram	34	begge	47	4
12	etter*	2	etter	89	begge	3	4
13	nu*	-	nå	90	begge	4	4
14	mave	2	mage	79	begge	14	3
15	have*	2	hage	81	begge	12	3
16	alene	56	aleine	5	begge	34	3
17	uken	11	uka	25	begge	57	5
18	selv	47	sjøl	3	begge	44	4
19	hele	72	heile	-	begge	19	7
20	kirken	30	kirka	16	begge	50	2
	kirken kjerka*	1	kjerka*	-	kirken kirka kjerka*	3	
21	fremtid	15	framtid	39	begge	40	4

Spørsmål 7 (bokmål): Hvilke av disse ordformene er det tillatt å bruke i det redaksjonelle stoffet i din avis? Du kan sette to kryss per ordpar

Bøyingsverket

Substantiv

Sterkt hunkjønn/felleskjønn entall, bestemt form: tida/tiden

Svakt hunkjønn/felleskjønn entall, bestemt form: jenta/jenten, uka/uken, kirka/kjerka⁴⁰/kirken

Disse substantiva i bestemt form entall har valgfritt *-en* eller *-a* som ending i rettskrivningssystemet. Det ser ut som det er utbredt å velge *jenta* som eneform i avisredaksjonene (74 oppgir at de gjør det), bare sju velger *jenten*, og i tolv redaksjoner oppgir de at begge former er tillatt. For ordpara *tiden/tida* og *uken/uka* er det mest utbredt å tillate begge former. Som eneform står *tiden* sterkere enn *tida*, men *uka* sterkere enn *uken* (jf. tabell 13). Også for variasjonen *kirken/kirka* er det mest utbredt å tillate begge former (50), men som eneform står *kirken* sterkere enn *kirka*. *Kjerka* er eksempel på ei av de lite brukte formene som blei tatt ut av bokmålsrettskrivinga i 2005. Framstillinga her viser at denne forma kun er tillatt i fire redaksjoner, og bare i kombinasjon med ei eller flere av de andre formene.

⁴⁰ Substantivet *kjerke* er ei av de "lite brukte formene" som blei tatt ut av rettskrivningssystemet i bokmål i 2005. Sjøl om spørreskjemaet blei sendt ut etter denne endringa, tok jeg den med i skjemaet for å jamføre den med de to andre formene.

Skal en dømme etter det avisredaksjonene rapporterer om egen normeringspraksis, er det fullt mulig å bruke a-ending også i ord som ikke spesifikt betegner hunkjønnskategorier. Samtidig er det flere aviser som oppgir *tiden* og *kirken* som eneform jamført med *tida* og *kirka*.

Dersom jeg jamfører disse rapporterte skriftspråksnormene med funn fra Roksvolds doktoravhandling (2005), er det mye som kan tyde på at den valgfriheten avisene i mitt materiale rapporterer om, er reell. Roksvold viser i si avhandling at a-ending i hunkjønnord, bestemt form entall, har blitt vanligere over tid i det aviskorpuset han bruker i sin tekstanalyse.⁴¹ Han viser også at a-endingene er litt vanligere i artikler med reint muntlig kilder enn i artikler med reint skriftlige kilder (Roksvold 2005, 552).

Pettersen (1993) viser at bare to av ti forfattere gjennomfører a-ending for hunkjønnsubstantiv bestemt form entall. Et par forfattere veksler, mens de fleste bare bruker a-ending i spesielle ord som *skuta*, *lia* og *bygda* (ibid., 143).

Verb

Preteritum/perfektum på *-et/-a*⁴²: *kastet/kasta*, *hoppet/hoppa*

Svake verb av fjerde klasse (Faarlund 1995, 99) har valgfri ending på *-et* eller *-a* både i preteritum og perfektum partisipp. Det ser ut som det er like utbredt å tillate begge former som å velge *-et*-formene som eneformer. 45 avisredaksjoner rapporterer om valgfrihet når det gjelder disse formene, mot 45 som oppgir *kastet* som eneform og 46 som bare tillater *hoppet*. Svært få aviser oppgir at de har *-a*-formene som eneformer. *Kasta* og *hoppa* rapporteres som eneformer av henholdsvis fem og fire avisredaksjoner.

Valgfriheten står i prinsippet ganske sterkt i avisredaksjonene også når det gjelder disse verbformene. Samtidig er det nok av betydning at omtrent halvparten av avisredaksjonene tillater bare *-et*-formene. Derfor er det ikke utenkelig at disse formene også er mest brukt i de redaksjonene som i prinsippet sier at begge variantene er tillatt. Funn fra Pettersens undersøkelse viser at ei slik konsolidering er tydelig når det gjelder språket hos skjønnlitterære forfattere. Gjennomført bruk av *-a* i preteritum og perfektum av denne typen

⁴¹ Roksvolds aviskorpus består av innenriksnyhetsartikler og –notiser i avisene Adresseavisen, Dagbladet, Gudbrandsdølen, Nordlys og Sunnhordland fra årgangene 1903, 1933, 1963 og 1993. 1993-språket i disse fem avisene sammenlignes med de tre andre årgangene, og dermed sier funna noe om endringer over tid (Roksvold 2005, 319).

⁴² Dette er den største gruppa av svake verb, og også den mest produktive. De fleste nye verb som kommer inn i språket, blir innlemma i denne gruppa (Faarlund 1995, 99).

verb marginal. Derimot brukes a-ending ganske ofte som stilistisk virkemiddel (Pettersen 1993, 155).

I Roksvolds undersøkelse av radikale bokmålsinnslag i avistekster, er det få eksempler med a-ending i preteritum og perfektum partisipp. De ti eksempla han finner i 1993-tekstene kan i stor grad knyttes til ei avis, som igjen avgrenser seg til to artikler om samme sak, sannsynligvis også skrevet av samme journalist. Belegga knyttes dessuten utelukkende til artikler med reint muntlige kilder (Roksvold 2005, 558). Roksvold peker på at disse formene stilistisk er i slekt med ending på *-a* i hunkjønns substantiv, men understreker at i dialektene i områda rundt Oslo realiseres disse endingene som *-e* i områda nord for Oslo og som *-æ* i områda øst og vest for Oslo-fjorden, og at det derfor er like naturlig å la verb av kaste-klassen ende på *-et* i skrift som *-a* for språkbrukere i dette området (ibid., 557). Det er imidlertid *-a* som erstatter *-æ* i disse områda, i den pågående regionaliseringa av østnorske dialekter. Dersom talemålsnærhet har større betydning for skriftlig bokmål nå enn før, kan en forvente mer innslag av a-ending i disse formene i framtida.

Lydverket

Vokaler

e-a: frem/fram, fremtid/framtid, gammel/gammal

e-ø: glemme/glømme

De fleste redaksjonene oppgir at de tillater både *frem* og *fram* (47) i det redaksjonelle stoffet. Som eneform er likevel *fram* (34) mer frekvent som norm enn *frem* (13). For sammensetninga *fremtid/framtid* er det like utbredt å tillate begge formene (40), som å ha *framtid* som eneform (39). Bare 15 redaksjoner oppgir at *fremtid* er eneform.

Pettersens undersøkelse avslører at variasjonen *frem/fram* fordeler seg jevnt på forfatterne i hans materiale (Pettersen 1993, 122). Roksvolds undersøkelse viser at bare ei avis fra 1993 har holdt på *frem* (Adresseavisen) (Roksvold 2005, 569).

Når det gjelder ordpara *gammel/gammal* og *glemme/glømme*, er det ingen aviser i mitt materiale som oppgir at de bruker ordformene *gammal* og *glømme* som eneformer. Dette er heller ikke spesielt overraskende, siden dette er former som må betegnes som markert radikale. Det er heller ikke særlig utbredt å tillate begge ordformene for disse ordpara. *Gammel* og *glemme* blir oppgitt som eneformer i henholdsvis 88 og 78 avisredaksjoner. Av dette er det rimelig å slutte at *gammal* og *glømme* i svært liten grad er brukt i de avisredaksjonene som er representert i min undersøkelse.

Pettersens undersøkelse avslører at disse formene også er lite brukt blant skjønnlitterære forfattere. I den grad de er brukt, dreier det seg om replikker, og de er dermed i større grad uttrykk for stilistisk variasjon (Pettersen 1993, 126-27).

Diftonger

e-ei: ble/blei, senere/seinere, alene/aleine, hele/heile

For disse ordformene er det mest utbredt å velge alternativet uten diftong som eneform i avisredaksjonene. Unntaket er ordparet *senere/seinere*, der 47 avisredaksjoner oppgir at de tillater begge former, mot 45 som sier at de har *senere* som eneform. Antallet avisredaksjoner som oppgir formene med diftong som eneform, kan telles på ei hand, unntaket er *heile*, som ingen av avisene har som eneform. 21 aviser tillater både *ble* og *blei*, 19 aviser tillater både *hele* og *heile*, mens det i 34 avisredaksjoner er tillatt å bruke både *alene* og *aleine*.

Når det gjelder disse ordformene, tyder mye på at variantene med diftong ikke er særlig mye brukt (vel og merke når det gjelder de orda som er representert i spørreskjemaet). Fordi formene med monoftong i så stor grad blir oppgitt som eneformer, er det sannsynlig at denne forma er den mest brukte, også i de redaksjonene som tillater begge formene.

Ordpara her representerer bare vokalvariasjonen *e-ei*. I en mer omfattende studie ville det være interessant og også ta med variasjonen *ø-øy* i preteritum av sterke verb. *Øy*-formene blei tatt inn i rettskrivinga i 2005,⁴³ men de har vært forholdsvis vanlige i praktisert skriftspråk til tross for manglende status som offisiell norm. Pettersen konkluderer imidlertid med at *ei* er den mest nytta diftongen hos de forfatterne han undersøkte. Former med *au* og *øy* forekommer mer sporadisk (Pettersen 1993, 112). Undersøkelsen avslører dessuten svært ulik bruk av diftonger hos forfatterne, enkelte veksler også mellom monoftong og diftong når det gjelder samme ordform. Han kommenterer imidlertid at diftongene oftest blir brukt i replikker som gjengir talemålet, og det tyder altså på at vekslinga mellom diftong og monoftong ofte representerer stilistisk variasjon i en tekst (ibid.).

Roksvolds aviskorpus avslører at antall diftongord i bokmåls materialet øker over tid, men det dreier seg ikke om mange forekomster. Han konkluderer derfor med at bokmålsavisene foretrekker monoftong der diftong er tillatt variant (Roksvold 2005, 561). Dessuten er diftongorda stort sett brukt i artikler med muntlige kilder (ibid., 567). Samsvaret

⁴³ Jamfør rettskrivingsendringene for 2005. Formene med *øy* er nå sidestilt med *ø*-formene (brøt/brøyt), og formene med *au* (braut) er tatt ut av rettskrivings systemet (Rettskrivingsendringer 2005, 18).

mellom radikale former og kildetype og sjanger blir også påpekt av Arne Gallis (1993, 17-18).

Den rapporterte normeringspraksisen tyder på at diftongen *ei* ikke oppfattes som en konsistent variasjon, som gjelder alle ordformer der denne variasjonen fins. Flere aviser oppgir at de tillater *seinere* enn *blei*. Det kan tyde på at *blei* oppfattes som mer markert enn *seinere*.

Konsonanter/riksmålsformer

v-g: mave/mage, have/hage

etter/etter

nu/nå

Mave og *mage* er sidestilte varianter i bokmålsrettskrivinga, mens *hage* er eneste tillatte form. Både *mave* og *have* er imidlertid tillatt i riksmål. Blant avisene i mitt materiale er det bare to aviser som oppgir formene med *v* som eneform. 79 og 81 informanter oppgir henholdsvis *mage* og *hage* som eneste tillatte variant. I 14 og tolv redaksjoner oppgir de at begge formene er tillatt. På grunnlag av egenrapporteringa er det rimelig å slutte at det også er formene med *g* som også er mest brukt.

Pettersen finner stor variasjon i sitt materiale når det gjelder former med variasjonen v-g. Kun to forfattere ser ut til å gjennomføre formene med *g*, mens de andre i stor grad veksler, også når det gjelder samme ordform. Det gjelder både i forfatterens egne former og i replikker (Pettersen 1993, 133).

Roksvolds undersøkelse tar ikke for seg ordpara *mave/mage* og *have/hage*, men på grunnlag av andre riksmålsformer han undersøkte, konkluderer han med at bokmål ser ut til å ha fortrenget riksmål i de avisene han analyserte (Roksvold 2005, 569). Dette gjelder for eksempel ordpara *etter/etter* og *nu/nå*, som ikke har noen belegg fra 1993 (ibid., 568). Dette samsvarer godt med de egenrapporterte normene i mitt materiale. Som det går fram av tabell 13, er ikke riksmålsformene særlig utbredt. Bare tre aviser oppgir at de tillater både *etter* og *etter*, mens to aviser faktisk oppgir at de har *etter* som eneform. Ellers oppgir 89 aviser at de kun tillater *etter*. Fordelinga er omtrent lik for *nu/nå*, der alle avisene som svarte, har oppgitt *nå* som eneste tillatte variant. Dette samsvarer altså i stor grad også med funna for substantiva *mave* og *have*.

Annet

jø-e: sjøl/selv, mjølk/melk

ju-y: sjuk/syk

Alle ordpara ovafor inneholder en markert variant. *Sjøl*, *mjølk* og *sjuk* er markert radikale former innafor bokmålsrettskrivinga.

Når det gjelder ordpara *selv/sjøl* og *syk/sjuk*, er det omtrent like mange som oppgir at de tillater begge variantene som de som sier de har *selv* og *syk* som eneform. Tre aviser oppgir at de har *sjøl* som eneform, og fem sier de bare tillater *sjuk*. For ordparet *melk/mjølk* er fordelinga en annen. 76 av avisene oppgir *melk* som eneform. 14 avisredaksjoner tillater begge, mens bare fem aviser har *mjølk* som eneste tillatte variant.

Pettersens undersøkelse av variasjonen *ju-y* hos bokmålsforfatterne viser at det i forfatternes egne former stort sett brukes *y*. Former med *ju* brukes en del i replikker (Pettersen 1993, 128). Bare to av de ti forfatterne han har undersøkt, bruker tilnæringsformene med *jø* i utstrakt grad. (ibid., 126). I Roksvolds aviskorpus har *sjøl* bare ett belegg fra 1993 (Roksvold 2005, 569).

Hva kan egenrapportert normeringspraksis fortelle?

Egenrapportert normeringspraksis forteller ikke nødvendigvis noe om hva som er praktisert skriftspråk, ikke minst gjelder det der redaksjonene rapporterer om valgfrie former. Der avisene oppgir at de kun tillater ei form, er det rimelig å slutte at det også er denne forma som stort sett blir brukt i det skriftspråket som kommer på trykk. Som vi har sett, samsvarer rapportert normeringspraksis i stor grad med funn fra andre undersøkelser om praktisert skriftspråk, både i aviser og hos skjønnlitterære forfattere.

Et interessant aspekt ved avisenes normeringspraksis som kommer fram i denne kartlegginga, er at det for mange av ordpara blir rapportert om at begge formene er tillatt. Det kan bety at journalistene står fritt til å velge mellom formene i det de skriver, eller det kan bety at enkelte former er tillatt innafor en bestemt type stoff eller bestemte sjangre. At ei avis rapporterer om flere tillatte former, betyr ikke nødvendigvis at valgfriheten er reell innafor alle typer stoff og sjangre i avisa. Roksvolds undersøkelse av de radikale bokmålsformene viser at belegga i stor grad kan relateres til artikler med muntlig kilde. På samme måte kan det tenkes at den valgfriheten avisene rapporterer om, er et uttrykk for en variasjon som i større grad kan knyttes til kilden enn til den som skriver. Roksvolds aviskorpus består dessuten av nyhetsartikler, og dersom radikale former i denne sjangeren er uttrykk for et muntlig stilnivå,

er det mulig at radikale former også er tillatt innafør stoff og sjangre med et mer personlig preg. Det er det sjølsagt umulig å si noe sikkert om uten å gjøre en mer omfattende studie av dette forholdet. Dersom det er slik, vil imidlertid stilistisk bruk av variasjonen i bokmål samsvare med åssen skjønnlitterære forfattere bruker denne variasjonen, slik Pettersen viser i sin undersøkelse (Pettersen 1993). Jeg kommer tilbake til dette forholdet i gjennomgangen av spørsmålsgruppe 9 (kapittel 5.2.9), der jeg spør eksplisitt om redaksjonene mener ulike deler av bokmålsnormalen brukes til ulike typer saker og sjangre.

Om journalistene i avisa kjenner til den valgfriheten det blir rapportert om, er også et legitimt spørsmål å stille i denne sammenhengen. Dessuten er det heller ikke sikkert at den enkelte avisa *ønsker* at den tillatte variasjonen skal brukes i noen særlig grad. Ei av avisene i mitt materiale (Dagen) rapporterer om valgfrihet når det gjelder de fleste former innafør både bokmål og nynorsk. Samtidig kommenterer informanten at spesielt radikale former innafør bokmål ikke er ønskelig sjøl om de er tillatt. Han oppgir at slike former vil få negativ omtale på morgenmøtene der de gjennomgår likt og ulikt i avisstoffet. I dette tilfellet er ikke valgfriheten reell sjøl om det rapporteres om at variasjon er tillatt. Dersom valgfriheten skal være reell, fordrer det at journalistene kjenner til valgfriheten, og samtidig må det være mulig for journalistene å benytte seg av denne friheten uten å stadig bli minna om avisledelsens negative holdninger til denne delen av bokmålsrettskrivinga.

5.2.1.6.2 Tillatte varianter i nynorsk

Svarpresentasjonen i tabell 14 er gjort på grunnlag av avisene som bruker nynorsk redaksjonelt (N=58).

Tabell 14 viser frekvensen over hvilke ordformer som er tillatt i de avisene som bruker nynorsk redaksjonelt. Framstillinga i tabell 14 svarer til den rekkefølga ordpara hadde i spørreskjemaet, og klammeparentesene i tabellen viser hvilke former som er sideformer innafør nynorskrettskrivinga (disse formene var ikke markert i spørreskjemaet). Som i tilsvarende framstilling for bokmål differensierer jeg ordpara i den videre drøftinga med tanke på om variasjonen hovedsakelig representerer morfologisk eller fonologisk variasjon.

Tabell 14. Tillatte ordformer i nynorsk.

Nr.	Ord	Total	Ord	Total	Ord	Total	Manglende data
1	følgje	21	[fylgje]	3	begge	26	8
2	[trulig]	1	truleg	44	begge	7	6
3	funni	-	funne	46	begge	6	6
4	tida	48	[tidi]	-	begge	4	6
5	vi	17	me	14	begge	21	6
6	hammar	44	hamar	2	begge	6	6
7	komme(a)	8	kome(a)	24	begge	20	6
8	[glømme(a)]	-	gløyme(a)	40	begge	12	6
9	så	41	[so]	1	begge	10	6
10	[bygge(a)]	6	byggje(a)	20	begge	26	6
11	[nå]	8	no	31	begge	13	6
12	[bare]	1	berre	38	begge	13	6
13	derfor	2	difor	22	begge	28	6
14	[tar]	9	tek	15	begge	27	6
15	[noen]	-	nokon	38	begge	14	6
16	da	2	då	36	begge	14	6
17	skole	1	skule	33	begge	18	6
18	høre	-	høyre	38	begge	14	6
19	først	18	fyrst	8	begge	25	7
20	lønn	6	løn	23	begge	23	6
21	gammal	17	[gamal]	8	begge	27	6
22	[lenke]	15	lenkje	16	begge	20	7
23	blei	4	vart	11	begge	37	6

Spørsmål 7 (nynorsk): Hvilke av disse ordformene er det tillatt å bruke i det redaksjonelle stoffet i din avis? Du kan sette to kryss per ordpar

Bøyingsverket

Substantiv

Sterkt hunkjønn bestemt form: tida/[tidi]

De fleste nynorskavisene i mitt materiale har bare *tida* som tillatt variant (48), fire redaksjoner sier at de tillater begge formene i det redaksjonelle skriftspråket. Ingen av nynorskavisene rapporterer om at de bare bruker sideforma *tidi*.

Vikørs funn hos nynorskforfatterne viser at i-målet forsvinner med 50-tallsforfatterne i det materialet han undersøker. Blant 70-tallsforfatterne er det heller ingen belegg for denne forma (Vikør 1995, 57).

Roksvold funn viser at avisa Sunnhordland blei redigert på i-mål både i 1933 og 1963. I 1963 fins det artikler som ikke bruker *-i* i bestemt form av sterke hunkjønnssubstantiv, mens i-målet er helt borte i 1993-tekstene (Roksvold 2005, 548-49). Nynorskartiklene i Dagbladet og Gudbrandsdølen fra 1963 og 1993 har heller ikke belegg for *-i*, men bruker *-a* (ibid., 552). Den samme tendensen finner Wetås (2001b), når hun undersøker forekomster av sterke hunkjønnssord bestemt form entall. 31 forekomster har i-ending mot 6.108 forekomster med *-a* (Wetås 2001b, 6). Tendensen er altså svært tydelig.

Av funna hos Vikør, Roksvold og Wetås er det rimelig å slutte at de få avisene som oppgir valgfrihet for denne variasjonen, ikke bruker den i noen utstrakt grad. Rapporteringa av tillatte former samsvarer altså i stor grad med praktisert nynorsk både i aviser og blant forfattere.

Pronomen

Første person flertall: *vi/me*
nokon/[noen]

For variasjonen *vi/me* er det 21 aviser i mitt materiale som oppgir begge former som tillatt, 14 oppgir *me* som eneform, mens 17 oppgir *vi* som eneste tillatte form.

Blant forfatterne i Vikørs undersøkelse er det ingen belegg for forma *me* fra 70-åra (Vikør 1995, 53). Hans undersøkelse viser også at *vi* var mer frekvent allerede hos forfatterne i 30-åra, sjøl om *me* enda ikke var redusert til sideform (ibid., 21). Wetås undersøkelse av nynorskavisene avslører 268 treff på forma *me* mot 1.870 treff på *vi* (Wetås 2001b, 7). Dette viser en sterk tendens i retning av *vi*, men forskjellen er likevel ikke så stor som for forholdet *-i/-a* i sterke hunkjønnsord.

Ut ifra avisenes egenrapportering ser det ut til at valgfriheten står ganske sterkt for dette ordparet. Wetås undersøkelse viser likevel at *vi* er mye mer frekvent enn *me*, og det kan fortelle oss at sjøl om forma er tillatt, er den ikke nødvendigvis mye brukt. Tendensen er også tydelig blant de forfatterne Vikør undersøkte. *Me* har ingen belegg blant 70-tallsforfatterne.

Den rapporterte normeringa samsvarer altså ikke med undersøkelser av praktisert skriftspråk når det gjelder variasjonen *vi/me*. Etter rapporteringa i mitt materialet kunne en venta at disse formene sto mer likt, også i praktisert språk. Det kan være flere grunner til at det ikke er sånn, men det kan tenkes at *me* opprettholdes som tillatt form, fordi det tross alt er den varianten som ligger nærmest mange vestlandske dialekter, og også dialektene i fjellbygdene på Østlandet (jf. Papazian & Helleland 2005, 81). Som jeg var inne på i oppsummeringa av spørsmålsgruppe 1, rapporterer dessuten mange aviser om at de skriver et dialektært skriftspråk. Når ønsket om å skrive dialektært står så sterkt, kan det hende dette også påvirker egenrapporteringa av former som *me*, sjøl om studier av praktisert skriftspråk viser at den ikke er så mye brukt.

Informant i Valdres, Trine Smidt, presiserer imidlertid at de bruker *vi* og har forbud mot *me*, sjøl om prinsippet ellers er dialektærhet der skriftnormalen åpner for det (jf. sitat V2 i vedlegget, kapittel 9.4.6). Ustabil status innafor nynorsknormalen kan også ha betydning for

hvor etablert en variant er i det praktiserte skriftspråket. Til tross for dette blir begge formene rapportert om som tillatt av i overkant av 1/3 av nynorskavisene i mitt materiale.

For ordparet *nokon*/[*noen*] er normeringstendensen tydelig. Ingen aviser rapporterer om sideforma *noen* som eneform. 14 aviser oppgir at de tillater begge, mot hele 38 som sier at *nokon* er eneste tillatte form.

Wetås rapporterer her om suveren status for hovedforma. 225 forekomster av *nokon* mot bare fem av *noen* (Wetås 2001b, 7). Denne tendensen samsvarer også med praksis hos skjønnlitterære forfattere (Vikør 1995, 53).

Verb

Ending i infinitiv: e/a/[kløyvd]

Tabell 15. Ending i infinitiv (nynorsk).

Infinitivsendning	Total	%
[kløyvd infinitiv]	5	8,6
e-infinitiv	16	27,6
a-infinitiv	19	32,8
[kløyvd]/e/a	7	12,1
e/a	3	5,2
[kløyvd]/e	1	1,7
[kløyvd]/a	2	3,4
Manglende data	5	8,6

Tabell 16. Ending i infinitiv (nynorsk).

Infinitivsendning	Total	Prosent
[Kløyvd infinitiv]	15/58	25,9
E-infinitiv	27/58	46,6
A-infinitiv	31/58	53,4

Tabell 15 viser svarfordelinga med de ulike svarkombinasjonene som blei gitt på spørsmålet om tillatt infinitivsendning. Tabell 16 er en oversikt over frekvensen på de ulike svaralternativa. Svarpresentasjonene i begge tabellene er gjort på grunnlag av avisene som bruker nynorsk redaksjonelt (N=58).

Som det går fram av tabell 15, velger de fleste nynorskavisene enten a- eller e-infinitiv. Fem aviser oppgir at de bare bruker kløyvd infinitiv, mens sju aviser sier at alle variantene er tillatt i deres redaksjon.

Tabell 16 viser hyppigheten per svaralternativ (flere aviser er representert innafor begge kategorier, fordi det var tillatt å sette flere kryss). Her ser vi at 31 av nynorskavisene tillater a-infinitiv, 27 tillater e-infinitiv, mens det er tillatt å bruke kløyvd infinitiv i 15 avisredaksjoner. Både *-e* og *-a* som infinitivsendning ser ut til å stå ganske sterkt i de

avisredaksjonene som bruker nynorsk. I tillegg kommer klammevarianten kløyvd infinitiv, som trass sideformstatusen likevel ser ut til å være noe utbredt, om ikke annet er den tillatt.

Wetås' undersøkelse avslører over dobbelt så mange treff på e-infinitiver som a-infinitiver (Wetås 2001b, 7). Bruken av kløyvd infinitiv ser også ut til å være noe utbredt, sjøl om det er vanskelig å få oversikt over dette systemet ved å søke i en tekstbase. Wetås konkluderer likevel med at det ser ut som om systemet med kløyvd infinitiv er en god del i bruk i avisene. Samtidig peker hun på at mange av tekstene er inkonsekvente i bruken av infinitivsending. Trass i inkonsekvens og problemer med å gjøre sikre søk, ser det altså ut som om alle tre systema er i bruk, også i avistekster, og praktisert avisspråk samsvarer derfor med tendensen jeg kan lese ut fra de rapporterte normene som er gitt av avisene i mitt materiale.

Svara som er gitt av avisene i mitt materiale, samsvarer òg i stor grad med Vikørs funn hos nynorskforfatterne. Infinitivsendinga fordeler seg jamt mellom de tre variantene hos forfatterne han har undersøkt, og tendensen til stabilisering mellom de tre variantene er sterkere for 70-tallsforfatterne enn for de tidligere generasjonene (Vikør 1995, 53). Unntaket i mitt materiale er kløyvd infinitiv, som ikke er tillatt i like stor grad som varianter med enten *-a* eller *-e*. Men med tanke på at systemet med kløyvving har sideformstatus, er den likevel ikke helt marginalisert. Kløyvd infinitiv hadde dessuten lenge status som teaternorm på Det Norske Teateret, og det kan også forklare den rapporterte statusen. Det er likevel et poeng at denne varianten er vanskelig å praktisere for dem som ikke har den internalisert gjennom talemålet.⁴⁴ Av de avisene som oppgir at dette er en tillatt variant, har åtte utgiversted på Vestlandet, sju på Østlandet. Andelen østlandsaviser som tillater denne varianten er dermed høyere enn andelen Vestlands-aviser som oppgir den som tillatt (7/12 mot 8/44).

Bøying av spesielle verb

tek/[tar]

vart/blei

Perfektum partisipp: funni/funne

Verbformer med eller uten j: byggje/[bygge]

Sjøl om flere av verbformene ovafor har klammeformstatus, er den samla tendensen (med ett tydelig unntak: *funni*) at valgfrihet når det gjelder tillatte former er litt sterkere enn ensretting.

⁴⁴ Infinitivsending etter jamvektregelen er utbredt i talemålet på Østlandet. Også trønderske dialekter følger det samme systemet, men med apokopt ending i ord som tradisjonelt hadde lang rotstaving.

For presensformene *tek/[tar]* oppgir 27 avisredaksjoner at begge former er tillatt, ni oppgir sideforma *tar* som eneste tillatte form, mot 15 som bare tillater *tek*.

Wetås' frekvensundersøkelse avslører at de svake formene av sterke verb er mye mindre brukt enn de sterke, 149 forekomster av *teke*, mot bare 49 av *tatt* (Wetås 2001b, 8). Klammeforma *tar* blir altså ikke brukt så mye i praktisert avisspråk, sjøl om mange aviser sier at denne forma er tillatt i deres redaksjon. Vikør rapporterer om at flere av nynorskforfatterne veksler mellom begge formene, to foretrekker *tar – tatt*, mens halvparten (fem av ti) holder på de tradisjonelle formene (Vikør 1995, 54).

For preteritumsformene *blei/vart* er tendensen i mitt materiale enda tydeligere: 37 aviser oppgir begge formene som tillatte, fire har *blei* som eneform, mens elleve aviser oppgir *vart* som eneste tillatte variant.⁴⁵

Wetås' undersøkelse viser at *bli* er mye mer frekvent enn *verte/a*, mens forholdet mellom presensformene er ganske jevn. *Vart* er 14 ganger mer brukt enn *blei*, mens forholdet *vorte/blitt* er jevnere. Som ei "standardbøying" ser Wetås denne tendensen: *å bli – blir/vert – vart – vorte/blitt* (Wetås 2001b, 8). Også Vikør rapporterer om blanda bøying blant flere av forfatterne når det gjelder dette verbet (Vikør 1995, 54).

Også når det gjelder verbformene *byggje/[bygge]*, der forma uten *j* har sideformstatus, rapporterer 26 aviser om at begge formene er tillatt. 20 aviser bruker bare *byggje*, og kun seks aviser oppgir *bygge* som eneste tillatte form.

Wetås har sett på de mest frekvente verba i denne gruppa, og konkluderer med at hovedformene med *j* står sterkere enn sideformene for de fleste av verba. Ett av unntaka er likevel *byggje/[bygge]*, der sideforma er like frekvent som hovedforma (Wetås 2001b, 8). Sammenligna med andre kategorier, står altså sideforma *bygge* påfallende sterkt, også i praktisert skriftspråk. Vikørs undersøkelse av nynorskforfatterne viser at fem forfattere bruker formene med *j*, fem forfattere velger former uten (Vikør 1995, 54). Her ser det altså ikke ut til å være noen klar konsolidering rundt et formsystem.

Perfektum partisipp på *-i, funni* i ordparet ovafor, er den verbforma som med tanke på frekvens skiller seg mest fra de andre eksempla over. Ingen aviser oppgir denne forma som eneform, samtidig er det bare seks aviser som oppgir at de tillater både *funni* og *funne*. 46 aviser oppgir *funne* som eneste tillatte form. At partisippforma på *-i* ikke i større grad er tillatt i de nynorskavisene som er representert i min undersøkelse, kan ha noe å gjøre med at denne

⁴⁵ Ei avis opplyser om at de bruker blanda bøying: *bli – blir – vart – vorte* (Valdres).

forma er utbredt i talemålet på Østlandet, og stort sett brukes av nynorskskrivende med tilhørighet der. De fleste nynorskavisene i mitt materiale er som nevnt Vestlands-aviser.

Funn fra Wetås' undersøkelse samsvarer med rapporterte normer i mitt materiale. Perfektum partisipp på *-i* står svakt, det er sterk overvekt av former med *-e* (Wetås 2001b, 8). Denne tendensen er også tydelig i Vikørs undersøkelse av forfatterne. Ingen av 70-tallsforfatterne han undersøkte, bruker *i*-ending i perfektum partisipp (Vikør 1995, 53).

Lydverket

Vokaler

a-e: [bare]/berre

a-å: da/då

e-i: truleg/[trulig]

o-u: skole/skule

o-å: no/[nå], [so]/så

y-ø: [fylgje]/følge, fyrst/først

Det er mest utbredt å tillate *berre* som eneform blant avisene i mitt materiale (38). Kun ei avis oppgir *bare* som eneform, mot 13 som sier at de tillater begge. I den grad det kan sammenlignes, samsvarer dette med Vikørs funn hos nynorskforfatterne fra 70-åra (ibid., 54). Der er også forma *berre* mest brukt. Det samme gjelder forholdet *da/då*, der *då* er mest utbredt som eneform, *da* er tillatt som eneform i to aviser, mens det i 14 redaksjoner er tillatt å bruke begge formene. Også Wetås' undersøkelse viser at *berre* er mer frekvent enn *bare* i praktisert avisspråk (Wetås 2001b, 8).

Når det gjelder klammeforma *trulig* er det bare ei avis i mitt materiale som oppgir den som eneste tillatte variant, sju aviser oppgir at de tillater begge, mens 44 har bare *truleg* som tillatt form. Omtrent det samme forholdet gjelder variasjonen *skole/skule*. Bare ei avis oppgir *skole* som eneform, 33 bruker bare *skule*, og 13 aviser oppgir at begge former er tillatt.

Wetås konkluderer også med at formene med *e* er mye mer brukt enn formene med *i*, og at *skule* er fem ganger mer brukt enn *skole* (ibid., 8-9).

Normeringspraksisen i avisene ser også ut til å speile skriftspråkspraksisen til nynorskforfatterne i overveiende grad når det gjelder disse ordpara. Vikør rapporterer om konsolidering rundt former med *-leg*, og i stor grad også *skule* blant forfatterne fra 70-åra (ibid., 55).

Ordpara *no*/[nå] og [*so*]/så viser ei konsolidering rundt hovedformene når det gjelder hva som er tillatt som eneform i redaksjonene. Bare rundt ti aviser rapporterer om at begge formene er tillatt.

For vokalvariasjonen *y-ø* i ordpara [*fylgje*]/følgje og *fyrst*/først, er det formene med *ø* som er mest utbredt som eneform. Samtidig er det rapportert om en viss valgfrihet for disse formene, hvis det å tillate begge former innebærer valgfrihet for journalisten som skriver. Igjen samsvarer tendensene i normeringspraksisen med Vikørs funn hos nynorskforfatterne (ibid., 56).

Wetås' avisundersøkelse viser også at hovedformene står sterkest når det gjelder ordpara *no*/[nå] og [*so*]/så. For variasjonen [*fylgje*]/følgje er statusen en annen, her er sideforma to ganger så frekvent som hovedforma (Wetås 2001b, 9). Sjøl forma med *ø* er mest utbredt som eneform i mitt materiale, er det likevel mange aviser som sier at begge former er tillatt, og dermed kan det forklare noe av frekvensen sideforma [*fylgje*] har i avisspråket. Hva som er grunnen til at journalistene velger forma med *y* foran *ø*, er det likevel vanskelig å si noe sikkert om, men det kan tenkes at dialekten spiller ei rolle.

Diftonger

ø-øy: [glømme]/gløyme, høre/høyre

Sideforma *glømme* er bare tillatt i tolv redaksjoner, og de samme tolv tillater også *gløyme*. 40 aviser oppgir at de har *gløyme* som eneste tillatte form. Ingen redaksjoner oppgir heller *høre* som eneform, 14 aviser oppgir begge formene som tillatte, mens 38 har *høyre* som eneform.

Tendensen her er at formene med *øy* er klart foretrukket som norm i nynorskavisene. Den samme tendensen til konsolidering viser Vikørs undersøkelse av forfatterne (Vikør 1995, 57), og også Wetås' undersøkelse av avisene (Wetås 2001b, 9).

Konsonanter

mm-m: hammar/hamar, komme/kome, gammal/[gamal]

nn-n: lønn/løn

k-kj: [lenke]/lenkje

I ordformene med variasjonen dobbel versus enkel *m*, dominerer formene med dobbel *m* som eneform for ordpara *hammar*/hamar og *gammal*/[gamal]. *Hammar* og *gammal* er eneste tillatte form i henholdsvis 44 og 17 redaksjoner. Svært få aviser rapporterer om *gamal* (8) og

hamar (2) som eneform. Hele 27 aviser oppgir at de tillater både *gammal* og *gamal*, mot bare seks redaksjoner som sier at både *hammar* og *hamar* er tillatt. For variasjonen *komme/kome*, er *kome* rapportert som eneste tillatte form i 24 redaksjoner. Bare åtte redaksjoner sier de har *komme* som eneform, og 20 aviser oppgir at begge formene er tillatt.

Når vi sammenligner forholdet dobbel versus enkel *m* med praktisert skriftspråk, er tendensene motstridende. Blant forfatterne ser det ut til at dobbel *m* dominerer over enkel når det gjelder ordpara *hammar/hamar* og *gammal/[gamal]* (Vikør 1995, 57). I Vikørs undersøkelse, med flere belegg for tilsvarende varianter, er det tydelig at *kome* er et unntak (ibid.) Han forklarer unntaket med normeringshistoria, der dobbel *m* blei hovedform framfor enkel *m* i de fleste ord, unntatt for *kome*, som blei sidestilt (ibid.). Normeringshistoria kan kanskje også ha innvirkning på avisenes normering når det gjelder disse orda.

Wetås' funn tyder på at formene med enkel *m* likevel står sterkest i avisredaksjonene. Det er dobbelt så mange forekomster av sideforma [*gamal*] som av hovedforma *gammal* i det materialet hun har undersøkt. Frekvensundersøkelsen blant nynorskavisene avslører altså en helt motsatt tendens enn det en skulle vente, ved å se på hva avisene oppgir som tillatte former. Hva som kan forklare forskjellen her, er det vanskelig å si noe sikkert om. Samtidig kan det hende at statusen forma har i rettskrivningssystemet, har betydning for hva avisene rapporterer om som tillatt. At avisene i tillegg ser ut til å være mer restriktive ovafor konservative klammeformer enn for radikale klammeformer (som jeg var inne på i kapittel 5.2.1.5), kan også ha betydning for rapporteringa når det gjelder disse ordpara – sjøl om det ikke nødvendigvis stemmer med skriftspråklig praksis.

Forholdet *lønn/løn* viser sterk overvekt av aviser som har *løn* som eneform (23) framfor *lønn* (6). 23 informanter oppgir at begge deler er tillatt. Også blant 70-tallsforfatterne Vikør undersøkte, er det tendens til å velge *løn* framfor *lønn* (Vikør 1995, 57).

Når det gjelder ordparet [*lenke*]/*lenkje*, oppgir 15 aviser at de har sideforma *lenke* som eneform. 16 aviser oppgir hovedforma som eneform, og 20 aviser sier at begge formene er tillatt. Det ser altså ut til at sideforma *lenke* står ganske sterkt til tross for statusen som sideform.

Annet

derfor/difor

Andelen aviser som bare tillater *difor* (22) er nesten like stor som de som tillater begge formene (28). Bare to aviser oppgir at de bare har *derfor* som tillatt variant. Blant 70-tallsforfatterne Vikør undersøkte var *derfor* mer frekvent enn *difor* (Vikør 1995, 58).

Hva kan egenrapportert normeringspraksis fortelle?

Igjen må jeg presisere at rapporterte normer ikke trenger å samsvare med praktisert skriftspråk. Samtidig viser gjennomgangen ovafor at avisenes rapporterte normer peker i samme retning som både Wetås' og Vikørs undersøkelser på flere områder. Deres funn viser en klar tendens til bruk av hovedformer, altså ei konsolidering innafor læreboknormalen (jf. Vikør 1995, 60 og Wetås 2001b, 9). Av rapporteringa i mitt materiale ser det også ut som om hovedformene står sterkest, og på den måten blir konsolideringa innafor avisspråket også bekrefta av de normene avisredaksjonen fastsetter. Samtidig er det viktig å presisere at *valgfriheten* når det gjelder ei rekke former, også sideformer, ser ut til å stå ganske sterkt blant nynorskavisene. Dette gjelder for eksempel for sideformene *fylgje*, *bygge*, *tar*, *gamal* og *lenke* (jf. tabell 14).

Som jeg også nevnte i gjennomgangen av bokmålsformene, er det like viktig innafor gruppa nynorskavisar at journalistene kjenner til den rapporterte valgfriheten for at variasjonen skal være synlig i skrift. Her gjelder akkurat de samme mekanismene som studier av normeringa i skolen har avdekket. Dersom elevene ikke kjenner til valgfriheten blir den nødvendigvis heller ikke brukt, og dersom elevene møter sanksjoner når det gjelder rettskriving, er det sannsynlig at de justerer bruken etter de tilbakemeldingene de får fra omgivelsene (jf. Omdal 2004 og Johansen 1999).

5.2.1.7 Oppsummering (spørsmålsgruppe 1)

I denne spørsmålsgruppa har jeg kartlagt flere forhold ved språkvalg og normering i avisene. De viktigste tendensene kan oppsummeres slik:

- Offisiell rettskriving, inkludert den valgfriheten rettskrivingssystemet har, er det svaralternativet flest aviser velger når de oppgir hva som er normgrunnlaget for skriftspråket i avisa. Andelen aviser som velger dette svaralternativet i spørreskjemaet, er på over 50 %, og det gjelder både nynorsk- og bokmålsavisar.

- Det ser ut som om regionavisene i større grad enn både riksaviser og lokalaviser bruker NTBs språkregler som normgrunnlag for det redaksjonelle bokmålet. Avisene med størst utbredelse oppgir også at de bruker mer NTB-stoff enn det lokalavisene gjør.
- De avisene som oppgir at de har en egen intern norm, forklarer dette med at de ønsker et dialektnært skriftspråk, dette gjelder både nynorsk- og bokmålsavisene. Å legge skriftspråket opp mot talemålet kan innebære to strategier. Den ene går på å velge de formene innafor rettskrivingssystemet som ligner mest på dialekten, den andre er å velge dialektformer som ligger utafor de offisielle skriftnormalene. Enkelte informanter sonderer mellom disse strategiene, de fleste gjør det ikke.
- Svaralternativet ”ingen fastsatt norm” blir delvis forklart med lokal språktilpassning, delvis med at journalistene står fritt til å velge åssen de vil skrive. Det gjelder både nynorsk- og bokmålsavisene. Det er sannsynlig at friheten journalistene har, likevel må utøves innafor rammene av offisiell rettskriving, og flere som har kryssa av på dette alternativet kunne kanskje like gjerne valgt ”offisiell rettskriving” som svaralternativ.
- Avkrysningene i spørsmål 7 sier noe om hvilke ordformer avisene tillater i det redaksjonelle stoffet. Jeg har lest de rapporterte normene opp mot tidligere undersøkelser om faktisk skriftspråk, både avisspråk og språket hos skjønnlitterære forfattere, og funnet ut at avisenes rapporterte normer i stor grad samsvarer med funn om praktisert skriftspråk. De rapporterte normene skiller seg likevel fra praktisert skriftspråk på et viktig punkt, og det er at det ser ut til å være ganske utbredt å tillate variasjon i avisredaksjonene der rettskrivinga åpner for flere varianter. Det gjelder både nynorsk og bokmål.
- Denne spørsmålsgruppa inneholder flere åpne felt, der informantene blir bedt om å presisere forhold ved noen av svaralternativa. Et gjennomgående tema i disse forklaringene er avisredaksjonens intensjon om å legge skriftspråket i avisa opp mot dialekten som snakkes der avisa gis ut, altså nært talemålet til leserne. Det kommer fram gjennom de forklaringene informantene gir på de svaralternativa de har valgt. Samtidig er det slik at de informantene som ikke har valgt svaralternativ som krever ei forklaring, likevel kommenterer ønsket om dialektnært skriftspråk på de åpne felte. Jeg kommer tilbake til dette forholdet i oppsummeringa av spørsmålsgruppe 3, der jeg eksplisitt stiller spørsmål om i hvilken grad avisredaksjonene ønsker et talemålsnært skriftspråk (spørsmål 11).

5.2.2 Spørsmålsgruppe 2 (8-10): Hvem tar avgjørelsene?

Gjennom spørsmåla i denne spørsmålsgruppa ønsker jeg å finne ut hvilke instanser i avisredaksjonen som bestemmer når det gjelder valg av skriftspråk og rettskrivingspraksis. Informantene blir bedt om oppgi hvem i avisredaksjonen, personer eller instanser, som gjør de endelige prinsipielle vedtak når det gjelder rettskriving (spørsmål 8). De blir bedt om å svare på om de har et eget internt språkråd i avisa, og i så fall beskrive dette organet (spørsmål 9). I tillegg spør jeg etter opplysninger om når det sist blei gjort endringer i forhold til rettskriving og skriftspråk i avisa (spørsmål 10).

5.2.2.1 Hvem bestemmer rettskriving i redaksjonen?

I spørsmål 8 blir informantene bedt om å oppgi hvem i redaksjonen (personer eller instanser) som gjør de endelige prinsipielle vedtaka når det gjelder rettskriving. Ingen svaralternativ var gitt på forhånd, og svarea er koda i etterkant. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene i materialet (N=126).

Tabell 17. Hvem bestemmer rettskriving i redaksjonen?

Svarkategorier	Lokalavis	Regionavis	Riksavis	Total	%
Redaktør	92 (91,1%)	15 (88,2 %)	8 (100 %)	115	91,3
Annet (redaksjonsledelse/råd, NTB, internt språkråd)	9 (8,9 %)	2 (11,8)	0	11	8,7
Total	101	17	8	126	

Spørsmål 8: Hvem (personer eller instanser) gjør de endelige prinsipielle vedtak i forbindelse med rettskriving i din avisredaksjon? Åpent spørsmål. Svarea er sortert i etterkant.

Tabell 17 viser at ansvaret for skriftspråket og rettskrivinga stort sett ligger hos redaktøren. 91,3 % av avisene i mitt materiale oppgir at det er redaktøren som bestemmer. Mange av informantene presiserer i tillegg at språklige endringer som regel skjer i samarbeid med flere ansatte i redaksjonen. Dersom det er stor uenighet, er det redaktøren som skjærer gjennom og tar den endelige avgjørelsen. Skriftspråket i den enkelte avisa kan derfor variere noe, alt etter hva redaktøren ønsker. Trond Hjorteland, informant og redaktør i Suldalsposten, sier det slik: ”Det [språket] har nok variert avhengig av hvem som har vært redaktør, det er han som bestemmer den språklige profilen. Språket har endra seg etter det redaktøren mener er god nynorsk” (fra sitat S4, kapittel 9.4.3). Informasjon fra flere informanter underbygger dette. I riksmålsavisene Tønsbergs Blad og Aftenposten var det redaktørskifte på 1980- og 90-tallet som gjorde det mulig å endre rettskrivinga for enkelte faneord som ”nu”, ”etter” og ”sprog” (jf. sitat A1, kapittel 9.4.1 og sitat TB1, kapittel 9.4.5).

Av de elleve avisene (8,7 %) som oppgir andre instanser enn redaktøren som den som har endelig vedtaksrett, er det ei regionavis som oppgir at dette bestemmes av et internt språkråd, mens ei annen regionavis sier de endrer skriftspråket når NTB gjør det. De ni andre oppgir at det er redaksjonsledelse/redaksjonsråd eller lignende som tar denne type avgjørelser. Sjøl om slike endringer som oftest skjer i tett dialog med ansatte i redaksjonen, viser svara på dette spørsmålet at redaktørene har mulighet til å styre rettskrivinga i den retninga de ønsker. I så fall kan personlige preferanser i forhold til rettskriving og skriftspråk ha mye å si i enkelte aviser. Uttalelsen fra informanten i Suldalsposten underbygger også dette. At få personer kan ha stor innvirkning på det skriftspråket som preger avisspaltene, er også Sandøy inne på (Sandøy 2005, 100).

5.2.2.2 Eget språkorgan i avisa?

I spørsmål 9 blir informantene bedt om å svare på om avisa har et eget språkorgan, der spørsmål som har med språk å gjøre, debatteres. Hvis ja, blir informanten bedt om å beskrive dette organet nærmere. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene i materialet (N=126).

Tabell 18. Aviser med eget språkråd.

Avistype	Landsdel	Har avisa noe eget "språkforum", eventuelt språkorgan, der spørsmål som har med språk å gjøre, debatteres?			Total
		Ja	Nei	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	4	2		6
	Vestlandet	0	2		2
Total (%) N=8		4 (50)	4 (50)		8
Regionavis	Østlandet	2	5		7
	Vestlandet	1	4		5
	Trøndelag	2	1		3
	Nord-Norge	1	1		2
Total (%) N=17		6 (35,3)	11 (64,7)		17
Lokalavis	Østlandet	6	18	0	24
	Vestlandet	7	40	1	48
	Trøndelag	0	13	0	13
	Nord-Norge	2	14	0	16
Total (%) N=101		15 (14,9)	85 (84,2)	1 (1)	101
Total (%) N=126		25 (19,8)	100 (79,4)	1 (0,8)	126

Spørsmål 9: Har avisa noe eget "språkforum", eventuelt språkorgan, der spørsmål som har med språk å gjøre debatteres? 1) Ja, 2) Nei, 3) Manglende data

Omlag 1/5 av avisene i mitt materiale har svart bekreftende på at de har et eget internt språkorgan i avisa (jf. tabell 18). Når det gjelder hva et slikt internt språkråd innebærer, er svara til de 25 avisene nokså mangfoldige. Mange oppgir et slikt språkråd som synonymt med

redaksjonsmøtene, der problemstillinger knytta til språk blir tatt opp kontinuerlig i tillegg til andre ting. Felles for de fleste svara er at ansvarsområdet også dreier seg om daglige språkfeil i avisa, i tillegg til avisas overordna profil og språknormal. Kun ni av de 25 avisene (som har svart bekreftende på at de har et internt språkråd), ser ut til å ha et språkorgan med faste medlemmer og mer eller mindre jevnlig møter, altså et organ som er avgrensa fra annen type møtevirksomhet. Fire av disse ni er lokalaviser, to regionaviser og tre riksaviser. Mange av informantene som svarte ”nei” på dette spørsmålet, har likevel kommentert svaret sitt. De peker på at problemstillinger knytta til språk ofte blir tatt opp på redaksjonsmøtene, og det viser at mange av dem som svarte ”nei” på spørsmålet over, har akkurat samme type organisering av språknormeringa i avisa som de som svarte ”ja”. Flere av lokalavisene nevner også at diskusjoner om språklige forhold er en del av den daglige evalueringa, og at i mindre aviser, der det kun er to eller tre ansatte, er ikke behovet for et eget språkråd veldig påtrengende.

De mange tilleggskommentarene som er gitt på dette spørsmålet, både i forhold til svaralternativ ”ja” og ”nei”, understreker likevel at diskusjoner rundt skriftspråk og rettskriving forekommer jevnlig i mange redaksjoner.

5.2.2.3 Siste rettskrivings- eller skriftspråksendring

I spørsmål 10 blir informantene bedt om å svare på når det sist blei gjort endringer i forhold til skriftspråk og rettskriving i avisa. Spørsmålet har ingen faste svaralternativ, og svara er sortert i etterkant. Svarpresentasjonen er basert på alle avisene (N=126).

Tabell 19. Siste språkendringer i avisa.

Svar	Riksavis	Regionavis	Lokalavis	Total	%	
1980-tallet	1	-	3	4	3,2	11,9
1990-94	-	-	1	1	0,8	
1995-99	1	2	6	9	7,1	46,8
2000-05	3	6	17	26	20,6	
2006	1	-	6	7	5,6	
Nylig	1	-	-	1	0,8	
Kontinuerlig	1	3	21	25	19,8	
Veit ikke	-	5	12	17	13,5	42
Ingen endring	-	-	14	14	11,1	
Manglende data	-	1	21	22	17,5	
Total	8	17	101	126	100	

Spørsmål 10: Når ble det sist gjort endringer i forhold til rettskrivinger og skriftspråk i din avis? Åpent spørsmål. Svara er sortert i etterkant.

Tabell 19 viser at 46,8 % av avisene i mitt materiale har gjort større eller mindre endringer når det gjelder skriftspråk og rettskriving i løpet av de seks siste åra. Andelen manglende svar, og informanter som oppgir at de ikke veit når slike endringer sist blei gjort, er ganske stor for dette spørsmålet (17 aviser oppgir at de ikke veit når de siste endringene blei gjort, mens 22

informanter velger å ikke svare på spørsmålet) . Det er naturlig nok lettere å huske tidspunkt for slike endringer hvis det skjedde i nær fortid. Manglende data og ”veit ikke”-svar forteller meg at det kan ha vært vanskelig å finne de opplysningene jeg ber om i dette spørsmålet. Eventuelt at de endringene som er gjort, er så marginale at informanten ikke vil karakterisere dem som rettskrivings- eller skriftspråksendringer. Likevel viser oversikten i tabell 19 at endringer i forhold til rettskriving og skriftspråk ikke er fremmed for en stor andel av avisene i mitt materiale. Bare 11,1 % av avisene sier at de aldri har gjort språklige endringer i avisa (dette er 14 lokalaviser).

5.2.2.4 Oppsummering (spørsmålsgruppe 2)

Gjennom spørsmåla jeg stilte i spørsmålsgruppe 2 har jeg kartlagt mer administrative og formelle forhold ved normeringspraksisen i avisene. De viktigste tendensene kan oppsummeres slik:

- Som regel skjer språknormeringa i avisredaksjonene gjennom et samarbeid mellom redaktøren og de ansatte journalistene. Likevel presiserer over 90 % av avisene i mitt materiale at redaktøren har endelig vedtaksrett når det gjelder skriftspråket i avisa. Redaktøren har på den måten mulighet til å legge sterke føringer på åssen skriftspråket i avisa skal se ut, og flere informanter presiserer at redaktørens personlige preferanser kan virke inn på skriftspråket.
- Å ha et eget språkorgan i avisredaksjonen er ikke særlig utbredt. I hvert fall ikke hvis dette språkorganet skal være noe annet enn et vanlig redaksjonsmøte. Likevel viser kommentarene til dette spørsmålet at hele redaksjonen opererer som et språkråd dersom det skal tas viktige beslutninger i forhold til skriftspråket i avisa. Kommentarene avslører også at diskusjoner omkring skriftspråk, også når det gjelder rettskriving, er et velkjent tema i avisredaksjonene.
- Omtrent halvparten av avisene i mitt materiale oppgir at de har gjort endringer i forhold til skriftspråk eller rettskriving i løpet av de seks siste åra.

5.2.3 Spørsmålsgruppe 3 (11): Skrift og tale

I denne spørsmålsgruppa ønsker jeg å få mer informasjon om et spørsmål jeg stilte meg allerede i innledninga (jf. kapittel 1.2). Har avisa noe bevisst ønske om å legge skriftspråket opp mot det talespråket som snakkes der avisa gis ut? Avisredaksjoners ønske om dialektnærhet i det skriftspråket de bruker, er tematisert tidligere, både i Åse Wetås' undersøkelse for Norsk språkråd (2001d), i Kringkastingsringens avisundersøkelse (1994) og

av Boye Wangensteen (1998). I Kringkastingsringens undersøkelse blir det påpekt at norske avisers ønske om dialektnærhet i skriftspråket, rimer dårlig med det moderate bokmålet plass i norsk presse (Kringkastingsringen 1994, 10). Wetås har gjennomgått tekster fra flere aviser som opplyser at nynorsken i avisa skal legges opp mot talemålet, og konkluderer med at ”når studiane av faktisk tekstproduksjon blir haldne saman med opplysningane om normbruk [...], viser det seg tydeleg at rettepraksisen ikkje kan stå heilt i forhold til dei private rettskrivingane avisene har etablert” (Wetås 2001d, 7-8). Wangensteen (1998) diskuterer talemålsinnslag i norsk avisspråk i artikkelen ”Når normen blir for trang”, der han hovedsakelig ser på normbrudd med bakgrunn i talemål i et avgrensa avismateriale på bokmål. Det dreier seg altså om talemålsinnslag som faller utfor skriftnormalen.

I min undersøkelse har jeg bare spurt om avisredaksjonene ønsker et talemålsnært skriftspråk. Om de tenker å oppnå dette ved å holde seg innafor skriftnormalen eller velge former som representerer et brudd med normalen, har jeg ikke spurt direkte om. Opplysninger som blei gitt som tilleggs kommentarer i spørsmålsgruppe 1, har likevel berørt denne problematikken (jf. kapittel 5.2.1.7). De fleste avisene presiserer ikke hvilke strategi de bruker for å oppnå et dialektnært skriftspråk. Noen sier likevel at velger talemålsnære former innafor offisiell rettskriving, mens noen aviser oppgir at det hender de trykker innlegg skrevet på dialekt (ibid.).

Som nevnt tidligere vil svara fra en spørreundersøkelse alltid være egenrapportering om den situasjonen og de forholda informantene uttaler seg om. Slik er det også her. Svara i tabellene under må altså ikke leses som svar på noe annet enn det jeg faktisk spør etter: avisredaksjonens *ønske* om talemålsnærhet i skriftspråket. Spørsmål 11 er todelt, ett for nynorsk og ett for bokmål.

5.2.3.1 Ønske om talemålsnært bokmål

Spørsmålet om avisredaksjonen ønsker å legge skriftspråket nært talemålet som snakkes der avisa gis ut, har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”ja, i stor grad” til ”nei, ikke i det hele tatt”. Svarpresentasjonen i tabell 20 er gjort på grunnlag av de avisene som bruker bokmål (N=98).

Som tabell 20 viser oppgir 58,2 % av avisene som bruker bokmål at de ”i stor grad”, eller ”i noen grad”, ønsker å legge bokmålet opp mot talespråket som snakkes der avisa gis ut. Ikke uventa er det færrest riksaviser som sier at de ønsker et talemålsnært bokmål. Seks av åtte riksaviser (75 %) oppgir at de ”i liten grad”, eller ”ikke i det hele tatt”, ønsker å legge skriftspråket opp mot talemålet som snakkes der avisa gis ut.

Regionavisene er den gruppa aviser i mitt materiale som i størst grad ønsker et talemålsnært bokmål. 11 av 17 aviser sier de ønsker det i stor eller i noen grad (64,7 %), mot seks som sier at de ikke ønsker det (35,3 %). Blant lokalavisene er det 60,3 % som oppgir at talemålsnærhet er et mål, mot 38,4 % som ikke har dette ønsket. At skillet mellom regionaviser og lokalaviser ikke nødvendigvis er så tydelig, har jeg redegjort for tidligere. Flere av avisene som definerer seg som regionaviser i mitt materiale, blir regna som "lokale dagsaviser" hos MBL. Gruppen med regionaviser er dessuten så liten at ett enkelt svar kan gi store utslag.

Tabell 20. Ønske om talemålsnært skriftspråk i avisa (bokmål).

Avistype	Landsdel	Har avisredaksjonen noe ønske om å legge skriftspråket nært opptil det talemålet som snakkes der avisa gis ut?					Total
		Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Vet ikke	Nei, i liten grad	Nei, ikke i det hele tatt	
Riksavis	Østlandet		2		0	4	6
	Vestlandet		0		1	1	2
Total (%) Riksavis			2 (25)		1 (12,5)	5 (62,5)	8
			2 (25)			6 (75)	
Regionavis	Østlandet	1	3		3		7
	Vestlandet	1	4		0		5
	Trøndelag	0	1		2		3
	Nord-Norge	0	1		1		2
Total (%) Regionavis		2 (11,8)	9 (52,9)		6 (35,3)		17
			11 (64,7)			6 (35,3)	
Lokalavis	Østlandet	3	13	0	5	1	22
	Vestlandet	6	5	0	9	2	22
	Trøndelag	3	4	0	5	1	13
	Nord-Norge	1	9	1	5	0	16
Total (%) Lokalavis		13 (17,8)	31 (42,5)	1 (1,4)	24 (32,9)	4 (5,5)	73
			44 (60,3)	1 (1,4)		28 (38,4)	
Total (%)		15 (15,3)	42 (42,9)	1 (1)	31 (31,6)	9 (9,2)	98
			57 (58,2)	1 (1)		40 (40,8)	

Spørsmål 11 (bokmål): Har redaksjonen noe ønske om å legge skriftspråket nært opptil det talemålet som snakkes der avisa gis ut? 1) Ja, i stor grad, 2) Ja, i noen grad, 3) Vet ikke, 4) Nei, i liten grad, 5) Nei, ikke i det hele tatt

Svara som er gitt på dette spørsmålet, samsvarer med Wetås' og Kringkastingsringens undersøkelser. Jeg har ikke undersøkt om de avisene som ønsker å skrive talemålsnært, faktisk gjør det, men enkelte kommentarer på spørreskjemaet, i tillegg til opplysninger fra informantene jeg intervjuer, kan bidra til å belyse hvorfor mange aviser som sier de skriver et moderat/konservativt bokmål, samtidig opplyser om at de ønsker å skrive talemålsnært.

Kanskje kan oppfatninga av ulike dialekter, og kanskje spesielt i østlandsområdet, være noe av årsaken til denne svarfordelinga. Tønsbergs Blad er ett eksempel på ei regionavis som oppgir at de i stor grad ønsker et talemålsnært bokmål i avisa. Med tanke på at Tønsbergs

Blad har NTB-normalen som normgrunnlag (tidligere var det riksmål), og samtidig dekker mange av kommunene i Vestfold, gir dette liten mening. Informanten, Tom Larsen, oppgir at han oppfatter ”dialektene som snakkes i Vestfold, som varianter av bokmål” (jf. sitat TB5, kapittel 9.4.5 i vedlegget). Dette eksempelet viser at hvis ei avis oppgir at de ønsker et talemålsnært skriftspråk, men praktisert skriftspråk likevel ikke er spesielt talemålsnært, trenger det ikke bety at de ikke klarer å følge opp egne regler. Manglende praksis kan ha like mye med oppfatninga av den lokale dialekten å gjøre. Flere kommentarer fra spørreskjemaene underbygger dette. Alt fra sørvestlandske til trønderske dialekter ligner mest på konservativt/moderat bokmål, ifølge enkelte informanter.

Tendensen i svara på dette spørsmålet er at de avisene som ikke er riksdekkende, i større grad oppgir at de ønsker et talemålsnært bokmål.

5.2.3.2 Ønske om talemålsnær nynorsk

Spørsmålet om talemålsnær nynorsk har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”ja, i stor grad” til ”nei, ikke i det hele tatt”. Svarpresentasjonen i tabell 21 er gjort på grunnlag av avisene som bruker nynorsk redaksjonelt. (N=58).

Tabell 21. Ønske om talemålsnært skriftspråk i avisa (nynorsk).

Avistype	Landsdel	Har avisredaksjonen noe ønske om å legge skriftspråket nært opptil det talemålet som snakkes der avisa gis ut?					Total
		Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Vet ikke	Nei, i liten grad	Nei, ikke i det hele tatt	
Riksavis	Østlandet		1		0	2	3
	Vestlandet		0		1	1	2
Total (%) Riksavis			1 (20)		1 (20)	3 (60)	5
			1 (20)			4 (80)	
Regionavis	Østlandet	0	1	1	0		2
	Vestlandet	1	3	0	1		5
	Trøndelag	0	1	0	0		1
Total (%) Regionavis		1 (12,5)	5 (62,5)	1 (12,5)	1 (12,5)	1 (12,5)	8
			6 (75)				
Lokalavis	Østlandet	1	6		0	0	7
	Vestlandet	14	18		3	2	37
	Trøndelag	0	0		1	0	1
Total (%) Lokalavis		15 (33,3)	24 (53,3)	1 (2,2)	4 (8,9)	2 (4,4)	45
			39 (86,7)	1 (2,2)		6 (13,3)	
Total (%)		16 (27,6)	30 (51,7)	1 (1,7)	6 (10,3)	5 (8,6)	58
Total (%)			46 (79,3)			11 (19)	(100)

Spørsmål 11 (nynorsk): Har redaksjonen noe ønske om å legge skriftspråket nært opptil det talemålet som snakkes der avisa gis ut? 1) Ja, i stor grad, 2) Ja, i noen grad, 3) Vet ikke, 4) Nei, i liten grad, 5) Nei, ikke i det hele tatt

Tabell 21 viser at 79,3 % av avisene som bruker nynorsk, ønsker at nynorsken i avisa ”i stor grad” eller ”i noen grad” skal legges opp mot talemålet i distriktet der avisa gis ut. Bare 11,9 % oppgir at de ”i liten grad” eller ”ikke i det hele tatt” ønsker talemålsnær nynorsk.

Det er lokalavisene som i størst grad ønsker talemålsnær nynorsk (86,7 %), mot 75 % av regionavisene og bare 20 % av riksavisene (som bare er éi avis). Dersom vi sammenligner disse resultatene med resultatene i forhold til bokmål, ser vi at prosentandelen som ønsker talemålsnær nynorsk, er høyere enn for bokmål. 86,7 % av lokalavisene som bruker nynorsk, ønsker at nynorsken skal være dialektnær, mens 60,3 % av lokalavisene som bruker bokmål, ønsker det samme for bokmål. At det er de ”nynorske lokalavisene” som i størst grad har intensjoner om at skriftspråket skal ligne talespråket, er ikke rart. Som det går fram av LLAs medlemssider (jf. kapittel 2.2.2), fokuserer lokalavisene på å skape identitet til leserne og på lokal kultur. I Norge står dessuten dialektene sterkt, og helt siden Ivar Aasen skapte landsmålet, har nynorsk vært knytta til de norske dialektene. Nynorske lokalaviser har dermed en dobbel begrunnelse for lokal tilnærming.

5.2.3.3 Oppsummering (spørsmålsgruppe 3)

På bakgrunn av funn fra andre undersøkelser ønska jeg å se nærmere på i hvilken grad avisene ønsker at skriftspråket de bruker, skal være talemålsnært. Tendensene for denne spørsmålsgruppa kan oppsummeres slik:

- Lokalavisene ønsker i større grad enn riks- og regionaviser at skriftspråket skal være talemålsnært.
- Det ser ut som det er mer utbredt å ønske et talemålsnært nynorsk enn et talemålsnært bokmål.
- ”Nynorske lokalaviser” er den gruppa i mitt materiale som i størst grad oppgir at de ønsker at skriftspråket i avisa skal være talemålsnært.

5.2.4 Spørsmålsgruppe 4 (12-13): Journalister og skriftspråk

Spørsmåla i spørsmålsgruppe 4 fokuserer på journalistenes valgfrihet i forhold til skriftspråk (bokmål og nynorsk) (spørsmål 12). Jeg spør også om åssen journalistene får kjennskap til avisas språknorm (spørsmål 13).

5.2.4.1 Skriftspråklig valgfrihet for journalisten

I spørsmål 12 blir informanten bedt om å svare ”ja” eller ”nei” på om journalistene fritt kan velge skriftspråk (bokmål/nynorsk) i sine saker. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 22. Valgfrihet for journalistene (bokmål/nynorsk).

Målform	Kan den enkelte journalist selv velge skriftspråk i sine saker?			Total
	Ja	Nei	Manglende data	
Bokmål (%)	17 (25)	50 (73,5)	1 (1,5)	68
Begge (%)	28 (93,3)	2 (6,7)	0	30
Nynorsk (%)	2 (7,1)	26 (92,9)	0	28
Total (%)	47 (37,3)	78 (61,9)	1 (0,8)	126

Spørsmål 12: Kan den enkelte journalist selv velge skriftspråk (bokmål/nynorsk) i sine saker?

1) Ja, 2) Nei, 3) Manglende data

Tabell 23. Valgfrihet for journalistene (avistype).

Avistype	Kan den enkelte journalist selv velge skriftspråk i sine saker?			Total
	Ja	Nei	Manglende data	
Riksavis (%)	5 (62,5)	3 (37,5)	0	8
Regionavis (%)	10 (58,8)	7 (41,2)	0	17
Lokalavis (%)	32 (31,7)	68 (67,3)	1	101
Total (%)	47 (37,3)	78 (61,9)	1 (0,8)	126

Tabell 24. Valgfrihet for journalistene (landsdel).

Avistype	Kan den enkelte journalist selv velge skriftspråk i sine saker?			Total
	Ja	Nei	Manglende data	
Østlandet (%)	12 (32,4)	25 (67,6)	0	37
Vestlandet (%)	24 (43,6)	31 (56,4)	0	55
Trøndelag (%)	9 (56,3)	7 (43,7)	0	16
Nord-Norge (%)	2 (11,1)	15 (83,3)	1 (5,6)	18
Total (%)	47 (37,3)	78 (61,9)	1 (0,8)	126

Tabell 22 viser at blant de avisene som jevnlig bruker begge målformer redaksjonelt, lar 28 av 30 aviser journalistene sjøl velge hvilken målform de ønsker å bruke (93,3 %). De to avisene i denne gruppa som har oppgitt at de ikke lar journalistene velge, er aviser som opplyser om at de bruker nynorsk unntaksvis i det redaksjonelle stoffet.

25 % av avisene som bare bruker bokmål i det redaksjonelle stoffet, sier at journalistene har valgfrihet når det gjelder målform. Til sammenligning lar bare 7,1 % av avisene som kun bruker nynorsk redaksjonelt, sine journalister velge. Som vi har sett tidligere, hører de rene nynorskavisene primært til på Vestlandet, og de er lokalaviser.

At valgfriheten i disse avisene er lavere enn i de andre gruppene, kan kanskje forstås som ei omvendt diskriminering. Sjøl om bokmål og nynorsk er offisielt likestilte som skriftspråk, er nynorsk i realiteten en minoritet jamført med bokmål og må stadig kjempe for denne statusen innafor ulike domener i samfunnet (jf. *Norsk i hundre!* 2005). Informant i

Suldalsposten, Trond Hjorteland, sier blant annet at det er mer bokmål i avisa nå enn før. Ikke i det redaksjonelle stoffet, men i form av annonser og innlegg (jf. sitat S3, kapittel 9.4.3). Fordi presset mot nynorsk er såpass sterkt på flere områder, er det kanskje ekstra viktig å opprettholde den statusen nynorsk har som redaksjonell målform i disse avisene. Dette forholdet blir også påpekt i Kringkastingsringens undersøkelse. Journalistene står fritt til å velge så lenge de skriver nynorsk, men nynorskavisene er samtidig mest restriktive når det gjelder språkvalg (Kringkastingsringen 1994, 9). På den måten blir nynorskavisene språkvoktere i større grad enn bokmålsavisene.

Når 25 % av avisene som bare bruker bokmål, opplyser om at journalistene i utgangspunktet kan velge målform sjøl, må det bety at det ikke fins journalister som velger å skrive nynorsk i redaksjonen. At journalister ikke velger nynorsk, sjøl om muligheten er der, kan det være flere grunner til. En mulighet er at journalistene ikke er klar over at de faktisk kan velge. Hege Flatens undersøkelse om språkholdninger hos journalister, viser blant annet at journalister i VG og Aftenposten i begrensa grad kjenner til de interne normene avisa har fastsatt (Flaten 2000, 27). Det kan sjølsagt også hende at redaksjonen ikke har noen journalister som behersker den nynorske målforma, eller at ingen av de ansatte har noe ønske om å skrive nynorsk. Samtidig er det heller ikke utenkelig at redaksjonen mangler den kompetansen som kreves for å følge opp sakene til den eller de journalistene som eventuelt kunne tenke seg å skrive på nynorsk. Informant i Aftenposten, Ole Nygaard, sier at de per i dag ikke har en desk som kunne håndtert redaksjonelt stoff på nynorsk med tanke på retting (jf. sitat A2, kapittel 9.4.1). Når ei av landets største aviser ikke har folk på desken som kan rette en nynorsk tekst, er det ikke utenkelig at dette også gjelder mindre bokmålsaviser. Da er det kanskje tryggere for journalisten(e) å velge bokmål, sjøl om muligheten til å velge nynorsk er der.

Svarfordelinga i tabell 23 viser valgfrihet i forhold til avistype, og her ser vi at valgfriheten til journalistene er minst i lokalavisene, og øker med utbredelsen avisa har. Det er likevel verdt å minne om at de riksavisene som oppgir at journalistene har valgfrihet når det gjelder målform, er aviser som regnes som nisjeaviser hos MBL.⁴⁶ Det er altså mye som skiller disse fem avisene fra de tre som har svart ”nei” på spørsmålet om valgfrihet. Disse tre er Aftenposten, Dagbladet og VG, som av mange regnes som de eneste reelle riksavisene i Norge, på grunnlag av opplagstall, lesertall og utbredelse. Det er også disse avisene som

⁴⁶ Nisjeavisene er også den kategorien aviser som har lavest svarprosent i mitt materiale (jf. kapittel 5.1.4.1).

hovedsakelig har vært i fokus under Mållagets ”Slepp nynorsken til”-kampanje som starta i 2005. Målet med kampanjen var å få nettopp disse avisene til å bruke nynorsk i spaltene sine.

At lokalavisene i mindre grad enn aviser med større utbredelse, tillater valgfrihet for journalisten, kan ha noe å gjøre med forhold jeg har vært inne på før. Lokalavisene fokuserer på leseren i lokalsamfunnet, og geografi kan ses i sammenheng med både talespråk og skriftspråk. Dessuten er det flere informanter som begrunner skriftspråket i avisa med talemålet til leserne. Flere av kommentarene fra spørreskjemaet understreker dessuten at skriftspråket i avisa også skal ta hensyn til hvilke(t) skriftspråk som brukes i skolekretsene der avisa gis ut.

5.2.4.2 Orientering om språknorm til nyansatte

Spørsmål 13, om åssen journalistene får kjennskap til avisas språknorm, har ingen fastsatte svaralternativ i spørreskjemaet. Svara er sortert i etterkant. Presentasjonen i tabell 25 gjelder alle avisene (N=126).

Tabell 25. Orientering om språknorm til nyansatte.

Svar	Lokalavis	Regionavis	Riksavis	Total
I utlysningsteksten	6	-	-	6
I ansettelsesintervju	10	-	1	11
Muntlig orientering	33	5	-	38
Regelmessig oppfølging/ innføring i jobben	15	3	3	21
Tilgang til (utdeling av) skriftlig materiale	14	6	2	22
Introduksjonsprogram med språktest	-	-	1	1
Ingen rutiner	11	3	1	14
Manglende data	12	-	-	12
Total	101	17	8	126

Spørsmål 13: På hvilken måte får journalister kjennskap til avisas språknorm? Åpent svaralternativ. Svara er sortert i etterkant.

Spørsmål 13 har ingen forhåndsgitte svaralternativ, og det sier seg sjøl at svara de 126 avisene har gitt, er noe forskjellige. Svara har likevel latt seg systematisere innafor åtte ulike svargrupper, som tabell 25 ovafor viser. Tolv lokalaviser har ikke svart på spørsmålet.

Mange av informantene oppgir at journalistene får opplysninger om avisas språknorm enten under ansettelsesintervjuet, eller i løpet av de første dagene i ny jobb. Flere nevner også at avisas interne språkregler, dersom noe slikt finnes, deles ut til nyansatte når de starter i jobben. Det virker ikke som om det er noen felles praksis om at skriftspråk er tema i et ansettelsesintervju. Dette underbygger også inntrykket av at journalister er ei yrkesgruppe som i stor grad må regne med å ta språkskikken der de kommer, og at dette er en utbredt holdning både hos journalistene sjøl og arbeidsgiveren. Dette kommer også fram i flere av dybdeintervjua (jf. sitat AR14, kapittel 9.4.4, sitat TB13, kapittel 9.4.5 og sitat BV6, kapittel 9.4.7). Kun éi av riksavisene oppgir at nyansatte journalister må gjennom et eget språkkurs

med test når de ansettes (Aftenposten). Seks av avisene oppgir at det blir gitt opplysninger om skriftspråket i utlysningsteksten, og det er interessant at fem av disse har kun nynorsk som redaksjonell målform. De to lokalavisene på Østlandet som oppgir at det informeres om språkform allerede i utlysningsteksten er påfallende nok de eneste østlandske lokalavisene i mitt materiale med bare nynorsk som redaksjonell målform. De hører hjemme i Oppland og Vest-Telemark. (Fjuken og Vest-Telemark Blad).

5.2.4.3 Oppsummering (spørsmålsgruppe 4)

I denne spørsmålsgruppa har jeg fokusert på journalistenes valgfrihet når det gjelder skriftspråk, og samtidig sett nærmere på åssen journalistene får kjennskap til avisas språknorm. Hovedtendensene i spørsmålsgruppe 4 kan oppsummeres slik:

- De avisene som kun bruker nynorsk redaksjonelt, er den gruppa i mitt materiale som i minst grad lar journalistene velge skriftspråk sjøl.
- 25 % av avisene som bare bruker bokmål redaksjonelt, oppgir at det er valgfrihet for journalistene når det gjelder skriftspråk. Det at avisa kun bruker bokmål, er altså ikke nedfelt som noe endelig prinsipp.
- Det ser ut som om lokalavisene tillater valgfrihet i forhold til skriftspråk i mindre grad enn det aviser med et større nedslagsfelt gjør.

5.2.5 Spørsmålsgruppe 5 (14-17): Leserne og skriftspråk

I denne spørsmålsgruppa ønsker jeg å kartlegge ulike aspekter ved skriftspråket i avisene som på ulike nivå kan ses i sammenheng med leserne. Tillater avisredaksjonen begge målformer i innsendt stoff fra leserne? (spørsmål 14), og er avisredaksjonen opptatt av å vite hvem leserne er, ved for eksempel å gjennomføre leser- og markedsundersøkelser? (spørsmål 15). Jeg spør også om avisredaksjonen har noen oppfatning av hvilken form for nynorsk og/eller bokmål leserne foretrekker (spørsmål 16 og 17).

5.2.5.1 Skriftspråk i innsendt stoff

I spørsmål 14 blir informantene bedt om å svare ”ja” eller ”nei” på om avisredaksjonen tillater begge målformer i innsendt stoff fra leserne. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Resultatet som kommer fram i tabell 26, er ikke overraskende. 97,6 % av alle avisene oppgir at de tillater begge målformer i innsendt stoff fra leserne. Dette stemmer også med funna i Kringkastingsringens undersøkelse, som viser at det er helt avleggs å oversette leserbrev (Kringkastingsringen 1994, 10). Det mest oppsiktsvekkende ved dette svarresultatet

er at det faktisk er tre aviser som svarer at de ikke godtar begge målformer i innsendt stoff fra leserne. Alle tre er lokalaviser, to hører til på Østlandet (Vestfold og Østfold) og ei i Aust-Agder. Alle tre bruker bare bokmål redaksjonelt, og avisene fra Østlandet oppgir at overordna norm er riksmål.

Tabell 26. Bokmål og nynorsk i innlegg fra leserne.

Avistype	Tillater avisredaksjonen både bokmål og nynorsk i innlegg og kronikker fra leserne?		Total
	Ja	Nei	
Lokalavis	98	3	101
Regionavis	17	-	17
Riksavis	8	-	8
Total	123	3	126
%	97,6	2,4	100

Spørsmål 14: Tillater avisredaksjonen både bokmål og nynorsk i innlegg og kronikker fra leserne?

1) Ja, 2) Nei

5.2.5.2 Leserundersøkelser

I spørreskjemaet er spørsmålet om leserundersøkelser todelt. De avisene som svarte at de har gjennomført en slik undersøkelse blei bedt om å beskrive den typiske leseren av avisa i forhold til variabler som kjønn, alder, utdanning, bosted og annet. Mange som svarte bekræftende på det første spørsmålet, valgte likevel å ikke forklare nærmere i siste del. Noen informanter valgte også å bruke svarfeltet til helt andre opplysninger enn det var tenkt til. Kanskje er den typen informasjon jeg ber om i siste del av spørsmålet, av en slik art at det ville ta noe tid å leite fram eksakte fakta, og det er mulig det er grunnen til at flere valgte å ikke svare eller gi lite relevante og ufullstendige svar. Svarprosenten på enkeltspørsmål er på den måten en indikator på hvor godt et spørsmål har blitt forstått, eller hvor lett eller vanskelig det er å hente inn informasjonen det spørres etter.

Informasjonen jeg fikk på siste del av spørsmålet, er det vanskelig å presentere i noen systematisk form, og det var heller ikke meninga at denne informasjonen skulle brukes i noen samla framstilling. Tanken var at den informasjonen jeg fikk om enkeltavisers lesere kanskje kunne ha betydning for hvilke aviser jeg ønska å se nærmere på gjennom dybdeintervjua. Fordi svara var så mangelfulle, har de imidlertid ikke hatt betydning når det gjelder utvalget av intervjukasus. Her presenterer jeg bare de svara jeg fikk på første del av spørsmålet (tabell 27). Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabellen viser at riks- og regionavisene i større grad gjennomfører markedsundersøkelser som gir dem opplysninger om leserne, enn det lokalavisene gjør. Seks av åtte riksaviser og ti av 17 regionaviser svarer bekræftende på at de har gjennomført undersøkelser som gir dem informasjon om leserne. Bare 23 av lokalavisene svarer

bekreftende på spørsmålet. Fem aviser svarer ”vet ikke”, mens to aviser ikke har svart på spørsmålet.

Tabell 27. Leserundersøkelser.

Avistype	Landsdel	Har din avis gjennomført noen markedsundersøkelse der resultatet sier noe om avisas typiske lesere?				Total
		Ja	Nei	Vet ikke	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	5	1			6
	Vestlandet	1	1			2
Total riksavis (%)		6 (75)	2 (25)			8
Regionavis	Østlandet	6	0	0	1	7
	Vestlandet	4	1	0	0	5
	Trøndelag	0	2	1	0	3
	Nord-Norge	0	1	1	0	2
Total regionavis (%)		10 (58,8)	4 (23,5)	2 (11,8)	1 (5,9)	17
Lokalavis	Østlandet	7	16	1	0	24
	Vestlandet	7	40	1	0	48
	Trøndelag	4	9	0	0	13
	Nord-Norge	5	9	1	1	16
Total lokalavis (%)		23 (22,8)	74 (73,3)	3 (3)	1 (1)	101
Total (%)		39 (31)	80 (63,5)	5 (4)	2 (1,6)	126

Spørsmål 15: Har din avis gjennomført noen markedsundersøkelse der resultatet sier noe om avisas typiske lesere? 1) Ja, 2) Nei, 3) Vet ikke, 4) Manglende data

Grunnen til at lokalavisene i mindre grad enn større aviser ser ut til å gjennomføre leserundersøkelser, kan være flere. Det kan sjølsagt ha med ressurser å gjøre, samtidig står lokalavisene sterkt i Norge, og mange av dem har høy husstandsdekning i det området de dekker.⁴⁷ Når avisas dekningsområdet primært er lokalsamfunnet, og husstandsdekninga dessuten er høy, veit avisredaksjonen kanskje nok om hvem leserne av avisa er. Flere av kommentarene i spørreskjemaet underbygger dette. Kommentarer som ””alle” leser Bladet Vesterålen” er det flere av.

5.2.5.3 Leserpreferanser i forhold til bokmål

Spørsmålet om avisa har noen oppfatning av hvilken variant av bokmål leseren foretrekker har to svaralternativ, ”ja” og ”nei”. De informantene som svarer at de har en oppfatning av dette, blir bedt om å si noe om hvilken variant dette er, og hvorfor de har denne oppfatninga, i en utfyllende kommentar. Disse kommentarene er så mangfoldige at jeg ikke presenterer dem i noen samla framstilling, men jeg peker likevel på noen hovedtendenser i de svara som er gitt.

⁴⁷ Ei lokalavis som Suldalsposten, har for eksempel 90 % husstandsdekning i sitt område (jf. opplysninger i kapittel 6.2.3).

Tabell 28 viser oversikt over svara som blei gitt på første del av spørsmålet. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av avisene som bruker bokmål redaksjonelt (N=98).

Tabell 28. Leserpreferanser (bokmål).

Avistype	Landsdel	Har avisredaksjonen noen oppfatning av hvilken variant av bokmål leserne foretrekker?			Total
		Ja	Nei	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	5	1		6
	Vestlandet	1	1		2
Total (%)		6 (75)	2 (25)		8
Regionavis	Østlandet	2	4	1	7
	Vestlandet	1	4	0	5
	Trøndelag	1	2	0	3
	Nord-Norge	2	0	0	2
Total (%)		6 (35,3)	10 (58,8)	1	17
Lokalavis	Østlandet	9	13	0	22
	Vestlandet	4	17	1	22
	Trøndelag	3	9	1	13
	Nord-Norge	2	14	0	16
Total (%)		18 (24,7)	53 (72,6)	2 (2,7)	73
Total (%)		30 (30,6)	65 (66,3)	3 (3)	98

Spørsmål 16: Har avisredaksjonen noen oppfatning av hvilken variant av bokmål leserne foretrekker?

1) Ja, 2) Nei, 3) Vet ikke, 4) Manglende data

Som tabellen viser, er det riksavisene som i størst grad sier at de har en oppfatning av hvilken variant av bokmål leserne foretrekker. Seks av åtte svarer ”ja” på dette spørsmålet (75 %) mens to aviser svarer ”nei” (25 %). Til sammenligning svarer seks av regionavisene bekreftende på dette spørsmålet (35,3 %) og bare 18 (24,7 %) av lokalavisene. Tre aviser har ikke svart på spørsmålet.

De fleste bokmålsavisene i mitt materiale har altså ingen oppfatning av hvilken bokmålsvariant leseren foretrekker. Det kan likevel se ut som om riksavisene i større grad enn aviser med mindre utbredelse har en oppfatning av dette. Seks av åtte riksaviser har svart bekreftende på spørsmålet (75 %). De fleste mener sjølsagt at leserne foretrekker den varianten avisa sjøl skriver, men det er få som sier noe om åssen de får denne informasjonen fra leserne. Sannsynligvis er det en sammenheng mellom markedsundersøkelsene og det å vite hva leseren vil ha, også språklig. Informasjon fra informanten i Nationen, Tove Lie, underbygger dette. Hun sier at: ”Vi har leserundersøkelser med tilbakemeldinger som viser hva leserne ønsker seg mer av og hva de ønsker seg mindre av. 20 % av leserne våre ønsker seg mer nynorsk og 14 % ønsker seg mindre.” (Jf. sitat N1, kapittel 9.4.2).

For riksavisenes del er det stor variasjon når det gjelder svara på spørsmålet om hvilken bokmålsvariant leserne foretrekker. Klassekampen presiserer for eksempel at en del

lesere reagerer på a-endinger og ønsker et moderat bokmål. Aftenposten sverger til riksmål eller konservativt bokmål, mens Nationen ønsker et tilnærma radikalt bokmål. VG oppgir at den velger et moderat bokmål for å kunne henvende seg til ulike lesergrupper, uavhengig av alder og utdanning.

Region- og lokalavisene har i mindre grad enn riksavisene noen oppfatning av hva leserne foretrekker. Av de seks regionavisene som svarer bekreftende på spørsmålet, understreker de fleste at de bare *trur* leserne foretrekker det bokmålet de bruker, og at dette er en moderat variant.

18 lokalaviser mener de har et inntrykk av hva leserne foretrekker. Enkelte forklarer at de *trur* leserne foretrekker et dialektnært bokmål, men dette er ingen gjennomgående tendens. De fleste av disse avisene mener leserne foretrekker et moderat bokmål. Når det gjelder åssen avisredaksjonen får kjennskap til lesernes preferanser, er det heller lite informasjon i de kommentarene som er gitt. Enkelte sier likevel at de får inntrykk av hva leserne foretrekker gjennom å se på form- og ordvalg i leserinnlegg, samt annonser. Andre igjen påpeker at siden de i liten grad får tilbakemeldinger på språket, er det sikkert greit for leseren. Ei avis kommenterer svaret slik: ”Vi velger en variant som ligner det leserne er mest vant til ellers (aviser, blad, bøker).” Dette *trur* jeg er et viktig poeng, og her er vi tilbake i Sandøys normeringssirkel som jeg skisserte tidligere. Ulike normaktører forsterker hverandres normvalg, og så lenge leserne ikke reagerer på det, er det også det de ”foretrekker”. Dermed er også lesernes stilltiende aksept med på å forme avisspråket.

Den gjennomgående tendensen i de svara som er gitt, er altså at avisene ikke veit hva leserne foretrekker gjennom tilbakemeldinger, men de *trur*. Få av informantene sier at de får direkte tilbakemeldinger på språk fra leserne.

5.2.5.4 Leserpreferanser i forhold til nynorsk

Som i spørsmålet for bokmål har dette spørsmålet to svaralternativ, ”ja” og ”nei”. De informantene som svarer at de har en oppfatning av hvilken nynorskvariant leserne foretrekker, blir bedt om å si noe om hvilken variant dette er, og hvorfor de har denne oppfatninga i en utfyllende kommentar. Som i det tilsvarende spørsmålet for bokmål presenterer jeg heller ikke kommentarene i noen samla framstilling her, men jeg kommer til å trekke inn enkelte av dem i drøftinga under.

Tabell 29 viser oversikt over svara som blei gitt på første del av spørsmålet. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av avisene som bruker nynorsk redaksjonelt (N=58).

25 av nynorskavisene (43,1 %) oppgir at de har en oppfatning av hvilken nynorskvariant leserne foretrekker, mot 31 aviser (53,4 %) som svarer at de ikke har noen oppfatning av dette. To aviser har ikke svart på spørsmålet. Av nynorskavisene er det i størst grad lokalavisene som oppgir at de har noen oppfatning av hvilken variant av nynorsk leserne foretrekker, 44,4 %, mot 51,1 % som sier at de ikke har noen oppfatning av dette.

Sammenligner vi med svarfordelinga i tabell 28, for bokmål, er det bare 24,7 % av lokalavisene som har noen oppfatning av bokmålspreferansene til leseren.

Alle de 25 avisene som svarte bekreftende på spørsmålet om leserpreferanser for nynorsk, kommenterte svaret sitt. Innholdet i kommentarene varierer mye, både med hensyn til hvor spesifikke de er i beskrivelsen av varianten de mener leserne foretrekker, men òg med hensyn til åssen de mener lesernes oppfatning kommer til uttrykk. De færreste sier noe om åssen de får vite hva leseren foretrekker, men et par stykker understreker at de får tilbakemeldinger hvis leserne *ikke* er fornøyde. Når det gjelder hvilken form for nynorsk leserne foretrekker, er den gjennomgående tendensen i svara nok en gang talemålsnærhet. Dette gjelder både lokal- og regionavisene. Et par informanter presiserer også at leserne ikke ønsker en tradisjonell variant, men foretrekker nynorsk som ligner bokmål. De to riksavisene oppgir bare at leserne godtar deres norm.

Tabell 29. Leserpreferanser (nynorsk).

Avistype	Landsdel	Har avisredaksjonen noen oppfatning av hvilken variant av nynorsk leserne foretrekker?			Total
		Ja	Nei	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	1	2		3
	Vestlandet	1	1		2
Total (%)		2 (40)	3 (60)		5
Regionavis	Østlandet	1	1		2
	Vestlandet	2	3		5
	Trøndelag	0	1		1
Total (%)		3 (37,5)	5 (62,5)		8
Lokalavis	Østlandet	3	4	0	7
	Vestlandet	17	18	2	37
	Trøndelag	0	1	0	1
Total (%)		20 (44,4)	23 (51,1)	2 (4,4)	45
Total (%)		25 (43,1)	31 (53,4)	2 (3,4)	58

Spørsmål 17: Har avisredaksjonen noen oppfatning av hvilken variant av nynorsk leserne foretrekker?

1) Ja, 2) Nei, 3) Manglende data

5.2.5.5 Oppsummering (spørsmålsgruppe 5)

I denne spørsmålsgruppa har jeg kartlagt ulike forhold ved avisenes normeringspraksis som innlemmer leserne, eller som kan ses i sammenheng med leserne. De viktigste tendensene kan oppsummeres slik:

- Det er helt avleggs å ikke tillate begge målformer i innsendt stoff fra leserne, dette gjelder aviser redigert på både bokmål og nynorsk.
- Aviser med større dekningsområde gjennomfører i større grad markedsundersøkelser som gir dem opplysninger om leserne enn det lokalaviser gjør. Enkelte aviser bruker også disse undersøkelsene til å få vite noe om språklige preferanser hos leserne.
- Både når det gjelder bokmål og nynorsk oppgir de fleste informantene at avisredaksjonen ikke har noen oppfatning av hvilken variant av skriftspråket leserne foretrekker.
- En større prosentandel av nynorskavisene enn bokmålsavisene sier de har en oppfatning av hva leserne foretrekker. Forskjellen er tydeligst for gruppa lokalaviser (44,4 % mot 24,7 %).
- De fleste bokmålsavisene som mener de veit hva leserne foretrekker, sier dette er et moderat bokmål. Nynorskavisene mener leserne vil ha en dialekt nær nynorsk.

5.2.6 Spørsmålsgruppe 6 (18-21): Retting

I denne spørsmålsgruppa kartlegger jeg ulike aspekter ved rettepraksisen i avisene. Jeg spør etter informasjon om hvilket retteprogram avisa bruker (spørsmål 18), og om avisa bruker korrekturlesere (spørsmål 19). Dessuten spør jeg om leserinnlegg og lignende blir rettet til avisas interne språknorm (spørsmål 20), og om informanten mener arbeidsrutiner og teknologi virker inn på avisas praktiserte skriftspråk (spørsmål 21).

5.2.6.1 Bruk av retteprogram

Spørsmålet om retteprogram hadde ingen faste svaralternativ i spørreskjemaet. Svarene er sortert i etterkant som tabell 30 viser. Presentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Som det går fram av tabell 30 har jeg sortert svarene i seks ulike grupper. 42 aviser oppgir at de bruker Tansa rettesystem i avisredaksjonen. 50 aviser opplyser om at de kun bruker det rettesystemet som ligger inne i Office-pakka i Word, mens ti informanter har gitt opplysninger om ulike retteprogram som jeg har valgt å presentere samla i kategorien ”annet”. Dette dreier seg om andre retteprogram enn Tansa (som jeg straks kommer tilbake til), og de fleste av disse ti oppgir at de bruker det rettesystemet som er lagt inn i Scoop, som er et

redaksjonssystem mange aviser benytter seg av.⁴⁸ Ti informanter oppgir at tekstene rettes manuelt, mens sju informanter ikke har svart på spørsmålet og tolv informanter oppgir at avisa ikke bruker retteprogram.

Tabell 30. Retteprogram.

Retteprogram	Antall	%
Tansa	42	33,3
Word	50	39,7
Ingen	12	9,5
Annet	10	7,9
Manuelt	5	4
Manglende data	7	5,6
Total	126	100,0

Spørsmål 18: Hvilke retteprogram brukes i din avis?

Tabell 30 er noe misvisende. Sannsynligvis er det flere enn femti aviser som benytter seg av det rettesystemet som ligger innbakt i Word. De svara som kommer inn under kategoriene ”ingen”, ”manuelt” og ”manglende data” ovafor, hadde muligens blitt innlemma i kategorien ”Word” hvis det hadde vært et alternativ i spørreskjemaet. Når jeg likevel har valgt å presentere svara på denne måten, er det primært for å få fram andelen aviser som bruker systemet Tansa i forhold til de som ikke gjør det.

Tansa er et automatisk system for stavekontroll, tegnsetting og orddeling. De avisredaksjonene som installerer dette systemet, har mulighet til å legge inn sin egen interne språknorm, og teknologien gjør det mulig å justere journalistenes avvikende former etter den interne normen. Roksvold mener innføringa av Tansa i mange avisredaksjoner vil føre til at språknormen i de enkelte avisredaksjonene blir enda strammere enn den er i dag. Sjølv om avisredaksjonen i utgangspunktet kan legge inn egne former, er det vanlig å velge former innafør NTB-normalen (Roksvold 1999, 207). I mitt materiale er det 21 aviser som oppgir at de har NTB-normalen som normgrunnlag for bokmål (jf. tabell 8) – tolv av disse bruker rettesystemet Tansa. Eller for å snu på det, av de 42 avisene som oppgir at de bruker Tansa (40 av disse bruker bokmål redaksjonelt), er det tolv som samtidig oppgir NTB-normalen som normgrunnlag. Det ser altså ikke ut til å være noen umiddelbar sammenheng, samtidig er det umulig å si noe sikkert om det uten å vite mer om hver enkelt avis’ normeringshistorie.

⁴⁸ Andre retteprogram som nevnes, er Quark Express, Excalibur og Saxopress.

I tabell 31, 32 og 33 ser jeg nærmere på hvem de avisene er som har installert Tansa, med hensyn til avistype og målform. Presentasjonen gjelder de 42 avisene som bruker Tansa, og prosentandelen er sett i forhold landsdel og avistype.

Tabell 31. Tansa-aviser fordelt på landsdel.

Landsdel	Antall	%
Østlandet	20/37	54,1
Vestlandet	11/55	20
Trøndelag	5/16	31,3
Nord-Norge	6/18	33,3
Total	42/126	100,0

Tabell 32. Tansa-aviser fordelt på avistype.

Avistype	Antall	Prosent
Riksavis	5/8	62,5
Regionavis	13/17	76,5
Lokalavis	24/101	23,7
Total	42	100,0

Tabell 31 viser at det er flest aviser som bruker Tansa på Østlandet, der 20 av 37 aviser har installert dette systemet (54,1 %). Lavest prosentandel har Vestlandet der elleve av 55 aviser oppgir at de har installert Tansa (20 %).

Tabell 32 viser at 13 av 17 regionaviser har installert Tansa (76,5 %), mot 23,7 % av lokalavisene og 62,5 % av riksavisene. I denne sammenhengen er det verdt å nevne at Tansa er et system det er dyrt å kjøpe (jf. sitat N10, kapittel 9.4.2), og som det krever en del å installere. Det at en større andel av region- og riksavisene har installert dette systemet kan derfor ha med økonomi og ressurser å gjøre.

Tabell 33. Tansa-aviser fordelt på redaksjonell målform.

Målform	Antall	Prosent
Bokmål	26/68	38,2
Begge	14/30	46,7
Nynorsk	2/28	7,1
Total	42	100,0

Tabell 33 viser at bare 7,1 % av avisene som kun bruker nynorsk redaksjonelt, bruker rettesystemet Tansa. Prosentandelen er en del høyere for de avisene som bruker bare bokmål eller begge målformer redaksjonelt. Dette har sjølsagt også sammenheng med at de avisene i mitt materiale som kun bruker nynorsk redaksjonelt, også er lokalaviser. Samtidig er det mer funksjonelt å bruke Tansa i aviser der normen er forholdsvis smal. Dersom normen som legges inn i systemet er like vid som rettskrivinga, faller noe av poenget med systemet bort. Dette kommer informant i Valdres, Trine Smidt, inn på, når hun forteller at de først var konsekvente med tanke på å legge inn former med *-a* framfor *-et*, og *k* istedenfor *g* i Tansa-

systemet. (jf. sitat V6, kapittel 9.4.6). Etter hvert er flere former blitt lagt til, og valgfriheten som da ligger inne i systemet, gjør det vanskelig å gjennomføre ei ”rak linje” (ibid.).

Også informant Ole Nygaard, i Aftenposten, problematiserer valgfrihet kontra ensretting i forbindelse med at avisa innfører Tansa i redaksjonen (jf. sitat A3 og A9, kapittel 9.4.1). Sjøl om Aftenposten har en forholdsvis stram intern språknorm, er det rom for å bruke a-endinger og mer radikale former i visse typer stoff (ibid.). En viss valgfrihet, eller stilistisk nivåforskjell har altså vært praktisert, sjøl om normen i prinsippet har vært smal. Når en smal norm skal legges inn i et system som Tansa, faller valgfriheten i prinsippet bort. Disse problemstillingene var ikke helt avklart da jeg intervjuer Nygaard sommeren 2006. I en telefonsamtale med Nygaard 03.05.07 får jeg opplyst at Aftenposten ikke har lagt inn flere valgmuligheter i Tansa-systemet, men at romsligheten når det gjelder sportsartikler og visse deler av kulturstoffet, er større enn for nyhetsstoffet generelt. En journalist kan altså overstyre rettesystemet ved å ikke godta de formene som blir foreslått.

5.2.6.2 Korrekturlesere

På spørsmålet om avisredaksjonen bruker korrekturlesere, får informantene to svaralternativ, ”ja” og ”nei”. Svarpresentasjonen i tabell 34 er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 34. Korrekturlesere.

Avistype	Landsdel	Brukes korrekturlesere?		Total
		Ja	Nei	
Riksavis	Østlandet	3	3	6
	Vestlandet	0	2	2
Total (%)		3 (37,5)	5 (62,5)	8
Regionavis	Østlandet	0	7	7
	Vestlandet	1	4	5
	Trøndelag	0	3	3
	Nord-Norge	1	1	2
Total (%)		2 (11,8)	15 (88,2)	17
Lokalavis	Østlandet	8	16	24
	Vestlandet	24	24	48
	Trøndelag	7	6	13
	Nord-Norge	4	12	16
Total (%)		43 (42,6)	58 (57,5)	101
Total (%)		48 (38,1)	78 (61,9)	126

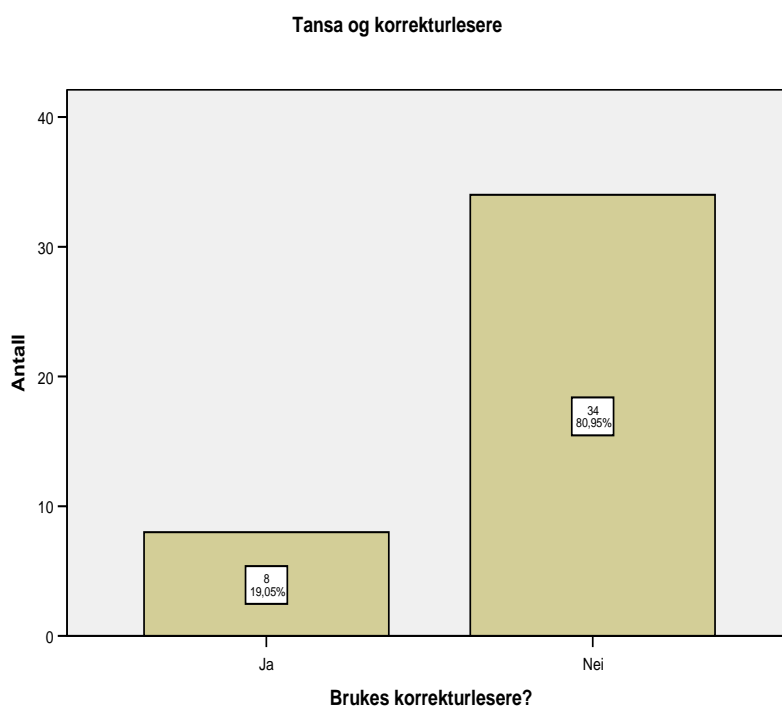
Spørsmål 19: Brukes korrekturlesere? 1) Ja, 2) Nei

Det ser ut som det er mer vanlig å bruke korrekturlesere i lokalavisene enn i riks- og regionavisene. 42,6 % av lokalavisene oppgir at de bruker korrekturlesere, mot 37,5 % av riksavisene og bare 11,8 % av regionavisene. Regionavisene er samtidig den gruppa som i

størst grad oppgir at de har installert rettesystemet Tansa i avisa, og derfor er det interessant å se hvor mange av disse avisene som samtidig bruker korrekturlesere. Figur 9 viser denne sammenhengen.

Figur 9 viser at det bare er åtte av de 42 avisene som bruker Tansa, som også sier at de bruker korrekturlesere. 80 % av avisene som har dette rettesystemet, har altså ikke korrekturlesere. Med tanke på at flere aviser sannsynligvis kommer til å installere slike rettesystem i framtida, er det mulig at teknologi delvis kommer til å overta deler av korrekturarbeidet i avisredaksjonen. Samtidig er det grunn til å problematisere forhold rundt spørsmålsstillinga her. Det er ikke utenkelig at termen *korrekturleser* blir forstått i tradisjonell forstand, med tanke på at dette er en person som har dette som sitt spesifikke arbeidsområde. Sjøl om avisredaksjonene ikke bruker denne type korrekturlesere like mye som før, betyr ikke det nødvendigvis at avistekstene mangler manuell oppfølging. Mye av det ansvaret korrekturleserne hadde før, er i stor grad overlatt til desken og den enkelte journalist i dag. Når avisene rapporterer om at de ikke bruker korrekturlesere, betyr det altså ikke ei blind tru på det teknologiske systemet.

Figur 9. Oversikt over Tansa-aviser som bruker korrekturlesere.



5.2.6.3 Arbeidsrutiner og teknologi

Spørsmålet 19, om arbeidsrutiner og teknologi påvirker avisas praktiserte språkform, har fem svaralternativ, de er gitt på en skala fra ”ja, i stor grad” til ”nei, ikke i det hele tatt”. Dette spørsmålet er todelt, de som svarer bekreftende på spørsmålet, blir også bedt om å si noe om åssen teknologi og arbeidsrutiner virker inn på språkforma. Svarpresentasjonen i tabell 35 er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 35. Arbeidsrutiner/teknologi og språkform (spørsmål 20).

Virker arbeidsrutiner/teknologi inn på avisas praktiserte språkform?	Antall		%	
Ja, i stor grad	4	39	3,2	31
Ja, i noen grad	35		27,8	
Vet ikke	11	76	8,7	60,3
Nei, i liten grad	57		45,2	
Nei, ikke i det hele tatt	19		15,1	
Total	126		100,0	

Som tabell 35 viser, sier 31 % av avisene at arbeidsrutiner og teknologi i stor eller i noen grad påvirker avisas praktiserte språkform. Flere av de som kommenterer svaret, nevner at sjøl om retteprogram som Tansa kan tilpasses avisas redaksjonelle norm, vil slike system inneholde en standard det er lett å adoptere. Flere av avisene som har svart bekreftende på dette spørsmålet, er dessuten aviser som verken har rettesystem installert eller i særlig grad har tid til å korrekturlese stoffet. De kommenterer at *mangelen* på teknologiske hjelpemidler gjør at det er flere feil i det ferdige produktet enn det ville vært dersom de brukte slike rettesystem.

De fleste avisene i mitt materiale har ikke svart bekreftende på spørsmålet over. Elleve av avisene (8,7 %) har valgt alternativet ”vet ikke”, mens 60,3 % av avisene mener arbeidsrutiner og teknologi i liten grad eller ikke i det hele tatt virker inn på språkforma.

5.2.6.4 Normering av innsendt stoff

Tabell 36 viser at de fleste avisene i mitt materiale ikke normerer innsendt stoff fra leserne, dette gjelder 106 av 126 aviser, altså 84,1 % av avisene i det samla materialet. Det er ingen store forskjeller mellom de ulike gruppene.

Tabell 36. Normering av innsendt stoff (spørsmål 21).

Avistype	Landsdel	Blir innlegg og kronikker (eventuelt annet) fra leserne omgjort til avisas redaksjonelle språknorm?		Total
		Ja	Nei	
Riksavis	Østlandet	2	4	6
	Vestlandet	0	2	2
Total (%)		2 (25)	6 (75)	8
Regionavis	Østlandet	1	6	7
	Vestlandet	1	4	5
	Trøndelag	0	3	3
	Nord-Norge	0	2	2
Total (%)		2 (11,8)	15 (88,2)	17
Lokalavis	Østlandet	5	19	24
	Vestlandet	7	41	48
	Trøndelag	1	12	13
	Nord-Norge	3	13	16
Total (%)		16 (15,8)	85 (84,2)	101
Total (%)		20 (15,9)	106 (84,1)	126

Spørsmål 21: Blir innlegg og kronikker (eventuelt annet) fra leserne omgjort til avisas redaksjonelle språknorm? 1) Ja, 2) Nei

5.2.6.5 Oppsummering (spørsmålsgruppe 6)

I denne spørsmålsgruppa har jeg kartlagt ulike forhold ved rettepraksisen i avisredaksjonene. Dette er de viktigste tendensene:

- 42 (33,3 %) av avisene i mitt materiale har installert rettesystemet Tansa. Dette gjelder i større grad aviser som kun bruker bokmål eller begge målformer redaksjonelt. Bare to aviser som kun bruker nynorsk, bruker dette rettesystemet. Samtidig er tendensen at det er en større prosentandel region- og riksaviser som bruker dette systemet enn lokalaviser.
- Det er mer vanlig å bruke korrekturlesere i lokalavisene enn i region- og riksavisene. Dessuten er det svært få av avisene som bruker Tansa, som oppgir at de bruker korrekturlesere (bare 20 %).
- De fleste avisene i mitt materiale mener at arbeidsrutiner i liten grad eller ikke i det hele tatt virker inn på avisas praktiserte språkform.
- Bare 20 av avisene i mitt materiale oppgir at de normerer innsendt stoff fra leserne etter avisas interne norm. 84 % gjør det ikke.

5.2.7 Spørsmålsgruppe 7 (22): Pressekontorstoff

I denne spørsmålsgruppa ønsker jeg å få mer kunnskap om hvilke pressebyrå avisene henter stoff fra, og om dette stoffet oversettes, eller normeres etter avisas språkregler. Dette

spørsmålet er identisk med ett av spørsmåla i Kringkastingsringens undersøkelse (1994), og jeg valgte å bruke det her for å kunne sammenligne mine funn med deres.

Da jeg fikk inn svara fra spørreundersøkelsen, så jeg at dette spørsmålet hadde flere mangler. For det første hadde ikke informantene mulighet til å svare ”nei” på dette spørsmålet, og på den måten veit jeg ingenting om de avisene som ikke har svart. Har de hoppa over spørsmålet, har de glømt å svare, eller betyr manglende svar at de ikke bruker byråstoff? Som jeg så vidt nevnte i kapittel 5.2.1.2, hadde flere informanter kommentert på sida av spørsmålet at de bruker stoff fra Avisenes Nyhetsbyrå (ANB)⁴⁹. ANB var ikke noe svaralternativ i spørreskjemaet, og det er sannsynlig at det er grunnen til at mange ikke svarte på spørsmålet.⁵⁰

5.2.7.1 Bruk av pressekontorstoff

Spørsmålet om bruk av pressekontorstoff har tre svaralternativ i spørreskjemaet: Norsk Telegrambyrå (NTB), Nynorsk Pressekontor (NPK) og ”ferdige sider fra pressebyråene”. Svarpresentasjonen i tabell 37 viser svarfrekvensen for de ulike alternativene. Siden det har vært mulig å sette flere kryss, er enkelte aviser representert innafor flere av svaralternativa.

Tabell 37. Bruk av pressekontorstoff.

Avistype	Landsdel	NTB	NPK	Ferdige sider
Riksavis	Østlandet	5	1	0
	Vestlandet	1	1	1
Total (%)		6	2	1
Regionavis	Østlandet	5	1	5
	Vestlandet	4	0	2
	Trøndelag	2	0	3
	Nord-Norge	1	0	1
Total (%)		12	1	11
Lokalavis	Østlandet	4	3	7
	Vestlandet	3	10	16
	Trøndelag	1	1	8
	Nord-Norge	1	0	8
Total (%)		9	14	39
Total (%)		27	17	51

Spørsmål 21: Bruker avisa stoff fra: 1) NTB, 2) Nynorsk pressekontor, 3) Ferdige sider fra pressebyråene

⁴⁹ ANB eies av A-pressen og markedsfører seg som en ”moderne og uavhengig mediebedrift med solide tradisjoner” (Avisenes nyhetsbyrå, sitert 29.04.07). ANBs røtter går tilbake til *Socialdemokratisk Pressekontor* som blei grunnlagt i 1912, og var det første fellesorganet for arbeideravisene (ibid.).

⁵⁰ Dessverre avslørte heller ikke pilotundersøkelsen i Drammens Tidende denne mangelen ved spørreskjemaet.

Tabell 37 viser at 27 av avisene i mitt materiale sier at de bruker stoff fra NTB (jf. kapittel 5.2.1.2). 17 aviser bruker stoff fra NPK, og 51 aviser oppgir at de bruker ferdige sider fra pressebyråene. I tillegg er det, som nevnt, flere informanter som har savna svaralternativet ”ANB” og ”nei” på dette spørsmålet.

Det er hovedsakelig aviser som bruker bokmål, som benytter seg av stoff fra NTB, mens nynorskavisene bruker stoff fra NPK. 15 av de 27 avisene som opplyser om at de bruker NTB-stoff, er bokmålsaviser. Elleve bruker begge målformer redaksjonelt, mens bare ei avis utelukkende bruker nynorsk. Av de avisene som bruker NPK-stoff, er ni rene nynorskaviser, seks aviser bruker begge målformer og to bruker bare bokmål.

Dette spørsmålet hadde også tilleggsspørsmålet: ”Blir noe av dette stoffet oversatt til en annen språkform?”. Kun ni av 27 aviser svarer at de oversetter noe av stoffet til en annen språkform. Tre av disse er rene bokmålsaviser, to bruker begge målformer, mens fire er nynorskaviser.

5.2.7.2 Oppsummering (spørsmålsgruppe 7)

Fordi dette spørsmålet var mangelfullt fra mi side, gir ikke svara på dette spørsmålet noe reelt bilde av hvorvidt avisene i mitt materiale bruker pressekontorstoff eller ikke. Jeg veit heller ikke mye om de avisene som ikke svarte på dette spørsmålet. Mye kan tyde på at flere av avisene hadde valgt ANB som svaralternativ, hvis det hadde vært mulig. I så fall utgjør NTB-stoff en større andel av avisstoffet enn det svara her kan tyde på (det gjelder også de forholda jeg var inne på i kapittel 5.2.1.2). Svara på dette spørsmålet kan likevel oppsummeres slik:

- 27 aviser oppgir at de bruker stoff fra NTB. Bare ei av disse bruker kun nynorsk redaksjonelt.
- 17 aviser bruker stoff fra NPK. Bare to av disse bruker utelukkende bokmål.
- 51 aviser (40,5 % av avisene i materialet) opplyser om at de bestiller ferdige sider fra pressebyråa.
- Bare ni aviser i mitt materiale opplyser om at de oversetter byråstoff fra ett skriftspråk til et annet. Siden dette spørsmålet er knytta til svaralternativa NPK, NTB og ”ferdige sider fra pressebyråene”, veit jeg ikke om det er vanlig å oversette stoff fra ANB.⁵¹ Samtidig er det forholdsvis mange aviser som oppgir at de bestiller ferdige sider fra pressebyråa. Når

⁵¹ Tidligere konkurrerte ANB og NTB når det gjaldt fellesnyheter, men dette konkurranseforholdet opphørte høsten 2006. I dag har NTB monopol på fellesnyheter, mens ANB satser på mer eksklusivt stoff (reiselivsstoff mm.) (opplysningene har jeg fra telefonsamtalen 03.05.07 med Arne Nørstad, vaksjef i ANB). Dersom sjanger og emneområdet har betydning for om byråstoffet oversettes, kan det tenkes at ANB-stoff oversettes i større grad enn det nyhetsstoff fra NTB gjør.

andelen aviser som sier at de oversetter stoffet, fortsatt er såpass lav, er det sannsynlig at pressekontorstoffet i stor grad blir trykt i opprinnelig språkdrakt.

5.2.8 Spørsmålsgruppe 8 (23-24): Politisk eller ideologisk tilknytning

Gjennom spørsmåla i spørsmålsgruppe 8 ønsker jeg å få vite mer om avisredaksjonenes politiske eller ideologiske tilknytning før og nå (spørsmål 23), og dessuten om informantene mener ei slik tilknytning har betydning for skriftspråket avisa bruker (spørsmål 23b). Dessuten spør jeg om informantene trur det generelt kan være en sammenheng mellom politikk eller ideologi og praktisert skriftspråk i norske aviser (spørsmål 24).

5.2.8.1 Politisk eller ideologisk tilknytning

Spørsmål 23 har to svaralternativ, ”ja” og ”nei”, og svarpresentasjonen er gjort på grunnlav av alle avisene (N=126).

Tabell 38. Politisk eller ideologisk tilknytning.

Avistype	Landsdel	Har avisa per i dag, eller har den tidligere hatt, politisk eller ideologisk tilknytning?			Total
		Ja	Nei	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	4	2		6
	Vestlandet	2	0		2
Total (%)		6 (75)	2 (25)		8
Regionavis	Østlandet	6	1	0	7
	Vestlandet	5	0	0	5
	Trøndelag	3	0	0	3
	Nord-Norge	1	0	1	2
Total (%)		15 (88,2)	1 (5,9)	1 (5,9)	17
Lokalavis	Østlandet	8	16	0	24
	Vestlandet	11	36	1	48
	Trøndelag	2	11	0	13
	Nord-Norge	7	9	0	16
Total (%)		28 (27,7)	72 (71,3)	1(1)	101
Total (%)		49 (38,9)	75 (59,5)	2 (1,6)	126

Spørsmål 23: Har avisa per i dag, eller har den tidligere hatt, politisk eller ideologisk tilknytning?

1) Ja, 2) Nei, 3) Manglende data

Tabell 38 viser at 49 av avisene (38,9 %) oppgir at de har, eller har hatt, politisk eller ideologisk tilknytning. 75 aviser (59,5 %) sier at de ikke har det. To aviser har ikke svart på spørsmålet. Av de 49 er 29 redigert kun på bokmål, 17 bruker begge målformer og tre aviser bruker bare nynorsk.

De avisene som svarte bekreftende på spørsmålet, blei også bedt om å spesifisere hvilken tilknytning dette var/er, og i hvilken tidsperiode.

Tabell 39 viser åssen de avisene fordeler seg som har opplyst om at de har eller har hatt politisk eller ideologisk tilknytning. Innafor svarkategorien ”annet” er det ei avis som har opplyst om ei kristenideologisk tilknytning, mens ei annen avis opplyser om at de har vært tilknytt et organ for fiskeriorganisasjoner.

Svara på dette spørsmålet er ellers mangelfulle. Alle informantene har opplyst om hvilken tilknytning de har eller har hatt, men mange har ikke sagt noe om når dette var, eller om avisa fortsatt er knytta til noe politisk parti. Generelt kan en si at de fleste norske aviser i dag er politisk uavhengige, men flere av disse heller i enten (verdi)konservativ eller sosialdemokratisk retning. Denne undersøkelsens formål er imidlertid ikke å kartlegge denne type tilknytning, det er mer interessant å få vite noe om avisene sjøl mener denne tilknytninga kan ha sammenheng med skriftspråket.

Tabell 39. Politisk eller ideologisk tilknytning.

Parti	Antall	Prosent
Høyre	8	16,3
Venstre	15	30,6
Ap	12	24,5
Sp	3	6,1
AKP	1	2,0
Konservativ	4	8,2
Sosialdemokratisk	2	4,1
Annet	2	4,1
Manglende data	2	4,1
Total	49	100,0

Spørsmål 23A: Hvis ja, hvilken tilknytning og i hvilken tidsperiode? Åpent spørsmål. Svara er sortert i etterkant.

5.2.8.2 Sammenheng mellom politisk og ideologisk tilknytning og skriftspråk

De som svarte at de har eller har hatt politisk/ideologisk tilknytning, blei også bedt om å svare på om de trur det kan være noen sammenheng mellom ei slik tilknytning og praktisert skriftspråk. I spørreskjemaet har dette spørsmålet fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”ja, stor grad” til ”nei, ikke i det hele tatt”. I tabell 40 har jeg samla svara i kategoriene ”ja” og ”nei” (ingen av de 49 avisene svarte at de ikke har noen mening om dette). Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av de avisene som svarte at de har, eller har hatt, politisk/ideologisk tilknytning (N=49).

Tabell 40 viser at over halvparten av avisene som har, eller har hatt, politisk eller ideologisk tilknytning, ikke trur dette har noen innvirkning på det praktiserte skriftspråket i

avisa (29 av 49 aviser). Igjen vil jeg presisere at disse svare er egenrapportering om eget skriftspråk. For å kunne si noe om en slik sammenheng faktisk fins, måtte jeg ha gjort en mer omfattende studie innafor ei enkelt avis, der holdninger og normeringspraksis måtte ses i sammenheng med praktisert skriftspråk både før og nå. Det er uansett av interesse at de fleste av avisene som uttaler seg om dette forholdet på egne vegne, mener at det ikke er en sånn sammenheng.

Tabell 40. Sammenheng mellom skriftspråk og egen politiske eller ideologiske tilknytning.

Tilknytning	Sammenheng mellom politisk/ideologisk tilknytning og det praktiserte språket i din avis?		Total
	Ja	Nei	
Høyre	5	3	8
Venstre	5	10	15
Ap	4	8	12
Sp	0	3	3
AKP	1	0	1
Konservativ	3	1	4
Sosialdemokratisk	1	1	2
Annet	1	1	2
Manglende data	0	2	2
Total	20 (40,8 %)	29 (59,2 %)	49

Spørsmål 23B: Mener du det er en sammenheng mellom politikk eller ideologisk tilknytning og det praktiserte skriftspråket i din avis? 1) Ja, i stor grad, 2) Ja, i noen grad, 3) Ingen mening, 4) Nei, i liten grad, 5) Nei, ikke i det hele tatt

5.2.8.3 Generell sammenheng mellom skriftspråk og politisk/ideologisk tilknytning

I spørsmål 24 spør jeg om informantene mener det generelt er en sammenheng mellom praktisert skriftspråk og politisk eller ideologisk tilknytning. Hvis de mener det, ber jeg dem også utdype på hvilken måte de mener dette påvirker skriftspråket. Spørsmålet har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”ja, i stor grad” til ”nei, ikke i det hele tatt”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 41 viser at 73 av avisene i mitt materiale (57,9 %) mener det er en sammenheng mellom partipolitisk, eventuelt ideologisk, tilknytning og skriftspråk. 22 aviser (17,5 %) har ingen mening om dette, mot 30 (23,8 %) som mener at det ikke er en slik sammenheng. Ei avis har ikke svart på spørsmålet. Det kan også se ut som om aviser med breiere nedslagsfelt, som riks- og regionaviser, i større grad enn lokalavisene mener det er en slik sammenheng mellom politikk og språk. Seks av åtte riksaviser og 15 av 17 regionaviser svarer ”ja, i noen grad” på dette spørsmålet.

Tabell 41. Generell sammenheng mellom skriftspråk og politikk/ideologi?

Avistype	Landsdel	Mener du det generelt er en sammenheng mellom politisk eller ideologisk tilknytning og skriftspråklige prinsipp i norske aviser?						Total
		Ja, i stor grad	Ja, i noen grad	Ingen mening	Nei, i liten grad	Nei, ikke i det hele tatt	Manglende data	
Riksavis	Østlandet		5		1			6
	Vestlandet		1		1			2
Total (%) Riksavis			6 (75)		2 (25)			8
Regionavis	Østlandet		6	0	1			7
	Vestlandet		5	0	0			5
	Trøndelag		3	0	0			3
	Nord-Norge		1	1	0			2
Total (%) Regionavis			15 (88,2)	1 (5,9)	1 (5,9)			17
Lokalavis	Østlandet	1	11	3	9	0	0	24
	Vestlandet	6	17	13	10	1	1	48
	Trøndelag	1	6	2	3	1	0	13
	Nord-Norge	2	8	3	2	1	0	16
Total (%) Lokalavis		10	42	21 (20,8)	24	3	1 (1)	101
			52 (51,5)		27 (26,7)			
Total (%)		10	63	22 (17,5)	27	3	1 (0,8)	126
			73 (57,9)		30 (23,8)			

Spørsmål 24: Mener du det generelt er en sammenheng mellom politisk eller ideologisk tilknytning og skriftspråklige prinsipp i norske aviser? 1) Ja, i stor grad, 2) Ja, i noen grad, 3) Ingen mening, 4) Nei, i liten grad, 5) Nei, ikke i det hele tatt, 6) Manglende data

Kommentarene til spørsmål 24, der jeg ber informantene utdype hva en sårn sammenheng innebærer, viser en tydelig og interessant tendens. Spørsmålet gjelder skriftspråk generelt, og derfor veit jeg ikke sikkert om informantene mener en slik sammenheng er tydeligere når det gjelder bokmål enn nynorsk. Kommentarene kan imidlertid tyde på at informantene mener en slik sammenheng i større grad knytter seg til bokmål enn til nynorsk. De fleste konkrete eksempla som blir gitt i tilleggskommentarene, dreier seg om Aftenpostens, Dagbladets, og Klassekampens bokmålsbruk, og det virker som om disse tre avisenes ulike bruk av bokmål blir sjølve symbolet på en slik sammenheng mellom politikk/ideologi og avisspråk. Det informantene mine *ikke* nevner, er imidlertid like interessant, og i disse svara er det påfallende at det moderate bokmålet ikke nevnes som et uttrykk for en ideologisk eller politisk relasjon. Det gjør det imidlertid ikke verdifritt. Disse svara forteller at radikalt bokmål med a-endinger fortsatt knyttes til venstresida i norsk politikk, mens riksmål og svært konservativt bokmål hører til på høyresida. Om den skriftspråklige praksisen kan bekrefte dette, sier ikke disse svara noe om, men informantenes kobling mellom skriftspråk og ideologi er like reell, og dessuten svært interessant. Disse svara viser at skriftspråket, på samme måte som talespråket, ikke er en verdinøytral størrelse som bare brukes til å kommunisere med. Jeg kommer tilbake

til dette i spørsmålsgruppe 9, der jeg ser nærmere på om avisene mener de utnytter ulike deler av bokmålet til ulike typer saker og sjangre.

5.2.8.4 Oppsummering (spørsmålsgruppe 8)

I denne spørsmålsgruppa har jeg forsøkt å få mer innsikt i avisenes oppfatning av om partipolitisk eller ideologisk tilknytning har innvirkning på skriftspråket. De viktigste tendensene er disse:

- Kun 49 av avisene i mitt materiale oppgir at de har eller har hatt politisk eller ideologisk tilknytning, og under halvparten (20) av disse mener en slik tilknytning har innvirkning på det praktiserte skriftspråket i avisa. Det er altså få aviser i mitt materiale som eksplisitt sier at det er en slik sammenheng i deres avis.
- Over halvparten av avisene i mitt materiale mener det generelt er en sammenheng mellom partipolitisk tilknytning og praktisert skriftspråk. Eksempla informantene kommer med i tilleggskommentarene, gir inntrykk av at de i større grad uttaler seg om bokmål enn om nynorsk når de svarer på dette spørsmålet. Det radikale bokmålet med a-endinger og diftonger knyttes til venstresida og Klassekampen/Dagbladet, mens riksmålet og et konservativt bokmål knyttes til høyresida og Aftenposten. At partipolitisk uavhengighet og et mer ”nøytralt” moderat bokmål ikke nevnes i disse kommentarene, får meg til å ane at nettopp den språkvarieteteten ligger som et uuttalt premiss som eksempla med Aftenposten og Klassekampen sammenlignes med. Det moderate bokmålet blir det nøytrale utgangspunktet.

5.2.9 Spørsmålsgruppe 9 (25-27): Ulike utsagn

Denne spørsmålsgruppa kartlegger ulike forhold ved avisenes normeringspraksis. Felles for spørsmåla i denne gruppa, er at informantene blir bedt om å ta stilling til ei rekke utsagn, og svare på om han eller hun mener utsagnet samsvarer med praksis eller holdning i sin redaksjon. Problemet med å stille holdningsspørsmål som skal knyttes til en institusjon snarere enn til et enkeltindivid, er at det sjølsagt er fare for at svaret i større grad speiler informantens individuelle holdning enn den institusjonelle. Samtidig er de fleste av mine informanter redaktører, og redaktørene har som jeg har nevnt tidligere, betydelig innvirkning på skriftspråklig praksis i den redaksjonen de leder, og nødvendigvis også god kjennskap til holdninger og praksis som kan knyttes til avisa som institusjon.

5.2.9.1 Bruk av bokmålsnormalen

De fleste avisene som bruker bokmål, definerer dette som konservativt/moderat. Vi har sett at det gjelder avisene i mitt materiale (jf. kapittel 5.2.1.4), og samsvaret med funn fra tidligere undersøkelser er også tydelig (Kringkastingsringen 1994 og Vinde 2000). Roksvold påpeker likevel at språket i norske aviser er blitt mer radikalt i dag enn det var tidligere (Roksvold 2005, 569). Informanten i Drammens Tidende (pilotundersøkelsen) understreka også at sjøl om nyhetsspråket i avisa best kan betegnes som konservativt/moderat, er det likevel mulig å bruke de mer radikale formene i bokmål i visse typer stoff og sjangre. På bakgrunn av disse opplysningene ønska jeg å finne ut om avisene mener de differensierer ulike deler av bokmålsnormalen til ulike domener i avisstoffet.

Utsagn 25a har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”passer godt” til ”passer ikke”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av de avisene som bruker bokmål redaksjonelt (N=98).

Tabell 42. Ulike deler av bokmålsnormalen i ulike typer saker (bokmålsavisene).

Avistype	Landsdel	I vår avis bruker vi ulike deler av bokmålsnormalen til ulike typer saker og sjangre						Total
		Passer godt	Passer delvis	Ingen mening	Passer lite	Passer ikke	Manglende data	
Riksavis	Østlandet		2	0	3	1		6
	Vestlandet		0	2	0	0		2
Total (%) Riksavis			2 (25)	2 (25)	3 4 (50)	1		8
Regionavis	Østlandet	1	2	0	3	1		7
	Vestlandet	0	2	1	1	1		5
	Trøndelag	0	2	1	0	0		3
	Nord-Norge	0	0	0	1	1		2
Total (%) Regionavis		1	6 7 (41,2)	2 (11,8)	5 8 (47)	3		17
Lokalavis	Østlandet	3	9	5	3	2	0	22
	Vestlandet	3	6	4	3	6	0	22
	Trøndelag	1	2	1	7	2	0	13
	Nord-Norge	0	9	3	1	2	1	16
Total (%) Lokalavis		7	26 33 (45,2)	13 (17,8)	14 26 (35,6)	12	1 (1,4)	73
Total (%)		8	34 42 (42,9)	17 (17,3)	22 38 (38,8)	16	1 (1)	98

Spørsmål 25A: I vår avis bruker vi ulike deler av bokmålsnormalen til ulike typer saker og sjangre

1) Passer godt, 2) Passer delvis, 3) Ingen mening, 4) Passer lite, 5) Passer ikke

Tabell 42 viser at 42 av de avisene som bruker bokmål redaksjonelt, sier at de bruker ulike deler av bokmålsnormalen til ulike typer saker og sjangre. 17 informanter sier de ikke har noen mening om dette, og 38 aviser oppgir at dette ikke samsvarer med praksisen i deres avis. En stor del av bokmålsavisene rapporterer altså om at ei sånn differensiering er en realitet i deres avis.

Til og med i Aftenposten, som tradisjonelt er riksmålsavis, og i tillegg kjent for si stramme normering, ser det ut til at radikale former sniker seg inn i visse stoffområder. Informant, Ole Nygaard, presiserer at det ikke lar seg gjøre å praktisere en helt stram norm, og han nevner spesifikt sportsartikler og enkelte deler av kulturstoffet som områder hvor det er naturlig å bruke mer radikale former (jf. sitat A3 og A9, kapittel 9.4.1). Det samme forholdet er informant Tom Larsen i Tønsbergs Blad inne på, når han sier at intervjuformen krever andre språklige nyanser enn det som preger nyhetsspråket (jf. sitat TB10, kapittel 9.4.5). Sjøl i aviser med en forholdsvis stram og konservativ norm, er det altså tillatt å bruke mer radikale former innafor enkelte stoffområder.

Tove Lie nevner et annet aspekt ved differensieringa innafor bokmålsnormalen, når hun sier at journalistene lar seg prege av kildespråket når de skriver. Sjøl om radikalt bokmål også er tillatt i nyhetsartikler i Nationen, blir det i liten grad brukt, og Lie peker på at språklig sjølsensur hos journalisten kan styre den skriftspråklige atferden (jf. sitat N12, kapittel 9.4.2). Den samme sjølsensuren, og påvirkning fra kildespråket, knytter hun også til bruken av nynorsk, fordi mange journalister sier at de strever med, og bruker lang tid på, å skrive harde nyhetssaker på nynorsk (sitat N7, kapittel 9.4.2). Disse utsagna gir næring til Roksvolds funn som viser at sjøl om innslaget av radikale bokmålsformer i avistekster (nyhetsartikler) har økt over tid, kan de i stor grad relateres til artikler med muntlig kilde (jf. gjennomgangen i kapittel 5.2.1.6).

Samtidig viser også Pettersens undersøkelse av bokmålsforfatterne, at radikale former ofte blir brukt som et stilistisk virkemiddel, gjerne knytta til replikker (Pettersen 1993). Funna i disse undersøkelsene peker i retning av at radikale former i større grad brukes for å skape intimitet og personlig preg i teksten, enten det dreier seg om nærhet til kilden i nyhetsartikkelen, eller at replikken knyttes eksplisitt til fiktive personer i en roman. Utsagna fra informantene mine understreker også at radikale bokmålsformer i større grad brukes i stoff som er ment å skape identitet og nærhet, enn det den objektive nyhetsartikkelen er ment å gjøre.

Dette forholdet forklarer kanskje også andelen av lokalaviser som rapporterer om at de ønsker et dialektnært skriftspråk. Som jeg presiserte både i kapittel 5.2.1.7 og 5.2.3.1, er det også mange lokale bokmålsaviser som rapporterer om at de ønsker et dialektnært skriftspråk. Lokalavisa er et domene for nærhet og identitet til lokalsamfunnet og dermed også til leseren. Dette ser i stor grad også ut til å gjelde det språklige. Kanskje forklarer dette det sterke ønsket om dialektnærhet i skriftspråket, sjøl om dette ikke samsvarer med undersøkelser av praktisert

skriftspråk. Idealet er at identifikasjonsbanda mellom leseren og avisa skal knyttes med et skriftspråk som gir gjenklang i talemålet til leseren.

5.2.9.2 Ønske om nynorsk i spaltene

At det fins aviser som kun redigeres på bokmål, men som likevel oppgir at journalistene står fritt til å velge det skriftspråket de sjøl ønsker, var jeg inne på i forbindelse med kartlegginga av redaksjonell skriftspråkspraksis i kapittel 5.2.4.1. Der oppgir 17 av avisene, som bare bruker bokmål, at journalistene i utgangspunktet kan velge skriftspråk sjøl. Utsagn 25b problematiserer dette forholdet ytterligere. Gjennom utsagnet ”vi vil gjerne ha stoff på nynorsk i vår avis, men ingen ønsker å skrive på nynorsk”, ønsker jeg å finne ut om det fins bokmålsaviser som *ønsker* nynorsk i avisa, men som mangler nynorskskrivende journalister.

Utsagn 25b har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”passer godt” til ”passer ikke”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av avisene som kun bruker bokmål redaksjonelt (N=68).

Tabell 43. Ønske om nynorsk i spaltene (aviser som kun bruker bokmål).

Avistype	Landsdel	Vi vil gjerne ha stoff på nynorsk i vår avis, men ingen ønsker å skrive på nynorsk					Manglende data	Total
		Passer godt	Passer delvis	Ingen mening	Passer lite	Passer ikke		
Riksavis	Østlandet				1	2		3
Total (%) Riksavis					1 (33,3)	2 (66,7)		3
					3 (100)			
Regionavis	Østlandet		1			4		5
	Trøndelag		0			2		2
	Nord-Norge		0			2		2
Total (%) Regionavis			1 (11,1)			8 (88,9)		9
Lokalavis	Østlandet		0	2	3	12	0	17
	Vestlandet		4	0	2	5	0	11
	Trøndelag		4	0	4	4	0	12
	Nord-Norge		1	1	3	10	1	16
Total (%) Lokalavis			9 (16,1)	3 (5,4)	12 (21,4)	31 (55,4)	1 (1,8)	56
					43 (76,8)			
Total (%)			10 (14,7)	3 (4,4)	13 (19,1)	41 (60,3)	1 (1,5)	68
					54 (79,4)			

Spørsmål 25B: Vi vil gjerne ha stoff på nynorsk i vår avis, men ingen ønsker å skrive på nynorsk

1) Passer godt, 2) Passer delvis, 3) Ingen mening, 4) Passer lite, 5) Passer ikke

Tabell 43 viser at 54 av 68 aviser som kun bruker bokmål (79,4 %), heller ikke har noe ønske om nynorsk i avisa. Tre informanter har ingen mening om dette, mens ei avis ikke har svart på spørsmålet. Ti av avisene som kun bruker bokmål, mener det passer delvis at de ønsker nynorsk i avisa, men at ingen av de ansatte velger å skrive på nynorsk. Dette antallet samsvarer ikke med antallet aviser som bare bruker bokmål, og som samtidig oppgir at journalistene står fritt til å velge skriftspråk (jf. spørsmål 12 i kapittel 5.2.4.1). Det kunne en

kanskje vente, fordi skriftspråklig valgfrihet kan være begrunna i ønsket om å bruke begge målformer redaksjonelt. Ved å se nærmere på åssen svara på disse to spørsmåla samsvarer, viser det seg at ti av avisene som svarer bekreftende på utsagnet her, også oppgir at journalistene kan velge skriftspråk sjøl.

Sju av de 17 bokmålsavisene som har svart at journalistene kan velge skriftspråk sjøl, svarer også at utsagnet i 25b passer delvis for deres redaksjon. Ni av de samme 17 avisene, sier at utsagnet i 25b ikke passer med holdninga i avisredaksjonen. Ei avis som svarte på spørsmål 12, har ikke svart på utsagnet her. At det ikke er større samsvar mellom disse to spørsmåla, kan skyldes flere forhold. Det kan hende at informantene har feilrapportert på et av spørsmåla, og da er i så fall andelen bokmålsaviser som stiller journalistene fritt til å velge skriftspråk betydelig lavere enn det som kom fram i presentasjonen av spørsmål 12 (kapittel 5.2.4.1). Samtidig kan det også tenkes at prinsipiell valgfrihet for journalisten ikke nødvendigvis fordrer et *ønske* om mer nynorsk fra redaksjonens side.

Ved å lese disse svara mot hverandre, kommer det også fram at tre aviser som oppgir et ønske om mer nynorsk på utsagnet her, likevel ikke svarer bekreftende på at journalisten har valgfrihet når det gjelder målform i spørsmål 12. Dette virker noe pussig, og forsterker inntrykket av manglende konsistens når det gjelder noen av svara.

5.2.9.3 Sammenheng mellom skriftspråk og språkpolitisk holdning

Gjennom utsagn 25c ønsker jeg å se nærmere på om skriftspråklig praksis kan knyttes opp mot språkpolitisk holdning, eller mer presist, om informantene mener det er en slik sammenheng i deres avis.

Utsagn 25c har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”passer godt” til ”passer ikke”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 44 viser at 61 % av avisene i mitt materiale mener det passer godt eller delvis at skriftspråklig praksis i deres avis reflekterer avisas språkpolitiske holdning. 18,3 % har ingen mening om dette, mens 19 % mener utsagnet ikke passer.

Nå er ikke den språkpolitiske debatten så oppheta som den en gang var, i alle fall ikke når det gjelder striden mellom ulike fraksjoner på bokmålssida, og enkelte informanter kommenterer dette i marginen på papirskjemaet når de tar stilling til dette utsagnet. Samtidig har forholdet mellom bokmål og nynorsk vært oppe i samfunnsdebatten de siste åra, både offisielle myndigheter, ideologiske organisasjoner og politiske parti har engasjert seg i saker som fokuserer på forholdet mellom bokmål og nynorsk i samfunnet. ”Slepp nynorsken til”-kampanjen har satt fokus på nynorskens stilling og status i riksdekkende aviser, Språkrådets

strategidokument *Norsk i hundre!* (2005) gjør statusplanlegginga for nynorsk til et viktig satsningsområde i framtida, og ungdomspartiet til Høyre går stadig til angrep på sidemålsstilen. Alt dette er tydelige innspill som viser at den politiske sida ved språkstriden i Norge fortsatt er et faktum. At debatten om et samnorsk skriftspråk er et tilbakelagt kapittel, rokker ikke ved det.

Tabell 44. Sammenheng mellom skriftspråk og språkpolitisk holdning.

Avistype	Landsdel	Den skriftspråklige praksis i vår avis reflekterer avisas holdning i den språkpolitiske debatten						Total
		Passer godt	Passer delvis	Ingen mening	Passer lite	Passer ikke	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	2	3		1	0		6
	Vestlandet	1	0		0	1		2
Total (%) Riksavis		3	3		1	1		8
		6 (75)			2 (25)			
Regionavis	Østlandet	1	2	2	2			7
	Vestlandet	2	1	1	1			5
	Trøndelag	0	2	0	1			3
	Nord-Norge	0	0	1	1			2
Total (%) Regionavis		3	5	4 (23,5)	5			17
		8 (47,1)			5 (29,4)			
Lokalavis	Østlandet	5	8	5	4	2	0	24
	Vestlandet	17	17	9	2	2	1	48
	Trøndelag	2	6	3	0	2	0	13
	Nord-Norge	2	6	2	3	2	1	16
Total (%) Lokalavis		26	37	19 (18,8)	9	8	2 (2)	101
		63 (62,4)			17 (16,8)			
Total (%)		32	45	23 (18,3)	15	9	2 (1,6)	126
		77 (61,1)			24 (19)			

Spørsmål 25C: Den skriftspråklige praksis i vår avis reflekterer avisas holdning i den språkpolitiske debatten

1) Passer godt, 2) Passer delvis, 3) Ingen mening, 4) Passer lite, 5) Passer ikke, 6) Manglende data

Nationen er eksempel på ei avis som mener at politisk tilknytning ikke har hatt innvirkning på skriftspråket i avisa (jf. spørsmål 23b, kapittel 5.2.8), men som likevel svarer bekreftende på at *språkpolitisk holdning* preger den skriftspråklige praksisen. For Nationens del dreier dette seg hovedsakelig om deres aktive holdning for å få mer nynorsk i spaltene, og dette blir understreka gjennom hele dybdeintervjuet (jf. sitat N1, N4, N7 og N15, kapittel 9.4.2).

5.2.9.4 Holdning til nynorsk

Utsagn 25d, ”vi bruker ikke nynorsk i vår avis fordi det ikke er vårt ansvar å skrive på et språk nesten ingen bruker”, har fem svaralternativ i spørreskjemaet, gitt på en skala fra ”passer godt” til ”passer ikke”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av avisene som bare har bokmål som redaksjonelt skriftspråk (N=68).

Tabell 45 viser at 20 av 68 bokmålsaviser (29,4 %) mener utsagnet over passer godt eller delvis for deres avis. 10 aviser (14,7 %) har ingen mening om dette, og 37 aviser (54,4 %) sier at det ikke passer. Ei avis har ikke svart på spørsmålet.

Tabell 45. Utsagn om nynorsk (bokmålsavisene).

Avistype	Landsdel	Vi bruker ikke nynorsk i vår avis fordi det ikke er vårt ansvar å skrive på et språk nesten ingen bruker						Total
		Passer godt	Passer delvis	Ingen mening	Passer lite	Passer ikke	Manglende data	
Riksavis	Østlandet				2	1		3
	Vestlandet				0	0		0
Total (%) Riksavis					2	1		3
					3 (100)			
Regionavis	Østlandet	1			1	3		5
	Vestlandet	0			0	0		0
	Trøndelag	1			0	1		2
	Nord-Norge	1			0	1		2
Total (%) Regionavis		3 (33,3)			1	5		9
					6 (66,7)			
Lokalavis	Østlandet	5	2	5	0	5	0	17
	Vestlandet	2	0	3	3	3	0	11
	Trøndelag	3	1	0	3	5	0	12
	Nord-Norge	3	1	2	3	6	1	16
Total (%) Lokalavis		13	4	10 (17,9)	9	19	1 (1,8)	56
		17 (30,4)			28 (50)			
Total (%)		16	4	10 (14,7)	12	25	1 (1,5)	68
		20 (29,4)			37 (54,4)			

Spørsmål 25D: Vi bruker ikke nynorsk i vår avis fordi det ikke er vårt ansvar å skrive på et språk nesten ingen bruker 1) Passer godt, 2) Passer delvis, 3) Ingen mening, 4) Passer lite, 5) Passer ikke, 6) Manglende data

Om responsen på dette utsagnet er en god måte å måle redaksjonell holdning til nynorsk på, kan diskuteres. Innholdet i ”et skriftspråk som nesten ingen bruker” kan relateres til flere forhold. Det kan tenkes at de som har svart at dette utsagnet passer for deres avis, svarer på grunnlag av hva som er vanlig praksis i avisredaksjonen, altså med tanke på hvilke(t) skriftspråk journalistene behersker, eller det kan tenkes de relaterer utsagnet til hva som er vanlig praksis i området der avisa gis ut. I så fall har ikke svaret her nødvendigvis noe med ei negativ vurdering av nynorsk å gjøre. Dessuten virker kanskje utsagnet negativt ladd, og det kan også ha betydning for om avisene ønsker å identifisere seg med innholdet.

Det kan kanskje være mer interessant å spekulere i hvilke grunner de riksavisene har, som har svart at utsagnet over ikke passer for deres avis. Det dreier seg om Aftenposten, VG og Dagbladet. De tre er riksdekkende aviser, med lesere over hele landet, også nynorskbrukere, men de ønsker altså ikke å bruke nynorsk i det redaksjonelle stoffet. De har altså andre grunner for å ikke velge nynorsk enn at nynorsk er et minoritetsspråk i samfunnet i forhold til bokmål.

5.2.9.5 En holdningstradisjon i avisa?

Begrepet holdningstradisjon kan forstås på ulike måter, og jeg veit ikke sikkert om alle mine informanter har lagt det samme innholdet i begrepet, når jeg spør om avisredaksjonen er prega av en holdningstradisjon, som kan ha innvirkning på skriftspråklig praksis. Ved å bruke dette begrepet, ønska jeg å undersøke om avisene sjøl mener det fins noen skriftspråklige rammer, basert på en kombinasjon av tradisjon og holdning, som skriftspråket i avisene kan ses i lys av.

Utsagn 25e har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”passer godt” til ”passer ikke”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 46. Holdningstradisjon i forhold til språk.

Avistype	Landsdel	I vår avis kan vi snakke om en holdningstradisjon som er med på å bestemme hvilke skriftspråk og hvilke deler av offisiell rettskriving som brukes						Total
		Passer godt	Passer delvis	Ingen mening	Passer lite	Passer ikke	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	1	5			0		6
	Vestlandet	1	0			1		2
Total (%) Riksavis		2	5			1 (12,5)		8
		7 (87,5)						
Regionavis	Østlandet	0	5	1	0	1		7
	Vestlandet	0	4	1	0	0		5
	Trøndelag	2	1	0	0	0		3
	Nord-Norge	0	0	1	1	0		2
Total (%) Regionavis		2	10	3 (17,6)	1	1		17
		12 (70,6)			2 (11,8)			
Lokalavis	Østlandet	5	8	7	1	3	0	24
	Vestlandet	13	16	10	2	6	1	48
	Trøndelag	3	5	0	3	1	1	13
	Nord-Norge	4	7	1	2	1	1	16
Total (%) Lokalavis		25	36	18 (17,8)	8	11	3 (3)	101
		61 (60,4)			19 (18,8)			
Total (%)		29	51	21 (16,7)	9	13	3 (2,4)	126
		80 (63,5)			22 (17,5)			

Spørsmål 25E: I vår avis kan vi snakke om en holdningstradisjon som er med på å bestemme hvilke skriftspråk og hvilke deler av offisiell rettskriving som brukes

1) Passer godt, 2) Passer delvis, 3) Ingen mening, 4) Passer lite, 5) Passer ikke, 6) Manglende data

Tabell 46 viser at 63,5 % av avisene i mitt materiale mener det passer godt eller delvis at det eksisterer en holdningstradisjon i avisa som er med på å legge føringer i forhold til skriftspråket. 17,5 % mener dette ikke passer, mens 16,7 % ikke har noen mening om dette. Tre aviser har ikke svart på spørsmålet.

I dybdeintervjua peker flere av informantene på at den skriftspråkhistoria avisa har, legger visse rammer for hvilke skriftspråklige krumspring en redaktør kan tillate seg dersom det skal gjøres skriftspråklige endringer i avisa (jf. sitat A10, kapittel 9.4.1, sitat TB4, kapittel 9.4.5 og sitat V9, kapittel 9.4.6). Sjøl om redaktøren i prinsippet kan ha mye innvirkning, ser

det altså ut til at en viss konservatisme råder i avisredaksjonene når det gjelder skriftspråklig praksis. Dette gjelder i større grad for region- og riksaviser enn for lokalavisene, skal vi tru egenrapporteringa. Redaktøren har mulighet til å påvirke, men kun innafor visse rammer.

Det kan også gi mening å lese dette spørsmålet opp mot resultatene fra spørsmålsgruppe 8, om skriftspråket kan ses i sammenheng med politisk eller ideologisk tilknytning. Langt flere aviser svarer bekreftende på spørsmålet om at en holdningstradisjon former skriftspråket, enn de som sier at det er tidligere eller nåværende politisk eller ideologisk tilknytning som har innvirkning. Det kan kanskje tyde på at tradisjon, konservatisme og stabilitet når det gjelder skriftspråk, står sterkt i mange avisredaksjoner, uten at dette i særlig grad blir knytta til politikk eller ideologi. Et stabilt skriftspråk (med eller uten valgfrihet) gir kanskje avisa en skriftspråklig identitet over tid som er verdifull i seg sjøl.

5.2.9.6 Syn på bredden i skriftnormalene

Det er skrevet mye om fordeler og ulemper ved bredden i de norske skriftnormalene, både når det gjelder bokmål og nynorsk. Med tanke på hvem rettskrivningssystema er for, nemlig brukerne, er det etterlyst forskning som kan si noe om hva brukerne mener om dette forholdet (Omdal & Vikør 2002, 146). Som jeg har nevnt tidligere, er avisene betydelige skriftspråksbrukere, og det er nettopp i kraft av å bruke skriftspråket så mye og så synlig at de også blir betydelige normaktører i den prosessen der språknormene dannes (jf. normeringssirkelen). Mange av spørsmåla i spørreskjemaet fokuserer på normeringspraksisen i avisene. Når jeg i dette spørsmålet ber dem uttale seg om synet på bredden i skriftnormalene, fokuserer jeg i større grad på åssen avisene oppfatter de offisielle normene, utarbeida av Språkrådet.

5.2.9.6.1 Syn på bredden i nynorsknormalen

Utsagn 26a har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”helt enig” til ”helt uenig”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av avisene som bruker nynorsk redaksjonelt (N=58).

Tabell 47 viser at synet på bredden i nynorsknormalen fordeler seg helt jevnt på nynorskavisene. 24 av 58 aviser (41,4 %) sier at de er helt eller litt enig i at nynorsknormalen er for vid, mens samme antall aviser informerer om at de er litt eller helt uenig i dette. Ti aviser har svart at de ikke har noen mening om dette (17,2 %).

Tabell 47. Syn på nynorsknormalen. Tabellen viser oversikt over nynorskavisene.

Avistype		Nynorsknormalen i dag er for vid, den har for mange valgmuligheter					Total
		Helt enig	Litt enig	Ingen mening	Litt uenig	Helt uenig	
Riksavis	Østlandet	1			0	2	3
	Vestlandet	0			1	1	2
Total (%) Riksavis		1 (20)			1	3	5
		4 (80)					
Regionavis	Østlandet	0	0	2			2
	Vestlandet	1	1	3			5
	Trøndelag	0	1	0			1
Total (%) Regionavis		1	2	5 (62,5)			8
		3 (37,5)					
Lokalavis	Østlandet	0	3	1	0	3	7
	Vestlandet	5	12	3	8	9	37
	Trøndelag	0	0	1	0	0	1
Total (%) Lokalavis		5	15	5 (11,1)	8	12	45
		20 (44,4)			20 (44,4)		
Total (%)		7	17	10 (17,2)	9	15	58
		24 (41,4)			24 (41,4)		

Spørsmål 26A: Nynorsknormalen i dag er for vid, den har for mange valgmuligheter

1) Helt enig, 2) Litt enig, 3) Ingen mening, 4) Litt uenig, 5) Helt uenig

5.2.9.6.2 Syn på bredden i bokmålsnormalen

Utsagn 26b har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”helt enig” til ”helt uenig”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av de avisene som bruker bokmål redaksjonelt (N=98).

Som tabell 48 viser, sier 36 av 98 bokmålsaviser seg litt eller helt enig i at bokmålsnormalen i dag er for vid. 45 aviser er helt eller litt uenig i dette, mens 15 aviser ikke har noen mening om bredden i bokmålsnormalen.

I den grad det er mulig å si noe om forskjellen mellom de ulike gruppene, ser det ut til at regionavisene er den gruppa som i størst grad mener at valgfriheten er for stor, åtte av 17 aviser har sagt seg litt eller helt enig i dette. Som vi har sett tidligere i denne gjennomgangen, er det også regionavisene som i størst grad benytter seg av NTB-stoff, og av de avisene som har NTB-normalen som grunnlag, har regionavisene den høyeste andelen (jf. tabell 8, kapittel 5.2.1.2). Det kan tenkes at kravet om ei enhetlig og konsekvent språklig linje, er sterkere for denne gruppa aviser enn for andre grupper.

Tabell 48. Syn på bokmålsnormalen. Tabellen viser oversikt over bokmålsavisene.

Avistype	Landsdel	Bokmålsnormalen i dag er for vid, den har for mange valgmuligheter						Total
		Helt enig	Litt enig	Ingen mening	Litt uenig	Helt uenig	Manglende data	
Riksavis	Østlandet		2		2	2		6
	Vestlandet		0		1	1		2
Total (%) Riksavis			2		3	3		8
			2 (25)		6 (75)			
Regionavis	Østlandet		3	1	3			7
	Vestlandet		3	1	1			5
	Trøndelag		1	1	1			3
	Nord-Norge		1	0	1			2
Total (%) Regionavis			8	3 (17,6)	6			17
			8 (47)		6 (35,3)			
Lokalavis	Østlandet	1	6	5	6	3	1	22
	Vestlandet	2	9	1	7	3	0	22
	Trøndelag	1	1	3	5	2	1	13
	Nord-Norge	1	5	3	3	4	0	16
Total (%) Lokalavis		5	21	12 (16,4)	21	12	2 (2,7)	73
			26 (35,6)		33 (45,2)			
Total (%)		5	31	15 (15,3)	30	15	2 (2)	98
			36 (36,7)		45 (45,9)			

Spørsmål 26B: Bokmålsnormalen i dag er for vid, den har for mange valgmuligheter

1) Helt enig, 2) Litt enig, 3) Ingen mening, 4) Litt uenig, 5) Helt uenig, 6) Manglende data

Svara på disse spørsmåla viser, og det gjelder både nynorsk- og bokmålsavisene, at det ikke er noen entydig oppfatning av at de ulike rettskrivingssystema skulle vært strammere. Det kan sjølsagt hende at rapporteringa her er grunnlagt i manglende kjennskap til normalen. At ulike brukergrupper ikke kjenner rettskrivingssystemet har Helge Omdal dokumentert gjennom flere undersøkelser (Omdal 2004). Dette forholdet er informant i Arbeidets Rett, Nils Martin Tidemann, inne på når han i dybdeintervjuet sier at han mener bokmålsnormalen må ha en viss romslighet. Med forbehold om mangel på kjennskap til normalen sier han at den valgfriheten som fins i offisiell rettskriving, bør være der (jf. sitat AR12, kapittel 9.4.4). Det er verdt å nevne at denne redaktøren har bestemt at ”mjølk” og ”sjuk” er eneformer i bokmål i den avisa han redigerer, så en viss kjennskap til normalen har han nok. Med tanke på at rapporteringa av tillatte former også peker i retning av en viss valgfrihet i den interne normalen (jf. kapittel 5.2.1.6), både når det gjelder bokmål- og nynorskaviser, er det rimelig å slutte at mange av avisene ikke opplever bredden i rettskrivingssystema som noe stort problem. Dersom de ønsker å normere stramt, gjør de det, uavhengig av offisielle normeringsmyndigheter.

5.2.9.7 Både nynorsk og bokmål i riksdekkende aviser?

Spørsmålet om både bokmål og nynorsk burde være representert i riksavisene er ei problemstilling som har vært særlig aktuell de siste to åra. Mållagets ”Slepp nynorsken til”-

kampanje, som jeg har nevnt tidligere, har satt fokus på at nynorsk ikke slipper til (redaksjonelt) i de største riksavisene: Aftenposten, Dagbladet og VG. Skriftspråket i den enkelte avisa er hovedsakelig et redaktøransvar, noe svara på spørsmål 8 i denne undersøkelsen også viser (jf. kapittel 5.2.2.1). Det at mine informanter stort sett er redaktører, gjør det ekstra interessant å vite hva de mener om denne problemstillinga på generelt grunnlag.

Utsagn 26c fokuserer ikke bare på nynorsk, begge skriftspråka er nevnt i ordlyden, og det dreier seg om hvorvidt det er rimelig å kreve at begge skriftspråk skal være representert i riksdekkende aviser. Informasjon fra dybdeintervjua viser, naturlig nok, at utsagnet har blitt tolka som et krav om *nynorsk* i riksavisene, og det er også i lys av dette jeg drøfter svara som er gitt på dette utsagnet. Utsagnet har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”helt enig” til ”helt uenig”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Tabell 49. Nynorsk og bokmål i landsdekkende aviser (alle aviser).

Avistype	Landsdel	Det er urimelig å kreve at landsdekkende aviser skal skrive på både nynorsk og bokmål						Total
		Helt enig	Litt enig	Ingen mening	Litt uenig	Helt uenig	Manglende data	
Riksavis	Østlandet	3			1	2		6
	Vestlandet	0			1	1		2
Total (%) Riksavis		3			2	3		8
		3 (37,5)			5 (62,5)			
Regionavis	Østlandet	3	1	1	0	2	0	7
	Vestlandet	1	0	0	1	2	1	5
	Trøndelag	1	0	1	1	0	0	3
	Nord-Norge	0	2	0	0	0	0	2
Total (%) Regionavis		5	3	2 (11,8)	2	4	1 (5,9)	17
		8 (47)			6 (35,3)			
Lokalavis	Østlandet	8	3	6	2	4	1	24
	Vestlandet	7	4	2	10	25	0	48
	Trøndelag	4	2	3	2	2	0	13
	Nord-Norge	8	4	2	2	0	0	16
Total (%) Lokalavis		27	13	13 (12,9)	16	31	1 (1)	101
		40 (39,6)			47 (46,5)			
Total (%)		35	16	15 (11,9)	20	38	2 (1,6)	126
		51 (40,5)			58 (46)			

Spørsmål 26C: Det er urimelig å kreve at landsdekkende aviser skal skrive på både nynorsk og bokmål

1) Helt enig, 2) Litt enig, 3) Ingen mening, 4) Litt uenig, 5) Helt uenig, 6) Manglende data

Tabell 49 viser at 40,5 % av avisene i mitt materiale mener det er urimelig å kreve at riksavisene skal bruke både bokmål og nynorsk. 11,9 % har ingen mening om dette, mens 46 % er litt eller helt uenig i at det er urimelig å stille et sånt krav.

Dersom vi ser på åssen svara fordeler seg innafor de ulike gruppene, er det påfallende at de avisene dette spørsmålet gjelder, altså de som går innunder kategorien riksavis i mitt materiale, deler seg i to grupper – i hver sin ende av svarskaalen. Det er de tre avisene

Mållagets kampanje har vært retta mot, nemlig Aftenposten, Dagbladet og VG, som svarer at de er helt enig i at et slikt krav er urimelig. De fem riksavisene som sier seg helt uenig i utsagnet, er aviser som kategoriseres som nisjeaviser av MBL, og disse bruker også i stor grad både bokmål og nynorsk redaksjonelt. Svarene kan kanskje langt på vei tolkes som forsvar for egen praksis. Aftenposten, Dagbladet og VG slipper ikke til nynorsk, og sier seg derfor helt enig i at dette er et urimelig krav – retta mot dem. De fem nisjeavisene er aviser med utbredelse over hele landet, og de har erfaring med å bruke begge målformer i spaltene sine, og sier seg helt uenig i at dette er et urimelig krav.

Dersom vi ser på svarfordelinga for dette spørsmålet i forhold til hva avisene har som redaksjonell målform, er forskjellene tydelige:

Tabell 50. Nynorsk og bokmål i landsdekkende aviser (målform).

Målform	Det er urimelig å kreve at landsdekkende aviser skal skrive på både nynorsk og bokmål						Total
	Helt enig	Litt enig	Ingen mening	Litt uenig	Helt uenig	Manglende data	
Bokmål (%)	32 44 (64,7)	12	12 (17,6)	8 11 (16,2)	3	1 (1,5)	68
Begge (%)	3 4 (13,3)	1	2 (6,7)	8 23 (76,7)	15	1 (3,3)	30
Nynorsk (%)	0 3 (10,7)	3	1 (3,6)	4 24 (85,7)	20	0	28
Total (%)	35 51 (40,5)	16	15 (11,9)	20 58 (46)	38	2 (1,6)	126

Tabell 50 viser at aviser som utelukkende bruker bokmål, i mye større grad enn aviser som kun bruker nynorsk eller begge målformer redaksjonelt, er helt eller litt enig i at det er urimelig å kreve begge skriftspråk i landsdekkende aviser. Det gjelder 44 av 68 bokmålsaviser (64,7 %). 12 av bokmålsavisene har ingen mening om dette forholdet (17,6 %), mens elleve aviser oppgir at de er litt eller helt uenig i utsagnet (16,2 %). Til sammenligning sier 23 av 30 aviser som bruker begge målformer, at de er litt eller helt uenig i at et slikt krav er urimelig (76,7 %). Av de avisene som kun bruker nynorsk, oppgir hele 24 av 28 aviser (85,7 %) at de er uenig i at kravet om nynorsk i riksdekkende aviser er urimelig.

Samsvaret mellom responsen på dette utsagnet og avisenes redaksjonelle skriftspråk, er tydelig. Blant de avisene som bruker nynorsk redaksjonelt, sier de fleste seg enig i at det ikke er urimelig å kreve nynorsk i riksavisene. Det gjelder i litt større grad for nynorskavisene enn for de avisene som bruker begge skriftspråk, men forskjellen er ikke særlig stor. Blant bokmålsavisene er tendensen motsatt: 64,7 % av de avisene som kun bruker bokmål, mener at et slikt krav mot riksavisene er urimelig. Også blant intervjuinformantene fordeler synet på dette utsagnet seg etter hvilke(t) skriftspråk avisa blir redigert på. Informanten i Tønsbergs

Blad understreker at nynorsk i riksavisene er et redaksjonelt anliggende, og at det ville være å gripe inn i den redaksjonelle integriteten å kreve nynorsk i riksavisene (jf. sitat TB14, kapittel 9.4.5), mens informanten i Arbeidets Rett fokuserer på at riksavisene bør bruke det skriftspråket som er mest utbredt i samfunnet, altså bokmål (jf. sitat AR13, kapittel 9.4.4). Informantene i Suldalsposten og Valdres fokuserer på leseren, og mener riksavisene også må ta med i betraktninga at de har lesere som primært er nynorskbrukere (jf. sitat S13, kapittel 9.4.3 og sitat V10, kapittel 9.4.6). Når det gjelder de riksdekkende avisene Nationen og Aftenposten, sier infomanten i Nationen, at å bruke nynorsk redaksjonelt handler om å ta et bevisst politisk og verdimesig valg (sitat N15, kapittel 9.4.2), mens informanten i Aftenposten sier at fordi hovednedslagsfeltet for avisa er østlandsområdet, foretrekker leserkretsen bokmål (jf. sitat A2, kapittel, 9.4.1).

Informanten i Bladet Vesterålen avslører en svakhet ved ordlyden i utsagnet. Fordi utsagnet inneholder en negasjon, ”urimelig”, kan det være mulig å misforstå hva en skal være ”helt enig” eller ”helt uenig” i. Under intervjuet viser det seg at informanten mener det motsatte av det han har kryssa av på i skjemaet (sitat BV13, kapittel 9.4.7). Det kan derfor hende at flere av informantene har misforstått når det gjelder dette utsagnet. Når likevel ingen av de andre intervjuinformantene har mistolka utsagnet, og samsvaret mellom målform og holdning er så tydelig for det samla resultatet, velger jeg å tru at det ikke har påvirka resultatet i nevneverdig grad.

5.2.9.8 Avisenes bevissthet om seg sjøl som normaktør

Det siste spørsmålet i spørreskjemaet dreier seg om avisene er bevisst si rolle som normaktør overfor leserne. Dette spørsmålet tar utgangspunkt i et sitat av Sissel Benneche Osvoold, som sier at ”avisspråket er veldig viktig i den forstand at det er veldig normdannende, det er vi som bestemmer åssen folk snakker og skriver” (*Typisk norsk*, NRK1, 14.04.05).

Spørsmål 27 har fem svaralternativ, gitt på en skala fra ”helt enig” til ”helt uenig”. Svarpresentasjonen er gjort på grunnlag av alle avisene (N=126).

Et grunnleggende aksiom for denne undersøkelsen, er at norske aviser normerer skriftspråket. Dette kommer fram blant annet i Sandøys normeringssirkel (jf. kapittel 3.2.1), som viser at avisene i samspill med andre aktører har stor innvirkning på åssen skriftspråksnormene i samfunnet dannes. Svara på spørsmål 27 viser at 88,9 % av avisene i mitt materiale sier seg helt eller litt enig i at språket i avisa er normdannende på lesernes skriftspråk. Det er ingen store forskjeller mellom de ulike avistypene når det gjelder dette

forholdet. Dersom vi ser åssen svara fordeler seg når det gjelder redaksjonell målform, ser vi at tendensen er den samme (jf. tabell 52).

Tabell 51. Er avisspråket normdannende?

Avistype	Landsdel	Er du enig i at språket i din avis kan virke normdannende på lesernes skriftspråk?					Total
		Helt enig	Litt enig	Ingen mening	Delvis uenig	Helt uenig	
Riksavis	Østlandet	1	4		1		6
	Vestlandet	0	2		0		2
Total (%) Riksavis		1	6		1		8
		7 (87,5)			1 (12,5)		
Regionavis	Østlandet	1	5		1		7
	Vestlandet	1	4		0		5
	Trøndelag	1	2		0		3
	Nord-Norge	1	0		1		2
Total (%) Regionavis		4	11		2		17
		15 (88,2)			2 (11,8)		
Lokalavis	Østlandet	2	19	1	0	2	24
	Vestlandet	11	33	3	0	1	48
	Trøndelag	1	9	0	3	0	13
	Nord-Norge	4	11	0	0	1	16
Total (%) Lokalavis		18	72	4 (4)	3	4	101
		90 (89,1)			7 (6,9)		
Total (%)		23	89	4 (3,2)	6	4	126
		112 (88,9)			10 (7,9)		

Spørsmål 27: Sissel Benneche Osvoild i Dagbladet kom med følgende utsagn på ”Typisk norsk” (NRK 1) torsdag 14. april 2005: *”Avispråket er veldig viktig i den forstand at det er veldig normdannende. Det er vi som bestemmer hvordan folk snakker og skriver.”*

Er du enig i at språket i din avis kan virke normdannende på lesernes skriftspråk?

Tabell 52. Er avisspråket normdannende? (svarfordeling på redaksjonell målform)

Målform	Er du enig i at språket i din avis kan virke normdannende på lesernes skriftspråk?			Total
	Enig	Ingen mening	Uenig	
Bokmål (%)	59 (86,8)	2 (2,9)	7 (10,3)	68
Begge (%)	28 (93,3)		2 (6,7)	30
Nynorsk (%)	25 (89,3)	2 (7,1)	1 (3,6)	28
Total (%)	112 (88,9)	4 (3,2)	10 (7,9)	126

Avisene i mitt materiale er altså svært bevisst si rolle som skriftspråklige normaktører. Det gjelder både bokmåls- og nynorskaviser, og det er uavhengig av avistype og hvilken utbredelse avisa har geografisk. At avisspråket ikke bare er normdannende overfor leserne, men også har betydning for hvilke endringer offisielle normeringsmyndigheter gjør i rettskrivingsnormalene, kommer informanten i Suldalsposten inn på i dybdeintervjuet (sitat S10, kapittel 9.4.3). Her peker han på at avisene også er språklige kilder som Språkrådet tar hensyn til, når de normerer språket. Denne tosidige dynamikken i normeringa er avisene altså klar over.

5.2.9.9 Oppsummering (spørsmålsgruppe 9)

I denne siste spørsmålsgruppa har informantene tatt stilling til ei rekke utsagn på vegne av avisredaksjonens språknormative prinsippgrunnlag og praksis. Enkelte av utsagna avdekker forhold ved avisredaksjonenes praksis, mens andre utsagn dreier seg om hvor utbredt enkelte holdninger er i avisredaksjonen. De viktigste tendensene kan oppsummeres slik:

- 42 av bokmålsavisene i mitt materiale oppgir at ulike deler av bokmålsnormalen brukes til ulike typer saker og sjangre. Sjøl om de fleste bokmålsavisene svarer at dette ikke passer for dem (38), eller at de ikke har noen mening om dette (17), er det likevel nokså mange aviser som oppgir at ei sånn differensiering er en realitet i deres avis.
- Ti bokmålsaviser (14,7 %) svarer bekreftende på utsagnet: ”Vi vil gjerne ha stoff på nynorsk i vår avis, men ingen ønsker å skrive på nynorsk”. 54 av bokmålsavisene (79 %) svarer at utsagnet ikke speiler situasjonen i deres avis. Svara på dette utsagnet samsvarer dårlig med svara som blei gitt på spørsmål 12, om skriftspråklig valgfrihet for journalisten (kapittel 5.2.4.1). Det kan tyde på manglende konsistens når det gjelder noen av svara.
- 77 av avisene i mitt materiale mener det er en sammenheng mellom skriftspråk og språkpolitisk holdning (61,1 %). Riksavisene er den gruppa som i størst grad mener språkpolitisk holdning har betydning.
- Bare 20 av 68 bokmålsaviser (som ikke bruker nynorsk) identifiserer seg med utsagnet: ”Vi bruker ikke nynorsk i vår avis fordi det ikke er vårt ansvar å skrive på et språk nesten ingen bruker”.
- 80 av avisene i mitt materiale (63 %) mener det stemmer at avisa preges av en holdningstradisjon som har innvirkning på praktisert skriftspråk når det gjelder målform og rettskriving. 22 aviser (17,5 %) identifiserer seg ikke med utsagnet, og 21 aviser (16,7 %) har ingen mening om dette. Tendensen er at riksavisene i større grad enn de andre avistypene svarer bekreftende på utsagnet.
- Når det gjelder avisenes syn på bredden i skriftnormalene, er det vanskelig å se noen tydelig tendens. Avisene fordeler seg nokså likt med hensyn til hvor enig eller ikke de er i utsagnet om at rettskrivingsnormalene er for vide og har for mange valgmuligheter. Det gjelder både nynorsk- og bokmålsavisene. Over 15 % svarer dessuten at de ikke har noen mening om dette spørsmålet (det gjelder både bokmåls- og nynorskaviser). Ei så jevn fordeling gir mulighet til å problematisere svara med tanke på ulike perspektiv, sjøl om svara ikke avslører noen tydelig tendens.

- Utsagn 26c kartlegger synet på om både nynorsk og bokmål bør være representert i riksdekkende aviser. Det er langt flere nynorskaviser (85,7 %) enn bokmålsaviser (16,2 %) som stiller seg bak et slikt krav. Også de avisene som bruker begge målformer redaksjonelt, mener at et slikt krav ikke er urimelig. De avisene som bare bruker bokmål, har også i større grad svart at de ikke har noen mening om denne problemstillinga. Det er også påfallende at de avisene som eksplisitt har fått et krav om nynorsk i spaltene retta mot seg (VG, Aftenposten og Dagbladet), mener at et krav om begge målformer er urimelig.
- Norske aviser er svært bevisste på si rolle som private normaktører. 88,9 % av avisene i mitt materiale er enig i utsagnet om at deres skriftspråk kan virke normdannende på lesernes skriftspråk. Det er ingen store forskjeller på svargruppene, verken når det gjelder avistype eller redaksjonell målform. Sitat fra dybdeintervjua tyder også på at avisene er klar over at deres skriftspråk i neste instans kan ha innvirkning på offisielle myndigheters normering av språket.

5.3 Spørreundersøkelsen – oppsummering og konklusjon

Spørreundersøkelsen var motivert i ønsket om å kartlegge normeringspraksisen i norske aviser. Ved å gå breitt ut, og sende spørreskjemaet til alle norske aviser (jf. avisdefinisjonen i kapittel 2.2.1), håpa jeg å få et mer generelt bilde av normeringspraksis og normeringsprinsipp i norske aviser enn det jeg ville få ved å bare henvende meg til noen få utvalgte redaksjoner. De avisene som ikke har svart, kan jeg sjølsagt ikke oppsummere og konkludere for, men på grunnlag av de 126 avisene som har svart på undersøkelsen, er det mulig å peke på noen tendenser.

I dette kapitlet oppsummerer jeg først med utgangspunkt i de fire spørsmåla jeg stilte innledningsvis, deretter peker jeg på andre tendenser og problemstillinger spørreundersøkelsen har avdekka.

5.3.1 Innledende forskningsspørsmål

1) Bruker mange bokmålsaviser NTB-normalen som grunnlag for det bokmålet de skriver?

Med utgangspunkt i Lomheims undersøkelse av NTB-språket i norske aviser (Lomheim 2003), stilte jeg i innledninga spørsmål om NTB-normalen står sterkt som normgrunnlag for bokmål i norske aviser. Spørsmål 3 i spørreskjemaet (kapittel 9.2.1) kartlegger bokmålsavisenes normgrunnlag, og svarresultatet på dette spørsmålet er vist i tabell 8 og diskutert grundig i kapittel 5.2.1.2.

Som tabell 8 viser, svarer 21 av 98 bokmålsaviser (21,4 %) at de har NTB-normalen som normgrunnlag for bokmålet i avisa. Det er regionavisene som i størst grad oppgir at de har NTB-normalen som normgrunnlag (åtte av 17 regionaviser – 47,1 %). Til sammenligning er det bare to av åtte riksaviser (25 %), og elleve av 73 lokalaviser (15,1 %) som svarer det samme. Over 50 % av avisene som oppgir at de har NTB-normalen som normgrunnlag, hører til på Østlandet (jf. figur 5, kapittel 5.2.1.2). Når det gjelder andelen NTB-aviser innafør hver landsdel, står NTB-normalen omtrent likt i Nord-Norge og på Østlandet blant avisene i mitt materiale. Forskjellen er imidlertid ikke særlig stor (33,3 % mot 31,4 %). Det er dessuten en høyere andel reine bokmålsaviser som oppgir NTB-normalen som grunnlag, enn aviser som bruker begge målformer.⁵²

På bakgrunn av disse resultatene er det rimelig å si at NTB-normalen som normgrunnlag står sterkere innafør enkelte domener enn andre. Regionaviser som kun har bokmål som redaksjonell målform og i tillegg hører hjemme på Østlandet, bruker i større grad enn andre aviser NTB-normalen som normgrunnlag. Om NTB-normalen likevel ligger som et premiss for hvilke former som velges også i aviser som ikke har adoptert denne normalen, kan jeg ikke si noe om på grunnlag av denne undersøkelsen.

I kapittel 5.2.1.2 trakk jeg også inn svarresultat fra spørsmål 22 i spørreskjemaet, for å problematisere NTB-språkets status i norske aviser ytterligere. Spørsmål 22 dreier seg om i hvilken grad avisene benytter seg av NTB-stoff. Svarene på dette spørsmålet trekker i samme retning som svarene på spørsmål 3. Det er riks- og regionavisene som i størst grad benytter seg av NTB-stoff (over 70 %), mens bare 12,3 % av lokalavisene (som bruker bokmål) gjør det samme. Det ser altså ut som om aviser med et breiere nedslagsfelt, region- og riksaviser, i større grad enn lokalavisene både har NTB som normgrunnlag og bruker NTB-stoff.

Som jeg var inne på tidligere, kan NTB-språket utgjøre et større innslag i norske aviser enn det som kommer fram i mi kartlegging. Fordi NTB-normalen også er normgrunnlag for andre pressebyråer enn NTB (nemlig ANB), er NTB-språket helt sikkert mer utbredt i norske aviser enn det kan se ut som her. Som jeg også nevnte tidligere, er ikke ANB et svaralternativ i spørsmål 22, og derfor er det vanskelig å si noe sikkert om hvor utbredt det er å bruke stoff fra dette byrået.

⁵² Figur 6 (kapittel 5.2.1.2) viser prosentandelen av avisene som oppgir at de har NTB-normalen som normgrunnlag (21). Dersom vi ser på andelen innafør de to gruppene (bare bokmål eller begge målformer), ser vi at fem av 30 aviser som bruker begge målformer, har NTB-normalen som normgrunnlag (16,7 %) mot 16 av 68 aviser som bare bruker bokmål (23,5 %).

2) Er det mer aksept for å bruke en større del av den offisielle rettskrivinga i nynorsk enn det er for bokmål?

Om det å *tillate* er synonymt med *aksept* i denne sammenhengen, kan helt sikkert diskuteres, men for å svare på dette spørsmålet regner jeg med at rapportering om tillatte former betyr at det er rom for å bruke dem i praktisert avisspråk.

Radikale bokmålsformer som *sjuk*, *blei*, *seinere*, *gammal*, *glømme*, *kasta*, *hoppa*, *mjølk*, *aleine*, *sjøl*, *heile* og *kjerke* blir i liten eller ingen grad rapportert om som eneformer blant bokmålsavisene i mitt materiale. Her er tendensen tydelig. Samtidig er det en god del aviser som oppgir at det er tillatt å bruke disse formene i avisa i kombinasjon med den konservative varianten, sjøl om *blei*, *gammal*, *glømme*, *heile* og *kjerke* i mindre grad er tillatt enn de andre. Det samme gjelder riksmålsformene *efter*, *nu*, *mave*⁵³ og *have*. Samtidig ser det ut som om a-ending i hunkjønnsst substantiv er akseptert i de fleste redaksjoner, enten som eneform eller i kombinasjon med *-en*. A-ending i svake verb i preteritum og perfektum er ikke like utbredt som eneform, men 45 av bokmålsavisene rapporterer likevel om at det er tillatt å bruke den forma, sammen med *-et*-formene. Ellers er det en gjennomgående tendens at de konservative eller moderate formene står sterkest som eneform, men ofte er altså begge formene tillatt. Om formene blir brukt sjøl om de er tillatt, er det umulig å si noe om før rapporterte normer er sammenligna med praktisert skriftspråk i enkeltaviser. Roksvolds undersøkelse av avisartikler kan likevel bidra til å kaste lys over dette forholdet (Roksvold 2005). Han konkluderer med at radikale bokmålsformer er blitt vanligere i avisspråket over tid, men at innslag av radikale former i større grad kan knyttes til artikler med muntlige kilder enn til artikler med skriftlige kilder. Sjøl om flere avisredaksjoner rapporterer om tillatt variasjon innafor bokmålsrettskrivinga, er det ikke sikkert den blir brukt. Det er heller ikke sikkert at radikalt bokmål er tillatt eller ønska innafor alle stoffområdene i avisa.

Når det gjelder nynorsk, viser de rapporterte normene at også mange nynorskaviser tillater begge former der rettskrivinga opererer med ulike varianter. Det er også verdt å nevne at de nynorskavisene som ikke har kryssa av på noen av ordformene i spørsmål 7, stort sett er aviser som bruker nynorsk unntaksvis, og som dermed stiller nynorskjournalisten(e) fritt til å velge norm. Det vil altså si at seks av avisene som faller inn under kategorien ”manglende data” i tabell 14, også praktiserer valgfrihet for journalisten som skriver.

De formene som færrest nynorskaviser rapporterer om som tillatt, er [*trulig*], [*funni*], [*tidi*], [*hamar*], [*glømme*], [*so*], [*nå*], [*bare*], [*noen*], [*da*] og [*høre*]. Klammeformer som [*fylgje*],

⁵³ *Mave* er også tillatt form i den offisielle bokmålsrettskrivinga.

[*bygge*], [*gamal*] og [*lenke*], står nokså sterkt som akseptert variant, i hvert fall i kombinasjon med hovedforma. Den gjennomgående tendensen en kan se av denne rapporteringa, er derfor at hovedformene står sterkest som eneform i avisredaksjonene. Eneste unntak blant de ordformene jeg har kartlagt, er [*lenke*] som er nesten like frekvent som eneform som hovedforma *lenkje*.

Det er vanskelig å si noe sikkert om det er mer aksept for bredden i det ene eller andre rettskrivningssystemet ved å ta utgangspunkt i mi stikkprøve her. De variasjonene jeg har bedt informantene krysse av på innafor det ene systemet, er ikke nødvendigvis sammenlignbare med ordformene i det andre rettskrivningssystemet. Her er det et viktig å presisere at bokmålsrettskrivinga blei endra i 2005, mens de foreslåtte endringene for nynorskrettskrivinga ikke blei godkjent av departementet⁵⁴. Oppryddinga innafor bokmålsrettskrivinga er allerede gjennomført, i og med at ei rekke lite brukte klammeformer er tatt ut av systemet, samtidig som nivåskillet mellom hoved- og sideformer ikke eksisterer lenger. Denne statusforskjellen gjelder fortsatt i nynorskrettskrivinga, og dermed er det vanskelig å sammenligne klammeformene i nynorsk med former som lenge har vært en del av læreboknormalen i bokmål. Hvis jeg hadde sammenligna tidligere klammeformer i bokmål (for eksempel former som *braut* og *haust* og kløyvd infinitiv) med klammeformer i nynorsk, hadde det vært en mer reell sammenligning, og da hadde sikkert vært lettere å peke på en forskjell.

Ut ifra egenrapporteringa i mitt materiale ser vi likevel noen tendenser. Innafor bokmål ser det ut som de konservative formene står sterkest som eneformer, men radikale former blir i stor grad rapportert som tillatt, særlig i kombinasjon med de konservative alternativa. Funn fra Roksvolds og Pettersens undersøkelser viser at radikale former kan knyttes til muntlige kilder, samtidig som de også er uttrykk for stilistisk variasjon (Pettersen 1993 og Roksvold 2005). Det gir derfor mening å snakke om ei stilistisk differensiering, eller stilnivellering, innafor bokmålsnormalen.

På grunnlag av rapporteringa i mitt materiale ser det ut som det er hovedformene som står sterkest som eneformer når det gjelder nynorsk. Det er likevel mange aviser som rapporterer om at ulike varianter er tillatt, og dette gjelder også for flere av klammeformene. Vikør og Wetås har vist i sine undersøkelser at nynorsken konsoliderer seg innafor læreboknormalen i praktisert skriftspråk (Vikør 1995 og Wetås 2001b). Samtidig peker Vikør

⁵⁴ 2005-reformen var i utgangspunktet også tenkt å dreie seg om omfattende endringer i nynorskrettskrivinga. Endringsforslaget fra komiteen var å oppheve skillet mellom hoved- og sideformer, også for nynorsk. Resultatet hadde da blitt en læreboknormal med større valgfrihet enn i dag (Vikør 2003, 303).

på at sjøl om konsolideringstendensen er tydelig for den siste generasjonen forfattere han undersøkte, er den ikke ensretta. Variasjonen innafor nynorsk innlemmer både radikale og konservative former, og variasjonen innafor nynorsknormalen blir heller ikke i samme grad som for bokmål knytta til stilistiske grep. Dette forholdet kan ses i sammenheng med ønsket om dialektnært skriftspråk, som står sterkt i de nynorske lokalavisene (jf. tabell 21, kapittel 5.2.3.2). Å tillate flere former kan derfor også knyttes til ønsket om å være nær leseren på stedet der avisa gis ut.

3) Spiller den lokale dialekten noen rolle når avisredaksjonene begrunner sine språkvalg?

Dette aspektet ved avisnormeringa er kommentert i flere avisundersøkelser tidligere (Kringkastingsringen 1994 og Wetås 2001d). I min studie har jeg eksplisitt stilt spørsmål om et dialektnært skriftspråk er et ønska mål for avisenes normering. Tendensen i svara er tydelige når det gjelder dette spørsmålet. Lokale nynorskaviser ønsker i større grad enn både bokmålsaviser og riks- og regionaviser at skriftspråket avisa bruker, skal ligne dialekten til leserne. Som jeg nettopp var inne på i gjennomgangen av det andre forskningsspørsmålet, kan derfor tillatt variasjon innafor nynorskrettskrivinga knyttes til et ønske om talemålsnærhet. Sjøl om denne tendensen er tydeligst for nynorskavisene, oppgir over 60 % av både lokal- og regionsaviser som bruker bokmål, at talemålsnært skriftspråk er et mål (jf. kapittel 5.2.3.1).

Dialektnært skriftspråk kan, som nevnt, knyttes til ulike strategier. Det er mulig å velge de variantene innafor rettskrivingssystemet som ligger nærmest lokal dialekt, eller en kan gå utafør normen og velge ord og bøyingsformer som ikke er en del av offisiell rettskriving, altså skrive etter systemet i talemålet. Hvilken av strategiene avisredaksjonene har i tankene når de svarer på spørsmålet om dialektnærhet, veit jeg ikke sikkert. Men det er flere aviser som kommenterer dette forholdet i spørreskjemaet. Flere opplyser om at de trykker både innlegg og redaksjonelle spalter på ”rein dialekt” (jf. sitat AR11, kapittel 9.4.4).

Wetås (2001d) kommenterer at rapportert talemålsnærhet ikke nødvendigvis stemmer med praktisert skriftspråk i de nynorskavisene hun undersøkte. Sjøl om resultatet av egenrapporteringa i min undersøkelse skulle tilsi at skriftspråket er talemålsnært, kan det altså være stor forskjell mellom teori og praksis. Samtidig har flere aviser kommet med opplysninger i spørreskjemaet som tyder på at talemålsnærheten ofte kan knyttes til et par ord eller ordformer, som blir faneord som symboliserer identifikasjonen til talemålet på stedet. Et eksempel som illustrerer dette, er når informant Nils Martin Tidemann i Arbeidets Rett blir konfrontert med de radikale eneformene *mjølk* og *sjuk*, når han kaller språket i avisa for konservativt/moderat (se sitat AR7, kapittel 9.4.4). *Mjølk* og *sjuk* er språklige

identitetsmarkører som er viktige i Arbeidets Rett, både med tanke på avisas identitet, men òg med tanke på å skape identitet og nærhet til leseren. At språket ellers kanskje ikke er spesielt talemålsnært, rokker ikke ved den symbolfunksjonen disse orda har.

4) Brukes ulike deler av bokmålsnormalen til ulike stiler og sjangre?

Dette spørsmålet har jeg eksplisitt stilt i spørsmålsgruppe 9 i spørreskjemaet (utsagn 25a). Resultatet viser at 42 aviser (42,9 %) mener ei sånn differensiering av bokmålsnormalen er en realitet i deres avis. Ved å gå til andre undersøkelser som belyser denne problemstillinga, kan en si at ulike bruk av radikale bokmålsformer kan knyttes til visse sjangre, muntlig kilde og stilistisk variasjon (Gallis 1993, Roksvold 2005 og Pettersen 1993). Det ser altså ut til å være en tydelig tendens at den radikale delen av rettskrivinga i bokmål, med a-endinger, diftonger og folkemålsformer, i større grad blir knytta til stilistikk og personlig preg i en tekst enn det den konservative delen av rettskrivinga blir. Det gir mening å se de rapporterte normene i mitt materiale som et supplement til disse undersøkelsene, samtidig som de rapporterte normene også tyder på at det i ganske mange avisredaksjoner er rom for å bruke flere varianter enn det som kommer på trykk. Egenrapportering aleine er ikke nok til å si sikkert om ei slik differensiering faktisk finner sted, men dette forholdet ville det vært interessant å kartlegge grundigere i en undersøkelse som tok for seg rettskrivingsvariasjon knytta til ulike avistyper og ulike sjangre.

Det kan sikkert diskuteres om lokalavisene representerer en egen sjanger, men på samme måte som undersøkelser viser at de radikale formene innafor bokmålsrettskrivinga brukes stilistisk for å framheve det individuelle og personlig i en tekst, er identitet og nærhet til lokalsamfunnet også kjennetegnet på lokalavisa som publikasjon (jf lokalavisas kjennetegn i kapittel 2.2.2). Lokalavisene har som mål å være nær leseren ved å fokusere på lokalsamfunnet og på lokal kultur. På den måten gir det mening å si at det ser ut som om ulike deler av bokmålsnormalen kan knyttes til ulike domener, både med tanke på lokalaviser kontra riksdekkende aviser, men òg når det gjelder ulike stoffområder i enkeltaviser. Mye tyder på at dialektnært bokmål eller et bokmål med innslag av radikale former, kan knyttes til region- og lokalaviser i mye større grad enn til riksavisene (jf. tabell 20, kapittel 5.2.3). Og dersom egenrapporteringa stemmer, er det heller ikke usannsynlig at radikalt eller talemålsnært bokmål i større grad brukes innafor sjangre som speiler det personlige og individuelle, enten det nå relateres til kilden eller skribenten (jf. Pettersen 1993 og Roksvold 2005).

5.3.2 Andre tendenser og problemstillinger

I tillegg til de spørsmåla jeg stilte innledningsvis, har spørreundersøkelsen også avdekket flere andre interessante aspekter ved normeringspraksisen i norske aviser. Det er mange tendenser jeg kunne trukket fram her, men jeg velger å konsentrere meg om fire overordnede tendenser.

5.3.2.1 Skriftspråksvariasjon og domener

Den første tendensen jeg velger å fokusere på, dreier seg om skriftspråk og skriftspråksvariasjon knyttet til ulike domener. På samme måte som mye kan tyde på at radikalt eller talemålsnært bokmål kan knyttes til et lokalt, regionalt og personlig domene, er det også tydelig at nynorsk primært kan knyttes til lokalavisene og Vestlandet. At nynorsken står sterkt i lokalavisene på Vestlandet, er sjølsagt ikke noe oppsiktsvekkende funn, og at det nynorske kjerneområdet primært er Vestlandet, er heller ingen nyhet. Jeg synes likevel det er interessant å diskutere nærmere hvilken type skriftspråk som kan knyttes til ulike domener i samfunnet. Dette forholdet er også interessant for Språkrådets statusplanlegging.

I strategidokumentet *Norsk i hundre!* fra 2005 er det nettopp fokus på de norske skriftspråkas status innafor ulike domener og sfærer i samfunnet. I gjennomgangen av spørreundersøkelsen her i kapittel 5, har jeg kartlagt flere forhold ved avisenes normeringspraksis som viser at nynorsk og et dialektnært skriftspråk i større grad kan knyttes til lokalavisene enn til aviser som er region- og riksdekkende. På samme måte som lokalavisa fokuserer på nærhet og identitet i forhold til leseren, ser det også ut som om nynorsk og dialektnært skriftspråk kan knyttes til sjangre og stoffområder med et mer personlig preg.

Tidligere undersøkelser har som nevnt vist, at det moderate (eller konservative) bokmålet står sterkest i norsk presse i dag (Kringkastingsringen 1994 og Vinde 2000). 64,3 % av bokmålsavisene i mitt materiale karakteriserer også skriftspråket sitt som konservativt/moderat (jf. tabell 10, kapittel 5.2.1.4). At det konservative bokmålet står sterkt i Norge i dag, er det altså liten tvil om. Samtidig er det forholdsvis mange bokmålsaviser som rapporterer om at de ønsker et talemålsnært bokmål (58,2 %, jf. tabell 20, kapittel 5.2.3.1), og det er også mange aviser som rapporterer om at de tillater begge former der det fins flere varianter i rettskrivningssystemet (se oppsummeringa av forskningsspørsmål 2 i kapittel 5.3.1). Med tanke på at 42,9 % av bokmålsavisene oppgir at ulike deler av rettskrivinga i bokmål kan knyttes til ulike typer saker og sjangre (jf. tabell 42, kapittel 5.2.9.1), er det likevel grunn til å spørre om variasjonen, og da tenker jeg først og fremst på dialektnære og radikale former, er like tillatt og ønska innafor alle avissjangrene. Roksvolds undersøkelse av nyhetsartikler viser, som nevnt, at radikale bokmålsformer stort sett fins i nyhetsartikler med muntlige kilder

(Roksvold 2005), og Pettersens undersøkelse av språket hos skjønnlitterære forfattere viser at radikale former ofte er uttrykk for stilistisk variasjon (Pettersen 1993). Dette forsterker inntrykket av at radikale bokmålsformer ofte blir brukt for å skape nærhet til enten kilden eller til leseren, eller at journalisten eller forfatteren som skriver, ønsker å skape en personlig tekst.

Når det gjelder nynorsk, er det for det første verdt å nevne at de avisene i mitt materiale som kun bruker nynorsk redaksjonelt, hovedsakelig hører til på Vestlandet (med to unntak), og de er lokalaviser. Dette viser at innslaget av nynorsk er sterkere innafor disse domena enn for de øvrige avistypene og landsdelene. Sjøl om flere av regionavisene og nisjeavisene oppgir at de bruker begge målformer redaksjonelt, er det mange av dem som samtidig oppgir at nynorsk brukes i mye mindre grad enn bokmål.

Her mener jeg det er legitimt å trekke inn det fokuset på nynorsk som kommer til uttrykk i Språkrådets strategidokument fra 2005 (*Norsk i hundre!*). Strategidokumentet fokuserer gjennomgående på reell likestilling mellom bokmål og nynorsk innafor ulike samfunnsdomener, og jeg mener derfor det er påfallende at i oppsummeringskapitlet, som fokuserer på forslag og tiltak som skal bidra til å styrke norsk språk i samfunnet, er det ikke tatt med noe punkt om å styrke støtteordningene for dette domenet. Begrunnelsen som blir gitt, er at det er mange andre sektorer det er viktigere å fokusere på akkurat nå (*Norsk i hundre!* 2005, 150). At bokmål står sterkt innafor dette domenet, og derfor ikke trenger umiddelbart vern, er riktig, men det samme gjelder ikke nødvendigvis for nynorsk. I innledninga til kapitlet som handler om domenet kultur og medier, skriver strategigruppa dette (ibid., 82):

Gjennom momsfratak, pressestøtte og en rekke andre støttetiltak tilfører staten hvert år sektoren store beløp. For å sikre norsk språk i forhold til engelsk, og ikke minst for å sikre en tilstrekkelig andel nynorsk i alle medier, må staten der det er nødvendig, kunne stille språklige krav som gjenytelse.

At nynorsk ikke slipper til riksdekkende aviser, er et problem med tanke på å sikre nynorsk reell likestilling og status i forhold til bokmål. Gjennom mi kartlegging i denne delen av avhandlinga, er det heller ingenting som tyder på at de riksdekkende avisene Aftenposten, Dagbladet og VG har tenkt til å slippe til nynorsk i spaltene med det første (jf. tabell 49 og drøftinga i kapittel 5.2.9.7). Avisspråket er som sagt viktig, fordi det påvirker i kraft av å være synlig i hverdagen til folk flest. Dersom staten hadde knytta kravet om nynorsk til momsfrataket de riksdekkende avisene nyter godt av, hadde det helt sikkert skapt mye diskusjon. Samtidig er det innafor dette domenet nynorsken hadde vært mest synlig for folk flest.

På bakgrunn av oppsummeringa og drøftinga her, spør jeg om det er ønskelig at skriftspråka bokmål og nynorsk, og varianter av disse, blir knytta til ulike sfærer når det gjelder avistype og avisstoff. Strategigruppa henviser til Maktutgreiinga når de sier at begrepa *dominans* og *underordning* er viktige for å forstå eksisterende språkforhold: ”Det dominerande språket blir brukt i dei moderne, leiande sektorane i samfunnet, medan det underordna språket har fotfestet i det lokale og private.” (Ibid., 20). Gjennom mi kartlegging av normeringspraksisen i norske aviser, mener jeg det er mye som tyder på at nynorsk og dialektnært skriftspråk har fotfeste i det lokale og private.

5.3.2.2 Konsolidering versus variasjon

Jeg skal ikke gjenta gjennomgangen av tillatt variasjon innafor bokmåls- og nynorskrettskrivinga her (jf. forskningsspørsmål 2 i kapittel 5.3.1), men den andre tendensen jeg vil trekke fram, kommer tydelig til uttrykk gjennom avisenes egenrapporterte normer.

Som jeg har vært inne på tidligere, viser undersøkelser av både avisspråket og språket hos skjønnlitterære forfattere, både når det gjelder bokmål og nynorsk, at det er en tydelig tendens til ei konsolidering rundt en kjernenormal. De egenrapporterte normene i mitt materiale, viser imidlertid at mange avisredaksjoner oppgir at de tillater den variasjonen som fins innafor offisiell norsk rettskriving. Når andre undersøkelser av praktisert skriftspråk likevel tyder på at denne variasjonen ikke er synlig på trykk, er det grunn til å spørre om hvorfor den ikke er det. Det kan tenkes at journalistene i avisa ikke kjenner til valgfriheten, og det kan også tenkes at enkelte former bare er tillatt innafor visse typer stoff. Samtidig er det ikke utenkelig at journalistene velger å skrive på den måten som oppleves som minst markert og er mest vanlig i samfunnet ellers. Dette forholdet er Tove Lie i *Nationen* inne på i dybdeintervjuet, både i forhold til radikalt bokmål og nynorsk (jf. sitat N7 og N12, kapittel 9.4.2). At konsolideringa i avisspråket også påvirker journalister, er ikke overraskende. Samtidig trur jeg også at internaliserte skriftspråksnormer fra andre nivå i normdanningsprosessen kan spille inn her. Journalister og redaktører har også vært en del av det norske utdanningssystemet, og journalister og redaktører leser også skjønnlitterære bøker. Helge Omdals studier viser at implementeringa av skriftspråksnormene i skolesystemet er mangelfull – verken lærere eller elever kjenner til den valgfriheten rettskrivinga åpner for (Omdal 2004). Den samme tendensen peker Benthe Janssons på i sin undersøkelse av åssen valgfriheten i rettskrivingssystema blir tematisert i lærerutdanninga (Jansson 1999). Andre normaktører i samfunnet har dermed også innvirkning på det skriftspråket vi finner i avisene.

5.3.2.3 Redaktøransvar versus holdningstradisjon

Den tredje tendensen jeg ønsker å fokusere på, dreier seg om redaktøransvaret og den innvirkninga redaktøren har, eller kan ha, på den skriftspråklige praksisen i avisa. Helge Sandøy er inne på dette når han sier at ”det er svært få personar som har den faktiske makta over stordelen av norsk tekstproduksjon” (Sandøy 2005, 100). Som jeg var inne på i kapittel 5.2.2, oppgir 91,3 % av informantene at det er redaktøren i avisa som har autoritet til å ta de endelige avgjørelsene når det gjelder skriftspråklig praksis i avisa.

Sjøl om slike prosesser som oftest skjer i samhandling med flere av de ansatte, er det likevel flere av informantene mine som opplyser om at der det er uenighet, er redaktøren suveren til å bestemme. Trond Hjorteland i Suldalsposten sier også at skriftspråklig praksis kan variere nokså mye, alt ettersom hvem som sitter som redaktør (jf. sitat S4, kapittel 9.4.3). Også informasjon fra informantene i Tønsbergs Blad og Aftenposten peker i samme retning. Redaktørskiftene i disse avisene på 1980- og 90-tallet, gjorde det mulig å endre riksmålsrettskrivinga som hadde prega disse avisene i flere tiår (jf. sitat A1, kapittel 9.4.1 og sitat TB1, kapittel 9.4.5).

Informantene holder altså fram redaktørens suverenitet i rettskrivings spørsmål, men samtidig viser svara på 25e (tabell 46, kapittel 5.2.9.5) at 63,5 % av avisene i mitt materiale mener det eksisterer en holdningstradisjon når det gjelder språk i deres avis. I dybdeintervjua er det også flere informanter som peker på at en slik holdningstradisjon skaper rammer som også redaktøren må forholde seg til (jf. sitat A10, kapittel 9.4.1, sitat TB4, kapittel 9.4.5 og sitat V9, kapittel 9.4.6). Samtidig viser dybdeintervjuet med Tove Lie i Nationen at en skriftspråklig tradisjon i avisa ikke er umulig å bryte dersom redaktøren ønsker det. Hun holder fram at skriftspråklig praksis dreier seg om å ta språkpolitiske og verdimeslige valg (jf. sitat N1 og N15, kapittel 9.4.2). På grunn av den nåværende redaktørens holdning og ønske om å bruke mer nynorsk i avisa er Nationens skriftspråklige profil annerledes i dag enn for bare ti år siden. Alt i alt er det altså rimelig å konkludere med at redaktørene har en del å si når det gjelder skriftspråket i den avisa de leder. Om ikke annet har de mulighet til å flytte noen grenser dersom de ønsker det.

5.3.2.4 Leserhensynet

Den fjerde og siste tendensen jeg ønsker å trekke fram, dreier seg om åssen avisene forholder seg til leserne, og hvilken innvirkning lesernes preferanser har på avisenes skriftspråklige praksis. I kapittel 3.2.1 redegjorde jeg for Sandøys normeringssirkel, og jeg mener det er en svakhet ved modellen at avisene er den eneste normaktøren som fullstendig mangler piler inn.

På den måten ser det ut som om avisene ikke er påvirka av andre aktører i normdanningsprosessen. Jeg mener min undersøkelse har vist at det ikke er tilfellet, og jeg skal begrunne dette forholdet nærmere her.

I spørsmålsgruppe 5 (kapittel 5.2.5) så jeg nærmere på aspekter ved skriftspråklig praksis som innlemmer leseren. I spørsmål 16 og 17 (tabell 28 og 29) spør jeg om avisredaksjonen har noen oppfatning av hvilken variant av bokmål og nynorsk leseren foretrekker. Jeg spør også om åssen avisa får denne informasjonen fra leseren, og det er det forholdet jeg ønsker å fokusere på i oppsummeringa her. Den gjennomgående tendensen både for bokmålsavisene og nynorskavisene, er at de ikke *veit* hva leseren foretrekker – de *trur*. Flere informanter påpeker også at de først får tilbakemeldinger på skriftspråket når leserne ikke er fornøyde. Når leserne ikke reagerer, er det altså rimelig å slutte at de er fornøyde, og at de foretrekker det skriftspråket avisa bruker. På den måten er lesernes stilltiende aksept svært viktig når det gjelder skriftspråklig praksis i avisene.

6 Kvalitativt forskningsintervju

6.1 Forberedelser til kvalitativt forskningsintervju

6.1.1 Om kasusstudiet

Kasusstudiet er per definisjon en detaljert analyse av ett enkelt tilfelle, og det er en utbredt holdning at det også *bare* er det. Mange mener at den kunnskapen en får gjennom å studere ett tilfelle nøye, ikke kan brukes som invariabel og generaliserbar viten. Derfor vil mange også hevde at kasusstudiet først og fremst er ei velegna tilnærming som første trinn i en forskningsprosess, der en finner fram til de hypotesene en ønsker å teste i hovedundersøkelsen. Jeg mener kasusstudiet med fordel kan ha en mer sentral plass i en forskningsprosess. Som jeg var inne på i kapittel 4, kan kasusstudiet blant annet brukes til å supplere en kvantitativ breddestudie. Det har jeg allerede gjort ved å trekke inn enkelte sitater fra dybdeintervjua i drøftinga av svara fra spørreundersøkelsen. Et kvalitativt intervju gjør det mulig å hente inn ny innsikt og erfaring som kan bidra til å *forstå* det beskrevne bedre.

I tillegg til å supplere breddestudien utgjør kasusstudiene i denne avhandlinga også et sjølstendig trinn i undersøkelsen. De ulike tendensene som viste seg i spørreskjemasvara, har gjort det mulig å plukke ut kvalitativt ulike kasus med tanke på å se nærmere på prinsippgrunnlaget for ulik praksis. Jeg har ingen ambisjoner om å generalisere med utgangspunkt i de sju kasusstudiene som utgjør siste del av denne undersøkelsen, men jeg mener den kunnskapen kasusstudiet bringer fram, har en egenverdi. Like viktig er det at jeg ønsker å få vite mer om hvilke språknormative prinsipp som ligger til grunn for den normeringspraksisen avisene rapporterer om. I den forstand er jeg også interessert i enkelttilfellet.

6.1.2 Begrunnelse av utvalg

Hvis jeg har udvalgt mine interviewpersoner med omtanke og med gode begrunnelser, er der tale om en kvalitativ, ikke-statistisk representativitet (se Fog, 1996). Valget av interviewpersoner, man ønsker at tale med, beror på en kvalitativ vurdering af teoretisk og praktisk art. Jeg vælger ”typiske repræsentanter” for en given sammenhæng, og det er sammenhængen og den forskningsinteresse, jeg har i den, som bestemmer, hvad der er typisk. (Fog 2004, 13).

Dette sitatet understreker på mange måter svakheten i kasusstudienes grunnlag. Typiske representanter skal velges ”med omtanke og med gode begrunnelser”, og det er min forskningsinteresse som ”bestemmer, hva der er typisk” (ibid.). Derfor er det nødvendig å være så reflektert og eksplisitt som mulig med tanke på utvalgs-kriterier.

De avisene som er valgt ut til en mer grundig kartlegging, altså det kvalitative intervjuet, representerer det jeg mener er ulike typer aviser. For å få fram variasjonen i det materialet spørreundersøkelsen representerer, har jeg valgt avisene ut ifra flere kriterier. For det første har det vært et poeng at ulike typer aviser skal være representert ved kategoriene lokalavis, regionavis og riksavis, og samtidig skal de representere geografisk spredning med tanke på utgiversted. Ulike kombinasjoner av redaksjonell målform og framgangsmåter i normeringsprosessen har også vært viktig når jeg har valgt hvilke redaksjoner jeg vil se nærmere på.

De sju avisene jeg har valgt å se nærmere på er: Aftenposten, Nationen, Suldalsposten, Arbeidets Rett, Tønsbergs Blad, Valdres og Bladet Vesterålen. To av dem, Nationen og Aftenposten, er riksaviser (Nationen er også nisjeavis etter MBLs kategorisering), Tønsbergs Blad og Bladet Vesterålen definerer seg som regionaviser, og de andre er lokalaviser. Nationen og Valdres har både nynorsk og bokmål som redaksjonell målform. Suldalsposten bruker bare nynorsk redaksjonelt, mens Aftenposten, Arbeidets Rett, Tønsbergs Blad og Bladet Vesterålen bruker bokmål i det redaksjonelle stoffet. Disse sju avisene er også representative når det gjelder geografi, Suldalsposten hører hjemme på Vestlandet, Valdres og Tønsbergs Blad på Østlandet, Arbeidets Rett i Trøndelag og Bladet Vesterålen i Nordland. Nationen og Aftenposten har hele landet som dekningsområdet, men som mange andre riksdekkende aviser har de Oslo som utgiversted.

Når det gjelder utvalget til de kvalitative intervjuene, var det to aviser som ikke ønska å stille til intervju sjøl om de svarte på spørreskjemaet. Ei av avisene presiserte dette skriftlig i den innsendte samtykkeerklæringa, mens den andre avisa valgte å ikke stille til intervju da de blei spurt om det på et seinere tidspunkt.

6.1.3 utfordringer knytta til intervju- og opptakssituasjonen

Intervju- og opptakssituasjonen er på mange måter en spesiell situasjon; det er ingen samtale mellom likeverdige parter. Det at samtalen tas opp på bånd, og at det er sterke føringer på hva det skal snakkes om, gjør en slik situasjon annerledes enn en vanlig samtale. Informantene kan være veldig bevisst på situasjonen de er i, og derfor kan de legge mer bånd på seg enn de ellers ville ha gjort. Det er også mulig at informantene sier mer enn de egentlig hadde tenkt å si, enten ved overrapportering eller ved at de røper så mye om seg sjøl at de angres i etterkant. Dette vil sjølsagt variere fra person til person, og kjemien mellom informanten og den som intervjuer kan også få betydning for åpenheten rundt det emnet som blir tatt opp.

Bevisstheten om at samtalen tas opp på bånd, kan også ha innvirkning på intervjuet. Opptaket gjør utsagna ugjenkallelige, og da er det mulig at noen informanter er ekstra restriktive i forhold til hva de sier. Journalister og redaktører er i tillegg ei yrkesgruppe som sjøl blir beskyldt for å fjerne utsagn fra den opprinnelige konteksten, og det kan være grunn til å tru at nettopp denne yrkesgruppa legger mer bånd på seg enn andre når de sjøl er i rolla som intervjuobjekter. Jeg trur likevel at muligheten til å gjøre opptak av intervjuet kan være med på å skape en tryggere atmosfære, og samtidig gjøre intervjuet mer lik en vanlig samtale mellom to personer. Den som intervjuer, kan i større grad være til stede i samtalen og gi positive tilbakemeldinger underveis, uten å tenke på at det som blir sagt skal skrives ned.

Sjøl om en streber etter den naturlige og interessante samtalen, kan forskningsintervjuet likevel aldri bli en samtale mellom to likestilte parter.

Jeg ser på interviewet – og den konkrete interviewundersøkelse – som den menneskelige og mellemmenneskelige proces, det også er. Det vil sige en proces, der er regulert af de psyko-logikker, som i øvrig er virksomme i og blant mennesker. Det vil også sige en proces, som er præget av magtmæssige relationer, der altid er at finde, når mennesker mødes. (Fog 2004, 7)

Som sitatet over viser, understreker Fog at maktforholdet mellom intervjuer og intervjuperson kan være med på å bestemme kvaliteten på undersøkelsen (Fog, 2004, 8). Ofte vil det være intervjueren som representerer makt og autoritet i intervjusituasjonen, blant annet fordi intervjueren sitter med den teoretiske og faglige kompetansen. Informanten vil naturlig nok være den som gir mest av seg sjøl, mens intervjueren er den som observerer, stiller spørsmål og trekker konklusjoner. Men maktforholdet går ikke nødvendigvis i favør av den som intervjuer, det er mange aspekter som er med på å skape harmoni eller disharmoni i et forskningsintervju.

I mine intervjuer var det situasjoner der jeg følte meg underlegen i forhold til informantene mine. Dette gjaldt spesielt to opptakssituasjoner. Allerede da jeg ringte og ba om få et intervju, ga de to aktuelle informantene uttrykk for at de opplevde undersøkelsen min som lite relevant, både i forhold til deres avis spesielt, men også i forhold til norske aviser generelt. Samtidig kjente jeg også på følelsen av å "lure" informantene mine på grunn av den språkforma det skriftlige materialet var utforma på. Dette gjaldt spesielt i forhold til de avisene som har et forholdsvis konservativt bokmål som redaksjonell målform. Mitt bokmål må vel betegnes som nokså radikalt, men dette valgte jeg bevisst bort til fordel for et mindre markert bokmål, som det ikke er knytta like mange negative holdninger og assosiasjoner til (jf. kapittel 5.1.3.2). Hensikten var å unngå avvisningsreaksjoner i utgangspunktet. Samtidig følte jeg at skapte jeg en skriftspråklig identifikasjon til spesielt disse informantene, og for

meg føltes det litt kunstig. Det er sjølsagt vanskelig å si om resultatet av disse intervjuene hadde vært annerledes hvis jeg hadde brukt et mer radikalt bokmål i den skriftlige presentasjonen min. Kanskje ville informantene vært mer kritiske til meg som intervjuer eller mer tilbakeholdne med informasjon, men det er det vanskelig å si noe sikkert om.

I faglig sammenheng skal en ikke legge for stor vekt på følelser, og jeg har heller ikke tenkt til å dvele mer ved dette her. Når jeg velger å problematisere disse forholdene ved intervju- og opptakssituasjonen, er det heller ikke fordi jeg i etterpåklokskap ønsker å komme med alternative framgangsmåter. Jeg ønsker snarere å konstatere at i møtet mellom mennesker oppstår det makt- og avmaktssituasjoner, og det er viktig å være klar over disse mekanismene, ikke minst når en arbeider videre med innholdet i de intervjuene som er gjort. Slike faktorer kan påvirke resultatet, og dermed også de konklusjonene en trekker helt til slutt.

For å gjøre opptak kreves det et minimum av teknisk kompetanse. Hvor mye en må kunne, kommer sjølsagt an på hvor komplisert opptaksutstyret er, men mi erfaring er at det er lett å gjøre feil sjøl om utstyret i utgangspunktet er enkelt å bruke. På grunn av teknisk feil ved det utstyret jeg lånte, og fordi jeg ikke så at noe var galt med utstyret under opptaket, mista jeg et helt intervju med Sør-Varanger avis i Kirkenes. Å gjøre et nytt opptak i en slik situasjon er problematisk fordi et eventuelt nytt opptak i stor grad vil bære preg av å være en rekonstruksjon av det forrige. Et nytt intervju med den samme informanten ville gjort rekonstruksjonen metodisk kvalitativt annerledes enn de andre intervjuene. Løsninga for meg blei å gjøre et telefonopptak med Bladet Vesterålen. Det fungerte greit, men det var på ingen måte optimalt i forhold til det intervjuet jeg mista. Med bakgrunn i de utvalgsriteria jeg nevnte i kapittel 6.1.2, var Bladet Vesterålen et legitimt valg, også med tanke på at det skulle erstatte det intervjuet jeg mista.

6.1.4 Tema og struktur i intervjuet

På tross av skeivheter i forholdet mellom intervjuer og informant har jeg likevel, så langt det er mulig, forsøkt å gjennomføre hvert enkelt intervju som en samtale mellom to personer som er interessert i det samme emnet. Dette innebærer at jeg ikke har lagt noen bevisste strategier for å stille spesielt provoserende spørsmål, og jeg har heller ikke brutt inn i samtalen dersom den tok ei litt annen vending enn jeg hadde lagt opp til.

De kvalitative intervjuene er i hovedsak gjort med temaene i spørreskjemaet som utgangspunkt (se oversikt over emner i kapittel 5.1.3.2). Disse temaene var et naturlig grunnlag fordi "samtalen" mellom meg og informantene allerede var i gang i og med at de hadde gitt meg mange opplysninger om redaksjonens skriftspråk og språknorm ved å svare på

spørreskjemaet. Det var også på bakgrunn av informasjonen som kom fram i spørreskjemaet, jeg valgte ut redaksjoner til det kvalitative intervjuet.

I faglitteraturen presenteres det flere ulike framgangsmåter for åssen et kvalitativt intervju bør eller kan gjennomføres.

Forskningsinterviewet ses i forskjellige grader av formalisering og strukturering, spændende fra noget, der i henseende til standardisering minder om et spørgeskema med fastlagte spørgsmål og fast rækkefølge af disse spørgsmål, over varierende grader af strukturering og semistrukturering til den helt ustrukturerede og "frie" samtale. (Fog 2004, 9)

Intervjua mine er lagt opp som halvstrukturerte intervju, det vil si at de fleste emner og temaer er gitt, men rekkefølga og ordlyden i tematiseringa kan variere noe fra samtale til samtale. Det er også noen spørsmål og sammenhenger fra spørreskjemaet det er mer interessant å følge opp enn andre, og hva som utpeker seg som mest interessant, varierer noe fra avis til avis. Jeg har derfor ikke utarbeida noen intervjuguide som jeg har fulgt slavisk i forbindelse med de ulike intervjua. Det er stort sett spørreskjemaet som har vært utgangspunkt for samtalen. Fordi mitt mål med intervjua har vært å få vite mer om avisenes språknormative prinsipp og praksis i normeringsprosessen, har samtalen fokusert på at informantene skal fortelle mer om ulike aspekter ved normeringa i redaksjonen. Samtidig har jeg også bedt dem si noe om *hvorfor* ulike valg er tatt (jf. kapittel 6.1.1).

6.1.5 Opptak og transkripsjon

Alle intervjua er tatt opp på bånd og transkribert i etterkant. Ett av intervjua er telefonintervju, de seks andre er gjennomført ved personlig møte med informanten. De personene som stilte til intervju, er uten unntak de samme som svarte på spørreskjemaet; dette er enten redaktøren i avisa eller en annen i redaksjonen med god kjennskap til avisas språkprofil. Tidsramma for intervjua varierer fra 20 minutter til opp mot en time.⁵⁵

Opptaka er transkribert i sin helhet i transkripsjonsprogrammet *Transcriber*⁵⁶, og denne transkripsjonen er grunnlaget for de sitata som er brukt, både som supplerende informasjon i presentasjonen av spørreundersøkelsen, og her i den følgende analysen.⁵⁷ Hele

⁵⁵ Det er kun telefonintervjuet med Bladet Vesterålen som har ei tidsramme på 20 minutter. De øvrige seks intervjua er fra 40 minutter til opp mot en time.

⁵⁶ *Transcriber* er et fransk transkriberingsprogram. Det er gratis å laste ned og enkelt å bruke. Flere talemålskorpus er transkribert ved hjelp av dette programmet, for eksempel NoTa-korpuset som er utvikla ved Tekstlaboratoriet ved Universitetet i Oslo.

⁵⁷ Intervjua er transkribert ortografisk etter bokmålsnormalen. Der informanten varierer mellom to varianter av samme ord, for eksempel *trur* og *tror*, har jeg skrevet det informanten sier. Transkripsjonen vil derfor skille seg fra mitt skriftspråk på enkelte områder, og det vil også forekomme variasjon innafor ett enkelt sitat.

intervjuet foreligger ikke som samla tekst i denne avhandlinga, men utdrag fra intervjuet er presentert i vedlegget bakerst i avhandlinga (kapittel 9.4).

Å transkribere talespråk er i seg sjøl ei utfordring. Talespråket skiller seg fra skriftspråket både når det gjelder ordvalg, grammatikk og syntaks. Når vi snakker, avbryter vi oss sjøl, vi snakker i ufullstendige setninger, og vi retter opp den ytringa vi nettopp kom med. Sjøl om dette virker rotete når vi ser talen gjengitt som skrift, oppleves ikke samtalen uforståelig og kaotisk mens den pågår. Muntlig samtale gjengitt som skrift kan derimot få det til å se ut som både intervjuer og intervjuerperson er famlende og dårlige språkbrukere (Fog 2004, 112). Sjøl om den muntlige samtalen var utgangspunktet, er det den skriftlige gjengivelsen som danner grunnlaget for den videre analysen. Jette Fog sier det slik: ”Talen bliver som udskrift til objekt med soliditet og varighed. Den kan læses igen og igen, den kan fortolkes og forstås på forskellig vis. [...] Det levende ord bliver et studieobjekt.” (Ibid., 111).

Gjennom analysen er det også mulig å framstille personer og sammenhenger på en måte som jeg som intervjuer syns er legitim, men som informantene kanskje er uenige i. Her er det altså nok et etisk dilemma å ta stilling til som intervjuer. I etterkant får intervjueren enerett på tolkinga og forståelsen av det som har blitt sagt, og her ligger det et stort ansvar.

6.2 Analyse av intervjuet

Kasusstudiene i denne avhandlinga er som sagt motivert i ønsket om å få vite mer om hvilke prinsippgrunnlag avisene bygger på når de normerer skriftspråket. Hvilke holdninger og vurderinger ligger til grunn hos de som velger å snevre inn den offisielle rettskrivinga for å få en stram intern normal? Og hvilke vurderinger ligger til grunn hos de avisene som ikke normerer stramt, eller hos dem som bruker både bokmål og nynorsk som redaksjonelle skriftspråk? I denne analysedelen ønsker jeg altså å fokusere på avisenes prinsippgrunnlag, og vurdere de ulike synspunkta som kommer til uttrykk opp mot hverandre.

6.2.1 Motsetninger i rettskrivingsdebatten

Som jeg var inne på i kapittel 3.1.4.3, har all språknormering et dobbelt grunnlag (jf. Vikør 1994, 127). Verdier og språkholdninger har betydning for normaktørenes målsettinger i normeringa. Vikør (1992) setter opp fire ulike motsetninger som i stor grad har prega den norske rettskrivingsdebatten (se også Vannebo 2003, 290). Disse er: 1) tradisjonisme kontra tilnæringspolitikk, 2) nasjonalisme/purisme kontra aksept av språkelement utenifra, 3) fasthet kontra valgfrihet og 4) hensynet til systematikk og konsekvens i skriftnormalene kontra hensynet til faktisk språkbruk.

Tradisjonisme kontra tilnæringspolitikk representerer den klassiske motsetninga i norsk språkstrid. Både for bokmål og nynorsk har det dreid seg om en skal normere skriftspråket med utgangspunkt i tilnærming til den andre målforma og/eller dialektene, eller om en skal normere med utgangspunkt i tradisjonelt riksmål (dansk-norsk) og landsmål. Denne motsetninga mellom tradisjonisme og tilnærming har ikke vært like aktuell etter at den offisielle tilnæringspolitikken blei lagt på is (jf. Vikør 1992, 175-76).

Nasjonalisme kontra internasjonalisme, eller aksept av språkelement utenifra, dreier seg i dag mest om forholdet mellom norsk og engelsk-amerikanske språkelement. Nasjonalismen kommer blant annet til uttrykk i strevet etter å fornorske skrivemåten av engelske ord som har festa seg i norsk språk (ibid., 176-77). I dag er det dessuten økt fokus på å styrke norsk som nasjonalspråk innfor ulike domener i samfunnet der presset fra engelsk er sterkt (jf. *Norsk i hundre!* 2005).

Fasthet kontra valgfrihet er ei motsetning som fortsatt står sterkt i normeringsdebatten. Valgfriheten innfor rettskrivningssystema blei lenge sett på som et nødvendig onde. Gjennom tilnærminga mellom nynorsk og bokmål på vei mot ett norsk skriftspråk, var tanken at valgfrihet var noe en måtte leve med i en begrensa periode. Med dialektbølga på 1970-tallet endra imidlertid innstillinga til valgfriheten seg, og mange argumenterte for at valgfrihet innfor skriftnormalene er et gode, fordi valgfriheten gjør det mulig å legge skriftspråket tett opptil talemålet. Talemålsnærhet i skriftspråket er også blitt brukt som et pedagogisk argument, fordi mange av de rettskrivingsfeila barn gjør, kan relateres til fonologien og morfologien i talemålet deres (jf. Wiggen 1996, 149). At talemålsnærhet i skriftspråket er et gode ut ifra pedagogiske hensyn, er et syn som fremdeles står sterkt i dag. Samtidig er det flere som tar til orde for ei snevrere rettskriving, også med pedagogiske hensyn som argumentasjonsgrunnlag. Argumenta bak et slikt syn er at den store valgfriheten i normalene er vanskelig å få oversikt over for folk flest. Skriftspråket formes dessuten også av det skriftbildet en ser på trykk, og derfor er ikke talemålet det eneste en navigerer etter når en skriver. Vikør mener at motsetninga mellom fasthet og valgfrihet burde vært drøfta på en mer grunnleggende måte, der en ikke bare fokuserer på motsetningene mellom disse posisjonene, men også ser på ulike mellomløsninger for akseptabel valgfrihet (Vikør 1992, 177). Vikør sier det slik: ”Er det noe som er heilt sikkert, så er det at avskaffing av valfriheita i dagens norsk er umuleg – blant anna fordi mangfald av former er eit viktig innslag i norsk skrifttradisjon og allmenn språkbruk.” (Ibid.).

System kontra språkbruk har vært en ideologisk motsetning som i større grad har prega normeringa innfor nynorsk enn bokmål. Fordi bokmålet har et dobbelt språkhistorisk

opphav, både dansk skriftspråk og seinere norsk talemål, har et konsekvent system vært vanskeligere å gjennomføre. Toleransen for inkonsekvens i rettskrivningssystemet har derfor vært større for bokmål enn for nynorsk. For nynorsk har motsetninga mellom system og språkbruk dreid seg om konflikten mellom en ideell, fast og sammenhengende struktur på den ene sida, som Aasens landsmål hovedsakelig er, og på den andre sida hensynet til det folkelige talemålet – som langt fra alltid er like systemrett. Dilemmaet innafor språknormeringa har derfor dreid seg om en skal lage generelle regler for hele ordgrupper og kategorier, eller om en skal normere etter ord for ord-prinsippet, etter som hva som er mest utbredt i praktisert språkbruk.

6.2.1.1 Fasthet versus valgfrihet

Jeg kommer hovedsakelig til å ta for meg motsetninga fasthet og valgfrihet når jeg fokuserer på avisenes prinsippgrunnlag i denne delen av undersøkelsen. Også Thore Roksvold diskuterer dilemmaet fast språknorm eller valgfrihet i avisredaksjonene (Roksvold 1999 og 2005). Som jeg har vært inne på i kapitlet om tidligere forskning (kapittel 3.3.3), konkluderer Roksvold med at en fast språknorm er viktig for journalistene. Journalistene syns dessuten det er viktigere med en felles språknorm enn det de andre respondentgruppene som deltok i undersøkelsen syns (lesere ansatt ved Telenor og norsklærere). Samtidig er det også journalistene som i størst grad mener det er viktig at journalistene i en redaksjon har mulighet til å innpasse individuelle språkvarianter i den redaksjonelle normen (Roksvold 1999, 206). På bakgrunn av disse funna er det av interesse å få vite mer om hvilke prinsipp som ligger til grunn for avisenes normering.

Motsetningsparet fasthet kontra valgfrihet drar med seg flere av de prinsippa Vikør gjør rede for i sin gjennomgang av ulike språkplanleggingsprinsipp (jf. Vikør 1994, 143-85). Slike prinsipp kan, som jeg var inne på i kapittel 3.1.4.3, deles inn i fire hovedgrupper (ibid., 143-46).

For å repetere kort (jf. oversikten i kapittel 3.1.4.3): Interne språklige prinsipp dreier seg om idealforestillinger om åssen en språknormal skal være. Prinsippa som hører hjemme i denne gruppa har betydning for hvilke valg en gjør med hensyn til den indre systematikken i språket. Prinsippet om fasthet hører til innafor denne gruppa, og går ut på at språknormalen bør være mest mulig fast eller trang. Det bør ikke være alternative skrivemåter eller bøyingsformer av samme ord (Vikør 1994, 162).

Den andre gruppa av prinsipp dreier seg om de valga en gjør i forhold til påvirkning fra andre språk og språkvarieteter. Som jeg nevnte tidligere, har denne problematikken vært knytta til tilnærminga mellom nynorsk og bokmål.

Den tredje prinsippgruppa berører forholdet mellom språket og språkbrukerne, og dermed individuelle og sosiale aspekt ved språknormalen. Prinsippet om valgfrihet hører til i denne hovedgruppa. Der prinsippet om fasthet hovedsakelig dreier seg om språksystemet, handler prinsippet om valgfrihet om hensynet til språket i bruk og språkbrukerne. Muligheten til individuell tilpasning har etter 1970-tallets dialektbølge blitt oppfatta som et gode i seg sjøl (jf. Vikør 1994, 169).

Vikørs siste prinsippgruppe dreier seg om forholdet til generelle samfunnsideologier. Ideologier som nasjonalisme, liberalisme eller demokrati ha stor innvirkning i en språkplanleggingsprosess. Dette er allmenne, ikke-språklige ideologier, men ofte har disse grunnholdningene avgjørende betydning i en normeringsprosess (jf. Vikør 1994, 82).

Fasthet eller valgfrihet i avisenes språknormal kan knytte til seg prinsipp som hører hjemme i flere av de fire hovedgruppene. Det er likevel ikke slik at fasthet kontra valgfrihet er ei entydig motsetning i alle avisredaksjoner. Det har med avisenes rolle som både språkbruker og normaktør å gjøre. Flere aviser mener det er viktig med valgfrihet i den offisielle rettskrivinga, fordi nettopp valgfriheten gir redaksjonene frihet til å normere stramt etter egne prinsipp – enten det nå dreier seg om at skriftspråket skal ta opp i seg elementer fra talemålet på stedet, eller at det er mer overordna ideologiske hensyn som spiller inn.

Flere av de avisene jeg har intervjuet, har fastsatt egne rettskrivingsregler til intern bruk i redaksjonen. Jeg har valgt å ikke gå inn på avisenes interne regler, fordi jeg i denne delen hovedsaklig ønsker å fokusere på det språklige prinsippgrunnlaget som kommer til uttrykk i samtalen med de redaktørene og journalistene jeg har intervjuet. Å vurdere slike holdninger opp mot internt fastsatte regler er sjølsagt interessant, men på grunn av omfanget av avhandlinga har jeg ikke mulighet til å gjøre det her. Her er det altså språknormerens syn på åssen språket ideelt sett bør være, som er i fokus, og hvilke(t) prinsipp som bør følges i en slik prosess. Dette forholdet er et viktig aspekt ved all språknormering (se også Vikør 1992, 173).

I analysedelen presenterer jeg ei avis om gangen. Jeg har valgt å presentere dem i den rekkefølga jeg intervjuet dem, altså etter dato og tidspunkt for intervjuet. Mot slutten av kapitlet oppsummerer jeg samla på bakgrunn alle intervjuet.

Som jeg allerede har nevnt i innledninga til kapittel 5, er utdraga fra intervjuet samla i et vedlegg bakerst i avhandlinga (kapittel 9.4). Ingen av intervjuet er presentert i sin helhet, men jeg har plukka ut de sitata som best belyser problemstillinga mi, nemlig fokuset på

avisenes språknormative prinsipp og praksis. I dette kapitlet kommer jeg hovedsakelig til å benytte meg av de utdraga som spesifikt sier noe om prinsippgrunnlaget i avisene. Alle sitata som er brukt, og som dermed er presentert i vedlegget, er klargjort med den enkelte informant. I vedlegget er informantene gjengitt med initialene til den aktuelle informanten foran sitatet. Jeg har også fått lov til å bruke fullt navn på informantene. Der mine spørsmål er tatt med i gjengivelsen, er mine initialer brukt (III).

Alle opplysninger om opplagstall er henta fra oversikten *Avisenes nettoopplag 2006* (sitert 24.03.07), som ligger på *Mediebedriftenes Landsforenings* nettsider. Opplysninger om lesertall er henta fra *Aviskatalogen* (sitert 24.03.07). Medlemsopplysninger om Suldalsposten er henta fra nettsidene til *Landslaget for lokalaviser* (sitert 24.03.07).

6.2.2 Aftenposten

6.2.2.1 Fakta om Aftenposten

Aftenposten blei etablert i 1860 av boktrykkeren Christian Schibsted og hadde opprinnelig navnet Christiania Adresseblad. Året etter blei navnet endra til Aftenposten. Tradisjonelt har avisa vært knytta til partiet Høyre (fram til 1990). I dag er avisa politisk uavhengig, men den regnes fortsatt som verdikonservativ. Utgiversted er Oslo.

Aftenposten er medlem i MBL, og der klassifiseres morgenutgaven av avisa som *storby-dagsaviser*. Morgenutgaven av avisa er også riksdekkende, og i spørreskjemaet oppgir informanten at avisa regnes som riksavis framfor regionavis. Hovednedslagsfeltet for avisa må likevel sies å være Østlandet, og aftenutgava av avisa er lokalavis for Oslo-området. Morgenutgava kommer med sju utgaver per uke.

I 2006 hadde morgenutgava av avisa et godkjent opplag på 248 503 eksemplarer, mens aftenutgavas opplag var på 137 141 eksemplarer. Lesertallet for morgenutgava var på 758 000. Opplagstalla for morgenutgava aleine gjør Aftenposten til landets nest største avis etter VG.

6.2.2.2 Om opptakssituasjonen

Intervjuet med Aftenposten blei gjort 13. juni 2006. Dette intervjuet var også det første intervjuet jeg gjennomførte i forbindelse med denne avhandlinga. Intervjuet blei tatt opp i Aftenpostens lokaler i Oslo. Informanten er Ole Nygaard, språkansvarlig i Aftenposten med god kjennskap til avisas språklige linje, og det var også han som svarte på spørreundersøkelsen.

6.2.2.3 Aftenpostens skriftspråk

Aftenposten har lang tradisjon som språkbevisst riksmålsavis, og riksmål er fortsatt normgrunnlaget for bokmålet i avisa. Språknormalen er også den samme for de ulike utgavene av avisa. I dag er den normen Aftenposten bruker, stort sett sammenfallende med et konservativt bokmål. Også innafor riksmålet er det en viss valgfrihet når det gjelder enkelte former, og Aftenposten bruker i dag de formene som faller sammen med bokmål. Slik har det ikke alltid vært, og om avisas språklige profil historisk sett, forteller Nygaard at Aftenposten brukte riksmålsformer som ”etter” og ”sprog” helt fram til 1992. Avisa gikk over til 1917-rettskrivinga først i 1928, og fra da av og fram til 1992 fulgte ikke Aftenposten offisiell rettskriving (jf. sitat A1, kapittel 9.4.1). Den private normeringa som Riksmålsforbundet har drevet i opposisjon til offisiell normering, har altså hatt en sterk støttespiller i Aftenposten.

I spørreskjemaet oppgir Nygaard at Aftenposten kun har bokmål som redaksjonell målform, og på spørsmålet om hva som er tillatte varianter innafor bokmål, er det gjennomgående kryssa av for de konservative eller moderate formene. ”Efter”, ”nu” og ”have” er imidlertid ikke tillatt, men ”mave” brukes istedenfor ”mage”. Sjøl om riksmål er normgrunnlaget, har avisa valgt de formene som faller sammen med bokmål. Aftenposten følger en språknormal som er fastsatt internt, og som jeg allerede har nevnt, er disse interne rettskrivingsreglene gitt ut som ordliste på Kunnskapsforlaget (Skre 2006). Det skjedde høsten 2006.

Det skriftspråket som slipper til redaksjonelt i Aftenposten, er altså et konservativt eller moderat bokmål. Nygaard setter likehetstegn mellom riksmål og et bokmål som er konservativt/moderat: ”Det er riksmål eller konservativt bokmål, moderat bokmål. Nå ligger jo riksmålet innenfor der, så det blir nesten hipp som happ.” (jf. sitat A4, *ibid.*).

Sjøl om Nygaard oppgir i spørreskjemaet at Aftenposten kan regnes som riksavis, blir ikke nynorsk brukt redaksjonelt. Grunnen til det er ifølge Nygaard at det alltid har vært sånn, at leserkretsen foretrekker bokmål, at nynorsk ikke brukes i nedslagsfeltet der avisa hovedsakelig gis ut og at desken ikke er i stand til å håndtere det (jf. sitat A2, *ibid.*). Det blir likevel presisert at dersom det hadde vært ønskelig fra avisledelsens side å bruke nynorsk, hadde det vært mulig å bygge opp en slik kompetanse. Fram til nå har det likevel ikke vært noen problematikk (*ibid.*).

Når det gjelder normering av innsendt stoff fra leserne, leserinnlegg og lignende, sier Nygaard at de er opptatt av å ha språklig kontroll med det som kommer på trykk. Når det gjelder nynorsk, sier Nygaard at de er i stand til å gjennomføre en slik kontroll (når det gjelder innsendt stoff), men når det gjelder radikalt bokmål er det vanskeligere (jf. sitat A8, *ibid.*).

Nygaard viser til Finn-Erik Vinje som har sagt at ikke engang hovedfagsstudenter i nordisk er i stand til å skrive radikalt bokmål.⁵⁸ Om Vinje er den grunnleggende årsaken til at radikalt bokmål ikke slipper til som leserinnlegg i Aftenposten, kan sikkert diskuteres, men det er uansett slik at innlegg på nynorsk blir trykt, mens radikale bokmålsinnlegg blir normert etter avisas språknormal.

I utgangspunktet ser det altså ut som om radikale bokmålsformer er totalt fraværende i Aftenpostens spalter, trass i at den er ei bokmålsavis. Nygaard presiserer likevel at det er enkelte stoffområder i avisa, som sport og visse deler av kulturstoffet, der de radikale bokmålsformene kan, og kanskje også bør tas i bruk (jf. sitat A3, kapittel 9.4.1). På den måten gjennomfører Aftenposten ei sjanger- eller stilnivellering av bokmålsnormalen. Det skal jeg komme tilbake til.

6.2.2.4 Aftenpostens prinsippgrunnlag

Når det gjelder motsetninga mellom en fast norm eller valgfrihet i redaksjonen, er Aftenposten sterkt knytta til en tradisjon som har fasthet i språknormalen som et grunnleggende prinsipp. Prinsippet om en fast språknormal skal ideelt sett også gjelde ellers i samfunnet. Dette forholdet er diskutert av Ole Nygaard i en artikkel fra 2003, der han fokuserer på problemer i norsk språknormering med utgangspunkt i Aftenpostens språklige praksis. Et av spørsmåla han stiller, er om den offisielle normeringa bør være av en slik art at store språkbrukere sjøl må drive med språknormering (Nygaard 2003, 57). Dette synet kommer også fram i dybdeintervjuet når Nygaard sier at ”det er et problem for den offisielle språknormeringen at den opererer på siden av store språkbrukere” (sitat A7, kapittel 9.4.1). Dette er på mange måter en variant av usus-prinsippet, der ”de store språkbrukerne” blir representanter for en allmenn og gjengs språkbruk og som dermed bør ha større innvirkning på den offisielle normeringa. Flere har pekt på at det er et paradoks at tilhengere av riksmålet og ususprinsippet likevel ikke slipper til former som ikke faller sammen med deres språknormal (jf. Vikør 1994, 172).

En fast språknormal er viktig for Aftenposten, og derfor er det også et mål å unngå valgfrihet. ”Vi har en stram norm hvor det nesten ikke er valgfrihet. Det er ikke noe valg mellom å skrive ”gata” og ”gaten”, man må skrive ”gaten” [...]” (sitat A4, ibid.). Valgfrihet når det gjelder ord- og bøyingsformer er altså ikke et gode, og for Aftenposten er det viktig at språket er enhetlig for å unngå *vakling* og for å få et *enhetlig* språk (jf. sitat A6 og A4, ibid.). Prinsippet om fasthet opererer gjerne sammen med prinsippa stabilitet og tradisjonalisme, og

⁵⁸ Finn-Erik Vinje som ei kraft i norsk språknormering, er diskutert av Endre Brunstad (Brunstad, 2003).

Nygaard understreker at det er en sterk språktradisjon i avisa som den interne normeringa må ses i lys av (jf. sitat A10, *ibid.*).

I Aftenposten står altså fasthet og tradisjon sterkt som normeringsprinsipp. Men for å kunne si noe mer om prinsippgrunnlaget i avisenes språknormering er det viktig å fokusere på når skriftspråket i avisa sist blei endra. Hva motiverte disse endringene, og hva blei resultatet?

Aftenpostens siste ”store” rettskrivingsendring blei gjennomført i 1992, og det var et redaktørskifte på slutten av 1980-tallet som gjorde det mulig å modernisere skriftspråket (jf. sitat A10, kapittel 9.4.1). Som resultata fra spørreundersøkelsen også har avdekket, kan redaktørene ha stor innvirkning på avisas språklige linje. Nygaard sier at de lenge var for sta, og at de holdt på utdaterte riksmålsformer som ”etter” og ”sprog” (jf. sitat A1 og A10, *ibid.*). Han presiserer også at disse endringene ikke nødvendigvis var store, men at flere av riksmålets faneord da forsvant ut av Aftenpostens skriftnormal (jf. sitat A5, *ibid.*). Før disse endringene blei gjort, var det reaksjoner både fra lesere og ansatte journalister på at flere former virka *avstikkende* og *gammeldags*. Flere journalister skreiv dessuten ”etter” istedenfor ”etter” i manuset på rein trass (*ibid.*). Sjøl om Aftenposten ønsker en stabil, enhetlig og fast normal, er avisa altså ikke immun mot endringer. Det er også interessant å legge merke til at negative lesereaksjoner har hatt betydning for avisas skriftspråkspraksis.

Det siste aspektet jeg vil trekke fram når det gjelder Aftenpostens normeringsprinsipp, er stilnivelleringa innafor bokmål. Da jeg snakka med Nygaard sommeren 2006, sto de foran en kodifiseringsprosess i forbindelse med innføring av retteprogrammet Tansa. I den forbindelse blei det vurdert om det skulle legges inn en større variasjon i rettesystemet, fordi det er stoffområder i avisa hvor det er tillatt og ønskelig å bruke de mer radikale bokmålsformene (jf. sitat A3, kapittel 9.4.1). Nygaard presiserer i intervjuet at dette ikke er noe nytt. Sjøl om avisa har en stram normal, har sportsjournalistikken og visse deler av kulturstoffet behov for andre uttrykksmåter enn det den interne språknormalen åpner for. Nygaard eksemplifiserer det slik: ”Og sport, for eksempel, hvor det ikke er sikkert at en helt stram norm er det som fungerer. En fotballspiller – er han ”god i luften”? De skriver ikke det på sporten, de skriver at han er ”god i lufta”. Og innenfor moderne musikk skriver de ”låta”.” (sitat A3, *ibid.*). Tore Roksvold mener innføringa av Tansa kan føre til ei stram normering i de avisene som innfører dette systemet (Roksvold 1999, 207). I den forbindelse er det interessant å se at nettopp ei avis som Aftenposten, som har tradisjon for å normere stramt, diskuterer muligheten for en videre norm når et system som Tansa skal innføres. Det skal likevel nevnes at det ikke har blitt lagt inn noen større variasjon i Aftenpostens rettesystem. Jeg snakka med Nygaard på telefonen 03.05.07, og han kunne fortelle at det ikke er lagt inn større variasjon i

systemet. Han presiserer likevel at romsligheten innafor sportsjournalistikken og visse deler av kulturstoffet er større enn for nyhetsstoffet generelt, og at journalistene da har mulighet til å gå inn og overstyre de formene rettesystemet foreslår.

Det er et viktig aspekt at en slik variasjon innafor bokmål ikke representerer valgfrihet for den som skriver, og når de radikale formene tas i bruk, er det heller ikke med den begrunnelsen at skriftspråket skal legges opp mot talemålet til leseren. Nygaard presiserer at a-formene skal brukes der det er *naturlig*, og at språket skal tilpasses den virkeligheten en skriver om (jf. sitat A3, kapittel 9.4.1). Et slikt aspekt ved språknormeringa kan betegnes som ønsket om stilistisk nyanserikdom (jf. Vikør 1994, 158). Dette er et syn som har prega deler av riksmålsbevegelsen, og det dreier seg om at stilistiske konnotasjoner knytter seg til ulike ord- og bøyingsformer. De østnorske formene representerer lavprosa, mens de tradisjonelle riksmålsformene representerer høy- og mellomprosa (ibid.) Vikør presiserer at dette fenomenet har få paralleller i andre språk, og at det kan ses i sammenheng med at bokmålet/riksmålet har et dobbelt opphav – dansk overklasespråk og sørøstnorsk talemål (ibid.).

Alt i alt må vi konkludere med at Aftenposten har en stram intern språknormal som ligger innafor den konservative delen av bokmålsrettskrivinga. Dette viser at prinsippet om fasthet står sterkt i avisa, og sammen med dette prinsippet virker også ønsket om stabilitet og konsekvens. Samtidig ser det ut som det er viktig å bevare avisas språktradisjon. Når variasjonen innafor den offisielle rettskrivinga blir benytta, er det ikke et uttrykk for valgfrihet eller generell språklig variasjon, men knytta til prinsippet om stilistisk nyanserikdom. Sjøl om Aftenposten regner seg som riksdekkende avis, brukes ikke nynorsk redaksjonelt.

6.2.3 Nationen

6.2.3.1 Fakta om Nationen

Nationen kom ut som dagsavis første gang i 1918. Utgiversted er Oslo. Avis har vært tilknytt Senterpartiet, tidligere Bondepartiet, fram til midten av 1980-tallet, men i dag er den politisk uavhengig og eies av Tun Media, som igjen eies av Norges Bondelag, Gilde, Tine, Prior m.fl. (*Nationen*, sitert 06.03.07). Avis kommer ut seks dager i uka (ikke søndag), og godkjent opplag for 2006 er 16 996 eksemplarer. Lesertallet er på 71 000.

Nationen er medlem i MBL, og der klassifiseres avisa som nisjeavis med fokus på områder som landbruk og distriktpolitikk. Avis blir også kalt bygde-Norges riksavis, og i den kvantitative delen av min undersøkelse blir den også regna som riksavis (jf. begrunnelse av typeinndeling i underkapittel 5.1.4).

6.2.3.2 Om opptakssituasjonen

Intervjuet med Nationen blei gjort 13. juni 2006 i avisas lokaler i Oslo. Informanten er Tove Lie, redaktør i avisa, og det var også hun som svarte på spørreundersøkelsen.

6.2.3.3 Nationens skriftspråk

Nationen bruker mest bokmål, men de siste åra har nynorskprosenten økt, og journalistene i redaksjonen oppfordres til å bruke mer nynorsk (jf sitat N4, kapittel 9.4.2). I spørreskjemaet har informanten valgt svaret ”stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk” på spørsmålet om redaksjonell målform, og både nynorsk og bokmål er oppgitt som målform hos MBL. Det er ingen målsetting om noen prosentvis fordeling mellom målformene, men redaktøren presiserer at journalistene blir oppfordra til å bruke nynorsk, og at prosentandelen for nynorsk har gått kraftig opp de siste åra. Redaktøren i Nationen fikk Nynorsk redaktørpris⁵⁹ i 2005. Også tidligere har en journalist i Nationen mottatt en pris for godt språk; Kari Gåsvatn fikk Norsk språkpris⁶⁰ i 1996 for god bokmålsbruk.

I spørreskjemaet oppgir redaktøren at normgrunnlaget for bokmål er NTBs språknormal, men når hun seinere skal gi en uformell beskrivelse av bokmålet sånn det blir praktisert i avisa presiserer hun at: ”NTB-malen er utgangspunktet, men radikalt bokmål er tillatt. Vi lar språkblomstene blomstre, vi skriver for folk som snakker dialekt.” (Sitatet er henta fra spørreskjemaet, se også sitat N2). Denne presiseringa viser at det bak et kryss i et spørreskjema, kan være flere opplysninger å hente enn det umiddelbart ser ut som. Dette kommer jeg tilbake til. Når det gjelder bokmålet i Nationen, er det mye som tyder på at valgfriheten i prinsippet er stor. Den eneste varianten av bokmål redaktøren ikke ønsker, er et konservativt bokmål (jf. sitat N2, *ibid.*). At valgfriheten er stor, kommer også tydelig fram i rapporteringa av tillatte former i spørreskjemaet. De eneste formene som ikke blir rapportert om som tillatt er: *jenten, frem, efter, nu, mave, have, uken, kjerka og fremtid.*

Som jeg nevnte, har andelen tekster på nynorsk økt i Nationen de siste åra, og Tove Lie opplyser om at det er ei positiv holdning til nynorsk i redaksjonen (jf. sitat N5, *ibid.*). I spørreskjemaet kommer det fram at innafor nynorsk er det meste tillatt, men at det ikke er ønskelig med de mest konservative klammeformene. De formene som ikke blir rapportert om som tillatt innafor nynorsk, er: *tidi, hamar, bare* og *høre*. Flere av de konservative klammeformene er altså rapportert om som tillatt, men det er ikke dermed sagt at de er ønska.

⁵⁹ Nynorsk redaktørpris deles ut av Mediemållaget, og formålet med prisen er å gi en ekstra oppmuntring til de redaktørene som gjør en ekstra innsats for nynorsk som mediespråk.

⁶⁰ ”Norsk språkpris ble utdelt 1992–2003 for fremragende bruk av norsk språk i sakprosa utgitt de siste fem år. Prisen ble gitt annethvert år for bokmål og annethvert for nynorsk” (http://www.sprakrad.no/Spraakraadet/Historikk/Norsk_spraakpris/, 21.03.07).

Nationen har altså ingen fastsatt intern språknorm verken for nynorsk eller bokmål. Når det gjelder bokmål blei det starta et språkprosjekt for noen år tilbake, der målet var å etablere "Nationen-malen". Dette prosjektet kokte imidlertid "bort i kålen", men prosjektet har ført til en språklig bevissthet som har prega redaksjonen siden (jf. sitat N11, kapittel 9.4.2). Lie sier at sjøl om avisa ikke har noen fast normal for bokmål, ligger skriftspråket pluss minus rundt NTB-språket (jf. sitat N3).

6.2.3.4 Nationens prinsippgrunnlag

"Det er ikke så mye å si om Nationens redaksjonelle språknorm, da avisen bare har adoptert språknormen til NTB." (Vinde 2000, 102). Dette utsagnet viser at redaksjonen ikke hadde noen egen nedskrevet språknorm i 2000, og det hadde de fremdeles ikke da jeg intervjuet Tove Lie i juni 2006. Det kommer fram både i spørreskjemaet og i intervjuet i denne undersøkelsen at NTBs språknorm fortsatt er det omtrentlige normgrunnlaget for bokmålet i avisa, men at dette er en sannhet med modifikasjoner, kommer tydelig fram når en går i dialog med redaktøren om prinsippgrunnlaget for den språklige praksisen. Per i dag er det altså mer å si om Nationens redaksjonelle språknorm, i det minste er det mer å si om de språknormative prinsippa som er grunnlaget for den språklige praksisen avisredaksjonen har lagt seg på. Sjøl om en redaksjon velger å følge en språknorm som allerede eksisterer, vil det uansett være vurderinger og verdier som ligger til grunn for et slikt valg. Vinde oppsummerer Nationens språkpraksis som "stort sett i samsvar med NTB-normen, men at den vakler litt på enkelte områder" (ibid., 106). Ei slik "vakling" i forhold til normgrunnlaget kan bety flere ting. Det kan tyde på at redaksjonen ikke er i stand til å gjennomføre den språklige linja de i utgangspunktet ønsker å følge. Sett fra et annet perspektiv kan det også tenkes at en slik variasjon ikke representerer vakling i det hele tatt, men heller er et uttrykk for ønska og tillatt variasjon. Hvis en ikke går i dialog med redaksjonens egne prinsipp for de valga som er gjort, er det lett å la eget prinsippgrunnlag være bakgrunn for konklusjonene. Viktige aspekter ved prosessen kan lett forsvinne når en ikke kjenner beveggrunnen for de valga som er tatt, men kun fokuserer på det synlige resultatet. Lie understreker at sjøl om stor valgfrihet ikke fører til en stram og konsekvent normal, representerer også det å ikke være konsekvent et konsekvent og gjennomtenkt valg (jf. sitat N13, kapittel 9.4.2).

Når det gjelder motsetninga mellom en fast språknorm eller valgfrihet i redaksjonen, skiller Nationen seg klart fra Aftenposten på flere områder. I spørreskjemaet (spørsmål 12) opplyser Lie om at journalistene står fritt til å velge mellom bokmål og nynorsk når de skriver, og valgfriheten er som sagt stor når det gjelder både bokmål og nynorsk. Avisledelsen

oppfordrer imidlertid journalistene til å skrive mer nynorsk, og Nationens ønske om nynorsk i avisspaltene er også tema i jobbintervju når nye journalister skal ansettes (jf. sitat N4, kapittel 9.4.2). Trass i valgfriheten når det gjelder skriftspråk, sier Lie at det i de harde nyhetssakene likevel blir brukt mest bokmål, og at den varianten som brukes der ikke er spesielt radikal (jf. sitat N12, *ibid.*). Lie forklarer dette med at journalistene har lett for å bli påvirket av kildespråket når de skriver (jf. Roksvold 2005), og at de kanskje utøver en form for sjølsensur når det gjelder rene nyhetssaker. Den samme sjølsensuren mener hun også trer i kraft i forhold til nynorsk (jf. sitat N12 og N7, kapittel 9.4.2). Redaktøren mener likevel det er viktig at nynorsk også blir synlig innafor nyhetsjournalistikken. Sjøl om det radikale bokmålet heller ikke blir brukt i særlig grad i nyhetsstoffet, er det uansett ikke snakk om ei bevisst stilnivellering fra avisledelsens side. Om ei slik nivellering likevel er et ideal som slår inn når journalistene skriver, er det vanskelig å si noe sikkert om her.

Når det gjelder Nationens språklige profil i dag i forhold til tidligere, er det ikke mye som tyder på at avisa er bundet av noen språktradisjon. For få år tilbake var det en annen redaktør i avisa, og sjøl om normgrunnet for bokmål fortsatt er NTB-normalen, er det tydelig at hun som er redaktør i dag tillater variasjon innafor alle stoffområder, og denne valgfriheten gjelder også på tvers av målformene. Sjøl om det ikke er fastsatt noen skriftlige regler for hva som er Nationens språklige profil, er det tydelig at redaktøren har stor innvirkning på det språkpolitiske klimaet i redaksjonen. Dette understreker hun sjøl når hun sier at redaksjonens holdning til nynorsk er veldig avhengig av hvem som er redaktør (jf. sitat N5, *ibid.*).

Ønsket om valgfrihet i forhold til redaksjonelt skriftspråk kan begrunnes på flere måter, og det er interessant å se nærmere på hva som motiverer valgfrihet og variasjonsbredde når det gjelder skriftspråket i Nationen. Det er flere aspekter som kommer tydelig fram i intervjuet. Nationens leserkrets er hovedsakelig å finne i bygde-Norge, og fordi leserne snakker svært ulike dialekter, mener Lie at denne variasjonen også bør komme fram i avisas skriftspråk. Dessuten understreker hun at skriftspråket er med på å bygge identitet rundt avisa. (jf. sitat N8, *ibid.*). Hun har også inntrykk av at leserne hovedsakelig foretrekker et radikalt bokmål framfor et konservativt bokmål (*ibid.*). Når det gjelder nynorsk, sier redaktøren at hun ikke har noen formening om hvilke variant av nynorsk leserne foretrekker, men at hun får tilbakemeldinger på at det er bra at avisa bruker nynorsk i spaltene (jf. sitat N9, *ibid.*). Lesernes tilbakemeldinger kan altså ha mye å si i avisenes normeringsprosess, og på den måten er det også et kommersielt aspekt ved avisenes språknormering. Det er viktig at avisene selger det leserne vil ha. Nationen gjennomfører leserundersøkelser hvor leserne også uttaler

seg om skriftspråket. At 20 % av leserne ønsker seg mer nynorsk, mot 14 % som ønsker seg mindre (jf. sitat N1, kapittel 9.4.2), har helt sikkert betydning for Nationens satsing på nynorsk i avisstoffet. Samtidig kommer det også tydelig fram at ønsket om variasjon, både på tvers av skriftspråka og innafor de to normalene, også er knytta til Nationens verdigrunnlag. Nasjonalitet, språklig identitet og tilknytning til bygde-Norge er viktig for Nationen, og dette understreker Lie i intervjuet (ibid.). Om det er det kommersielle eller språkpolitiske verdigrunnlaget som da veier tyngst, er det vanskelig å si noe sikkert om. En kommer ikke utenom at en også handler innafor kommersielle rammer når en selger skriftspråklige identitetsmarkører.

Et slikt kommersielt aspekt er det viktig å kartlegge, fordi språklig valgfrihet i avisredaksjonen både kan begrunnes med utgangspunkt i leserne og deres preferanser, og med hensynet til journalistene som skriver. I Nationen ser det imidlertid ut som om det er hensynet til leserne som står sterkest. Det at journalistene blir oppfordra sterkt til å skrive nynorsk, understreker dette. I Norges Mållags ”Slepp nynorsken til”-kampanje, som jeg har nevnt tidligere, har det vært fokusert på journalistenes rett til språkvalg. For Nationens del er det tydelig at det språklige demokratiet dreier seg om leserhensyn framfor journalisthensyn. I debatten om nynorsk i riksavisene kan det kanskje være legitimt å stille spørsmålet: Språklig demokrati for hvem? Slike spørsmål er av stor prinsipiell betydning. Journalistene i Nationen kan velge om de vil skrive bokmål eller nynorsk, men dette er mer et resultat av, snarere enn et utgangspunkt for, å velge begge målformer som redaksjonelt skriftspråk.

Skriftspråklig identitet handler heller ikke bare om leseren. Det kommer tydelig fram når Lie understreker at Nationen ønsker å være ei ”motstrømsavis, som virker mot flyttestrømmen – og alle strømmer”. (jf. sitat N15, kapittel 9.4.2). For Nationen handler det å skrive nynorsk også om å ta et politisk og verdimeessig valg på egne vegne (ibid.).

Alt i alt kan vi si at valgfriheten står sterkt som prinsipp når det gjelder skriftspråket i Nationen. Denne valgfriheten omfatter både bokmål og nynorsk, og samtidig er det rom for variasjon innafor normalene. Den språklige variasjonen Nationen tillater, er begrunna ut ifra et flertallshensyn – avisa skriver for folk som snakker dialekt. Det er altså ikke hensynet til journalistene som primært ligger til grunn for denne praksisen. Å velge nynorsk som redaksjonelt skriftspråk i tillegg til bokmål er blant annet motivert i ønsket om å være ei ”motstrømsavis”, som går på tvers av andre tendenser i samfunnet.

6.2.4 Suldalsposten

6.2.4.1 Fakta om Suldalsposten

Suldalsposten blei etablert i 1975. Utgiversted er Suldal kommune i Rogaland. Avisa er politisk uavhengig, og har heller ikke vært knytta til noe politisk parti siden den blei etablert i 1975. Dekningsområdet er primært Suldal kommune, og avisa kommer ut to ganger i uka, onsdag og lørdag. Dekningsprosenten i primærområdet ligger på 90 %. Godkjent opplagstall for 2006 er på 2348.

Avisa er medlem i LLA, og informanten definerer avisa som lokalavis i spørreskjemaet. Etter MBLs klassifisering vil Suldalsposten komme innfor kategorien *andre lokalaviser*.

6.2.4.2 Om opptakssituasjonen

Intervjuet med Suldalsposten blei gjort 06.07.06 i redaksjonens lokaler i kommunesenteret Sand. Informanten er Trond Hjorteland, redaktør i avisa, og det var også han som svarte på spørreundersøkelsen.

6.2.3.3 Suldalspostens skriftspråk

Suldalsposten har nynorsk som redaksjonell målform, og det har den hatt siden avisa blei etablert i 1975. I spørreskjemaet har informanten kryssa av på svaralternativet ”bare nynorsk” på spørsmålet om hva som er redaksjonell målform, og det stemmer også med opplysningene som blir gitt hos LLA. Bokmål blir bare brukt i innsendte innlegg og i enkelte annonser.

Når det gjelder hva som er normgrunnlag for nynorsk, opplyser Hjorteland om at redaksjonen har laga en egen intern norm, og at de ønsker å tilpasse nynorsken til den lokale dialekten (svar på spørsmål 4 i spørreskjemaet og sitat S1, kapittel 9.4.3). Han understreker samtidig at ei slik tilpassing til dialekten er ønskelig fordi flere av formene innfor den offisielle normalen er unaturlige for leserne av avisa (opplysningene er henta fra forklaringa som er gitt på spørsmål 4 i spørreskjemaet).

Suldalsposten endra de interne rettskrivingsreglene i 2005, da de etablerte det Hjorteland kaller en ”språkkanon”. Denne interne normalen har begrensa valgfrihet for ei rekke former, og Hjorteland sier at målet er et konsekvent skriftspråk som samtidig speiler den nynorsken som blir brukt i Suldal (jf. sitat S6, kapittel 9.4.3). Samtidig skal den også speile dialekten i området der avisa gis ut. Den begrensa valgfriheten avisa har lagt seg på, er også tydelig gjennom de egenrapporterte formene i spørreskjemaet (spørsmål 7 i spørreskjemaet). I egenrapporteringa kommer det fram at Suldalsposten bruker a-infinitiv, og

ellers er det kryssa av for disse formene: *følgje, truleg, funne, tida, me, hammar, komme(a), gløyme, så, byggje(a), nå, berre, derfor, tar, nokon, då, skule, høyre(a), først, løn, gammal, lenke, vart* og *blei*. Av de formene jeg har bedt informantene respondere på i spørreskjemaet, er det altså bare variasjonen *vart/blei* som blir rapportert om som valgfri.

6.2.4.4 Suldalspostens prinsippgrunnlag

Suldal ligger innafor det området som i skriftspråklig sammenheng blir kalt det nynorske kjerneområdet. Valg av nynorsk som redaksjonell målform er knytta til geografi, noe også resultata fra spørreundersøkelsen viser; andelen av nynorskaviser er prosentvis høyere for Vestlandet enn for de andre delene av landet. Men også andre hensyn enn geografi har betydning for hvorfor mange lokalaviser i denne landsdelen har nynorsk som redaksjonell målform. Suldalsposten er et eksempel på at både ideologiske og språklige hensyn har betydning i normeringsprosessen.

Når det gjelder motsetningsparet fasthet kontra valgfrihet, er det fasthet som står sterkest som prinsippgrunnlag i Suldalsposten. Avisa skriver etter en egen intern normal med begrensa valgfrihet, og journalistene har heller ikke mulighet til å skrive bokmål dersom de skulle ønske det. Hjorteland understreker at det er en verdi i seg sjøl at skriftspråket er konsekvent, og at liberale og konservative ord og uttrykk ikke blir blanda sammen (jf. sitat S8, kapittel 9.4.3). Samtidig understreker han at total konsekvens er helt umulig, og at det også innafor den interne normalen er tillatt med noe variasjon. Det er for eksempel tillatt å bruke både ”begynna” og ”byrja” (jf. sitat S7, *ibid.*). Når det gjelder fasthet versus valgfrihet i den offisielle nynorsknormalen, mener Hjorteland at det er viktig å ha en normal, men at det samtidig må være valgfrihet innafor den offisielle normalen. Han understreker at mulighet for lokal variasjon er viktig, og nettopp språket i lokalsamfunnet har vært viktig for Suldalspostens normering av nynorsken (jf. sitat S11, *ibid.*).

Sjøl om Suldalsposten skriver etter en snevrere normal enn den offisielle, er det rom for mer personlig variasjon innafor visse typer stoff. Der en personlig uttrykksform kan leses inn i teksten, er det også tillatt med en mer personlig valgt nynorsk (jf. sitat S9, *ibid.*). Det er likevel viktig å understreke at dette ikke dreier seg om prinsippet om stilistisk nyanserikdom, som jeg var inne på i forbindelse med Aftenpostens stilnivellering av bokmålsnormalen. I Suldalsposten ser det ut som en slik variasjon blir knytta til personen som skriver, ikke til konkrete former innafor rettskrivningssystemet (*ibid.*).

Suldalsposten er et eksempel på ei avis der lokal identitet spiller ei viktig rolle, og lokal identitetet omfatter også språklige forhold. Hjorteland understreker at det er noe av

årsaken til at avisredaksjonen kun har nynorsk som redaksjonell målform. Dette aspektet kommer tydelig fram både i spørreskjemaet og i intervjuet. På spørsmål om det hadde vært mulig for en redaktør å innføre bokmål, i tillegg til nynorsk, i Suldalsposten, svarer Hjorteland at han tror leserne hadde reagert fordi mange knytter identiteten sin opp til det nynorske skriftspråket (jf. sitat S5, kapittel 9.4.3). Samtidig peker han på at nynorsk er under press fra bokmål, og at det blir mer og mer bokmål i avisa i form av annonser (jf. sitat S3, ibid.).

Sjøl om Suldalsposten følger en forholdsvis snever intern rettskrivingsnormal, understreker Hjorteland den demokratiske prosessen som ligger til grunn for den interne normalen. Den interne normalen har blitt til gjennom en prosess der både redaksjonelle medarbeidere og referansegrupper blant leserne (både yngre og eldre) har kryssa av for ulike ord og former (jf. sitat S6, ibid.). At leserne blir tatt med på råd, viser at det er viktig for avisa å vite hva leserne mener. Hjorteland presiserer også at de ønsker å nå ut til yngre lesere, og at en traust skrifttradisjon ikke bidrar til å nå de unge (sitat S8, ibid.).

Suldalposten har ingen stabil språktradisjon når det gjelder intern normering, og Hjorteland sier at nynorsken i avisa har variert etter som hvem som har vært redaktør. Han understreker også at det er viktig for avisa at den ikke henger etter språklig, men heller er litt i forkant. Det gjelder i forhold til leserne, men også i forhold til offisiell normering. Hjorteland understreker at avisa er normaktør overfor lokalsamfunnet fordi leserne har stor tillit til det som kommer på trykk, også det språklige. Samtidig fokuserer han på at avisene også er normaktører overfor offisielle normeringsorgan som Språkrådet (jf. sitat S10, ibid.). Hjorteland er tydelig på at den offisielle nynorsknormalen også bør speile de endringene som skjer i praktisert språkbruk (jf. sitat S1 og S11, ibid.). Derfor er også dialektnært skriftspråk et prinsipp å navigere etter for Suldalsposten. Hjorteland understreker at den konservative nynorsken er like fjern for leserne som det bokmålet er (jf. sitat S2, ibid.).

Som ei oppsummering kan vi si at fasthet og konsekvens er prinsipp som står sterkt i Suldalsposten. Samtidig er det viktig å understreke at den interne nynorsknormalen i avisa ikke representerer noen langvarig og stabil tradisjon. Redaktøren understreker at skriftspråket først og fremst skal skape identitet til leseren, og at det skal skje ved å skjele til den nynorsken som blir brukt i lokalsamfunnet i tillegg til lokal dialekt. Dermed står flertallsprinsippet sterkt i redaksjonen. Dersom språket i samfunnet ellers endrer seg, er det viktig at skriftspråket i avisa speiler den utviklinga.

6.2.5 Arbeidets Rett

6.2.5.1 Fakta om Arbeidets Rett

Arbeidets Rett er lokalavis for kommunene Røros og Holtålen i Sør-Trøndelag og Os, Tolga, Tynset, Alvdal og Folldal i Hedmark. Utgiverstedet er Røros i Sør-Trøndelag. Avisa blei etablert i 1907, og hadde opprinnelig navnet Mauren. Avisa eies av A-pressen, og hadde tilknytning til Arbeiderpartiet fra 1907 til 1989. I dag er den partipolitisk uavhengig.

Informanten definerer avisa som lokalavis i spørreskjemaet. Avisa er medlem i MBL, og der blir den klassifisert innfor gruppa *andre lokalaviser*. Den kommer med tre utgaver i uka; mandag, onsdag og fredag. Godkjent opplagstall for 2006 er 8340, og lesertallet er på 19 000.

6.2.5.2 Om opptakssituasjonen

Intervjuet med Arbeidets Rett blei gjort 23.08.06 i ankomsthallen på Gardermoen. Informanten er Nils Martin Tidemann, redaktør i avisa, og det var også han som svarte på spørreundersøkelsen.

Informanten fant tid til intervjuet mellom to flyreiser. Han hadde ikke hastverk, så tidspress har ikke preget intervjuet. Sjøl om en flyplass ikke er et optimalt sted for et lydopptak, gikk det greit å finne et sted der vi var skjerma for støy.

6.2.5.3 Arbeidets Retts skriftspråk

Arbeidets Rett bruker bare bokmål redaksjonelt. I spørreskjemaet har informanten kryssa av på svaret "stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk" på spørsmålet om redaksjonell målform. Unntaket er ikke spesifisert i skjemaet, men gjennom intervjuet kommer det fram at to faste spaltister skriver på nynorsk (jf. sitat AR1, kapittel 9.4.4.). Redaksjonelt stoff er altså hovedsakelig på bokmål, og de ansatte journalistene må skrive bokmål. I MBL er bare bokmål ført opp som målform.

Normgrunnlaget for bokmålet i Arbeidets Rett er en egen fastsatt normal med lokale tilpasninger (opplysninger fra spørreskjemaet på spørsmål 3 om normgrunnlag). Dette kommer også fram i dybdeintervjuet, der Tidemann sier at språklig profil ikke er det avisa fokuserer mest på, men at den bruker en del lokale ord og uttrykk, altså dialektord (jf. sitat AR2, *ibid.*). De siste rettskrivingsendringene i avisa blei gjort på slutten av 1990-tallet, og det var Tidemann som gjennomførte endringene (jf. sitat AR3, *ibid.*). Målet med endringene var blant annet å få *ei* språklig linje i avisa, med en konsekvent skrivemåte for flere ord (jf. sitat AR2, *ibid.*). "Blåboka", som redaktøren kaller den interne rettskrivingsnormalen, inneholder

opplysninger både om ord som er påbudt og ord som er forbudt (jf. sitat AR3, kapittel 9.4.4). På spørsmålet om hva som er tillatte former innafor bokmål (spørsmål 7 i spørreskjemaet), har Tidemann kryssa av for disse formene: *sjuk*, *ble*, *senere*, *gammel*, *glemme*, *tiden/tida*, *jenten/jenta*, *hoppet/hoppa*, *mjølk*, *frem/fram*, *etter*, *nå*, *mage*, *hage*, *alene*, *uken/uka*, *selv/sjø* og *kirken/kirka*. For ordpara *kastet/kasta* og *fremtid/framtid* er det ikke satt noen kryss. For hunkjønns substantiv i bestemt form entall (*jenten/jenta*, *tiden/tida*, *uken/uka*) og preteritums- og perfektumsformene av verb (*hoppet/hoppa*), er det rapportert om valgfrihet, men i dybdeintervjuet sier Tidemann at a-endingene ikke er så mye brukt i praktisert skriftspråk (jf. sitat AR5, kapittel 9.4.4). For flere av de andre ordpara blir det rapportert om eneformer, og disse formene representerer både radikale og konservative varianter (for eksempel *sjuk* og *mjølk*, men *senere* og *alene*). Ei slik blanding av både konservative og radikale varianter kan ha med tilnærminga til talemålet å gjøre. I Sør-Trøndelag er diftonger ofte assimilert til monoftonger (jf. Papazian & Helleland 2005, 48). Arbeidets Rett bruker altså et par markert radikale former som eneformer i avisa – som *sjuk*, *mjølk* og *veg* (jf. sitat AR3, kapittel 9.4.4). I spørreskjemaet betegner Tidemann likevel det praktiserte bokmålet i avisa som konservativt/moderat.

Som jeg har nevnt i kapittel 3.1.3.6, der jeg har diskutert hva som legges i begrepa radikalt, konservativt og moderat, er det ikke uvanlig å knytte begrepet radikalt til de ordformene som oppleves som mest markerte når det gjelder bokmål. Moderat er gjerne betegnelsen på det skriftspråket som ikke stikker seg ut på noen som helst måte. Når Tidemann på tross av de radikale eneformene betegner bokmålet som konservativt/moderat, kan det også tenkes at det er fordi former som *mjølk* og *sjuk* ikke oppleves som spesielt markerte i det området der Arbeidets Rett kommer ut. Når jeg konfronterer redaktøren med betegnelsen konservativt/moderat, knytter han den dessuten opp mot fornorsking av engelske ord, og understreker at de ofte bruker den engelske skrivemåten (jf. sitat AR5, *ibid.*).

Spørsmål 6 i spørreskjemaet kartlegger hvilke deler av rettskrivinga innafor nynorsknormalen som er tillatt (svaralternativa er ”hovedformer”, ”radikale klammeformer (i tillegg til hovedformer)” og ”konservative klammeformer (i tillegg til hovedformer)”). Når det gjelder regler for nynorskrettskrivinga, har Tidemann kryssa av for at de bare tillater hovedformer. Nynorsk brukes ikke redaksjonelt i Arbeidets Rett, men er knytta til to spaltister som leverer stoff på nynorsk, og derfor har Tidemann heller ikke kryssa av for noen av ordpara i spørsmål 7 i spørreskjemaet. I dybdeintervjuet sier han også at avisa ikke har noen streng redaksjonell linje overfor de spaltistene som skriver nynorsk, men at han personlig foretrekker en moderne nynorskvariant som ligner bokmål (jf. sitat AR4 og AR6, *ibid.*).

Tidemann sier også at han som ung redaktør nekta å ta inn nynorsk i de avisene han var redaktør i, men at han etter hvert har sett at nynorsken har sin berettigelse (AR4, kapittel 9.4.4).

6.2.5.4 Arbeidets Retts prinsippgrunnlag

I dybdeintervjuet understreker Tidemann at språklig profil ikke er det de tenker mest på i Arbeidets Rett, men at de har som mål å skrive konsekvent etter den interne normalen de har nedfelt i ”blåboka” (jf. sitat AR2, kapittel 9.4.4). Sjøl om Arbeidets Rett går for en intern normal som er snevra inn i forhold til offisiell rettskriving, understreker Tidemann at valgfriheten innafor den offisielle normalen bør være der (jf. AR12, *ibid.*). Dette gir mening blant annet fordi Tidemann opplyser om at det er viktig at skriftspråket også tar opp i seg elementer fra talespråket (jf. sitat AR2, *ibid.*). Valgfrihet innafor den offisielle normalen gjør det mulig å innlemme talemålsvariasjon i skriftspråket uten at en må gå ut over de offisielle rammene. For Arbeidets Retts interne rettskriving er altså fasthet og konsekvens viktig, sjøl om det også er tillatt med noe variasjon. At konsekvens etter de fastsatte reglene blir sett på som et mål, kommer tydelig fram når redaktøren sier at de ikke har vært flinke nok til å røkte språket de siste åra, og at praksisen kanskje har ”sklidd litt ut” (jf. sitat AR3, *ibid.*). Et konsekvent skriftspråk er altså et ideal, sjøl om skriftspråklig profil ikke er det avisa knytter mest prestisje til.

Når det gjelder ønsket om at skriftspråket skal være talemålsnært, har det med ønsket om å knytte identitet til leseren å gjøre. Tidemann understreker at det er viktig at leserne identifiserer seg med lokalavisa si, og ved å velge en bokmålsvariant som ligger nærmere lokal dialekt enn det ”streit” bokmål gjør, skal en slik identifikasjon mellom avis og leser styrkes (jf. sitat AR7, *ibid.*). Den skriftspråklige identifikasjonen til leseren går altså via talemålet.

På spørsmål om avisa får tilbakemeldinger fra leserne når det gjelder skriftspråk, svarer Tidemann at den beste tilbakemeldinga avisledelsen kan få, er økt opplagstall (*ibid.*). Dette understreker at hensynet til leserne, også når det gjelder skriftspråk, har en kommersiell grunntone. At avisene i større grad enn tidligere har fokus på økt inntjening, blir understreka i *Statens Stortingsmelding nr. 26 (2003-2004)* (punkt 7.6.4). Avisene skal først og fremst selge, og utsagnet fra Tidemann viser at forestillinga om hva leserne foretrekker ligger som et grunnpremiss, også når det gjelder språknormeringa internt i redaksjonen.

Hensynet til leserne er også grunnen til at Arbeidets Rett ikke bruker nynorsk redaksjonelt. Tidemann sier at verken eieren eller leserne ville ha godtatt å innføre mer

nynorsk i avisa. Han trur mange lesere ville forlatt avisa bare for å markere at ”dette liker vi ikke” (jf. sitat A8, kapittel 9.4.4). Samtidig som Tidemann sier at redaktøren er suveren til å bestemme språklig profil, understreker disse utsagna at det fins visse skriftspråklige rammer som sjøl en redaktør er nødt til å holde seg innafor – nemlig hensynet til leserne og eierne. Og sjøl om det ikke er mange tilbakemeldinger fra leserne når det gjelder skriftspråket, står forestillinga om hva leserne foretrekker som et premiss i språknormeringa (jf. sitat AR7, *ibid.*).

Som ei oppsummering kan vi si at idealet om fasthet og konsekvens i den interne språknormalen står forholdsvis sterkt i Arbeidets Rett. Det er likevel ingen overordna idé at den offisielle rettskrivinga bør være fast og konsekvent. Normalen skal være stabil, samtidig som den tar opp i seg elementer fra talemålet til leserne. Skriftspråket i avisa skal normeres med tanke på å knytte identitet til leserne, og forestillinga om hva leserne foretrekker, står derfor sterkt. Dette understreker det kommersielle aspektet ved bokmålsnormeringa i Arbeidets Rett, og det er også av hensyn til leserne avisa ikke ønsker å bruke nynorsk redaksjonelt.

6.2.6 Tønsberg Blad

6.2.6.1 Fakta om Tønsbergs Blad

Tønsbergs Blad blei etablert i 1870. Fra begynnelsen av 1880-tallet til slutten av 1970-tallet var avisa nært knytta til partiet Høyre. I dag er den partipolitisk uavhengig, men regnes fortsatt som konservativ. Utgiversted er Tønsberg i Vestfold.

Avisa dominerer i flere av Vestfold-kommunene, og i spørreskjemaet oppgir informanten at avisa kan karakteriseres som både lokalavis og regionavis. I MBL blir den klassifisert innafor gruppa *lokale dagsaviser*, og den kommer med seks utgaver per uke (mandag-lørdag). I den kvantitative delen av undersøkelsen har jeg regna Tønsbergs Blad som regionavis, blant annet fordi den er den største Vestfold-avisa, og fordi informanten mener den kan defineres som regionavis. Godkjent opplagstall for 2006 er på 30 957, og lesertallet er 85 000.

6.2.6.2 Om opptakssituasjonen

Intervjuet med Tønsbergs Blad blei gjort 30.08.06 i avisas lokaler i avishuset på Bjelland utafor Tønsberg sentrum. Informanten er administrativ redaktør Tom Larsen, og det var også han som svarte på spørreskjemaet.

6.2.6.3 Tønsbergs Blads skriftspråk

Tønsbergs Blad har bokmål som redaksjonell målform. Informanten har valgt svaralternativet ”bare bokmål” på spørsmål om redaksjonell målform i spørreskjemaet, og bokmål er også ført opp som målform hos MBL. Avisa har, som Aftenposten, lang tradisjon som riksmålsavis, men i dag er det NTB-normalen som er grunnlaget for bokmålet i avisa (jf. opplysninger fra spørreskjemaet og sitat TB1 og TB2, kapittel 9.4.5). Larsen forteller at det var et redaktørskifte som gjorde det mulig å endre normgrunnlaget for bokmål, og at de etter hvert gikk over til å følge NTB også i det redaksjonelle stoffet (jf. sitat TB1, *ibid.*). Tønsbergs Blad har installert rettesystemet Tansa, og der er NTB-normalen lagt inn. I spørreskjemaet oppgir Larsen at bokmålet i avisa kan karakteriseres som konservativt/moderat.

At Tønsbergs Blad skriver etter en forholdsvis stram normal uten stor valgfrihet, kommer også fram i spørreskjemaet der Larsen har kryssa av for hvilke ordformer det er tillatt å bruke i avisa (spørsmål 7 i spørreskjemaet). Det er kryssa av for disse formene: *syk, ble, senere/seinere, gammel, glemme, tiden, jenta, kastet/kasta, hoppet/hoppa, melk, fram, etter, nå, mage, hage, alene, selv/sjøl, kirken/kirka* og *framtid*. Det er ikke satt noe kryss på ordparet *uken/uka*. Det er altså rapportert om valgfrihet for –et- og a-endinger når det gjelder preteritums- og perfektumsformer av svake verb, og for ordpara *senere/seinere* og *selv/sjøl*. Ellers er det gjennomgående rapportert om eneformer når det gjelder de formene jeg har kartlagt gjennom spørreskjemaet. Det er også interessant å merke seg at hunkjønns substantivet *jente* skal ha a-ending, mens *tid* skal ha en-ending. Det kan tyde på at de hunkjønnsorda som spesifikt betegner kategorien hunkjønn skal ha a-ending, mens øvrige hunkjønns substantiv skal ha en-ending.

Tønsbergs Blad normerer også innsendt stoff. Innlegg og kronikker på bokmål blir kjørt i Tansa-systemet, og det gjelder innlegg skrevet både på radikalt og konservativt bokmål. Bare hvis innsenderen ber eksplisitt om det, blir det trykt i opprinnelig språkdrakt. Innlegg på nynorsk blir ikke normert.

6.2.6.4 Tønsbergs Blads prinsippgrunnlag

Når det gjelder motsetninga fasthet kontra valgfrihet, ser det ut som en fast normal med noe innslag av valgfrihet står sterkt i Tønsbergs Blad. Avisa skreiv lenge innafor riksmålstradisjonen, men gikk over til NTB-normalen rundt tusenårsskiftet (jf. sitat TB1, kapittel 9.4.5). Larsen presiserer at riksmålet likevel lå til grunn da skriftspråket blei endra, og det å gå fra riksmål til NTB-normalen trenger ikke å representere et radikalt brudd med tradisjonen. Larsen kaller også NTB-normalen for ”et relativt moderat bokmål” (*ibid.*).

Sjøl om det ikke er overveldende forskjell på riksmål og NTB-normalen (slik den stort sett blir praktisert), er det interessant at Tønsbergs Blad har brutt med en årelang skriftspråkstradisjon. For å kunne si noe om avisas prinsippgrunnlag, er det verdt å se nærmere på hva som motiverte endringene av skriftspråket for bare noen få år siden. I dybdeintervjuet kommer det fram at det var flere forhold som spilte inn i endringsprosessen.

For det første forteller Larsen at ønsket om å bevare riksmål som skriftspråk i redaksjonen, var sterkt knytta til en av de tidligere redaktørene. Det var først da han gikk av, og nye redaktører kom til, at det var mulig å tilpasse skriftspråket i en mer moderne form. Sjøl om riksmålet fremdeles lå i bunnen, skjedde det ei gradvis endring som førte til at flere former blei tillatt (jf. sitat TB1, kapittel 9.4.5).

Hovedgrunnen til at avisledelsen ønska å endre skriftspråket, var likevel at det kom negative reaksjoner fra leserne på at avisa brukte former som mange ikke kjente seg igjen i (ibid.). Etter den første moderniseringsprosessen av riksmålet normerte avisa også NTB-stoff etter den interne normalen, men Larsen sier at det var vanskelig å følge opp disse rettelsene og at det i praksis blei brukt to språknormaler i avisa – et moderert riksmål og NTB-normalen (jf. sitat TB1 og TB8, ibid.). Larsen presiserer også at overgangen til NTB-språket var motivert i ønsket om å få et mer talemålsnært skriftspråk (jf. sitat TB6, kapittel 9.4.5) samtidig som praktiske hensyn spilte inn. Larsen framhever altså at å bruke NTB-normalen redaksjonelt gjør redigeringsarbeidet lettere. Det kosta mye tid og krefter å oversette byråstoffet, og med samme normal som NTB er det enklere å få et konsekvent språk i avisa. Larsen presiserer at et konsekvent språk er viktig fordi for stor variasjon virker forvirrende utad. Et konsekvent enhetlig system er altså en verdi i seg sjøl (jf. sitat TB9, ibid.).

Et annet aspekt ved Tønsbergs Blads normering er at det ser ut som avisa til en viss grad gjennomfører ei stilnivellering på samme måte som Aftenposten. At ulike deler av bokmålsnormalen brukes innafor ulike typer saker og sjangre kommer fram både i spørreskjemaet og i dybdeintervjuet. Larsen nevner intervjuet som eksempel på en sjanger som har behov for andre språklige nyanser enn nyhetsspråket. Han understreker at journalistene har frihet under ansvar til å overstyre Tansa når det gjelder å ta i bruk former som ikke er lagt inn i systemet (jf. sitat TB10, ibid.).

Som ei oppsummering kan vi si at prinsippet om fasthet og konsekvens står sterkt i Tønsbergs Blad, men noe variasjon er tillatt. Samtidig er det mye som tyder på at Tønsbergs Blad, på samme måte som Aftenposten, gjennomfører ei form for stilnivellering innafor bokmålsrettskrivinga. Hensynet til leserne har også stor betydning, og det var på grunn av reaksjoner fra leserne at Tønsbergs Blad endra den språktradisjonen som hadde prega avisa i

mange år. Det ser altså ut som om leserhensyn spiller ei større rolle enn tradisjon og stabilitet, i alle fall hvis de endringene som skal gjennomføres, ikke representerer et totalt brudd med tradisjonen.

6.2.7 Valdres

6.2.7.1 Fakta om Valdres

Lokalavisa Valdres blei etablert i 1903. Utgiversted er Fagernes i Valdres. I dag dekker avisa primært disse kommunene: Nord- og Sør-Aurdal, Vestre og Øystre Slidre, Vang og Etnedal. Avisa er partipolitisk uavhengig, og den har heller ikke vært knytta til noe politisk parti tidligere.

Informanten definerer avisa som lokalavis i spørreskjemaet. Avisa er medlem både i LLA og MBL, og i MBL klassifiseres den innafor gruppa *lokale dagsaviser*. Den har fire utgaver per uke: tirsdag, torsdag, fredag og lørdag. Godkjent opplagstall for 2006 var på 9501, og lesertallet er 25 000.

6.2.7.2 Om opptakssituasjonen

Intervjuet med Valdres blei gjort 31.08.06 i avisas lokaler på Fagernes i Valdres. Opptaket blei gjort i to omganger. Først snakka jeg med Trine Schmidt, journalist og korrekturleser i avisa, som har god kjennskap til avisas språklige profil. Deretter snakka jeg med redaktøren, Thorbjørn Moen. Begge hadde svart på spørreskjemaet, og det var grunnen til at vi gjennomførte intervjuet på den måten. Trine Schmidt har svart på de generelle språkspørsmåla, mens redaktøren har svart på de spørsmåla som dreier seg om avisas overordna profil.

6.2.7.3 Valdres' skriftspråk

Valdres har både bokmål og nynorsk som redaksjonell målform. I spørreskjemaet er det kryssa av på svaralternativet "omtrent like mye nynorsk og bokmål" på spørsmålet om redaksjonell målform (spørsmål 2 i spørreskjemaet). Også i LLA og MBL blir det opplyst om at begge målformer brukes redaksjonelt. Det er nedfelt i avisas vedtekter at det skal være språklig likevekt mellom målformene, og målet er ei prosentdeling på 50-50. Avisa gjennomfører målinger to ganger i året, og dersom målingene viser mindre enn 40 % for ei av målformene, må det settes i gang tiltak (jf. sitat V1 og V9, kapittel 9.4.6).

Når det gjelder normgrunnlaget for bokmål, har avisa som mål å følge offisiell rettskriving, men journalistene oppfordres til å bruke Valdres-nære former. I tillegg er det valgt ut enkelte signalord hvor det ikke er valgfrihet. Journalistene må skrive *mjølk*, *høg*, *veg*

og *sjøl* (opplysningene er henta fra spørreskjemaet og er gitt som forklaring til spørsmål 3). Innsnevringa av den offisielle normalen er nedfelt som en egen intern normal med begrensa valgfrihet. Både i spørreskjemaet og dybdeintervjuet blir bokmålet i avisa karakterisert som radikalt (jf. sitat V2, kapittel 9.4.6), og på spørsmålet om tillatte ordformer i spørreskjemaet (spørsmål 7) blir flere av de radikale formene i rettskrivinga rapportert om som eneformer. Egenrapporteringa om tillatte former i bokmål er slik: *sjuk, ble, senere/seinere, gammel, glemme/glømme, tida, jenta, kasta, hoppa, mjølk, fram, etter, nå, mage, hage, alene/aleine, uka, sjøl, hele/heile, kirka og framtid*. Av de formene jeg har bedt om tilbakemelding på gjennom stikkprøva i spørreskjemaet, blir det rapportert om at det hovedsakelig er den radikale delen av bokmålsrettskrivinga som er tillatt i Valdres.

Når det gjelder spørsmålet om hva som er normgrunnlaget for nynorsk (spørsmål 4 i spørreskjemaet), blir det også her opplyst om at avisa har lagt seg på en egen intern normal. Schmidt opplyser om at nynorsken skal være tilpassa Valdres-målet, og at læreboknormalen med hovedformer er rettesnor. Journalistene blir oppfordra til å bruke kløyvd infinitiv og samsvarsbøying. I tillegg inneholder normalen en del former som ikke er valgfrie, blant annet: *no, då, mykje, berre, fyrst, difor, skule og Norge*. Dessuten skal det være blanda verbbøying for *bli – blir – vart – vorte*. (Opplysningene her er henta fra forklaringa informanten har gitt på spørsmål 4 i spørreskjemaet). På spørsmålet om hvilke varianter innafor rettskrivingssystemet i nynorsk som er tillatt (spørsmål 6 i spørreskjemaet), svarer Schmidt at hovedformene anbefales, men der det er samsvar mellom klammeformer og dialekt, er det klammeformene som bør velges. De variantene som er rapportert om som tillatt i spørreskjemaet når det gjelder nynorsk er disse (spørsmål 7 i spørreskjemaet): *følgje, truleg, funne, tida, vi, hamar, kome, gløyme, så, byggje, nå, berre, difor, tek, nokon, då, skule, høyre, fyrst, løn/lønn, gammal/gamal og vart*. Det er ikke satt noe kryss for ordparet *lenke/lenkje*. Dessuten er det kryssa av for at kløyvd infinitiv skal brukes. Rapporteringa om tillatte former på grunnlag av stikkprøva i spørreskjemaet, forteller at det er hovedformene som hovedsakelig blir brukt. Det er bare klammeforma *gamal* som er tillatt ifølge egenrapporteringa. I dybdeintervjuet opplyser Schmidt om at de også opererer med forbudsformer: *me* og *Noreg* er ikke tillatt (jf. sitat V2, kapittel 9.4.6).

Valdres bruker altså både bokmål og nynorsk redaksjonelt, og begge målformene er avgrensa i interne normaler som gjelder i avisredaksjonen. Det overordna målet for den interne normeringa er at skriftspråka skal speile talemålet i Valdres-regionen.

6.2.7.4 Valdres' prinsippgrunnlag

Når det gjelder motsetninga mellom en fast norm eller valgfrihet i avisredaksjonen, praktiserer Valdres valgfrihet for journalisten når det gjelder målform. Samtidig er både nynorsk- og bokmålsnormalen normert internt og har begrensa valgfrihet for journalistene. Journalistene har altså ikke mulighet til å legge individuelle tilpasninger inn i normalene, men de skal legge skriftspråket nærmest mulig dialekten i Valdres.

Å legge skriftspråket nærmest mulig talemålet til leserne, er altså et prinsipp som gjelder både for nynorsk og bokmål. Samtidig har leserens og intervjuobjektets skriftspråklige identitet betydning for hvilken målform journalistene velger å skrive på i de ulike sakene. Dette kommer til uttrykk når Schmidt sier at journalistene ofte bruker målforma til den som blir intervjuet. Dersom stoffet er relatert til en kommune hvor nynorsk står sterkt, er det også vanlig å skrive saken på nynorsk (jf. sitat V4, kapittel 9.4.6).

Mye tyder på at leserens skriftspråklige identitet ikke er like viktig for avisa når det gjelder bokmål. Redaktør Torbjørn Moen har svart i spørreskjemaet at han trur leserne foretrekker et konservativt bokmål (svar på spørsmål 16 i spørreskjemaet). I dybdeintervjuet understreker han at han ikke mottar direkte henvendelser på skriftspråket fra leserne, men han begrunner oppfatninga si med at de fleste skriver et mer konservativt bokmål enn det Valdres gjør (jf. sitat V8, kapittel 9.4.6). Han understreker vidare at ei radikal bokmålsform først og fremst er valgt fordi den ligger nærmest nynorsk og dialekten på stedet (ibid.). Dette synet uttrykker et ønske om tilnærming, både til nynorsk og til talemålet. Schmidt sier også at skriftspråket i avisa kan betegnes som radikalt, og at avisspråket nærmer seg det som før blei kalt samnorsk (jf. sitat V2, kapittel 9.4.6). Tidligere blei den radikale skriftspråkslinja også gjennomført på flere nivå i avisa. Schmidt forteller at også innsendte innlegg blei normert til en radikal norm under den forrige redaktøren (jf. sitat V5, ibid.). I dag blir ikke innsendt stoff normert, men blir trykt i innsenderens språkdrakt.

Det er viktig for Valdres å bruke begge målformer redaksjonelt, og sjøl om redaktøren er pålagt å gjøre det ifølge vedtektene, understreker han at han syns det er et rettferdig prinsipp med ei slik fordeling mellom målformene (jf. sitat V9, kapittel ibid.). Han mener ei slik fordeling er nærliggende for ei avis som gis ut i et distrikt som er språklig delt (ibid.). Vedtektene om språklig likhet og aktive tiltak for å verne nynorsk, viser at Valdres navigerer etter et demokratisk prinsipp. Og sjøl om målingene avisa foretar, viser at nynorsk er mer utsatt enn bokmål, er det en verdi i seg sjøl å verne nynorsken som avisspråk. Dette understreker Schmidt når hun sier at hun ikke trur det hadde vært mulig å endre på den

tospråklige linja i redaksjonen. Hun mener at de journalistene som er tilknytt avisa i dag, særlig ønsker å verne nynorsken (jf. sitat V3, kapittel 9.4.6).

I Valdres er det demokratiske prinsippet også knytt til tradisjon. Den tospråklige linja er nedfelt i vedtektene for avisa, og den som er redaktør i Valdres, er altså nødt til å følge opp denne linja. På den måten representerer Valdres' tospråklige linje også stabilitet og fasthet.

For å oppsummere kan vi si at både valgfrihet og fasthet står sterkt som prinsipp i Valdres. Det er valgfrihet for journalisten når det gjelder målform, men denne valgfriheten er først og fremst begrunna i tospråksituasjonen i distriktet og i den språktradisjonen som preger avisa. Her spiller altså flertallsprinsippet ei rolle. Samtidig representerer denne tradisjonen stabilitet og fasthet. Når det gjelder de interne rettskrivingsreglene for bokmål og nynorsk, er det normert forholdsvis stramt etter ei radikal linje, og talemålet på stedet veier tungt som normgrunnlag.

6.2.8 Bladet Vesterålen

6.2.8.1 Fakta om Bladet Vesterålen

Bladet Vesterålen dekker primært kommunene Sortland, Hadsel, Bø, Øksnes, Andøy, Lødingen og Kvæfjord. Utgiversted er Sortland i Nordland. Avis ble etablert i 1921. De første åra var avisa knytt til Arbeiderpartiet, men siden 1923 har den vært partipolitisk uavhengig.

I spørreskjemaet definerer informanten avisa som regionavis. Jeg har også regna den som det i gjennomgangen av spørreundersøkelsen. Avis er medlem i MBL, og der klassifiseres den innafor gruppa *lokale dagsaviser*. Den kommer med fem utgaver per uke (tirsdag-lørdag). Godkjent opplag for 2006 er 9963, og lesertallet er på 29 000.

6.2.8.2 Om opptakssituasjonen

Intervjuet med Bladet Vesterålen ble gjort over telefon 07.11.06. Informanten er Karl Glad Nordahl, redaktør i avisa, og det var også han som svarte på spørreundersøkelsen.

Dette intervjuet er kortere enn de andre intervjuene, og som jeg har nevnt tidligere, er det bare dette opptaket som er gjort over telefon. Det var først og fremst økonomiske hensyn som gjorde at jeg ikke kunne reise for å møte informanten personlig. Mi erfaring er at informant og intervjuer oppnår en helt annen kontakt når de er fysisk tilstede i det samme rommet samtidig. Før intervjuet sa informanten at han bare hadde 20 minutter til rådighet, og dette tidspresset har gjort at dette intervjuet er noe prega av "hastverk". I etterkant ser jeg også at fordi dette var det siste intervjuet, og dessuten ei ad-hoc-løsning for det intervjuet jeg mista,

har jeg kanskje i for stor grad ønska at dette intervjuet skulle ligne de andre med hensyn til bredden i innholdet. Både opptakssituasjonen og tidsrammene for dette intervjuet var så annerledes enn for de foregående intervjuene, at jeg burde hatt en mer bevisst strategi for å gjennomføre intervjuet på dets egne premisser.

6.2.8.3 Bladet Vesterålens skriftspråk

Informant Karl Glad Nordahl har kryssa av for svaralternativet ”stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk” på spørsmålet om redaksjonell målform i spørreskjemaet. Unntaket er ikke spesifisert i skjemaet, men i løpet av intervjuet kommer det fram at unntaket kun dreier seg om innsendt stoff (jf. sitat BV1, kapittel 9.4.7). Redaksjonell målform i Bladet Vesterålen er altså hovedsakelig bokmål, og bare bokmål er også oppgitt som målform hos MBL. I spørreskjemaet har Nordahl kryssa av på at normgrunnlaget for bokmålet i avisa er offisiell norsk rettskriving, inkludert den valgfriheten bokmålsnormalen har (svar på spørsmål 3 i spørreskjemaet), og videre karakteriserer han det praktiserte skriftspråket i avisa som konservativt/moderat (svar på spørsmål 5 i spørreskjemaet).

Når det gjelder svarene på spørsmål 7 i spørreskjemaet, der informantene blir bedt om å svare på hvilke ordformer som er tillatt i avisa, viser rapporteringa fra Bladet Vesterålen at de tillater stor variasjon innafor bokmålsrettskrivinga. Det er kryssa av for disse formene: *syk/sjuk, ble/blei, senere/seinere, gammel, glemme, tiden/tida, jenta, kastet/kasta, hoppet/hoppa, melk, fram, uken/uka, selv/sjøl, hele/heile, kirken/kirka og framtid.*

Til tross for tillatt variasjon når det gjelder de fleste formene, betegner altså Nordahl det praktiserte bokmålet som konservativt/moderat. Det kan tyde på at de mest markert radikale formene ikke brukes så mye i praksis. Nynorsk brukes ikke redaksjonelt, og journalistene har heller ikke mulighet til å velge å skrive nynorsk dersom de skulle ønske det (jf. sitat BV6, kapittel 9.4.7).

6.2.8.4 Bladet Vesterålens prinsippgrunnlag

Når det gjelder Bladet Vesterålens prinsippgrunnlag, er det vanskelig å peke på noen tydelige tendenser. Ut ifra egenrapporteringa av tillatte former, ser det ut som om avisa praktiserer stor valgfrihet for journalistene, og det virker ikke som det er noen bevisst strategi om å styre språket i den ene eller andre retninga. Når Nordahl blir spurt om han kan si noe om avisas språklige profil og normgrunnlag, sier han at det er et mål å skrive så korrekt som mulig, men at mye avhenger av den som skriver (jf. sitat BV3, kapittel 9.4.7). Samtidig opplyser han om at det er ønskelig å bruke former som ligger nært talemålet i området der avisa gis ut (jf. sitat BV2, *ibid.*). Dette stemmer imidlertid ikke med de opplysningene Nordahl har gitt i

spørreskjemaet, der han har kryssa av på at avisa i liten grad ønsker å legge skriftspråket opp mot talemålet til leserne (svar på spørsmål 11 i spørreskjemaet). Han sier også seinere i intervjuet at han har vært på jakt etter, og prøvd å få bort, a-endingene (jf. sitat BV3, kapittel 9.4.7). Han presiserer imidlertid at dette dreier seg om de a-endingene som ikke samsvarer med dialekten, og at avisa ikke skal bruke former som er *unaturlige* (jf. sitat BV3 og BV5, *ibid.*).

Bladet Vesterålen har ikke gjennomført noen interne rettskrivingsendringer i nær fortid, og når jeg spør eksplisitt etter slike interne endringer, knytter Nordahl spørsmålet mitt opp til endringer i den offisielle normeringa (jf. sitat BV4, *ibid.*) Han understreker at redaksjonen prøver å følge med på de endringene som følger offisiell normering, men at det er mye viktigere at journalistene skriver godt enn at skriftspråket er knytta opp mot varianter i radikal eller moderat retning (jf. sitat BV10, *ibid.*). Det er heller ingenting som tyder på at ulike deler av rettskrivinga i bokmål knyttes opp mot ulike stiler og sjangre i Bladet Vesterålen. Det er det sjølsagt vanskelig å si noe sikkert om uten å se nærmere på praktisert skriftspråk, men ei slik differensiering blir i alle fall ikke eksplisitt uttrykt av redaktøren (jf. sitat BV11, *ibid.*).

Når det gjelder forholdet til den offisielle normeringa, understreker Nordahl at han syns det er viktig at det er romslighet innafor bokmålsrettskrivinga. Begrunnelsen han gir, er at det er viktig at skriftspråket journalistene skal bruke ikke oppleves som noen tvangstrøye (jf. sitat BV12, *ibid.*). Det ser altså ut som om valgfriheten redaksjonen praktiserer, først og fremst er ment å tjene journalistene som skriver. Hva leserne foretrekker, har ikke Nordahl noen sterke meninger om (*ibid.*).

Som ei oppsummering kan vi si at det er valgfrihet innafor den offisielle bokmålsrettskrivinga som er rettesnora i Bladet Vesterålen. Nordahl uttrykker at de ønsker ei viss tilnærming til talemålet på stedet, men opplysningene han gir, er litt motstridende. Derfor er det vanskelig å konkludere med at dette er en tydelig strategi fra redaksjonens side. Det ser også ut som om valgfriheten er begrunna ut ifra journalisthensyn framfor leserhensyn. Nordahl presiserer at det er viktig at journalistene ikke opplever rettskrivinga som noen tvangstrøye når de skriver, og den valgfriheten som fins innafor offisiell rettskriving blir godtatt. Derfor er det heller ikke behov for noen intern rettskrivingsnormal. At nynorsk ikke brukes redaksjonelt, er det eneste språkvalget i avisa som spesifikt blir begrunna ut ifra leserhensyn (jf. sitat BV7, *ibid.*).

6.3 De kvalitative intervju – oppsummering og konklusjon

I denne delen av undersøkelsen har jeg fokusert på de prinsippa som ligger til grunn for språknormeringa i sju ulike avisredaksjoner. Jeg har hovedsakelig sett på motsetninga mellom fasthet og valgfrihet, og diskutert dette motsetningsparet i lys av intern normering i redaksjonen, valg av redaksjonelt skriftspråk, forholdet til offisiell normering og skriftspråklige hensyn til leserne og journalistene.

Gjennom dybdeintervjua har det kommet fram at valgfrihet og fasthet ikke er entydige motsetninger i de avisredaksjonene jeg har sett nærmere på. Prinsippa om valgfrihet og fasthet virker også sammen med andre prinsipp som har betydning i normdanningsprosessen. Ønsket om stabilitet, tradisjon, tilnærming og språklig nyanserikdom blir også uttrykt i samtalen med redaktørene. Dessuten er det enkelte redaksjoner som navigerer etter prinsippet om ønska variasjon, motprestisjeprinsippet og/eller flertallsprinsippet.

I de avisene som bruker både bokmål og nynorsk redaksjonelt er det tydelig at prinsippa demokrati og jamlikhet har stor betydning. I språkdeltede områder, der nynorsk er utsatt for press, viser enkelte aviser at de gjør konkrete tiltak for å verne nynorsk som avisspråk. Slike tiltak dreier seg heller ikke primært om *normering*, i betydninga *korpusplanlegging*, men viser at enkelte aviser også ser det som viktig å drive *statusplanlegging* (jf. Vikør 1994, 101). Statusplanlegging handler i større grad om å gjøre politiske og handlingsretta valg i forhold til det eller de skriftspråka som allerede er i bruk. Nettopp dette understreker Tove Lie i Nationen når hun sier at å bruke nynorsk i spaltene handler om å ta et politisk og verdimesig valg (jf. sitat N15, kapittel 9.4.2).

De prinsippa jeg har nevnt her, utgjør ulike kombinasjoner i de sju redaksjonene jeg har sett nærmere på. I de fleste redaksjonene ser det likevel ut som om disse prinsippa spiller sammen med et overordna prinsipp: hensynet til leserne. Avisenes normering må altså ses i lys av et kommersielt aspekt, der fokuset på hva som selger, har stor betydning – også språklig. Det kommersielle fokuset kan best sammenlignes med liberalisme i Vikørs framstilling (Vikør 1994, 178, se oversikt i kapittel 3.1.4.3 i denne avhandlinga). Men sjøl om markedskreftene slår inn i avisenes interne normering, er det ikke nødvendigvis noen overordna motstand mot offisiell normering hos de redaktørene og journalistene jeg har intervjuet. Flere av dem mener at de offisielle normalene bør inneholde en viss valgfrihet. Det gir mulighet for lokal og regional språkvariasjon i avisene.

Fem av de sju avisredaksjonene jeg har gjort dybdeintervju i, har fastsatte rettskrivingsregler som gjelder innad i redaksjonen. Å fastsette interne regler uttrykker et

ønske om stabilitet. Samtidig er en fast normal også motivert i andre prinsipp enn ønsket om stabilitet. Jeg oppsummerer kort med noen eksempler:

Aftenposten er eksempel på ei avis som normerer skriftspråket internt, etter prinsippa fasthet, konsekvens, tradisjon og stabilitet. Valgfrihet er ikke et gode, og blir betegna som ”vakling” (jf. sitat A6, kapittel 9.4.1). Aftenposten fremmer også synet om at den offisielle normalen innafor bokmål burde vært strammere. Dette synet på den offisielle normalen kan ses i sammenheng med at Aftenposten ga ut de interne rettskrivingsreglene som ordliste høsten 2006. Aftenposten ønsker ikke bare å ha normkraft overfor journalistene som skriver i avisa, de ønsker også å representere ei normkraft overfor samfunnet ellers. På den måten kan vi si at Aftenposten er svært konsekvent i si normering – de normerer språket slik de mener offisielle normeringsmyndigheter burde normere.

Valdres og Nationen er eksempler på aviser som praktiserer valgfrihet for journalistene når det gjelder skriftspråk, men der Nationen også i stor grad praktiserer valgfrihet innafor normalene, har Valdres fastsatt interne rettskrivingsregler som gjelder for de ulike skriftnormalene. Det er viktig å presisere at verken Nationen eller Valdres har det som et grunnleggende prinsipp at journalisten sjøl skal få velge skriftspråk. Det er hensynet til leserne og tospråkssituasjonen i området der avisa gis ut, som motiverer disse valga. Valdres har språklig likevekt nedfelt i vedtektene, mens informantene i Nationen understreker at leserne ønsker å se nynorsk i spaltene.

For flere av avisene ser det også ut som om språklig variasjon er et gjennomgående prinsipp. Dette prinsippet er ikke det samme som valgfrihet, fordi det er knytta til ønsket om å kunne variere regionalt, sosialt eller stilistisk (jf. Vikør 1994, 158). Avisene ønsker ikke nødvendigvis en strammere offisiell normal, sjøl om de velger å normere internt. Individuell valgfrihet for journalisten ser heller ikke ut til å være noe tungtveiende prinsipp i avisenes normeringsprosess.

Et annet aspekt ved prinsippet om språklig variasjon, kommer fram i Aftenpostens og Tønsbergs Blads stilnivellering av bokmålsnormalen. Det er interessant å merke seg at de avisene som eksplisitt uttrykker at de ønsker å bruke ulike deler av bokmålsrettskrivinga innafor ulike avissjangre, har vært profilerte riksmålsaviser. Ønsket om ei slik stilnivellering innafor bokmålsnormalen er tradisjonelt knytta til riksmålsbevegelsen, og dette fenomenet har få paralleller i andre språk (jf. Vikør 1994, 158).

Det prinsippet som likevel ser ut til å ha sterkest innvirkning på normeringsprosessen, er hensynet til leserne. Det kommer tydelig fram i gjennomgangen av intervjuet at ideen om hva leserne foretrekker har stor betydning for åssen avisene normerer språket. Sjøl i aviser

med en mangeårig språktradisjon, endrer de språket hvis leserne er misfornøyde. Det er altså grunn til å stille spørsmålet om det er kommersielle hensyn som djupest sett styrer språknormeringa i avisredaksjonene. Ideen om hva leseren foretrekker, eller kanskje helst ideen om hva leseren ikke foretrekker, har stor betydning for om avisredaksjonen velger å slippe til nynorsk og for den normeringa som gjøres internt. Mange av informantene understreker dessuten at det er viktig å skape identitet til leseren, og det er tydelig at linken til leserens gjenkjenning og identitetstilknytning går via talemålet. Hva som da veier tyngst, tilnærming til talemålet eller kommersielle leserhensyn, er det vanskelig å si noe sikkert om. Det er også kommersielt å selge språklige identitetsmarkører.

Det er vanskelig å konkludere entydig og sikkert om avisenes prinsippgrunnlag med utgangspunkt i gjennomgangen her. Hva som motiverer skriftspråksnormering handler djupest sett om verdier og holdninger, og slike verdier trenger ikke en gang å være bevisste hos normaktøren sjøl (jf. Vikør 1994, 127). Når jeg nå har gått i dialog med sju ulike avisredaksjoners prinsippgrunnlag, kan jeg likevel konkludere med at svært mange aspekter ser ut til å spille inn i normdanningsprosessen i norske aviser. Når det gjelder motsetninga mellom fasthet og valgfrihet, har de fleste av avisene jeg har intervjuet, behov for å normere internt. Hva som motiverer ei intern normering, blir likevel begrunna på ulike måter.

Sjøl om jeg ikke kan peke på noen generelle tendenser ut ifra sju dybdeintervjuer, mener jeg det er viktig å gå i dialog med ulike normaktørers prinsippgrunnlag. Resultatet her viser at kombinasjoner av normeringsprinsipp er svært ulike fra avisredaksjon til avisredaksjon. Det er også grunn til å stille spørsmålet om Dyvik og Nygaard har rett når de sier at offisiell norsk normering *tvinger* avisredaksjonene til å normere internt (jf. Dyvik 2003, 37 og Nygaard 2003, 57). Min analyse tyder på at avisenes normering har helt andre motiv enn tvang.

7 Oppsummering og konklusjon

I denne avhandlinga har jeg kartlagt aspekter ved normeringspraksisen i norske aviser. Det har jeg gjort ved å gjennomføre en breddestudie der 126 aviser har deltatt. Gjennom sju dybdeintervjuer har jeg i tillegg gått nærmere inn på hvilke vurderinger og prinsipp som ligger til grunn for sju avisers normeringspraksis. Intervjua har supplert breddestudien, men de har også vært utgangspunkt for en sjølstendig gjennomgang av prinsippgrunnlaget i den enkelte avisa.

Jeg har oppsummert og konkludert på grunnlag av de to delundersøkelsene tidligere i denne avhandlinga (oppsummeringskapitla i kapitla 5 og 6). I dette siste kapitlet oppsummerer jeg kort hovedpunktta fra spørreundersøkelsen og intervjua, før jeg drøfter hele undersøkelsen i lys av Flybjergs fire verdirasjonelle spørsmål, som jeg skisserte i kapittel 3.4.1.

7.1 Oppsummering av undersøkelsene

De fem forskningsspørsmåla jeg stilte i innledninga (kapittel 1.2), er motivert ut ifra tendenser som tidligere undersøkelser har avdekket. De fire første spørsmåla knytter seg direkte til forhold jeg har kartlagt gjennom spørreundersøkelsen, mens det femte spørsmålet fokuserer på prinsippgrunnlag i avisredaksjonene og er knytta til analysen av dybdeintervjua.

Det første spørsmålet jeg stilte, er om det er utbredt å ha NTB-normalen som normgrunnlag i bokmålsavisene. Resultata i min breddestudie viser at NTB-normalen som normgrunnlag, ikke er veldig utbredt, men den står sterkere innafor enkelte domener enn andre. Regionaviser som kun har bokmål som redaksjonelt skriftspråk og som i tillegg hører til på Østlandet, oppgir i større grad enn andre aviser at de har adoptert NTB-normalen som intern norm. På spørsmålet om den enkelte avisa benytter seg av NTB-stoff, er tendensen den samme. Det er over 70 % av riks- og regionaviser som opplyser om at de bruker NTB-stoff, mot bare 12,3 % av lokalavisene. Det kan likevel tenkes at NTB-normalen og den språkforma den representerer, slår inn som et ideal også i redaksjoner som ikke eksplisitt har innført den som norm.

Det andre spørsmålet jeg stilte, er om det er mer aksept for å bruke en større del av rettskrivingsvariasjonen i nynorsk enn det er for bokmål. For å kunne svare på dette spørsmålet har jeg bedt informantene krysse av på utvalgte ordpar innafor rettskrivingssystema. De blir bedt om å oppgi hvilke eller hvilken av ord- eller bøyingsformene det er tillatt å bruke i avisredaksjonen. Denne egenrapporteringa har jeg

sammenligna med andre studier av praktisert språk både i aviser og skjønnlitteratur, og de egenrapporterte normene sammenfaller i stor grad med funn fra disse undersøkelsene.

Tendensen for bokmål er at de konservative eller moderate formene står sterkest i de avisene som rapporterer om eneformer, men i mange redaksjoner blir også begge formene rapportert om som tillatt. Når undersøkelser av praktisert bokmål likevel viser at radikale former ikke er utbredt, må vi regne med at de variasjonsmulighetene avisene i min undersøkelse rapporterer om, ikke blir utnyttet i så stor grad som egenrapporteringa skulle tilsi.

Også for nynorsk viser egenrapporteringa fra avisene at begge former ofte er tillatt der offisiell rettskriving har valgfrihet. Det er likevel hovedformene som står sterkest som eneform i nynorskavisene.

Om det er mer aksept for å utnytte valgfriheten i det ene rettskrivingssystemet framfor det andre, er det vanskelig å si noe om på grunnlag av stikkprøva i min undersøkelse. Variasjonen innafor bokmål er ikke nødvendigvis sammenlignbar med variasjonen i nynorsk. Dessuten er det et poeng at nynorskrettskrivinga fremdeles skiller mellom klammeformer og hovedformer, mens dette skillet er oppheva i bokmål. Å sammenligne klammeformer med former som lenge har vært hovedformer, gir ikke noe reelt sammenligningsgrunnlag. Som ei oppsummering går det likevel an å si at hovedformene innafor nynorsk og de konservative formene innafor bokmål i større grad blir rapportert om som tillatt enn klammeformer og radikale bokmålsformer. Disse funna peker i retning av ei konsolidering innafor læreboknormalen når det gjelder nynorsk. Når det gjelder bokmål, viser det ei konsolidering rundt den konservative delen av rettskrivinga. Dette samsvarer i stor grad med undersøkelser av praktisert skriftspråk i aviser og blant forfattere (Pettersen 1993, Vinde 2000, Wetås 2001b, Baardsgaard 2005 og Roksvold 2005).

Det tredje spørsmålet jeg stilte i innledninga, dreier seg om skriftspråklig tilnærming til den dialekten som blir snakka i det området der avisa gis ut. Flere tidligere studier har avdekket at avisredaksjonene har et ønske om at skriftspråket skal speile talemålet til leserne. Denne tendensen kommer også tydelig fram gjennom mi kartlegging. Det er de nynorske lokalavisene som i størst grad rapporterer om at de ønsker å legge skriftspråket i avisa opp mot lokal dialekt. Sjøl om nynorskavisene i større grad enn bokmålsavisene rapporterer om et slikt ønske, oppgir også over 60 % av regions- og lokalavisene som bruker bokmål, at talemålsnært skriftspråk er et mål. Om det praktiserte skriftspråket er talemålsnært, er ikke sikkert, og tidligere undersøkelser tyder på at dette er et ønske og et mål snarere enn en realitet. Det er likevel interessant at forestillinga om at skriftspråklig identifikasjon går via talemålet til leserne, står så sterkt i avisredaksjonene. Samtidig er det mye som tyder på at

slike talemålsmarkører ofte dreier seg om et par ord, som blir symboler på skriftspråklig identifikasjon knytta til stedet og dem som leser avisa.

Det fjerde spørsmålet jeg stilte i innledninga, dreier seg om bokmålsavisene gjennomfører ei differensiering, eller stilnivellering, innafor bokmålsnormalen. Jeg spør om ulike deler av bokmålsnormalen brukes til ulike typer saker og sjangre. Litt under halvparten av bokmålsavisene svarer bekræftende på dette spørsmålet. Dette er et aspekt som også blir tematisert i dybdeintervjua. Ei slik stilnivellering går ut på at den konservative delen av bokmålsrettskrivinga representerer høy- og mellomprosa, mens de radikale formene representerer lavprosa, og i større grad blir brukt innafor stoff og sjangre med et mer personlig eller uformelt preg. Det er svært interessant at om lag halvparten av bokmålsavisene svarer bekræftende på at de gjennomfører ei slik differensiering for bokmål. Jeg kommer tilbake til dette i gjennomgangen av Flyvbjergs verdirasjonelle spørsmål om litt.

Det siste spørsmålet jeg stilte i innledninga, fokuserer på prinsippgrunnlaget for normeringspraksisen i avisene. Svara på dette spørsmålet finner jeg i dybdeintervjua. Som vi nettopp har sett, i oppsummeringskapitlet i kapittel 6, er det flere prinsipp som har betydning for normeringspraksisen i de avisene jeg har valgt å se nærmere på. I analysen av intervjua fokuserte jeg hovedsakelig på motsetninga mellom valgfrihet og fasthet. Ønsket om en fast norm, eller valgfrihet for journalisten når det gjelder skriftspråk eller språknorm, virker også sammen med ei rekke andre prinsipp, og normdanningsprosessen i ei avis er derfor mangefasettert og kompleks. Det overordna eller grunnleggende prinsippet som kommer til uttrykk gjennom dybdeintervjua, er imidlertid hensynet til leserne. I overveiende grad begrunnes de normvalga avisene gjør, med hensynet til leseren, enten det dreier seg om tilnærming til talemålet, tospråklighet, variasjon, stabilitet eller fasthet. Det er altså grunn til å tru at et kommersielt aspekt, med fokus på leseren som kjøper, har stor betydning i avisenes språknormeringsprosess.

7.2 Flyvbjergs verdirasjonelle spørsmål

I kapittel 3.4.1 gjorde jeg rede for Bent Flyvbjergs (1991) etablering av *det konkrete vitenskap*. Det konkrete vitenskap er forskning som med utgangspunkt i det greske begrepet *phronesis*, fokuserer på verdier og interesser i samfunnet med utgangspunkt for samfunnmessig handling. Utgangspunktet for tolkninger basert på *progressiv phronesis* kan oppsummeres i fire verdirasjonelle spørsmål: 1) Hvor er vi på vei hen?, 2) Hvem vinner og hvem taper på det?, 3) Er det ønskelig? og 4) Hva bør gjøres? (Flyvbjerg 1991, 83). Når en skal kartlegge verdier og interesser i samfunnet er *makt* et nøkkelbegrep, og ifølge Flyvbjerg

er det viktig å ikke bare fokusere på *hvem* som har makt, men også si noe om *hvorfor* de har det. For å forstå maktas prosess og resultat, er det viktig å gå inn i de prosessene der makt blir utøvd og se nærmere på hvilke taktikker og strategier som spiller inn i prosessen.

Flyvbjergs første spørsmål fokuserer på hvor vi er på vei hen, og som jeg allerede har nevnt i oppsummeringa av delundersøkelsene og i gjennomgangen ovafor, er det mye som tyder på at de norske skriftspråka og varieteter av disse differensierer seg innafor ulike domener eller områder i samfunnet.

Når jeg skal si noe om hva denne konvergensen og differensieringa går ut på, er jeg over i Flyvbjergs andre verdirasjonelle spørsmål: Hvem vinner og hvem taper på det? Før jeg svarer på dette spørsmålet, henter jeg inn konkrete funn som breddestudien har avdekka.

Ved å skjele til egenrapporteringa av tillatte former, som jeg nettopp har gjort rede for, er tendensen at konservative og moderate former står sterkest i avisspråket når det gjelder bokmål. Nesten halvparten av bokmålsavisene i mitt materiale opplyser dessuten om at variasjonen innafor bokmålsnormalen blir utnytta til stilistisk variasjon. Når det gjelder nynorsk, er det hovedformene som i størst grad blir rapportert om som tillatt blant avisene. De avisene i mitt materiale som kun bruker nynorsk redaksjonelt, kan med to unntak stedfestes til Vestlandet, og alle er lokalaviser. I tillegg er det nynorskavisene som i størst grad oppgir at talemålsnært skriftspråk er et mål. Dette ønsket er også utbredt blant regionale og lokale bokmålsaviser.

Disse opplysningene gir oss mye informasjon om skriftspråklig status i Norge i dag. Flyvbjergs ”hvem vinner og hvem taper” handler om dominans og underordning, og dette er viktige begrep når en skal forstå språkforhold (jf. *Norsk i hundre!*, 20). Det dominerende språket blir brukt innafor moderne og ledende sektorer, i denne sammenhengen kan vi snakke om riksdekkende aviser og nyhetsartikler, mens det underordna språket blir brukt innafor det lokale og private, altså lokalaviser og mer muntlige lavprosasjangre. I avisspråklig sammenheng er nynorsk hovedsakelig et vestlandsfenomen, og er i større grad knytta til lokalavisene enn til aviser med et breiere nedslagsfelt. Nynorsk er altså minoritetsspråket, mens bokmål er majoritetsspråket. Denne statusfordelinga er tydelig når det gjelder avisspråket, og den speiler også den ulike statusen bokmål og nynorsk har ellers i samfunnet. Gjennom kartlegginga i denne avhandlinga er det heller ingenting som tyder på at de største avisene her i landet ønsker å slippe til nynorsk redaksjonelt.

Tidligere undersøkelser har avdekka at det er det moderate eller konservative bokmålet som står sterkest i norsk presse i dag (Vinde 2000 og Roksvold 2005), og de fleste bokmålsavisene i mitt materiale definerer bokmålet de bruker, som konservativt/moderat.

Samtidig er det en del lokalaviser som velger radikale former som eneforner, der det samsvarer med dialekten på stedet. Når omtrent halvparten av bokmålsavisene rapporterer om ei differensiering innafor bokmålsnormalen med tanke på stilnivå og sjanger, er det også interessant å se nærmere på hvilke deler av bokmålsrettskrivinga dette dreier seg om. I dybdeintervjua kommer det fram at både Aftenposten og Tønsbergs Blad gjennomfører ei slik stilnivellering, og det dreier seg om at de formene som hører til i den radikale delen av bokmålsrettskrivinga, kan brukes innafor mer uformelle sjangre og i stoff med et mer personlig preg. Ut ifra et konstruktivistisk synspunkt er skriftspråket noe vi konstruerer som kulturprodukt, og derfor er det også viktig å kartlegge hvem sitt språk som blir konvertert ut i normdanningsprosessen. Helge Sandøy (2005, 94) påpeker at skillet mellom dialekt og skriftspråk ikke er så fundamentalt og entydig som mange framstiller det som, og at nettopp i den norske skriftspråksnormeringa har hensynet til talemålet veid tungt. Den radikale delen av bokmålsrettskrivinga bygger i stor grad på former som hører hjemme i sørøstnorsk talemål, og når disse formene blir konvertert ut, eller nivellert ned, i normdanningsprosessen, påvirker det også statusen disse formene har i talt språk. At talemål og skriftspråk er sterkt knytta til hverandre, blir også eksplisitt uttrykt gjennom flere av dybdeintervjua. Den identifikasjonen mange lokalaviser ønsker å oppnå mellom seg og leserne, skal skapes ved at avisspråket tar opp i seg elementer fra talemålet i lokalsamfunnet.

Slik er altså situasjonen, og i en beskrivende situasjonsrapport kunne vi kanskje ha stoppa her. Flybjergs spørsmål fører oss imidlertid inn i den mer handlingsretta delen av tolkning basert på *det konkrete vitenskap*. Han stiller spørsmålet: Er det ønskelig? Og i forlengelsen av det: Hva bør gjøres?

Hva som er ønskelig eller ikke når det gjelder norsk skriftspråksnormering, kommer an på verdigrunnet til den som vurderer situasjonen, og de handlingsretta tiltaka for eller mot status quo må ses i lys av slike grunnleggende verdier. Norsk språkstrid har i stor grad dreid seg om hva som skal være normgrunnet for normeringa. For bokmålets del har det vært strid om rettskrivinga skal bygge på folkemålet og/eller tilnærmes til nynorsk, eller om den skal bygge på riksmålstradisjonen med røtter i dansk skriftspråk. Ulike fraksjoner har stått steilt mot hverandre i denne debatten. Nynorskens utgangspunkt har fra begynnelsen av vært de norske dialektene, men det har likevel vært strid rundt den offisielle tilnæringslinja som har prega 1900-tallet. I tillegg har ulike fraksjoner stått mot hverandre etter som de har ønska en mer tradisjonell nynorsk bygd på Aasens normeringsprinsipp, eller at nynorsken skal romme variasjon som speiler de norske dialektene i dag.

Mye av argumentasjonen som bygger på at skriftspråket skal romme variasjon og system fra talemåla, bygger igjen på tanken om at språk og identitet henger nøye sammen. Når et standardisert skriftspråk fester seg i ei stabil form, kan det i neste instans få innvirkning på talemålet. Ei slik standardisering eller regionalisering av talemålet skjer i dag hovedsakelig i østlandsområdet, og det er gjort flere undersøkelser som kartlegger dette forholdet (se Papazian & Helleland 2005, 141-43, se også Sandøy 2003c). Dersom nynorsk og folkelig eller radikalt bokmål blir fortrent til lokale domener og muntlige og uformelle sjangre, kan det i neste instans få betydning for talemålsutviklinga.

Med tanke på at nynorsken i stor grad er fortrent til domenet lokalavisa og Vestlandet, kan situasjonen umulig være ønskelig dersom reell likestilling med bokmålet er målet. Misforholdet mellom bokmål og nynorsk som reelt likestilte språk, er også tydelig framme i Språkrådets strategidokument *Norsk i hundre!* (2005). Jeg mener det er påfallende at det i et dokument som gjennomgående fokuserer på nynorskens status i forhold til bokmål, ikke er fokusert på tiltak som kan styrke nynorskens stilling innafor domenet ”kultur og medier”. Strategigruppa er sjøl inne på dette når de sier at ”der det er nødvendig, må staten kunna stilla krav som motyting for å sikra norsk i forhold til engelsk, og ikkje minst for å sikra eit tilstrekkeleg innslag av nynorsk i alle medium” (ibid., 6).

Begrunnelsen for å ikke sette i gang tiltak, er likevel at det er andre domener det er viktigere å fokusere på akkurat nå, som for eksempel næringsliv, informasjonsteknologi og høyere utdanning. Samtidig lanserer strategigruppa ei mulig løsning, når de sier det er et mulig tiltak å kreve språklige gjenytelser av avisene ved å knytte språkkrav til statlige støttetiltak som for eksempel momsfratak eller pressestøtte (ibid., 82). Sandøy (2005) er også inne på denne problematikken når han sier at språksosiologiske maktforhold i prinsippet ikke er annerledes enn andre kultursosiologiske fenomen i samfunnet, som for eksempel likestilling mellom kjønn eller rasespørsmål (Sandøy 2005, 97). Nettopp fordi avisspråket påvirker i kraft av sin kvantitative tyngde (Vinje 1995, 9), er skriftspråket innafor dette domenet helt avgjørende for hva folk flest oppfatter som markert og umarkert. Det skriftspråket som får være synlig for allmennheten gjennom avisspråket, får i neste instans stor betydning for nordmenns korrekthetsbegrep når det gjelder skriftspråk. Dersom staten hadde knytta språklig likestilling til momsfraket de riksdekkende nyhetsavisene nyter godt av, hadde det helt sikkert skapt debatt. Samtidig er det innafor dette domenet nynorsk hadde blitt mest synlig for folk flest.

Når det gjelder det radikale bokmålet, er det sikkert delte meninger om det er ønskelig at radikale bokmålsformer primært er knytta til et personlig og lokalt domene, eller er uttrykk

for et stilistisk nivå som skiller seg fra et høy- og mellomprosanivå, der konservativt eller moderat bokmål blir brukt. I mitt materiale er det flere aviser som rapporterer om ei slik nivellering, og dette blir tydelig uttrykt i dybdeintervjua. Radikale bokmålsformer skal brukes innafør stoffområder der det er ”naturlig” (jf sitat A3, kapittel 9.4.1). Disse formene kan altså brukes, men ikke innafør alle stoffområder.

Jeg mener ei stilistisk differensiering av bokmålsrettskrivinga er uheldig, fordi det gir tydelige signal om hvem sitt språk som er akseptert og ikke, i ulike sammenhenger. Samtidig viser Roksvolds undersøkelse (2005) at radikale bokmålsinnslag er vanligere i avisspråket i dag enn tidligere, til tross for at det hovedsakelig dreier seg om artikler som kan knyttes til en muntlig kilde. Når til og med Aftenposten tar i bruk radikale former innafør visse stoffområder, er det kanskje ikke utenkelig at de sniker seg inn i andre stoffområder og sjangre på sikt.

Når jeg nå helt til slutt tar for meg Flyvbjergs fjerde og siste verdirasjonelle spørsmål, beveger jeg meg litt på sida av det som primært har vært hovedfokus i denne avhandlinga, nemlig avisenes språknormering, og prinsippgrunnlaget for denne normeringa. Som jeg var inne på i gjennomgangen av Vikørs språkplanleggingsmodell (kapittel 3.1.4.1), er valg av normgrunnlag og kodifisering av skriftspråket aktiviteter som sonderer inn under korpusplanlegginga (ibid.). De andre trinna i språkplanleggingsprosessen kommer inn under det Vikør kaller statusplanlegging (ibid.). Statusplanlegginga er et svært viktig ledd i en språkplanleggingsprosess, og som Vikør også understreker, virker status- og korpusplanlegginga gjensidig på hverandre (Vikør 1994, 101).

Flyvbjergs siste spørsmål retter søkelyset på hva som bør gjøres. Med skriftspråknormering som det fokuserte forskningsobjektet, fører dette spørsmålet oss over i den delen av språkplanleggingsprosessen som kalles statusplanlegging.

Det er ikke noe entydig svar på hva som bør gjøres med den situasjonen jeg har skissert her. Om det er ønskelig å la utviklinga gå sin gang, eller om det er ønskelig med ei endring av dagens situasjon, kommer an på verdigrunnlaget til den som har makt til å handle.

Et forhold jeg allerede har vært inne på, dreier seg om nynorskens plass i riksavisene. Dersom Språkrådet tar sin egen framtidretta politikk alvorlig (jf. *Norsk i hundre!* 2005), bør det for alvor jobbes målretta med å heve nynorskens status innafør avisdomenet. Nynorsk, som i prinsippet er likestilt med bokmål, bør også være synlig i de riksdekkende nyhetsavisene – ikke bare i lokalavisene på Vestlandet.

Når det gjelder stilnivelleringa eller stildifferensieringa innafør bokmålsnormalen, illustrerer ei slik utvikling på mange måter valgfrihetens dilemma. Dersom en åpner for

variasjon og valgfrihet innafor rettskrivingssystemet, åpnes det samtidig for at andre normaktører enn de offisielle kan få stor innvirkning på åssen valgfriheten blir utnytta, og dermed hvilke varieteter eller former som knyttes til hvilke domener. Som jeg var inne på i kapittel 3.3.4.2, er avisene også skriftspråksbrukere, og har dermed mulighet til å benytte seg av valgfriheten i rettskrivingssystema.

Samtidig trur jeg det er viktig å innse at også avisene påvirkes av andre normaktører i normeringsprosessen. Lesernes stilltiende aksept eller misnøye i form av tilbakemeldinger kan ha svært mye å si for om avisene fortsetter sin rettskrivingspraksis, eller om de velger å endre kurs. En gjennomgående tendens i dybdeintervjua er at avisene er villig til å gjøre mye for å tekkes leserne. Det dreier seg også om språklige forhold. I tillegg skal vi ikke undervurdere redaktørenes og journalistenes rolle i normeringsprosessen. Som spørreundersøkelsen har vist, har redaktørene mye makt i sin avisredaksjon, også til å flytte språklige rettskrivingsgrenser. De samme redaktørene (og journalistene) har dessuten vært en del av det norske skolesystemet, der implementeringa av norske skriftspråksnormer ideelt sett skal finne sted. Som Omdals studier viser, er implementeringa mangelfull i det norske skolesystemet – verken lærere eller elever kjenner til den variasjonen rettskrivinga åpner for (Omdal 2004, se også Jansson 1999). I neste instans kan dette få direkte innvirkning på avisspråket. Tove Lie i Nationen er et eksempel på en redaktør som på få år har skapt et helt annet klima for nynorsk i sin redaksjon. Hun er ikke bundet av noe styrevedtak, heller ikke av en språktradisjon i avisa, og derfor er det mye som tyder på at det er hennes personlige engasjement som smitter over på de ansatte – og som i neste instans presser nynorskprosenten i spaltene opp.

Ved å få flere piler inn i Sandøys normeringssirkel, trur jeg dynamikken mellom flere normaktører i normdanningsprosessen kan bli eksplisitt uttrykt. Sjøl om det i mange tilfeller dreier seg om ei påvirkning i form av stilltiende aksept fra leseren, er det likevel snakk om ei påvirkning. Det gir mening å snakke om dynamikk og strategi også der ulike normaktørers syn og verdier forsterker hverandre. Avisspråket oppstår dessuten ikke i et vakuum. Avislesere, redaktører og journalister har også vært en del av det norske utdanningsystemet, der holdninger, kunnskap og verdier gis videre til nye generasjoner. Det dreier seg også om verdier og kunnskap knytta til bokmål og nynorsk og varieteter av disse. Økt fokus på implementering og holdningsarbeid i skolen kan dermed på sikt ha innvirkning på avisspråket.

8 Litteratur

8.1 Bibliografisk standard

Litteraturlista i denne avhandlinga er ført etter Anne M. Hasund Langballes *Bibliografisk standard*, utgitt på Aschehoug forlag våren 2004 i forbindelse med prosjektet Henrik Ibsens skrifter. En viktig forskjell mellom denne standarden og andre standarder er at verstdokumentet skal føres som egen henvisning i litteraturlista, i tillegg til artikler som er henta derfra (unntaket er tidskrifter) (Langballe 2004).

8.2 Litteraturliste

Agheyisi, Rebecca & Joshua Fishman 1972. ”Språkholdningsundersøkelser : en kort oversikt over metoder”. Engh, Jan et al.: *Språksosiologi*. Oslo, Universitetsforlaget, 77-96

Alhaug, Gudbrand, Endre Mørck & Aud-Kirsti Pedersen 2005. *Mot rikare mål å trå : festskrift til Tove Bull*. Oslo, Novus. 361 s.

Avisenes nettoopplag 2006. [sitert 6/3-2007].

<http://www.mediebedriftene.no/novus/upload/file/avis/marked/opplagstall/2006/opplagspresentasjonen%202006-rettet.pdf>

Baumann Larsen, Mogens [et al.] 1972. *Språksosiologi*. Oversatt og redigert av: Engh, Jan et al. Oslo, Universitetsforlaget. 142 s.

Bokmålsordboka 2005. 3 utg., 2. rev. oppl. Oslo, Kunnskapsforlaget.

Brunstad, Endre 2003. ”Finn-Erik Vinje – ei kraft i norsk språknormering?” Omdal, Helge & Rune Røsstad red.: *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 121-33

Baardsgaard, Øystein 2005. *En kjernenormal i bokmålet? : en undersøkelse av språket i åtte skjønnlitterære verk*. Upublisert hovedoppgave i nordisk språk. Universitetet i Oslo. 103 s.

Dyvik, Helge 2003. ”Offisiell og ikke-offisiell språknormering – nyttig eller skadelig motsetning”. Omdal, Helge & Rune Røsstad red.: *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 25-40

Fjeld, Ruth Vatvedt & Boye Wangensteen red. 1998. *Normer og regler : festskrift til Dag Gundersen*. Oslo, Nordisk forening for leksikografi. 367 s.

Flaten, Hege 2000. *Språkholdninger hos journalister*. Upublisert hovedoppgave i nordisk språk. Universitetet i Oslo. 119 s.

Flyvbjerg, Bernt 1991. *Rationalitet og magt : det konketes videnskap*. Bind 1. København, Akademisk forlag. 166 s.

- Fog, Jette 2004. *Med samtalen som utgangspunkt : det kvalitative forskningsinterview*. København, Akademisk forlag. 270 s.
- Faarlund, Jan Terje 1995. *Morfologi : bøyingsystemet i nynorsk og bokmål*. 2. utg. Oslo, Samlaget. 132 s.
- Gallis, Arne 1993. "Språkføringen i tre store Oslo-aviser – en stikkprøve". *Språknytt* 3/1993
- Grønmo, Sigmund 1996. "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen". Holter, Harriet & Ragnvald Kalleberg red.: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. 2 utg. Oslo, Universitetsforlaget, 73-107
- Hansen, Pål Styrk et al. 1986. *Å skrive radikalt bokmål : praktiske råd og vink*. Utgitt av Landslaget for språklig samling. 23 s.
- Haraldsen, Gustav 1999. *Spørreskjemametodikk : etter kokebokmetoden*. Oslo, Ad Notam Gyldendal. 354 s.
- Haugen, Einar 1969. *Riksspråk og folkemål : norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Oversatt av Dag Gundersen. Oslo, Universitetsforlaget. 353 s.
- Holter, Harriet 1996. "Fra kvalitative metoder til kvalitativ samfunnsforskning". Holter, Harriet & Ragnvald Kalleberg red.: *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. 2 utg. Oslo, Universitetsforlaget, 9-25
- Holter, Harriet & Ragnvald Kalleberg red. 1996. *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. 2 utg. Oslo, Universitetsforlaget. 295 s.
- Ims, Daniel 2004. "Beiken-feiden". *Mål og makt* 124. Oslo, Studentmållaget i Oslo, 12-16
- Jacobsen, Per H. 2005. "Spørreundersøkelse om statistikktenester". *IT-avisa*. Universitetet i Oslo, 10
- Jahr, Ernst Håkon 2005. "Artikkelen "Tove Bull" i *Norsk biografisk leksikon* i ein språkstridskontekst – som døme på "fri sprogutvikling" og "mindre brukte former i bokmål". Alhaug, Gudbrand, Endre Mørck & Aud Kristi Pedersen red.: *Mot rikare mål å trå*. Oslo, Novus, 1-4
- Jansson, Bente Kolberg 1999. *Fri til å velje? : ei undersøkning av hossen valfridommen i skriftnormalane blir tematisert i den obligatoriske delen av norskfaget i allmennlærerutdanninga*. Oslo, Universitetet i Oslo, Institutt for lærarutdanning og skoleutvikling. 190 s.
- Johansen, Roy 1999. "Bruk av talemålsnære skriftspråksnormer i bokmål hos ungdomsskoleelever". Omdal, Helge red.: *Språkbrukeren – fri til å velje? : artikler om homogen og heterogen språknorm*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 122-36
- Kjørup, Søren 1996. *Menneskevidenskabernes : problemer og traditioner i humanioras videnskapsteori*. Roskilde, Roskilde Universitetsforlag. 409 s.
- Krashen, Stephen D. 1984. *Writing : Research, Theory and Applications*. Oxford, Pergamon Institute of English. 49 s.

- Kringkastingsringen 1994. *Er det plass til nynorsk? : om språket i norske aviser*. Upublisert rapport frå Kringkastingsringen, i samarbeid med Noregs Mållag. Oslo, Kringkastingsringen. 13 s.
- Langballe, Anne M. Hasund 2004. *Bibliografisk standard*. Oslo, Aschehoug, i samarbeid med Henrik Ibsens skrifter. 70 s. (Ibsen *ad notam*, I)
- Lomheim, Sylfest 2003. ”NTB – grå eminense i norsk språkpolitikk”. Omdal, Helge & Rune Røsstad red.: *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 195-207
- Mæhlum, Brit et al. 2003. *Språkmøte : innføring i sociolingvistikk*. Oslo, Cappelen Akademiske forlag. 280 s.
- Norsk i hundre! : norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi*. 2005. Oslo, Språkrådet. 184 s.
- Norsk Telegrambyrå 2002a. *Ordliste for Norsk Telegrambyrå*. Oslo, NTB. 64 s.
- Norsk Telegrambyrå 2002b. *Språkregler for Norsk Telegrambyrå*. Oslo, NTB. 115 s.
- Nygaard, Ole 2003. ”Problemer i norsk språknormering med utgangspunkt i Aftenpostens språklige praksis”. Omdal, Helge & Rune Røsstad red.: *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 57-67
- Nynorskordboka* 1994. Oslo, Samlaget.
- Olden, Asgeir 2002. ”Pressestøtte og språkleg mangfald”. *Språknytt* 1/2002, 5-8
- Omdal, Helge red. 1996. *Språknormering og språkbrukar : artiklar frå seminar ved Universitetet i Bergen*. Kristiansand, Høgskolen i Agder. 165 s. (Forskningsserien/Høgskolen i Agder, 2)
- Omdal, Helge red. 1999. *Språkbrukeren – fri til å velje? : artikler om homogen og heterogen språknorm*. Høgskolen i Agder, Kristiansand 1999. 234 s. (Forskningsserien/Høgskolen i Agder, 17)
- Omdal, Helge 2004. *Språknormering – med mål i sikte? : om ymse effekter av norsk språknormering i 100 år*. Kristiansand, Høyskoleforlaget. 130 s. (Forskningsserien/Høgskolen i Agder, 39)
- Omdal, Helge & Lars S. Vikør 2002. *Språknormer i Norge : normeringsproblematikken i bokmål og nynorsk*. 2. utg. Oslo, Cappelen. 185 s.
- Omdal, Helge & Rune Røsstad red. 2003. *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget. 305 s. (Forskningsserien/Høgskolen i Agder, 33)
- Papazian, Eric 1985. ”Moderat” eller ”konservativt” bokmål? : om inndelinga av bokmålet”. *Språklig samling* 4/85, 16-18

- Papazian, Eric & Botolv Helleland 2005. *Norsk talemål*. Oslo, Høyskoleforlaget. 153 s.
- Pettersen, Egil 1993. *Språknormering og forfatterne : ortografi og morfembruk hos til bokmålsforfattere for hvert av årene 1937, 1957 og 1977*. Utgitt av Norsk språkråd. Bergen, Nordisk Institutt, Universitetet i Bergen. 166 s. (Eigenproduksjon nr. 49/93)
- Rettskrivingsendringer* 2005. Fastsatt ved brev fra Kultur- og kirkedepartementet 16. februar 2005. <<http://sprakradet.no/upload/9630/rettskriving2005.doc>>
- Reitan, Kristina 1999. ”Radikalt bokmål i norsk presse”. *Språknytt* 2/1999
- Roksvold, Thore 1999. ”Fast språknorm eller valgfrihet i redaksjonen?” Omdal, Helge red.: *Språkbrukeren – fri til å velge? : artikler om homogen og heterogen språknorm*. Kristiansand, Høgskolen i Agder, 197-207
- Roksvold, Thore 2005. *Var avisspråket bedre før?: en metodetriangulert studie av normendringer i norsk avisspråk på 1900-tallet*. Doktorgradsavhandling. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo. 867 s.
- Røyneland, Unn 2003. ”Språk og dialekt”. Mæhlum, Brit et al.: *Språkmøte : innføring i sosiolingvistikk*. Oslo, Cappelen Akademiske forlag, 13-31
- Sandøy, Helge et al. 1991. *Språkideologi og språkplanlegging i Norge*. Nordisk Institutt, Universitetet i Bergen. 209 s.
- Sandøy, Helge 2003a. ”Den norske normeringssirkelen”. Omdal, Helge & Rune Røsstad red.: *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 259-71
- Sandøy, Helge 2003b. ”Skriftvariasjon”. Mæhlum, Brit et al.: *Språkmøte : innføring i sosiolingvistikk*. Kap. 9. Oslo, Cappelen Akademiske forlag, 167-96
- Sandøy, Helge 2003c. ”Språkendring”. Mæhlum, Brit et al.: *Språkmøte : innføring i sosiolingvistikk*. Kap 10. Oslo, Cappelen Akademiske forlag, 197-224
- Sandøy, Helge 2005. ”Frå ”en levende organisme” til språklig ”usus””. Alhaug, Gudbrand, Endre Mørck & Aud Kristi Pedersen red.: *Mot rikare mål å trå*. Oslo, Novus, 93-106
- Skre, Arnhild 2006. ”[Aftenpostens rettskrivning blir ordliste]”. *Aftenposten* morgen 13/12
- Språknytt* 2002. ”Granskingar av valfridomen i nynorsk”. *Språknytt* 3-4/2002, 30-35
- Stortingsmelding nr. 26 (2003-2004)*. ”Nærmere om infrastrukturkravets innhold”. Pkt. 7.6.4. [sitert 27/3-2007]. <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/stmeld/20032004/Stmeld-nr-26-2003-2004-.html?id=197986>>
- Stortingsmelding nr. 48 (2002-2003)*. ”Stabilisering av rettskrivinga”. Del 3, pkt. 12.4. [sitert 17/5-2007]. <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/dok/regpubl/stmeld/20022003/Stmeld-nr-48-2002-2003-/12.html?id=432819>>
- Tanums store rettskrivingsordbok* 1996. 8. utgave. Oslo, Kunnskapsforlaget.

- Torp, Arne 2004. "Språkrådet spør, men markedet rår". *Språknytt* 3-4/2004, 8-11
- Torp, Arne & Lars Vikør 1993. *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Oslo, Gyldendal. 342 s.
- Vannebo, Kjell Ivar 1980. "Om språkvitenskapens norm-begrep". *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 1, 3-22
- Vannebo, Kjell Ivar 2003. "Om rettskrivinga i bokmål – en rapport fra normeringsfronten". Omdal, Helge & Rune Røsstad red.: *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 285-94
- Vikør, Lars 1992. "Prinsipielle aspekt ved norsk språknormering". *Maal og Minne*, 173-82
- Vikør, Lars S. 1994. *Språkplanlegging : prinsipp og praksis*. 2 utg. Oslo, Novus forlag. 216 s.
- Vikør, Lars S. 1995. *Rettskriving hos nynorskforfattarar*. Oslo, Norsk språkråd. 62 s. (Norsk språkråds skrifter, nr. 3)
- Vikør, Lars S. 2003. "Statleg og privat normering i nynorsk". Omdal, Helge & Rune Røsstad red.: *Krefter og motkrefter i språknormeringa : om språknormer i teori og praksis*. Kristiansand, Høyskoleforlaget, 295-305
- Vikør, Lars 2006. "Regional Overview". *Sociolinguistics : an international handbook of the science of language and society*. New York, de Gruyter, 1747-54
- Vikør, Lars & Geirr Wiggen red. 1979. *Språklig samling på folkemåls grunn : artikler frå bladet Språklig Samling*. Oslo, Novus. 275 s.
- Vinde, Eva Cathrine Kolsrud 2000. *Syv eller sju? – og mye mer : språknormer og språkpraksis i norsk presse*. Upublisert hovedoppgave i nordisk språk. Universitetet i Oslo. 150 s.
- Vinje, Finn-Erik 1995. *Med alle skalker lukket : Aftenposten og Dagbladets språkbruk i kritisk belysning*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk. 147 s.
- Wangenstein, Boye 1998. "Når normen blir for trang : talemålsinnslag i norsk avisspråk". Fjeld, Ruth Vatvedt & Boye Wangenstein red.: *Normer og regler : festskrift til Dag Gundersen*. Oslo, Nordisk forening for leksikografi, 182-97
- Wetås, Åse 2001a. *Korleis opplever brukarane normsituasjonen i nynorsk?* Upublisert. 12 s.
- Wetås, Åse 2001b. *Undersøking av formbruken i ulike typar publisert materiale på nynorsk*. Upublisert. 23 s.
- Wetås, Åse 2001c. *Undersøking av formbruken i ulike typar upublisert materiale på nynorsk*. Upublisert. 25 s.
- Wetås, Åse 2001d. *Undersøking av rettepraksisen i skolen, i avisene og i forlaga*. Upublisert. 8 s.

Wiggen, Geirr 1979. "Hva er radikalt bokmål?". Vikør, Lars & Geirr Wiggen red.: *Språklig samling på folkemåls grunn : artikler frå bladet Språklig Samling*. Oslo, Novus, 212-17

Wiggen, Geirr 1992. *Rettskrivingsstudier II : kvalitativ og kvantitativ analyse av rettskrivingsavvik hos østnorske barneskoleelever*. Doktorgradsavhandling. Del I. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo. 485 s.

Wiggen, Geirr 1996. "Norsk rettskriving: Hva er vanskelig for elevene, og hvilke regler bør kunne revurderes på grunnlag av praktisk-pedagogiske erfaringer?" Omdal, Helge red.: *Språknormering og språkbrukar*. Kristiansand, Høgskolen i Agder, 149-65

Wiggen, Geirr 1998. "Normering i et sosiolingvistisk perspektiv". Fjeld, Ruth Vatvedt & Boye Wangenstein red.: *Normer og regler : festskrift til Dag Gundersen*. Oslo, Nordisk forening for leksikografi, 25-58

Internettlenker:

Avisenes Nyhetsbyrå. "Om ANB." [sitert 29/4-2007].
<<http://www.anb.no.organisasjon/index.shtml/>>

Aviskatalogen på nett. [sitert 24/3-2007]. <<http://www.aviskatalogen.no/index.asp>>

Institutt for journalistikk – dokumentasjon. [sitert 15/10-2006].
<www.ij.no/doksenteret/ressurser/aviser.htm>

Landslaget for lokalaviser. "Medlemsaviser". <<http://www.lla.no>>

Landslaget for lokalaviser. "Medlemsopplysninger om Suldalsposten". [sitert 24/3-2007].
<<http://www.lla.no/>>

Landslaget for lokalaviser. "Lokalavisa, nær og kjær!" [sitert 21/10-2006].
<www.lla.no/medlemsaviser/index_medlem.cfm>

Mediebedriftenes landsforening. <<http://www.mediebedriftene.no/>>

Mediebedriftenes landsforening. "Om MBL". [sitert 21/3-2007].
<<http://www.mediebedriftene.no/index.asp?id=44266>>

Medienorge : fakta om norske massemedier. [sitert 21/10-2006].
<<http://www.medienorge.uib.no/index.cfm?cat=kilder&medium=Avis>>

Nationen. "Om Nationen". [sitert 6/3-2007]. <http://www.nationen.no/om_nationen/>

Norsk Telegrambyrå. "Om NTB". [sitert 18/3-2007]. <<http://www.ntb.no/pressemeldinger/>>

Språkrådet. <<http://www.sprakradet.no>>

Språkrådet. "Om Norsk språkpris". [sitert 21/3-2007].
<http://www.sprakrad.no/Sprakradet/Historikk/Norsk_spraakpris/>

Transcriber. <<http://www.ecta.fr/CTA/gip/Projects/Transcriber/Index.html>>

Typisk norsk 2005. Program: 14.04.05. <<http://www1.nrk.no/nett-tv/kategori/3324>>

Muntlige kilder:

Hjorteland Trond 6/7-2006. Suldalsposten. Intervju.

Larsen, Tom 30/8-2006. Tønsbergs Blad. Intervju.

Lie, Tove 13/6-2006. Nationen. Intervju.

Moen, Torbjørn 31/8-2006. Valdres. Intervju.

Nordahl, Karl Glad 7/11-2006. Bladet Vesterålen. Intervju.

Nygaard, Ole 13/6-2006. Aftenposten. Intervju.

Nørstad, Arne 3/5-2007. Telefonsamtale om ANB.

Schmidt, Trine 31/8-2006. Valdres. Intervju.

Tidemann, Nils Martin 23/8-2006. Arbeidets Rett. Intervju.

9 Vedlegg

9.1 Tabeller og figurer

TABELL 1. SVAR FORDELT PÅ FYLKE	62
TABELL 2. SVAR FORDELT PÅ LANDSDEL	62
TABELL 3. SVARPROSENT FORDELT PÅ AVISTYPE (MBLS INNDELING)	63
TABELL 4. FORDELING AV MBLs KATEGORIER I FORHOLD TIL MINE KATEGORIER	64
TABELL 5. AVISTYPE	65
TABELL 6. REDAKSJONELL MÅLFORM	67
TABELL 7. SAMMENFATNING AV TABELL 6	67
TABELL 8. NORMGRUNNLAG FOR BOKMÅL	72
TABELL 9. NORMGRUNNLAG FOR NYNORSK	76
TABELL 10. KARAKTERISTIKK AV PRAKTISERT BOKMÅL	78
TABELL 11. TILLATTE VARIANTER I NYNORSK	79
TABELL 12. KLAMMEFORMER	79
TABELL 13. TILLATTE ORDFORMER I BOKMÅL	83
TABELL 14. TILLATTE ORDFORMER I NYNORSK	90
TABELL 15. ENDING I INFINITIV (NYNORSK)	92
TABELL 16. ENDING I INFINITIV (NYNORSK)	92
TABELL 17. HVEM BESTEMMER RETTSKRIVING I REDAKSJONEN?	100
TABELL 18. AVISER MED EGET SPRÅKRÅD	101
TABELL 19. SISTE SPRÅKENDRINGER I AVISA	102
TABELL 20. ØNSKE OM TALEMÅLSNÆRT SKRIFTSPRÅK I AVISA (BOKMÅL)	105
TABELL 21. ØNSKE OM TALEMÅLSNÆRT SKRIFTSPRÅK I AVISA (NYNORSK)	106
TABELL 22. VALGFRIHET FOR JOURNALISTENE (BOKMÅL/NYNORSK)	108
TABELL 23. VALGFRIHET FOR JOURNALISTENE (AVISTYPE)	108
TABELL 24. VALGFRIHET FOR JOURNALISTENE (LANDSDEL)	108
TABELL 25. ORIENTERING OM SPRÅKNORM TIL NYANSATTE	110
TABELL 26. BOKMÅL OG NYNORSK I INNLEGG FRA LESERNE	112
TABELL 27. LESERUNDERSØKELSER	113
TABELL 28. LESERPREFERANSER (BOKMÅL)	114
TABELL 29. LESERPREFERANSER (NYNORSK)	116
TABELL 30. RETTEPROGRAM	118
TABELL 31. TANSÅ-AVISER FORDELT PÅ LANDSDEL	119
TABELL 32. TANSÅ-AVISER FORDELT PÅ AVISTYPE	119
TABELL 33. TANSÅ-AVISER FORDELT PÅ REDAKSJONELL MÅLFORM	119
TABELL 34. KORREKTURLESERE	120
TABELL 35. ARBEIDSRUTINER/TEKNOLOGI OG SPRÅKFORM (SPØRSMÅL 20)	122
TABELL 36. NORMERING AV INNSENDT STOFF (SPØRSMÅL 21)	123
TABELL 37. BRUK AV PRESSEKONTORSTOFF	124
TABELL 38. POLITISK ELLER IDEOLOGISK TILKNYTNING	126
TABELL 39. POLITISK ELLER IDEOLOGISK TILKNYTNING	127
TABELL 40. SAMMENHENG MELLOM SKRIFTSPRÅK OG EGEN POLITISKE ELLER IDEOLOGISKE TILKNYTNING	128
TABELL 41. GENERELL SAMMENHENG MELLOM SKRIFTSPRÅK OG POLITIKK/IDEOLOGI?	129
TABELL 42. ULIKE DELER AV BOKMÅLSNORMALEN I ULIKE TYPER SAKER (BOKMÅLSAVISENE)	131
TABELL 43. ØNSKE OM NYNORSK I SPALTENE (AVISER SOM KUN BRUKER BOKMÅL)	133
TABELL 44. SAMMENHENG MELLOM SKRIFTSPRÅK OG SPRÅKPOLITISK HOLDNING	135
TABELL 45. UTSAGN OM NYNORSK (BOKMÅLSAVISENE)	136
TABELL 46. HOLDNINGSTRADISJON I FORHOLD TIL SPRÅK	137
TABELL 47. SYN PÅ NYNORSKNORMALEN. TABELLEN VISER OVERSIKT OVER NYNORSKAVISENE	139
TABELL 48. SYN PÅ BOKMÅLSNORMALEN. TABELLEN VISER OVERSIKT OVER BOKMÅLSAVISENE	140
TABELL 49. NYNORSK OG BOKMÅL I LANDSDEKKENDE AVISER (ALLE AVISER)	141
TABELL 50. NYNORSK OG BOKMÅL I LANDSDEKKENDE AVISER (MÅLFORM)	142
TABELL 51. ER AVISSPRÅKET NORMDANNENDE?	144
TABELL 52. ER AVISSPRÅKET NORMDANNENDE? (SVARFORDELING PÅ REDAKSJONELL MÅLFORM)	144

FIGUR 1. RIKSAVISENE (MÅLFORM/LANDSDEL)	69
FIGUR 2. REGIONAVISENE (MÅLFORM/LANDSDEL)	70
FIGUR 3. LOKALAVISENE (MÅLFORM/LANDSDEL).....	70
FIGUR 4. NYNORSKAVISER FORDELT PÅ LANDSDEL	71
FIGUR 5. NTB-AVISENE FORDELT PÅ LANDSDEL.....	73
FIGUR 6. NTB-AVISER FORDELT PÅ REDAKSJONELL MÅLFORM.	74
FIGUR 7. AVISER SOM BRUKER STOFF FRA NTB (FORDELT PÅ LANDSDEL)	75
FIGUR 8. AVISER SOM BRUKER STOFF FRA NTB (FORDELT PÅ AVISTYPE).....	75
FIGUR 9. OVERSIKT OVER TANSÅ-AVISER SOM BRUKER KORREKTURLESERE	121

9.2 Spørreskjema og informasjon om undersøkelsen

9.2.1 Spørreskjema

Husk å svare på **alle** spørsmålene.

Husk å svare på **begge sider** av arket.

Skriv **tydelig** der spørsmålet krever et utfyllende svar.

Avis (navn):

1. Hvilken kategori vil du plassere din avis innenfor?

Riksavis

Regionavis

Lokalavis

Annet (forklar):

.....
.....
.....

Skriftspråk og språknorm

2. Hvilket skriftspråk bruker din avis i det redaksjonelle stoffet?

(sett kun ett kryss)

Bare bokmål

Bare nynorsk

Omtrent like mye nynorsk og bokmål

Stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk

Stort sett nynorsk, unntaksvis bokmål

Kommenter unntaket:

.....
.....

3. BOKMÅL: Hva er normgrunlaget for bokmål i din avis?

(sett kun ett kryss)

- NTB-normalen
- Offisiell norsk rettskriving (inkludert den valgfriheten bokmålsnormalen har)
- Riksmål
- En egen avgrenset/utvidet norm med utgangspunkt i offisiell rettskriving (forklar):
- Ingen fastsatt norm (forklar):

.....

.....

.....

.....

.....

- Ikke relevant spørsmål, bokmål brukes ikke i vår avis

4. NYNORSK: Hva er normgrunlaget for nynorsk i din avis?

(sett kun ett kryss)

- Offisiell norsk rettskriving (inkludert den valgfriheten nynorsknormalen har)
- En egen avgrenset/utvidet norm med utgangspunkt i offisiell rettskriving (forklar):
- Ingen fastsatt norm (forklar):

.....

.....

.....

.....

- Ikke relevant spørsmål, nynorsk brukes ikke i vår avis

5. BOKMÅL: Dersom du skulle gi en uformell beskrivelse av bokmål slik det blir praktisert i din avis, hva vil det best karakteriseres som?

(sett kun ett kryss)

Radikalt

Konservativt/moderat

Annet (forklar):

.....
.....
.....
.....
.....

Ikke relevant spørsmål, bokmål brukes ikke i vår avis

6. NYNORSK: Hvilke varianter innenfor nynorsk er tillatt i din avis?

(du kan sette flere kryss)

Tillater bare hovedformer

Tillater radikale klammeformer (i tillegg til hovedformer)

Tillater konservative klammeformer (i tillegg til hovedformer)

Annet (forklar):

.....
.....
.....
.....
.....

Ikke relevant spørsmål, nynorsk brukes ikke i vår avis

7. Hvilke av disse ordformene er det tillatt å bruke i det redaksjonelle stoffet i din avis?

BOKMÅL:

(du kan sette to kryss per ordpar)

- syk/sjuk ble/blei senere/seinere gammel/gammal
- glemme/glømme tiden/tida jenten/jenta kastet/kasta
- hoppet/hoppa melk/mjølkk frem/fram etter/etter
- nu/nå mave/mage hage/have alene/aleine
- uken/uka selv/sjølv hele/heile kirken/kirka kjerka
- fremtid/framtid
- Ikke relevant spørsmål, bokmål brukes ikke i vår avis

NYNORSK:

Bruk av infinitiv (du kan sette flere kryss)

- kløyvd infinitiv (vera/kaste)
- e-infinitiv (vere/kaste)
- a-infinitiv (vera/kasta)

(du kan sette to kryss per ordpar)

- følgje/fylgje trulig/truleg funni/funne tida/tidi vi/me
- hammar/hamar komme(a)/kome(a) gløyme(a)/glømme(a) så/so
- byggje(a)/bygge(a) no/nå berre/bare derfor/difor tek/tar
- nokon/noen da/då skole/skule høre/høyre først/fyrst
- løn/lønn gammal/gamal lenke/lenkje vart/blei
- Ikke relevant spørsmål, nynorsk brukes ikke i vår avis

Hvem tar avgjørelsene?

8. Hvem (personer eller instanser) gjør de endelige prinsipielle vedtak i forbindelse med rettskriving i din avisredaksjon?

.....
.....
.....
.....
.....

9. Har avisa et eget ”språkforum”, eventuelt språkorgan, der spørsmål som har med språk å gjøre, debatteres?

(sett kun ett kryss)

Nei

Ja

Hvis ja, kan du beskrive dette organet (antall personer, ansvarsområde, antall møter)?

.....
.....
.....
.....
.....

10. Når ble det sist gjort endringer i forhold til rettskriving og skriftspråk i din avis?

.....
.....
.....
.....
.....

Skrift og tale

11. Har redaksjonen noe ønske om å legge skriftspråket nært opptil det talemålet som snakkes der avisa gis ut?

BOKMÅL (sett kun ett kryss):

- Ja, i stor grad
- Ja, i noen grad
- Vet ikke
- Nei, i liten grad
- Nei, ikke i det hele tatt

- Ikke relevant spørsmål, bokmål brukes ikke i vår avis

NYNORSK (sett kun ett kryss):

- Ja, i stor grad
- Ja, i noen grad
- Vet ikke
- Nei, i liten grad
- Nei, ikke i det hele tatt

- Ikke relevant spørsmål, nynorsk brukes ikke i vår avis

Journalister og skriftspråk

12. Kan den enkelte journalist selv velge skriftspråk (bokmål/nynorsk) i sine saker?

(sett kun ett kryss)

- Nei

- Ja

13. På hvilken måte får nyansatte journalister kjennskap til avisas språknorm?

.....
.....
.....
.....
.....

Leserne og skriftspråk

14. Tillater avisredaksjonen både bokmål og nynorsk i innlegg og kronikker fra leserne?

(sett kun ett kryss)

Ja

Nei

15. Har din avis gjennomført noen markedsundersøkelse der resultatet sier noe om avisas typiske lesere?

(sett kun ett kryss)

Nei Ja Vet ikke

Hvis ja, kan du beskrive den typiske leseren av din avis (for eksempel alder, kjønn, utdanning, bosted)?

Kjønn:

Alder:

Utdanning:

Bosted:.....

Annet:

16. Har avisredaksjonen noen oppfatning av hvilken variant av bokmål leserne foretrekker?

(sett kun ett kryss)

- Ikke relevant spørsmål, bokmål brukes ikke i vår avis
- Nei
- Ja

Hvis ja, hvilken variant er dette, og hva er årsaken til at redaksjonen har denne oppfatningen?

.....

.....

.....

.....

.....

17. Har avisredaksjonen noen oppfatning av hvilken variant av nynorsk leserne foretrekker?

(sett kun ett kryss)

- Ikke relevant spørsmål, nynorsk brukes ikke i vår avis
- Nei
- Ja

Hvis ja, hvilken variant er dette, og hva er årsaken til at redaksjonen har denne oppfatningen?

.....

.....

.....

.....

.....

Retting

18. Hvilke retteprogrammer brukes i din avis?

.....
.....
.....
.....
.....

19. Brukes korrekturlesere?

(sett kun ett kryss)

- Nei Ja

20. Virker arbeidsrutiner/teknologi inn på avisas praktiserte språkform?

(sett kun ett kryss)

- Ja, i stor grad
 Ja, i noen grad
 Vet ikke
 Nei, i liten grad
 Nei, ikke i det hele tatt

Hvis ja, på hvilken måte har dette innvirkning?

.....
.....
.....

21. Blir innlegg og kronikker (eventuelt annet) fra leserne omgjort til avisas redaksjonelle språknorm?

(sett kun ett kryss)

- Nei
 Ja

Pressekontorstoff

22. Bruker avisa stoff fra:

- NTB
- Nynorsk pressekontor
- Ferdige sider fra pressebyråene

Blir noe av dette stoffet oversatt til en annen språkform? Nei Ja

Hvis ja, forklar hvilke type stoff som blir oversatt til hvilke type språkform:

.....

.....

.....

.....

.....

Politisk eller ideologisk tilknytning

23. Har avisa per i dag, eller har den tidligere hatt, politisk eller ideologisk tilknytning?

(sett kun ett kryss)

- Nei
- Ja (svar på A og B under dersom du krysser av her)

A. Hvis ja, hvilken tilknytning og i hvilken tidsperiode?

.....

.....

.....

B. Mener du det er en sammenheng mellom politisk eller ideologisk tilknytning og det praktiserte skriftspråket i din avis? (sett kun ett kryss)

Ja, i stor grad Ja, i noen grad Ingen mening Nei, i liten grad Nei, ikke i det hele tatt

-

24. Mener du det generelt er en sammenheng mellom politisk eller ideologisk tilknytning og skriftspråklige prinsipp i norske aviser? (sett kun ett kryss)

Ja, i stor grad Ja, i noen grad Ingen mening Nei, i liten grad Nei, ikke i det hele tatt

Hvis ja, hvilken sammenheng?

.....

.....

.....

.....

.....

Ulike utsagn

25. Ta stilling til disse utsagnene i forhold til hvor godt de stemmer med skriftspråklig praksis i din avis:

(sett kun ett kryss per utsagn)

I vår avis bruker vi ulike deler av bokmålsnormalen til ulike typer saker og sjangre.

Passer godt Passer delvis Ingen mening Passer lite Passer ikke

Vi vil gjerne ha stoff på nynorsk i vår avis, men ingen ønsker å skrive på nynorsk.

Passer godt Passer delvis Ingen mening Passer lite Passer ikke

Den skriftspråklige praksis i vår avis reflekterer avisas holdning i den språkpolitiske debatten.

Passer godt Passer delvis Ingen mening Passer lite Passer ikke

Vi bruker ikke nynorsk i vår avis fordi det ikke er vårt ansvar å skrive på et språk nesten ingen bruker.

Passer godt Passer delvis Ingen mening Passer lite Passer ikke

I vår avis kan vi snakke om en holdningstradisjon som er med på å bestemme hvilke skriftspråk og hvilke deler av offisiell rettskriving som brukes.

Passer godt Passer delvis Ingen mening Passer lite Passer ikke

26. Ta stilling til disse utsagnene i forhold til det du mener er den utbredte holdningen i din avisredaksjon:

(sett kun ett kryss per utsagn)

Nynorsknormalen i dag er for vid, den har for mange valgmuligheter.

Helt enig Litt enig Ingen mening Litt uenig Helt uenig

Bokmålsnormalen i dag er for vid, den har for mange valgmuligheter.

Helt enig Litt enig Ingen mening Litt uenig Helt uenig

Det er urimelig å kreve at landsdekkende aviser skal skrive på både nynorsk og bokmål.

Helt enig Litt enig Ingen mening Litt uenig Helt uenig

Helt til slutt

27. Sissel Benneche Osvold i Dagbladet kom med følgende utsagn på ”Typisk norsk” (NRK1) torsdag 14. april 2005: ”Avispråket er veldig viktig i den forstand at det er veldig normdannende. Det er vi som bestemmer hvordan folk snakker og skriver.”

Er du enig i at språket i din avis kan virke normdannende på lesernes skriftspråk?

Helt enig Delvis enig Ingen mening Delvis uenig Helt uenig

Tusen takk for god hjelp!

Hilsen Ingunn

9.2.2 Vedlagt informasjon om spørreundersøkelsen

9.2.2.1 Infobrosjyre

En undersøkelse av norske avisers språknormative prinsipp og praksis

I forbindelse med mitt hovedfagsprosjekt i nordisk språk ved Universitetet i Oslo ber jeg om hjelp fra din avisredaksjon.

Presentasjon av prosjektet

Formålet med undersøkelsen *En undersøkelse av norske avisers språknormative prinsipp og praksis* er å kartlegge hvilke vedtak og retningslinjer lokalaviser, regionaviser og riksaviser forholder seg til når de bruker nynorsk og bokmål i sine spalter.

Avispråket er svært interessant i flere henseender. Norge er et lite land, men likevel har vi mange avisutgivelser i forhold til folketallet. Undersøkelser viser også at nordmenn generelt leser mye aviser, og avisene er dermed den tekstprodusenten som når flest personer hver dag gjennom hele året. Derfor er det interessant å se på hvilke prinsipp og retningslinjer avisredaksjonene legger til grunn, når de bruker bokmål og/eller nynorsk i sine spalter. Det er tydelig at ulike aviser bruker skriftspråkene svært forskjellig, og med ulik begrunnelse, og det er dette jeg ønsker å se nærmere på i min undersøkelse.

(side 2): Metoder som benyttes i undersøkelsen

I første omgang sender jeg et spørreskjema (se vedlegg) til alle avisredaksjonene i landet. Dette er et skjema med enkle avkryssningsspørsmål, og det vil ta cirka 20 minutter å svare på disse.

På bakgrunn av spørreundersøkelsen ønsker jeg også å gjøre kvalitative dybdeintervjuer i noen av avisredaksjonene, og jeg håper de som blir kontaktet for et intervju, vil være positive til dette. Jeg vil likevel understreke at det er fullt mulig å si nei til å stille til intervju selv om man har svart på spørreskjemaet.

Konfidensialitet og oppbevaring av data

Vedlagt sender jeg også en samtykkeerklæring. Her ber jeg om personlige opplysninger (navn, telefonnummer og e-postadresse) fra vedkommende som svarer på skjemaet. Samtykkeerklæringen vil bli påført et referansenummer, og opplysningene vil kun bli benyttet dersom det er nødvendig å finne tilbake til personen for et mer utfyllende intervju.

Det kvalitative intervjuet vil bli tatt opp på bånd, og innholdet i lydopptaket skal transkriberes. Lydopptakene vil altså ikke være tilgjengelige for andre som lyd, og alle personidentifiserbare opplysninger vil bli avidentifisert.

(side 3): Mer om undersøkelsen

Jeg vil understreke at all deltakelse er frivillig, og at samtykket kan trekkes tilbake uten begrunnelse når som helst i prosjektperioden (før 1. juni 2006).

Det er gjort liknende studier i enkelte aviser tidligere, men jeg oppfordrer likevel til deltakelse, fordi dette er, så langt jeg kjenner til, den første landsomfattende undersøkelsen som har til hensikt å kartlegge språknormative prinsipp i alle norske avisredaksjoner.

Jeg tror resultatet av denne undersøkelsen vil kunne gi en god oversikt over hvilke valg lokalaviser, regionsaviser og riksaviser tar i forhold til skriftspråkene før leserne ser det på trykk. Derfor håper jeg også at så mange redaksjoner som mulig har anledning til å svare.

Når oppgaven er ferdig, vil jeg lage et sammendrag som jeg sender til avisredaksjonene.

Se siste side for innsendingsfrist og kontaktinformasjon.

(side 4): Jeg vil sette stor pris på om din avis vil være representert i undersøkelsen. Da må en i redaksjonen besvare det vedlagte spørreskjemaet, samt samtykkeerklæringen, og returnere disse til undertegnede i den vedlagte frankerte konvolutten innen 1. april 2006.

Det er ikke nødvendig for undersøkelsen at det er redaktøren som svarer på spørreskjemaet, men det er uansett ønskelig at det er en person med god kjennskap til den skriftspråklige praksisen i avisen, og de prinsipp som måtte ligge til grunn for denne.

Dersom det er noe du lurer på i forbindelse med undersøkelsen, kan du ringe meg på telefonnummer 992 67 820, eller sende e-post til ingunnim@student.hf.uio.no. Du kan også kontakte min veileder, Geirr Wiggen, ved ILS (Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling) på telefonnummer 22 85 50 31, eller ved å sende e-post til geirr.wiggen@ils.uio.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste A/S.

På forhånd tusen takk.

Vennlig hilsen
Ingunn Indrebø Ims

9.2.2.2 Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring (returneres sammen med ferdig utfylt spørreskjema)

Jeg har lest informasjonen om prosjektet *En undersøkelse av norske avisers språknormative prinsipp og praksis* og er villig til å svare på et spørreskjema, samt få forespørsel om å stille til et kvalitativt intervju senere i prosjektperioden.

Dato: Signatur:

Telefon (arbeid):

E-post:

Avis:

Referansenummer (ikke skriv her):

9.2.2.3 Anbefaling fra veileder

Anbefaling

Ingunn I. Ims arbeider f.t. med sin hovedfagsavhandling ved Universitetet i Oslo, der hun belyser et språknormativt fenomen av både norskspråklig og allmennkulturell interesse: norske avisers språknormative (språkbrukspolitiske) prinsipp og praksis.

Slike prinsipp og den aktuelle språkbrukspraksisen reflekterer ikke bare bestemte holdninger og mentaliteter i vår samtid, men kan ha betydning for nye generasjoners språkbruksnormer. Derfor er det både medie-, språk- og utdanningsvitenskapelig interessant å framskaffe best mulig kunnskap om emnet.

Ingunn Ims arbeider modent og sjølstendig, og det er mitt privilegium å få være veilederen hennes i avhandlingsarbeidet. Det er målretta framdrift i avhandlingsarbeidet. Jeg anbefaler henne for de avisredaksjonene hun henvender seg til med spørreskjema og ellers, og oppfordrer dem til å stille seg til rådighet for hennes interessante undersøkelse.

Universitetet i Oslo, Blindern

7. mars 2006

Geirr Wiggen
professor, dr. philos.

9.3 Oversikt over avisene

1. Adresseavisen
2. Aftenposten
3. Agder (Flekkefjords Tidende)
4. Agderposten
5. Akershus Amtstidende
6. Altaposten
7. Arbeidets Rett
8. Aura Avis
9. Bergens Tidende
10. Bergensavisen
11. Birkenes-Avisa
12. Bladet Tysnes
13. Bladet Vesterålen
14. Brønnøysunds Avis
15. Budstikka
16. Bygdanytt
17. Bygdebladet for Randaberg og Rennesøy
18. Dagbladet
19. Dagen
20. Dagsavisen
21. Dalane Tidende
22. Drangedalsposten
23. Dølen
24. Eidsvoll Ullensaker Blad
25. Eiker Bladet
26. Enebakk Avis
27. Fanaposten
28. Finnmarken
29. Finnmarksposten
30. Firda Tidend
31. Firdaposten
32. Fiskaren
33. Fjell-Ljom
34. Fjordabladet
35. Fjuken
36. Fosna-Folket
37. Fremover
38. Frolendingen
39. Frostingen
40. Gaula
41. Gjesdalbuen
42. Grenda
43. Grimstad Adressetidende
44. Haramsnytt
45. Hardanger Folkeblad
46. Harstad Tidende
47. Haugesunds Avis
48. Helgelands Blad
49. Hitra-Frøya
50. Hordaland
51. Hordaland Folkeblad
52. Høvågavisa
53. Inderøyningen
54. Innherreds Folkeblad Verdalingen
55. Jærbladet
56. Klassekampen
57. Kragerø Blad Vestmar
58. Kvinnheringen
59. Lindesnes
60. Lofotposten
61. Lokalavisa Nordsalten
62. Lokalavisa Sør-Østerdal
63. Laagendalsposten
64. Marsteinen
65. Meløyavisa
66. Moss Avis
67. Moss Dagblad
68. Namdalsavisa
69. Nationen
70. Nye Troms
71. OPP
72. Os og Fusaposten
73. Rana Blad
74. Raumnes
75. Ringsaker Blad
76. Rjukan Arbeiderblad
77. Romerrikes Blad
78. Romsdals Budstikke
79. Ryfylke
80. Røyken og Hurums Avis
81. Saltenposten
82. Samningen
83. Sande Avis
84. Sandnesposten
85. Setesdølen
86. Smaalenenes Avis
87. Sogn Avis
88. Solabladet
89. Stangeavisa
90. Stavanger Aftenblad
91. Steinkjer-Avisa
92. Storfjordnytt
93. Strandbuen
94. Strilen
95. Suldalsposten

- | | | | |
|------|------------------------------|------|--------------------|
| 96. | Sunnmøringen | 112. | Vestavind |
| 97. | Svelviksposten | 113. | Vestnesavisa |
| 98. | Synste Møre | 114. | VestNytt |
| 99. | Søgne og Songdalen Budstikke | 115. | Vest-Telemark Blad |
| 100. | Sør-Varanger Avis | 116. | Vigga |
| 101. | Søvesten | 117. | Vårt Land |
| 102. | Telemarksavisa | 118. | Ytre Sogn Avis |
| 103. | Tidens Krav | 119. | Ytringen |
| 104. | Tromsø | 120. | Øksnesavisa |
| 105. | Trønder-Avisa | 121. | Østerdølen |
| 106. | Trønderbladet | 122. | Østhavet |
| 107. | Tønsbergs Blad | 123. | Østlandets Blad |
| 108. | Vaksdalsposten | 124. | Øy-Blikk |
| 109. | Valdres | 125. | Øyposten |
| 110. | Varden | 126. | Åndalsnes Avis |
| 111. | Verdens Gang | | |

9.4 Utdrag fra dybdeintervjua

Ingen av intervjua er presentert i sin helhet i denne avhandlinga, men jeg har gjort et utvalg basert på emner som er spesielt relevante for å belyse problemstillinga mi, og det er dette utvalget som er presentert her i kapittel 9.4 (mer om transkripsjonen og intervjusituasjonen i kapittel 6.1).

Sitata er gjengitt i den rekkefølga de hadde i det opprinnelige intervjuet. Alle sitata er godkjent av den enkelte informant, og jeg har fått tillatelse til å bruke navna deres i avhandlinga. Sitata er koda med forbokstaven(e) på avisa og nummerert fortløpende (Aftenposten = A1, A2 osv.). Initialene til informanten er brukt foran sitatet. Der mine spørsmål er gjengitt, er mine initialer brukt (III).

9.4.1 Aftenposten

Informant: Ole Nygaard, journalist (språkansvarlig i Aftenposten)

A1: Aftenpostens språklige profil, historisk sett

ON: Før lå vi ikke en gang innenfor bokmålsnormalen, i den forstand at vi brukte former som det der ikke er adgang til å bruke. For eksempel skrev vi "etter" helt frem til 1992 – "etter" og "sprog". Men "nu" tror jeg vi forlot allerede på 60-tallet. Aftenposten gikk over til 1917-rettskrivingen i 1928, og fra da av og frem til 1992 fulgte ikke Aftenposten offisiell rettskriving. Vi fulgte riksmålsrettskrivingen, som ble etablert utenfor den offisielle normeringen.

A2: Om hvorfor nynorsk ikke er redaksjonell målform

III: Kan du si noe om hvorfor ikke både bokmål og nynorsk brukes, når vi har to offisielle skriftspråk? Har avisredaksjonen noen synspunkter på det?

ON: Vi har alltid brukt bokmål, og nedslagsområdet, altså leserkretsen, foretrekker bokmål. Vi ligger ikke innenfor et språkfelleskap hvor nynorsk i særlig grad brukes. Det er ikke en språkform vi redaksjonelt ville beherske heller, i den forstand at vi ville ha en desk som kunne håndtere det.

III: Så det hadde krevd for mye oppfølging?

ON: Det er ikke grunnen. Det er klart man kunne bygget opp det hvis man ville gå inn for det, men det har aldri vært noen problematikk.

A3: Kodifiseringsprosess i forbindelse med innføring av retteprogrammet Tansa

III: Dere har et språkråd internt i avisa, kan du fortelle litt mer om det?

ON: Det er nyetablert nå, vi har ikke holdt på så lenge. Men nå går vi over til en ny stavekontroll, og i den forbindelse foretar vi noen små justeringer på noen ord. Og da skal vi over på noe som er interessant, og det er at vi har deler av avisen som er mer rettet mot yngre lesere – og andre emner enn de mer tradisjonelle, for eksempel innenfor kultur, altså moderne musikk. Og sport, for eksempel, hvor det ikke er sikkert at en helt stram norm er det som fungerer. En fotballspiller – er han ”god i luften”? De skriver ikke det på sporten, de skriver at han er ”god i lufta”. Og innenfor moderne musikk skriver de ”låta”. Det er noen sånne ting vi må se på. For norsk er av en slik art at en helt stram norm på alle felt kan virke som en tvangstrøye, og ikke helt åpner for det språklige mangfoldet som også bør være der. Så vi bruker jo a-former på en del ord, hvor det er naturlig. [...] Det er noen sånne ting vi må se på, slik at språket tilpasses den virkeligheten man skriver om.

III: Du tenker altså, og nå må du korrigere meg hvis jeg gjengir deg feil, at den valgfriheten en har innafor bokmålsnormalen kan brukes innafor ulike felt?

ON: Ja, innenfor spesielle felt. [...] Sporten har av og til behov for litt andre formuleringer, litt andre bøyinger, så det blir en interessant diskusjon. Så valgfriheten innenfor norsk, den påvirker også oss noe. [...] Vi har ikke hatt noen funksjonell stavekontroll de siste par årene, så dette har fått utvikle seg noe fritt. Men det ligger en viss frihet i at en ikke har så streng kontroll i systemet.

A4: Aftenpostens språklige profil i dag

ON: Det er riksmål eller konservativt bokmål, moderat bokmål. Nå ligger jo riksmålet innenfor der, så det blir nesten hipp som happ. Alt vi skriver ligger innenfor bokmålsnormalen, men vi bruker ikke den vide valgfriheten som enkelte aviser gjør. Vi har en stram norm, hvor det nesten ikke er valgfrihet. Det er ikke noe valg mellom å skrive ”gaten” eller ”gata”, man må skrive ”gaten”, så det er den konservative siden av bokmålet vi har lagt oss på. Vi har valgt ut former for å unngå valgfrihet, for å få et enhetlig språk.

A5: Aftenpostens rettskrivingsendringer i 1992

III: Da var det store endringer i avisa eller?

ON: Ja, stor og stor, det dreide seg om noen faneord som hadde stått der litt for lenge. Og siden da har det ikke vært reaksjoner på Aftenposten, før var det reaksjoner på at noen former virket avstikkende og gammeldags.

III: Så dere fikk det fra leserne?

ON: Ja, og internt i redaksjonen også. Når folk skrev ”etter” på ren trass måtte vi rette det på desken. De nektet å skrive ”efter” i manuset – det var ikke mange, men det forekom.

A6: Svar på spørsmål om det er viktig for Aftenposten å ha en konsekvent og enhetlig rettskriving

ON: Vi er veldig opptatt av det. [...] Jeg har vært veldig for at vi skal ha en enhetlig norm, for å unngå vakling.

A7: Forholdet mellom offisiell normering og Aftenpostens normering

ON: Aftenposten har følt at offisiell norsk språknormering har meldt seg ut av den språklige virkeligheten vi levde i, og derfor har vi også meldt oss ut av deres normering. Det har vært et problem for norsk språknormering, at den har meldt seg ut av den språklige virkeligheten for store deler av språkbrukerne i landet, som Aftenposten. Det er et problem for den offisielle språknormeringen, at den opererer på siden av store språkbrukere.

A8: Normering av innsendt stoff

ON: Den eneste debatten om å skrive radikalt bokmål, har vært i forhold til noen debattanter som ønsker å skrive radikalt bokmål, men det har de også fått lov til etter hvert. [...] Vi vil alltid ha språklig kontroll med det som kommer på trykk. I forhold til radikalt bokmål er vi ikke i stand til å føre den kontrollen. I forhold til nynorsk er vi i stand til det, altså når det gjelder innsendt stoff. Jeg kan bare referere til det [Finn-Erik] Vinje sa; hovedfagsstudenter i nordisk er ikke i stand til å beherske det ordentlig en gang. Det er ikke en etablert språklig ekspertise på det.

A9: Innføring av Tansa

ON: Når den [stavekontrollen i Tansa] blir så konsekvent, det er da vi må se på om regimet er for strengt. Hvis det blir opprør i sporten, må vi ta hensyn til det. Vi kan ikke bare komme og si at dere *skal* skrive sånn. Vi må se nærmere på hva som er naturlig å bruke i den type stoff. Og der kommer du inn på noen av utfordringene i norsk språknormering – man kan ikke bare late som om alle disse a-formene ikke eksisterer, de brukes jo i stor grad i skrift.

A10: Språktradisjonen i Aftenposten

III: Kan en snakke om en holdningstradisjon som er med på å bestemme skriftspråket i Aftenposten?

ON: Ja, det er en språktradisjon. Vi har skrevet videre, i grunnen sånn som vi har gjort, uten særlig hensyn til normeringsmyndigheter som har fulgt en mye mer radikal linje. [...] Men vi var lenge for sta, og holdt på noe som var utdatert. Det var et redaktørskifte på slutten av 80-tallet som gjorde det mulig å få modernisert det.

A11: Avisene som normaktører

III: Kan du si noe om avisene som normaktører?

ON: Vi utgjør en stor del av hva folk leser, og særlig nordmenn leser mye aviser. Og det er vi veldig bevisst på i Aftenposten – at folk bruker oss som rollemodeller. Derfor har vi et veldig stort ansvar når det gjelder den språklige kvaliteten. Men det har òg med hele kvaliteten på avisen å gjøre. Skal vi være konkurransedyktige som kvalitetsavis må vi være veldig opptatt av språket. Hvis vi begynner å skrive dårlig, flatt språk vil det få konsekvenser for vårt gjennomslag der ute, altså for interessen for Aftenposten. Vi er nødt til å ha et høyt nivå, for språket er en veldig stor del av det vi driver med.

9.4.2 Nationen

Informant: Tove Lie, redaktør

N1: Svar på spørsmål om hvorfor det er viktig at både bokmål og nynorsk er redaksjonelt språk i avisa

TL: Det er fordi hele landet, offisielt sett òg, er tospråklig. [...] Og som jeg sa; vi har nedslagsfelt i veldig mange nynorskkommuner. Vi har også leserundersøkelser, leserpanelmålinger, med tilbakemeldinger som viser hva leserne ønsker seg mer av og hva de ønsker seg mindre av. 20 % av leserne våre ønsker seg mer nynorsk, og 14 % ønsker seg mindre [latter]. Dessuten inngår det i hele verdigrunlaget til Nationen, det er bygde-Norge – røttene, og språket er også en viktig bit av den identiteten. Og sjøl om ikke hele bygde-Norge er nynorskbrukere, så handler det om nasjonalitet, selvfølelse og identitet.

N2: Om avisas språklige profil i dag når det gjelder bokmål

TL: Det er de tusen blomster som blomstrer her. Vi hadde et språkprosjekt for et par-tre år siden hvor vi skulle lage en mal, og det ble det utrolig mye diskusjoner og debatter av. Noen ønska en konservativ bokmålslinje, NTB-malen eller radikalt bokmål – og hva skulle vi gå for? Da var det en annen redaktør, og det er redaktøren som til sjuende og sist bestemmer. Han la seg på NTB-malen fordi det var enkelt, og fordi vi bruker en god del NTB-stoff. Etter at jeg ble redaktør har jeg tenkt at siden vi skriver for folk som snakker dialekt, er det unaturlig med konservativt bokmål i Nationen. I hvert fall ord som ”syv” og ”frem”. Det syndes litt mot det, men de formene skal helst ikke brukes. Når det gjelder a-endinger og litt radikalt bokmål tenker jeg at det kan journalistene skrive hvis de vil. Sånn sett kan du si det blir tilfeldig, og at vi kanskje ikke har noen språkprofil, annet enn at det viktigste er at det er godt skrevet.

N3: NTB-normalen

TL: Folk her tilpasser seg, de skjønner ganske fort hva som er malen. Sjøl om vi ikke har noen ”bibel”, så ligger vi sånn pluss minus rundt NTB-malen.

N4: Nynorsk som tema i ansettelsesintervju

TL: Når vi ansetter folk spør vi ikke hvordan de skriver, men vi spør om de *kan* skrive nynorsk, og om de kan være så snill å gjøre det. Så det er jo tema under jobbintervjuene, men ikke om man skriver radikalt eller konservativt bokmål.

N5: Skriftspråket i Nationen i historisk perspektiv

TL: I forhold til nynorsk har det utvikla seg en veldig positiv holdning. Nationen har ikke bestandig vært en riksdekkende distriktsavis. I mange år kom den bare ut på sentrale Østlandet. [...] Det er nok veldig personavhengig i forhold til hvem som til enhver tid er redaktør.

N6: Språklige diskusjoner i redaksjonen

III: Er det mange som er opptatt av språklige problemstillinger av de ansatte?

TL: Journalistene diskuterer språk mye. Ikke bare nynorsk og bokmål, men også om vi skal skrive sjampanje med ch. Og nå er det lov å skrive flere ord som de uttales. Vi skriver mye om snøskutere, for eksempel. Skal vi skrive ”scooter” eller skal vi skrive ”skuter” – vi har innført ”skuter”. Sånne debatter går på mail her.

N7: Nynorsk i nyhetsspråket

TL: Mange strever med nyhetsspråket. De syns det er vanskelig, eller i hvert fall mer tidkrevende. Det er lett å bli påvirket av kildepråket sitt. Når jeg spør hvorfor det ikke er flere nyhetssaker på nynorsk, sier folk at det er fordi det tar lenger tid. Det er viktig å kunne ha nyhetssaker på nynorsk, ikke bare kulturstoff, petiter og featureting.

III: Så det er færre tradisjonelle politiske saker på nynorsk?

TL: På de harde nyhetssakene er det nok det.

N8: Leserpreferanser for bokmål

III: Du har svart i spørreskjemaet at dere har en oppfatning av at leserne foretrekker radikalt bokmål. Er det på bakgrunn av tilbakemeldinger?

TL: Ja, og det er naturlig når en lager avis for folk som hovedsakelig ikke bor i byene. De har sjølsagt forskjellige dialekter, men igjen har det med at vi skal bygge identitet rundt avisa. Hvis det blir et veldig konservativt og fint riksmål distanserer man seg og blir fjernere fra leserne.

N9: Leserpreferanser for nynorsk

III: Du skriver at du ikke har noen oppfatning av hvilke variant av nynorsk leserne foretrekker. Hva er grunnen til det?

TL: Jeg har rett og slett ikke noe føling med det, og får ikke noe særlig tilbakemeldinger på det. [...] Men i leserundersøkelsene ber vi om generelle kommentarer, og da får vi høre: ”Så bra at dere har nynorsk”. Men det er ikke tilbakemeldinger på hva slags nynorsk vi skriver.

N10: Tansa

III: Så dere har ikke Tansa?

TL: Det har vi ikke råd til. Vi skulle gjerne hatt det, men det er veldig dyrt å installere det.

N11: Språkprosjektet for noen år tilbake

TL: Vi skulle lage Nationen-malen, men det kokte litt bort i kålen. Det var veldig mye diskusjon om hvor vi skulle ligge.[...] Før det var det nesten ikke språkdebatter her i det hele tatt. [...] Prosjektet starta ut ifra en frustrasjon over at det var mange som skrev forkortelser feil. Fagterminologien på landbruk MÅ man ha inne når man jobber i Nationen. Og da ble det diskusjon om hva vi skulle gjøre med språkmalen ellers òg. Dermed ble det en del av hele prosjektet.

N12: Radikalt bokmål i nyhetssaker

III: Jeg har stilt spørsmålet om ulike deler av bokmålsnormalen brukes til ulike typer saker og sjangre. Du har svart at det ”passer lite”. Betyr det at de harde politiske sakene også kan skrives på radikalt bokmål?

TL: Man kan det, men det er ikke mange som gjør det. Jeg lurer på om det er litt sjølsensur som ligger inne der, eller at det kan ha noe å gjøre med det samme som for nynorsk, at det er lett å overta kildepråket.

N13: Nationens ”ikke-konsekvente” språknormal

TL: Det er konsekvent å ikke være konsekvent òg [latter], vi gjennomfører det. Jeg tenker på hvem vi skriver for, og det viktigste er ikke nødvendigvis i hvilken form man skriver, men at man skriver godt og at det er gode saker. Språket og målformen har med formidling å gjøre, men du kan godt skrive godt og ha gode saker på radikalt bokmål eller på nynorsk. Det er ikke først og fremst avhengig av hva slags språkform man har, men hvordan man gjør det.

N14: Avisene som normaktører

TL: Ja, vi er normgivere fordi det er veldig mange som leser oss. Men jeg tror skolen har større betydning. Skolen og lærerne, og ikke minst litteraturen.

N15: Nynorsk – et verdimesig og politisk valg

III: Siden dere oppfordrer til å bruke mer nynorsk – er det viktig for dere å være en motpol til de som ikke gjør det?

TL: Ja, det er et politisk og verdimesig valg vi har tatt. Vi både er og skal være en annerledes stemme i samfunnsdebatten. Vi skal være en motstrømsavis som virker mot flyttestrømmen – og alle strømmer. [...] Å bruke nynorsk handler også om det.

9.4.3 Suldalsposten

Informant: Trond Hjorteland, redaktør

S1: Suldalspostens språklige profil i dag

TH: Vi ønsker å bruke nynorsk, og vi har nynorskordlista til Hellevik som grunnmal. Samtidig ønsker vi å være litt i forkant av utviklinga, og det er en del ord og uttrykk her [Helleviks ordliste] som ikke passer helt inn i den dialekten, eller nynorsken, som blir snakka her. Vi har som utgangspunkt at vi skal legge nynorsken tettest mulig opp til talespråket i det området vi dekker. Derfor bruker vi noen ord og uttrykk som viker litt av fra Hellevik. Derfor har vi laga vår egen ”kanon”, med våre egne valg. Vi skriver ”Norge”, for eksempel. [...] Det var intensjonen at nynorsk skulle bygge på dialektene, og da syns vi det er den rette måten å gjøre det på. Språket er hele tida i endring, og vi ønsker å være en del av den endringa og speile den.

S2: Dialektnært skriftspråk

III: Det er viktig for dere å ha et dialektnært skriftspråk?

TH: Vi syns det er viktig. Den mest konservative nynorsken er like fremmed som bokmål.

S3: Press fra bokmål

TH: Vi ser jo at stadig flere annonser kommer på bokmål, og jeg har ikke makt eller mandat til å gå inn og rette på det. Da er det annonsøren som betaler for en tekst. Men det øker altså på. Slik sett kan det jo hende at det blir etablert en større forståelse for å kunne bruke bokmål. På sikt ser jeg ikke bort fra det, men per i dag hadde det nok ikke vært mulig.

S4: Språklig profil, historisk sett

TH: Det [språket] har nok variert litt avhengig av hvem som har vært redaktør, det er han som har bestemt den språklige profilen. Alt etter hva redaktøren syns var god nynorsk – sånn har òg profilen blitt, språklig sett. På slutten av 70-tallet var det en redaktør som opprinnelig var fra Toten, og han skreiv for eksempel ”hos” istedenfor ”hjá” og ”noe” istedenfor ”noko”.

S5: Skriftspråklig identitet (svar på spørsmål om en redaktør kunne innført bokmål)

TH: Jeg trur han [den eventuelle redaktøren] hadde slitt her. Jeg trur leserne hadde reagert. Det er en forholdsvis sterk språklig bevissthet her, og jeg trur mange knytter sin identitet opp til nynorsken. Den språklige sida av identiteten er ganske sterk.

S6: Interne rettskrivingsregler

TH: Når vi laga denne ”kanonen” fikk alle være med å bestemme, det var demokratisk. Vi hadde en runde med mange forskjellige ord, og de forskjellige redaksjonelle medarbeiderne kryssa av. I tillegg hadde vi referansegrupper, både eldre og yngre, ute blant leserne. Målet vårt er å få til et språk som er konsekvent, som flyter lett, og som samtidig gir ett korrekt speilbilde av åssen dette området bruker nynorsk.

S7: Variasjon og konsekvens

TH: Vi har tillatt variasjon, for eksempel kan vi bruke ”begynna” eller ”byrja”. [...] Det er vanskelig å være helt konsekvent, en total konsekvens er helt umulig.

S8: Konsekvens og verdi

TH: Det er en verdi i seg sjøl at språket er konsekvent, at vi ikke blander sammen for mange liberale og konservative ord og uttrykk, men at vi finner en mal vi kan stå for. Det aller viktigste er å kommunisere. Litt av grunnen til at vi har den ”språkkanonen” er at vi ønsker å nå ut til yngre lesere, og da trur jeg ikke det nytter å holde på en traust tradisjon. For å holde på yngre lesere trur jeg vi må bruke det språket de bruker.

S9: Ulik nynorsk i ulike typer stoff og sjangre

TH: Vi skjelner mellom det som er personlige tekster med et personlig stempel, for eksempel en petit, en kommentar eller en featuresak. Der vi legger en mer personlig uttrykksform inn i teksten tillater vi en personlig valgt nynorsk. [...] Mens redaksjonelle nyhetssaker og vanlige kommentarartikler, der er det ”kanonen” som teller.

S10: Forholdet til offisiell språknormering

TH: Som avis er vi en av de kildene Språkrådet ser på når de skal endre på noe, så det er litt tosidig. Vi kan akseptere de endringene som skjer i noen tilfeller, men andre ganger er avisene årsaken til at ting endrer seg. Det er en slags dynamikk der.

S11: Synet på valgfriheten i den offisielle nynorskrettskrivinga

III: Burde det vært en strammere normal for nynorsk, eller syns du det er viktig at avisene har frihet til å velge ulike varianter?

TH: Jeg syns det er viktig både å ha en mal, men samtidig ha valgfrihet ut ifra den malen. [...] Det er i skjæringspunktet mellom hva som skal være mal og hva som skal være valgfritt de mest spennende diskusjonene dukker opp. De som definerer nynorsk på offentlig hold syns jeg i liten grad setter pris på den lokale variasjonen, men heller legger vekt på det som skal være normert og korrekt nynorsk.

S12: Suldalsposten som normaktør

TH: Avisa kommer fram til hver eneste heim i dette området, og den blir lest fra a til å. Alt vi skriver blir lest, og det er stor tillit til det vi skriver. Og den tilliten går òg på det språklige. Når vi skriver ”anmeldelse” istedenfor ”melding” – konsekvent, da trur jeg at folk tenker: ”Ja, Suldalsposten skriver det.” Det er gjerne ikke bevisst, men kanskje ubevisst. Jeg trur den tilliten vi har, gjør oss til sterke normvendere.

S13: Nynorsk i riksdekkende aviser

TH: Jeg trur de distanserer seg fra mange lesere, og jeg syns det er merkelig at ikke alle riksaviser åpner for både nynorsk og bokmål. Jeg trur de ville tjent på å ta inn nynorsk. Det har med gjenkjenning og identitet å gjøre. Jeg som er nynorskleser og bruker vil få et nærmere forhold til ei avis som også bruker nynorsk.

9.4.4 Arbeidets Rett

Informant: Nils Martin Tidemann, redaktør

AR1: Redaksjonell målform

III: Du har opplyst om at dere bruker stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk, som redaksjonell målform.

NMT: Vi har to faste spaltister som skriver på nynorsk, og de får lov til å gjøre det. I tillegg til innlegg som kommer på nynorsk. Noe av forklaringa er at vi har Folldal som dekningsområde. I Folldal er det en skolekrets som har nynorsk som lærespråk, hovedspråk.⁶¹

III: Journalistene, utenom de to spaltistene, kan de velge målform?

NMT: Nei, de skal skrive bokmål.

AR2: ARs språklige profil før og nå

NMT: Språklig profil er ikke det vi tenker mest på. Vi er ei bokmålsavis, men vi har tatt opp i oss en del lokale ord og uttrykk, noen dialektord. Vi er vel sånn midt på treet. Forskjellen fra tidligere er at vi nå er mer bevisst på å ha *ei* linje på det vi holder på med. Før blanda vi inn mye dialektord, og noen gjorde det sånn og andre sånn. Nå prøver alle å gjøre det samme sånn at språket i avisa følger ei linje. Før blanda vi uttrykket ”sjukehus” og ”sykehus”, for eksempel. Nå prøver vi å være konsekvent på at i vår avis er det ”sjukehus”.

AR3: Siste rettskrivingsendringer

NMT: Det var på slutten av nittitallet vi hadde siste revisjon. Da laga vi en egen ”bibel” med ord som skal brukes

III: Var det du som gjorde det?

NMT: Vi tok et felles møte i redaksjonen der vi spadde fram alle ord og uttrykk vi hadde sett at det var forskjellig skrivemåte på. Vi gikk gjennom dem og laga ei ”blåbok” for hva som er tillatt og ikke tillatt.

III: Disse lokale tilpasningene, gjelder det både ord og endelser?

NMT: Vi tillater en del a-ender, men det dreier seg også mye om ord. I vår avis skriver vi ”veg” og ikke ”vei”. Det var det mye strid om, og fortsatt har jeg dem som opponerer litt mot det. Det siste året har vi ikke vært flinke nok til å røkte språket heller, så det har kanskje sklidd litt ut, men det står i ”blåboka”.

AR4: Nynorskrettskrivinga i avisa

III: Hva med de som bruker nynorsk? Er dere strenge på åssen de skriver?

NMT: Nei, det er vi ikke. Redaktøren har ikke god nok kunnskap til å ta dem på feil. En av dem tøyser nynorsken litt langt noen ganger.

III: I hvilken retning tøyser han den?

NMT: Lengst mulig vekk fra bokmål.

III: Så du vil ha en mer moderne variant?

NMT: Litt mer moderne. Men etter at jeg blei voksen har jeg skjont at nynorsk har sin berettigelse. Da jeg var ung redaktør, nekta jeg å ta inn nynorsk i de avisene jeg var i, men jeg har skjont at det har sin plass.

⁶¹ Folldal har ikke nynorsk som hovedmål i skolekretsen lenger.

AR5: Konservativt/moderat bokmål

III: Du betegner bokmålet dere bruker som konservativt/moderat.

NMT: Det er vel fordi vi ikke bruker de nyorda. Vi bruker den engelske skrivemåten på en del ord som er tatt inn fra engelsk. "Scooter" bruker vi fortsatt, så vi er rimelig konservative, men jeg ser at vi har unge frilansere som bruker de nye skrivemåtene. Vi har ikke diskutert dette så nøye, så der er vi ikke konsekvente lenger. I forhold til den dialekten vi har, bruker vi forholdsvis lite a-ender, og i mitt hode er vi da litt konservative.

AR6: Radikal og konservativ nynorsk

NMT: I den grad jeg prøver å påvirke det som står på nynorsk, vil jeg ha et mest mulig lettfattelig språk. Det må ikke være den tunge versjonen. Jeg vil heller ha det som blir oppfatta som radikal nynorsk. Det er radikalt hvis du tilnærmer det til bokmål, og den formen ønsker vi på det som står på nynorsk.

AR7: Radikalt bokmål og dialektært skriftspråk:

III: Du har kryssa av på ord som "sjuk" og "mjølk" i spørreskjemaet. Er ikke det ganske radikale former på bokmål?

NMT: Begge de orda er glimrende eksempel på at vi bruker et lokalt tilpassa bokmål. I flere av de kommunene vi dekker sier de "mjølk", "sjuk" og "sjukehus".

III: Det er viktig for dere at skriftspråket likner talespråket?

NMT: Ja, det har å gjøre med at vi ønsker at folk skal identifisere seg med lokalavisa si. Hvis vi har en språkform som ligger mer opp til dialekten enn streit bokmål håper vi det øker graden av identitet – at de identifiserer seg med oss, og at det er enklere å lese. Det er tanken som ligger bak.

III: Har dere fått noen tilbakemeldinger på det fra leserne?

NMT: Den beste tilbakemeldinga vi kan få på at vi treffer, er det tallet som heter opplagstall. Jeg trur ikke språkformen er grunnen til at vi øker, men vi veit jo ikke om vi hadde gått ned om vi ikke hadde det språket vi har. Jeg håper en bevisst språkbruk er en del av det.

AR8: Nynorsk i Arbeidets Rett?

III: Du sa at endringene i 1999 til dels var et resultat av en demokratisk prosess. Hvis mange av journalistene i AR ønska å skrive nynorsk, hadde det gått?

NMT: Nei. Jeg som redaktør er suveren til å bestemme det, og den avisa jeg redigerer må redigeres på bokmål. Det har mest å gjøre med at det vil være unaturlig i et område der folk snakker det jeg oppfatter som mest bokmål.

III: Men trur du det kunne blitt tillatt med en annen redaktør?

NMT: Ja, men samtidig trur jeg at å skrive nynorsk i vårt område ville blitt sett på som temmelig ytterliggående. Det spørs om ikke eieren ville ha grepet inn og overprøvd redaktøren. Vi har redaktørplakaten, men eieren har fortsatt mulighet til å legge noen føringer på hvordan produktet skal være.

III: Men hadde leserne akseptert det?

NMT: Nei, og det er derfor jeg ikke vil ha det. Det handler ikke om jeg liker nynorsk eller ikke, men det går på hva leseren vil ha. Jeg trur de ville gått til konkurrerende aviser fordi det for mange føles tungt å lese nynorsk. Mange hadde kanskje forlatt oss bare for å markere at dette liker vi ikke.

AR9: Retting og korrektur

III: Dere har ikke retteprogrammer og bruker ikke korrekturlesere?

NMT: Nei.

III: Det vil si at hvis noen viker fra normen så kommer det på trykk?

NMT: Ja, det vil det. Vi har organisert oss på den måten at journalistene har ansvar for det som står, ut fra ”blåboka”. Alt skal være i henhold til det vi har bestemt, og avvika må hver og en ta på sin kappe. Hos oss har journalistene ansvar helt fram til sluttproduktet. De kjører det gjennom retteprogrammet i Word, men vi bruker ikke noe mer avansert program. Tansa har vi vurdert, men ikke foreløpig.

AR10: Retting av innsendt stoff

NMT: Det får stå det som blir sendt inn. Det er signert.

AR11: Ulike deler av bokmålsnormalen brukes til ulike typer saker

III: Fins det eksempler på helgestoff og mer personlig stoff hvor dere er litt løsere på normen, og det er mer opp til journalisten å velge norm?

NMT: Vi har en helgekommentar som en av journalistene skriver, og den er på dialekt – rein dialekt.

AR12: Valgfriheten i nynorsk og bokmål

III: Du svarer at du er uenig i at nynorsk- og bokmålsnormalen er for vid.

NMT: Ja, det går kanskje på mangel på kjennskap til normalen, men jeg oppfatter den ikke som så veldig vid.

III: Så de valgmulighetene som er der bør være der?

NMT: Ja, såpass bør det være.

A13: Nynorsk i riksdekkende aviser

NMT: Det er min personlige mening. Jeg syns de bør skrive på den målformen som er størst og mest brukt – og det er bokmål. Å kreve at VG eller Dagsavisen skal ha en viss andel nynorsk, syns jeg er å trekke det litt langt.

A14: Språklig valgfrihet for journalister

III: Er det rimelig at journalister som yrkesgruppe må bytte målform etter hvor de jobber?

NMT: Ja, det er dessverre det. Hvis to jevngode journalister søker jobb hos meg, og den ene bruker mest nynorsk og den andre mest bokmål, da velger jeg den som har bokmål. Den som har nynorsk uttrykker seg sannsynligvis best på nynorsk, mens den som skriver bokmål har lært seg faget med den målformen. Vi presses hele tida på produktivitet, og en person med en annen målform vil nødvendigvis bruke lenger tid på å få det riktig på bokmål. Derfor velger jeg bokmål.

A15: Avisene som normaktører

III: Kan du si mer om hva du tenker om avisene som normaktører?

NMT: Jeg håper vi kan være språknormerere i den fjellregionen som er vårt nedslagsfelt. Jeg trur ungdom som leser aviser fast, får et bedre språk enn de som ikke leser aviser.

III: At dere bruker former som ”sjuk” og ”mjølk”, påvirker det også språket til leserne?

NMT: Jeg trur at det at vi bruker de formene, gjør at flere gjør det. Når vi gjør det blir det legalt å bruke det i skriftspråket, også for andre.

9.4.5 Tønsbergs Blad

Informant: Tom Larsen, administrativ redaktør

TB1: TBs språklige profil i dag og tidligere:

III: Dere har bare bokmål som redaksjonelt skriftspråk?

TL: Det har vi nå. Vi hadde riksmål lenge, for en av våre tidligere redaktører var en ivrig riksmålsforkjemper. [...] Vi distanserte oss fra det vanlige talespråket i samfunnet rundt oss, men det var en del av vår identitet den gangen.

III: Når endra det seg?

TL: Etter at han sluttet [den tidligere redaktøren] kom det nye redaktører som hadde et helt annet og mer åpent syn på tilpasningen av språket. Riksmål lå nok i bunnen, men vi tilpasset det gradvis med valgfrie former og tillatte former. Etter hvert fikk vi tilbakemeldinger fra leserne våre om at vi skrev et språk veldig mange, og særlig skoleelever, ikke kjente seg igjen i. Språk er dynamikk, det endrer seg hele tiden, og det gjorde språket vårt også. Og til slutt, av praktiske grunner, tok vi en beslutning om å gå over til NTB-språket. Det var rundt 1999/2000. NTB-språket var mer radikalt enn det språket vi hadde, og tidligere medførte det mange rettelsler. Disse rettelsene unnlot vi etter hvert, av praktiske grunner, å foreta, så egentlig hadde vi to språk; ett telegramspråk fra NTB og ett språk som våre egne journalister praktiserte. Det reagerte folk på, og de reagerte også på at språket vårt etter hvert var for distansert i forhold til verden rundt oss. Da tok vi den beslutningen om å gå over til NTB-språket fullt og helt. NTB-språket er jo et relativt moderat bokmål egentlig.

TB2: Radikalt bokmål

III: Hvis det kommer leserinnlegg på enten veldig radikalt eller konservativt bokmål – lar dere det stå?

TL: Hvis de ber om det gjør vi det, hvis ikke blir det kjørt i Tansa, rettskrivingssystemet vårt.

TB3: Internt språkråd

TL: Vi hadde det før [internt språkråd]. Men etter at vi tok beslutningen om å innføre Tansa er de diskusjonene ute. Det var livlige diskusjoner på allmøter og i redaksjonen, for noen syns det og noen syns det. Vi måtte bare bli enige om en konsensus, om hvilke former vi skulle velge. Det var nok mer språklig engasjement den gangen. Nå ligger NTB-språket i bunnen, vi har skåret igjennom og sagt at nå står vi på det.

TB4: Språkendringer ved redaktørskifte

III: Skjer endringer gjerne ved redaktørskifte?

TL: Nå har vi akkurat skiftet redaktør, men han som har tiltrådt er helt på linje med dette, så det vil ikke skje noe i hans redaktørtid. Men det er helt riktig som du sier, at kommer det en inn som har en helt annen språkfilosofi, så vil det fort sette sitt preg på avisen. Hvis ikke motstanden blir altfor stor. Hvis noen skulle ønske å innføre nynorsk eller noe sånt, da tror jeg han hadde fått problemer med styret.

TB5: Nynorsk i TB

III: Hva hadde skjedd hvis en redaktør hadde sagt at det skulle være noe på nynorsk i løpet av uka?

TL: La oss si at vi bestemte oss for fem prosent nynorsk eller ti prosent nynorsk i avisa per uke. Det ville vakt voldsomme reaksjoner. Vi har en god del nynorsk, ikke en god del, men leilighetsvis har vi kronikker på nynorsk. Vi retter ikke opp når kronikøren skriver på det språket, selvfølgelig gjør vi ikke det. Nyhetsspråket vårt er naturlig nok bokmål. Det er jo en del dialekter her i Vestfold, men de er jo ikke tilnærmet nynorske, de er varianter av bokmål.

TB6: Talemålsnærhet i skriftspråket

III: Du svarer at dere i stor grad ønsker å legge skriftspråket opp mot talemålet i distriktet der avisa gis ut.

TL: Det er det som er bakgrunnen for at vi tok denne beslutningen. [Om å gå fra riksmål til NTB-språket.]

TB7: Leserreaksjoner på skriftspråket

III: Får dere fortsatt leserreaksjoner på språk, og hva går det på i så fall?

TL: Nei, vi får ikke reaksjoner på at vi taler et annet språk enn verden rundt oss lenger. Reaksjonene nå dreier seg om grammatikk og setningsbygning.

TB8: Tansa og korrekturlesere

III: Dere bruker Tansa, men har dere korrekturlesere?

TL: Nei, det har vi ikke.

III: Du har svart at arbeidsrutiner og teknologi virker inn på avisas praktiserte språkform.

TL: Beslutningen om å gå over til NTB-språket hadde jo med arbeidsflyt og rutiner å gjøre. Å bruke masse tid på å rette og tilpasse NTB-språket til vårt daværende språk – det kostet for mye tid og krefter. Konsekvensen var at vi hadde to språk i avisa, og så tok vi konsekvensen av det igjen.

TB9: Konsekvent rettskriving

III: Er det viktig for dere å ha ei enhetlig konsekvent linje?

TL: Ja, jeg synes det. Utad tror jeg det er ganske viktig, ellers virker det ganske forvirrende.

TB10: Ulike deler av bokmålsnormalen i ulike typer saker

III: Du har svart at dere bruker ulike deler av bokmålsnormalen til ulike typer saker og sjangre. Har du noen eksempler på det?

TL: Intervjuformen, for eksempel. Der vil det kanskje være behov for andre språklige nyanser enn i nyhetsspråket. Derfor mener jeg det er viktig å ta vare på nyansene, at man i hvert fall har muligheten for å bruke dem og ikke har glemt dem.

III: Hva med typisk helgestoff og litt mer personlig stoff?

TL: Journalistene har frihet under ansvar. De kan gå inn og overstyre Tansa hvis de mener det er viktig å få fram en nyanse som Tansa vil rette. Det står de fritt til. Det hender jo at ordet ”sne” passer bedre enn ordet ”snø”, for eksempel. ”Snø” er nyhetsbruken, mens ”sne” kan være en mer lyrisk variant.

TB11: Valgfriheten i bokmålsrettskrivinga

III: Du har svart at du mener bokmålsnormalen er for vid, at den har for mange valgmuligheter.

TL: Det er jeg ikke sikker på. Jeg burde ha krysset av på ingen mening.

III: Ja, for dere bruker en del av den valgfriheten sjøl også?

TL: Vi har i alle fall en viss grad av valgfrihet.

TB12: Avisenes som normaktører

III: Åssen ser du på avisenes rolle som normaktør?

TL: Jeg vet ikke hvor aktuelt det er lenger. Jeg er redd for at den funksjonen etter hvert kanskje vil bli redusert. For vårt vedkommende er det språkutviklingen i samfunnet som har fått oss til å tilpasse oss på bakgrunn av sterkt engasjement fra leserne våre. Der slo det på en måte den andre veien.

TB13: Språklig valgfrihet for journalistene

III: Har dere journalister i redaksjonen som er vokst opp med nynorsk, men bruker bokmål her?

TL: Det er et par sunnmøringer, men det har aldri vært snakk om at de skal skrive på nynorsk. Det ville ikke være naturlig for oss heller. De er forberedt på det. Når de søker en stilling her er det bare sånn.

TB14: Nynorsk i riksdekkende aviser

III: Du har svart at det er urimelig å kreve at landsdekkende aviser skal skrive både på bokmål og nynorsk.

TL: Å kreve det ville være helt urimelig, den beslutningen får de ta selv. Det er et redaksjonelt anliggende. Man skal ikke overstyres utenfra, det ville være å gripe inn i den redaksjonelle integriteten som vi er veldig opptatt av.

9.4.6 Valdres

Informant 1: Trine Schmidt, journalist og korrekturleser (TS) (V1-V7)

Informant 2: Torbjørn Moen, redaktør (TM) (V8-V10)

V1: Redaksjonell målform

III: Dere bruker omtrent like mye nynorsk og bokmål i det redaksjonelle stoffet?

TS: Vi skal foreta to målinger i året og da skal det ikke være mindre enn 40 % av det ene. Helst 50-50. Det er ofte nynorsk som taper. Det er seks Valdres-kommuner, og de fleste har nynorsk som skriftspråk.

V2: Normgrunnlag

TS: Vi prøver å følge normalen, men der det er tillatt å velge, velger vi de mest dialektnære formene. Det er kanskje litt inkonsekvent at vi skriver ”vi” og ikke ”me”. Det er litt radikal nynorsk.

III: Er dere det både for nynorsk og bokmål?

TS: Litt radikale på begge, og det gjelder det som blir produsert av de ansatte journalistene.

III: Hva mener du med radikalt?

TS: Vi nærmer oss litt det som før ble kalt samnorsk. A-endinger på bokmål, ”vi” på nynorsk – ikke ortodokse noen av dem. Vi har noen bør-former: a-ending i preteritum og harde konsonanter. Forbudsformer er ”me” og ”Noreg”. Vi velger ofte å skrive ”meisterskapet” istedenfor ”meisterskapen” – vi har noen sånne signalord.

V3: Skriftspråksendringer

III: Hadde det vært mulig å endre språket i avisa? Å skrive bare nynorsk eller bare bokmål?

TS: Jeg tror ikke de journalistene som arbeider her i dag ville like det. Ingen av delene hadde blitt godt mottatt, og særlig tror jeg folk vil verne om nynorsken.

V4: Om valgfrihet for journalisten

TS: Journalistene skal helst mestre både nynorsk og bokmål, og de fleste skriver begge. En del journalister følger målformen til den de intervjuer; hvis de intervjuer en som skriver bokmål skriver de bokmål, og hvis stoffet er relatert til en kommune hvor det er veldig viktig med nynorsk, så bruker en oftest nynorsk.

V5: Normering i leserinnlegg

TS: Vi normerer ikke innsendt stoff, det får stå. Tidligere ble innsendt stoff rettet til en radikal norm, og det var det mange som var irritert over.

V6: Retting og Tansa

TS: Da vi installerte Tansa prøvde vi å være konsekvente og legge inn *k* istedenfor *g* og *-a* istedenfor *-et*. Men vi har lagt inn flere former etter hvert, og da blir det kanskje for stor valgfrihet igjen. Det kan være litt problematisk. Det hadde sikkert vært greiere hvis vi hadde holdt oss til en rak linje uten så mange valgmuligheter.

V7: Avisene som normaktør

TS: Jeg tror vi er det. Vi snakker om vårt ansvar i forhold til barn og unge, så jeg tror det har betydning.

V8: Leserpreferanser for bokmål

III: Du har svart at du trur at leserne foretrekker konservativt bokmål, men det bokmålet dere sier at dere bruker er jo ganske radikalt. Får dere reaksjoner fra leserne?

TM: Ikke direkte henvendelser, men de aller fleste skriver konservativt. Vi har valgt en annen linje enn det folk flest har. Vi har valgt en radikal bokmålsform først og fremst fordi den ligger nærmest nynorsk og dialekten i distriktet. Det er utgangspunktet for vår språklige filosofi her i huset, og det er ikke noe vi er likegyldige til.

V9: Den redaksjonelle tospråksituasjonen

III: Er det viktig for deg som redaktør å bevare den tradisjonen?

TM: Det er viktig, og jeg er også pålagt å gjøre det. Det står i vedtektene. Vi tar det på alvor, og gjennomfører målinger to ganger i året. Det er avhengig av hva som brukes av byråstoff, det er gjerne på bokmål, men det skal være innafor 50-50. Hvis det er dårligere enn 40-60 må vi sette i gang tiltak. Dessuten, vi lever og virker i et distrikt som også er språklig delt og da er en blanding av nynorsk og bokmål mest nærliggende. Det tror jeg også er noe av bakgrunnen for at stifterne valgte å pålegge oss språklig likevekt. Jeg har sjøl mer og mer sans for en språklig fordeling, slik vi har lagt til grunn.

III: Hender det at det er mest nynorsk og minst bokmål?

TM: Det er et "trøkk" på mer bokmål, og sjøl om vi abonnerer på Nynorsk Pressekontor er det mye bokmål i andre pressebyrå.

III: Du som redaktør kan ikke gå ut over vedtektene?

TM: Det er klart du kan påvirke over tid hvis du vil, men det er et veldig rettferdig prinsipp å kunne redigere på både bokmål og nynorsk. I hvert fall i dette distriktet. Nynorsk ligger nær dialekten her, og derfor er nynorsk viktigere for denne avisa enn for mange andre. Du kjenner deg igjen i språket når du leser. Det er en del av å bygge identitet, og det er utrolig viktig for oss.

V10: Nynorsk i riksdekkende aviser – og andre aviser

TM: De burde ha litt nynorsk. For en del aviser og regionaviser er dette et problem. Som for eksempel i GD [Gudbrandsdølen Dagningen] i Lillehammer, som skal dekke hele dalen, der er dette en større utfordring enn for oss. De skal dekke både by og land. Der har det vært masse "trøkk". Folk er sure fordi de ikke skriver nynorsk, og da har de tatt konsekvensene av det. Språk er viktig for folk, og jeg trur det betyr mye at en tar leseren på alvor. Nå skriver de mer nynorsk enn de har gjort tidligere. Riksavisene bruker kanskje ikke nynorsk fordi det ikke er in og ikke selger - i hermetegn.

9.4.7 Bladet Vesterålen

Informant: Karl Glad Nordahl, redaktør

BV1: Redaksjonell målform

III: Du har opplyst om at dere bruker stort sett bokmål, unntaksvis nynorsk i avisa. Hva er unntaket?

KGn: Hvis vi får innlegg på nynorsk, retter vi ikke det.

BV2: Talemålsnært bokmål

III: De orda du har sattkryss på i skjemaet viser at dere bruker en del a-endinger?

KGn: Ja, der det passer godt med vårt talemål.

III: Dere legger skriftspråket opp mot talemålet?

KGn: Litt, ja.

BV3: Språklig profil og normgrunnlag i BV

KGn: Vi prøver å skrive så korrekt som mulig. Men alt avhenger av den som skriver. Vi har ikke tid til å pusle så mye med saker og ting. Først og fremst skal sakene i avisa, så får vi ta en rettelse innimellom.

III: Har dere en egen språknormal som gjelder for avisa?

KGn: Nei.

III: Så dere bruker offisielle rettskriving?

KGn: Det er offisiell rettskriving og de tøyningene som er tillatt i forskjellige retninger. Jeg har vært på jakt etter og prøvd å få bort a-endingene. De hører ikke hjemme i vår dialekt, men man må kunne dialekten for å skjønne det. For eksempel "maskina" istedenfor "maskinen", sånne ting.

BV4: Forholdet til offisiell rettskriving

III: Når blei det gjort endringer i forhold til rettskriving i di avis sist?

KGn: Vi har prøvd å følge med etter hvert som det har skjedd endringer.

III: Fikk endringene i 2005 noen innvirkning på skriftspråket deres?

KGn: Vi har ikke tatt det opp som tema. Vi prøver å følge med, men det er grenser for hva vi kan gjøre i ei relativt lita avis.

BV5: Talemålsnært skriftspråk

III: I spørreskjemaet har du kryssa av for at dere i liten grad ønsker å legge skriftspråket opp mot talemålet.

KGn: Ja, det blir for anmassende.

III: Men i forhold til de endelsene du nevnte i stad?

KGn: Vi prøver å ikke bruke noe som er unaturlig for oss.

BV6: Valgfrihet for journalisten:

III: Kan journalistene velge om de vil skrive nynorsk eller bokmål?

KGn: Nei.

III: Men har du hatt noen ansatte som har hatt lyst til det?

KGn: Jeg har hatt noen som skrev begge mål, men det klarer de å kutte ut. Det er få som skriver på den måten her, så det har ingen hensikt.

BV7: Nynorsk i BV?

III: Kan du som redaktør bestemme at dere skal ha litt nynorsk, eller hadde det blitt reaksjoner fra leserne?

KGn: Ja, hvis det hadde blitt mye av det. Men vi gir jo ut et julenummer, og der kan folk skrive nynorsk hvis det passer dem. Det er noen som mener at nynorsk er bedre å uttrykke seg på i enkelte sammenhenger – poesi kanskje. Det er litt friere i den type nummer.

BV8: Leserpreferanser for bokmål

III: Du har svart ”ja” på spørsmålet om du har noe inntrykk av hvilken variant av bokmål leserne foretrekker. Hvilken variant er det?

KGn: Jeg vet ikke, for jeg har ikke spurt, men hvis de er lik meg vil de ikke ha riksmål. Det passer ikke her hos oss. Vi strever ikke med å holde på gamle former.

BV9: Retting og korrektur

III: Dere bruker korrekturlesere?

KGn: Ja, det går på skift. Når folk er nye lesere vi grundigere enn hvis det er folk vi veit kan skrive. Vi leser korrektur sjøl òg, og da tar vi ansvar for det. Men lørdagsportrettet og liknende stoff blir lest igjennom. Der har det litt å si om nyansene er bra.

III: Dere bruker ikke Tansa?

KGn: Det kan hende noen bruker det, jeg bruker det ikke.

BV10: Moderat og radikalt bokmål

III: Du kaller bokmålet i avisa for konservativt eller moderat.

KGn: Ja, jeg kan vel si moderat. Vi prøver å følge rettskrivingsreglene, selv om ikke det er det aller viktigste. Det er atskillig viktigere at man har en god form og en ledig måte å skrive på. Vi er moderate, og noen er kanskje mer radikale enn andre – det tåles det òg. Vi er temmelig alminnelige.

BV11: Ulike deler av bokmålsnormalen i ulike typer saker og sjangre

III: Brukes ulike deler av bokmålsnormalen til ulike typer saker?

KGn: Jeg trur ikke det er så mye av det hos oss.

BV12: Syn på bredden i bokmålsnormalen

III: Er det bra at bokmålsnormalen er såpass vid?

KGn: Journalisten skal ikke ha noen tvangstrøye på seg, så jeg trur det er bra at den er litt vid.

BV13: Nynorsk i riksdekkende aviser

III: Du svarer at det er urimelig å kreve at landsdekkende aviser skal skrive på både nynorsk og bokmål. Kan du si noe mer om det?

KGn: Det er på bakgrunn av at Kringkastinga skal ha begge målformer. Men de får sjøl bestemme hvor mye.

III: Du mener riksdekkende aviser bør ha litt nynorsk?

KGn: Ja, det syns jeg. Og mest for deres egen skyld.

BV14: Avisene som normaktører

III: Er det viktig for dere å være normaktører når det gjelder skrift?

KGn: Jeg trur det er viktig at man skriver rett og korrekt.